Ardahan Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı

KASIM JOMART DESTANI (AKTARMA-METİN-İNCELEME)

Özge ERDOĞAN

Prof. Dr. Ayabek BAYNİYAZOV

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2021

KASIM JOMART DESTANI (AKTARMA-METİN-İNCELEME)

Özge ERDOĞAN

Prof. Dr. Ayabek BAYNİYAZOV

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2021

KABUL VE ONAY

Özge Erdoğan tarafından hazırlanan "Kasım Jomart Destanı (Aktarma-Metin-İnceleme)" başlıklı bu çalışma, 27/05/2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Doç.Dr. Ferhat KARABULUT (Başkan)

[İ m z a]

Prof. Dr. Ayabek BAYNİYAZOV (Danışman)

[İ m z a]

Dr. Öğr. Üyesi Chinara SASYKULOVA

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mustafa ŞENEL
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ardahan Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan ***"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"*** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Ardahan Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir.
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ….. ay ertelenmiştir.
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.

27.05.2021

Özge ERDOĞAN

"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

*(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*

*(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*

*(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

****** Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.***

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanı, **Prof. Dr. Ayabek BAYNİYAZOV** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Özge ERDOĞAN

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın hazırlanmasında emeği olan, engin bilgi ve akademik tecrübesiyle bana yol gösteren, sonsuz sabrı ile bana tahammül eden tez danışmanım saygı değer hocam Prof. Dr. Ayabek Bayniyazov'a, lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca bilgilerinden faydalandığım hocalarıma, sevgilerini ve desteklerini her zaman hissettiğim kıymetlilerim annem Güher Özmen ve babam Bedel Özmen başta olmak üzere tüm Özmen Ailesine, bu süreçte her türlü desteklerini benden esirgemeyen sevgili eşim Âşık Faruk Erdoğan başta olmak üzere, Nurgani Erdoğan, Alpaslan Erdoğan, Nail Erdoğan, Ahmet Yaşar Erdoğan ve Melek Erdoğan ile birlikte tüm Erdoğan Ailesine ve Çağla Kartal'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

ÖZET

ERDOĞAN, Özge. "*Kasım Jomart Destanı (Aktarma-Metin-İnceleme)*", Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2021.

Çalışmanın konusu olan Kasım Jomart (Kasım Cömert) hikâyelik destanı ilk kez 1896 yılında Kazan'da yayınlanmıştır. Destanda Kasım adlı Basra'lı bir yiğidin başından geçenler anlatılmaktadır. Kasım Jomart Destanını el yazması ile Arap Edebiyatından Kazak Edebiyatına kazandıran Jüsipbek Şeyhülislamoğlu'dur. Destan çoğunlukla nazım şeklinde ve kafiyeli, ahenkli bir yapıya sahiptir. Çalışma için ilk olarak kaynak taraması yapılmış daha sonra elde edilen metinler, Kiril alfabeli Kazak Türkçesinden Latin alfabeli Kazak Türkçesine aktarılmış, aktarımı yapılan metin Türkiye Türkçesine çevrilmiş, çevrisi yapılan metin üzerinden destanda yer alan sosyal-kültürel konulara, sosyal meselelere ve Türkiye-Kazakistan destancılık geleneğine değinilmiştir. Yapılan bu çalışma sonucunda Kazak halk edebiyatına dahil edilen Kasım Jomart Destanı'nın Türk halk edebiyatına kazandırılması amaçlanmıştır. Aktarımı ve çevirisi yapılan metin Kazak Türklerinin Türkiye Türkleri tarafından tanınmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Sözcükler:

Kasım Jomart, hikâyelik destan, cömertlik, Eb'ul- Kasım

ABSTRACT

ERDOĞAN, Özge, "*Kasım Zhomart Epic (Translation-Text-Analysis)*", Master's Thesis, Ardahan, 2021.

The subject of the study is Kasım Zhomart which is the narrative epic that was first published in 1896 in Kazan. The epic told about what happened to a Basraian valiant named Kasım. Jüsipbek Şeyhülislamoğlu was the person who brought the Kasım Zhomart Epic to the Kazakh Literature from the Arabic Literature with his manuscript. The epic is mostly in the form of verse and rhymes and has a harmonious structure. Firstly, a literature review was made for the study, then, the texts obtained were translated from the Cyrillic alphabet Kazakh Turkish into the Latin alphabet Kazakh Turkish, which had been translated text is translated to the Turkey Turkish. The subjects which are the social-cultural matters, the social issues and Turkey-Kazakhstan epic tradition, take part on the epic were mentioned through the translated text. As a result of this study, it aimed to bring to Turkish folk literature The Epic of Kasım Zhomart which has been included Kazakh folk literature. The transmitted and translated text will contribute to the recognition of Kazakh Turk's by Turkey Turks.

Keywords:

Kasım Zhomart, the narrative epic, generosity, Eb'ul- Kasım.

ÖN SÖZ

Türk sözlü edebiyatının önemli unsurlarından biri olan destan, içinde oluştuğu toplumun sözlü tarihi niteliğindedir. Bir ulusu anlamak veya çeşitli fikirleri dayatmak için ilk olarak o ulusun dilini ve dile bağlı olarak gelişen sözlü kültür geleneğini öğrenmek gerekmektedir. Destanlar bir toplumun tarihini, toplumsal yapısını, gelenek-görenek vb. unsurlarını içinde barındıran önemli bir türdür. Destanlar bir topluma ait olmasıyla birlikte başka toplumlar tarafından da benimsenip edebiyatlarına dâhil edilebilir. Örneğin; Kasım Jomart Destanı bu destanlar arasında gösterilebilir. Arap edebiyatına ait olmasına rağmen Kazak Edebiyatında da yer edinmiştir. Kasım Jomart Destanı içerik bakımından aşk destanlarına dâhil edilir ve alegorik bir eser olarak tanımlanabilir. Yapmış olduğumuz çalışma içerik olarak Özet, Ön söz, Giriş, 1.Bölüm, 2. Bölüm Aktarma-Transkripsiyon, 3. Bölüm Metin-Çeviri, 4. Bölüm İnceleme, Sonuç, Kaynakça ve Ekler kısmından oluşmaktadır.

Çalışmanın **Giriş** kısmında; tezin konusuna, önemine, problemlerine ve amacına değinilmiştir.

1. Bölümde Kazak destanları hakkında yapılan çalışmaların ana hatlarına, Kazak destanlarının tasnif sürecine, Kazakistan destancılık geleneği ile Türkiye sahası destancılık geleneğine, anlatıcıları ve anlatıların benzerliklerine, farklılıklarına, çalışmanın konusu olan Kasım Jomart Destanın varyantlarına ve bu varyantlar arasında ki farklılıklara, destanı Kazak edebiyatına kazandıran Jüsipbek Şeyhülislamoğlu'nun hayatına kısaca yer verilmiştir.

Çalışmanın **2. Bölüm**ü olan **Aktarma-Transkripsiyon** bölümünde '*Kazak Halk Edebiyatı- Dastandar- Almatı,1990'* adlı kitapta yer alan 'Kasım Jomart' destanı Kiril alfabeli Kazak Türkçesi'nden, Latin alfabeli Kazak Türkçesi'ne transkripsiyon harfleri dikkate alınarak aktarılmıştır. Destan genellikle nazım şeklinde olduğu için her dörtlükteki, her mısraya 1'den başlamak suretiyle numara verilmiştir. Destan içinde geçen imla kurallarına aktarma boyunca bağlı kalınmış ve hiçbir düzeltme yapılmamıştır. Örneğin: құдай = quday, Қасым = Qasım vb.

Çalışmanın **3. Bölüm**ü olan **Metin-Çeviri** bölümünde Latin alfabeli Kazak Türkçesine aktarımı yapılan metin Türkiye Türkçesi'ne çevrilmiştir. Çevri yapılırken kelime kelime çevri yerine anlam bütünlüğüne uygun olarak daha kurallı ve daha anlamlı bir çevri

yapılmıştır. Çevrisi yapılan mısralar veya dörtlükler 1-4, 5-8, 9-12 vb. şeklinde numaralandırılmıştır. Çeviri yapılırken *'Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü'(K. Koç, A. Bayniyazov, V. Başkapan, TDK Yay, Ankara, 2019), Türkiye Türkçesi- Kazak Türkçesi Sözlüğü' (A. Bayniyazov, C. Bayniyazova, K. Koç, TDK Yay, Ankara, 2019)* adlı eser başta olmak üzere, birçok sözlükten istifade edilmiştir.

Çalışmanın **4. Bölüm**ü olan **İnceleme** bölümünde destanın özeti, destanın yapısı, destanda geçen şahıslar, destanda kullanılan hayvanlar, olağanüstü eşyalar, ağaçlar, madenler ve değerli eşyalar, yiyecekler, dini kavramlar, yasaklar ve kılık değiştirmeler, destanda yer alan bazı motifler, Kazakistan sosyal-kültürel hayatı ele alınmıştır.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY .....
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....
ETİK BEYAN.....
TEŞEKKÜR.....
ÖZET.....5
ABSTRACT.....6
ÖN SÖZ.....8
İÇİNDEKİLER.....10
TRANSKRİPSİYON 12
GİRİŞ.....13
1. BÖLÜM.....15
KAZAK TÜRKLERİNDE DESTAN, DESTANCILIK GELENEĞİ VE İCRACILARI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME 15
1.1 KAZAK DESTANLARI HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR.....15
1.2 KAZAK DESTANLARININ TASNİF SÜRECİ.....17
1.3 KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE SAHASI DESTANCILIK GELENEĞİ. .19
1.4 KASIM JOMART DESTANININ VARYANTLARI.....33
1.5 JÜSİPBEK ŞEYHÜLİSLAMOĞLU.....37
2. BÖLÜM.....38
AKTARMA-TRANSKRİPSİYON 38
3. BÖLÜM.....147
METİN-ÇEVİRİ 147
4. BÖLÜM.....211
İNCELEME.....211
4.1 KASIM JOMART DESTANININ ÖZETİ.....211
4.2 DESTANIN YAPISI 212
4.3 DESTANDA GEÇEN ŞAHISLAR.....212
4.4 DESTANDA GEÇEN HAYVANLAR.....215
4.5 DESTANDA GEÇEN YER VE SU ADLARI.....216
4.6 DESTANDA GEÇEN OLAĞANÜSTÜ EŞYALAR.....216

4.7 DESTANDA GEÇEN AĞAÇLAR, DEĞERLİ MADENLER (TAŞLAR) VE EŞYALAR 217
4.8 DESTANDA GEÇEN YİYECEKLER 219
4.9 DESTANDA GEÇEN DİNİ KAVRAMLAR 219
4.10 DESTANDAKİ YASAKLAR VE KILIK DEĞİŞTİRMELER 223
4.11 DESTANDA GEÇEN BAZI MOTİFLER 225
4.12 DESTANDA GEÇEN OLAY VE KAVRAMLARIN KAZAKİSTAN SOSYO-KÜLTÜREL HAYATINDAKİ YANSIMASI 226
SONUÇ 232
KAYNAKÇA 234
EKLER 238
EK 1- Özgün Metin 238
EK 2- Yüksek Lisans Tez Çalışması Orijinallik Raporu 309
EK 3- Yüksek Lisans Tez Çalışması Etik Komisyon Muafiyet Raporu 310
ÖZGEÇMİŞ .....

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Transkripsiyon harfleri *Kazak Türkçesi–Türkiye Türkçesi Sözlüğü'*nden kaynak alınmıştır.

Kazak Türkçesi	**Türkiye Türkçesi**
А а	A a
Ә ә	Ä ä
Б б	B b
В в	V v
Г г	G g
Ғ ғ	Ğ ğ
Д д	D d
Е е	E e
Ё ё	Yo yo
Ж ж	J j
З з	Z z
И и	–ıy/ -iy/ -i
Й й	Y y
К к	K k
Қ қ	Q q
Л л	L l
М м	M m
Н н	N n
Ң ң	Ñ ñ
О о	O o
Ө ө	Ö ö
П п	P p
Р р	R r
С с	S s
Т т	T t
У у	–uv/ -üv/ -v
Ұ ұ	U u
Ү ү	Ü ü
Ф ф	F f
Х х	H h
Һ һ	H h
Ц ц	Ts ts
Ч ч	Ç ç
Ш ш	Ş ş
Щ щ	ŞÇ şç
Ъ	Ayırma İşareti
Ы ы	I ı
І і	İ i
Ь	İnceltme İşareti
Э э	E e
Ю ю	Yu yu
Я я	Ya ya

GİRİŞ

Destanlar bir milletin sözlü ve yazılı kültür mirasıdır. Destanlar, toplumda iz bırakan siyasi-sosyal-ekonomik olayların, destan anlatıcıları ve destana konu olan o toplumun halkı tarafından yüzyıllar boyunca yaşatılmaktadır. Türk topluluklarının yapıtaşı olan destanlar ve destancılık geleneği uzun yıllar boyunca diğer büyük devletlerin ilgi odağı olmuştur. Gerek kültürümüze olan merakları, gerekse de masum görünen edebiyat araştırmalarının aslında masum olmayan birçok yaptırımı uygulamak için uygun ortam hazırlayan ve bunları gerçekleştirmek için sözlü geleneğimizi derleyen araştırmacılar için sözlü edebiyatımız önemli bir kaynaktır. Özellikle yukarıda belirtilen "uygun ortam" kavramını Rus araştırmacılar 1800'lü yıllarda oluşturmaya başlamışlar ve 'Rus Türkoloji'sinin temellerini atmışlardır. Bu araştırmaların amacı, Türk topluluklarının birleşmesini önlemek, İsmail Gaspıralı Bey'in savunduğu "Dilde, fikirde, işte birlik" ilkesini çürütmek, aslında "bir/tek" olan bir ırkı etnik ve bölgesel isimlere bölerek birbirinden uzaklaştırmak ve etkin bir güç olmalarını engellemektir. Aynı zamanda bu çalışmaların bir diğer amacı da misyonerlik faaliyetleridir. Bu çalışmaların negatif/olumsuz yanlarının yanında pozitif/olumlu yanları da vardır. Her ne kadar amaçları negatif olsa da Türk sözlü edebiyatının derleme sürecine ve derlenen ürünlerin kaydedilmesine yardımcı olmuştur. Her Türk toplumunda olduğu gibi Kazakistan sahası da bu araştırmacılar için önemli malzeme kaynağı olmuştur.

Tezin Konusu, Önemi, Problemleri ve Amacı: Tez çalışmamızın konusu; Kazak Halk Edebiyatı içinde yer alan *Kasım Jomart Destanı* adlı destandır. Tez konusunu belirlerken daha önce çalışılmamış veya detaylıca çalışma yapılmayan bir konu olmasına özen gösterdik.

Tezin önemi; hem halk edebiyatı alanına hem de dil bilim alanına hitap ederek Kazak Türkçesi öğrenmek isteyen bireyler için faydalı bir kaynak olacaktır. Aynı zamanda inceleme bölümünde ele aldığımız kavramlar ışığında (destandan örneklerle) Kazak Türkleri'nin gelenek, göreneklerine, sosyal yaşamlarına yönelik bilgileri elde edebileceklerdir.

Tez çalışmasının problemlerine değinecek olursak; literatür taraması kısmında kaynak sıkıntısı yaşadığımızdan yazılı kaynak bulmak oldukça zordu. Kazakistan ve Rusya'dan

erişebildiğimiz çevrimiçi siteler aracılığıyla çalışmamızın kaynak kitabını karşılaştıracak nüshaları elde ettik.

Yapılan çalışma ile Kazak Türkleri ile Türkiye Türkleri arasında ufakta olsa bir köprü kurmak ve her iki ülkede yaşayan öğrencilere dil öğrenme ve kültürel tanıtım konusunda faydalı olmak amaçlanmıştır.

Tez çalışması neticesinde elde edilen veriler, sözlükler yardımıyla kavram olarak açıklanmış ve bu doğrultuda sınıflandırma yöntemi ile destandan örnekler verilerek çalışma tamamlanmıştır.

1.BÖLÜM

KAZAK TÜRKLERİNDE DESTAN, DESTANCILIK GELENEĞİ VE İCRACILARI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

1.1 KAZAK DESTANLARI HAKKINDA YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Bu başlık adından da belli olduğu gibi çok geniş bir konudur bundan dolayı genel bir tanıtım yapılmıştır. Kazak halk edebiyatı türlerine yönelik derleme ve araştırma süreci 18. yüzyılda başlamakla birlikte Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği zamanında daha çok rağbet görmüştür. Bu dönemde etkin güç olan Sovyetler Birliği ve Rus araştırmacılar Türk topluluklarının sözlü edebiyatlarına yönelmiş derleme, neşretme, tasnif ve tahlil çalışmaları ile kaynaklar toplamıştır. Bu dönemde sadece Rus araştırmacılar değil aynı zamanda Kazak Türkü aydınlar da çalışmalar yapmıştır. Bu aydınların başında Avezov, Düysenbayev, Konıratbaev, Dosmuhammedov, Seyfulin vb. gelmektedir. Kazak halk edebiyatı sözlü ürünlerinin üzerine yapılan çalışmaların öncüsü sayılabilecek "derleme" çalışmalarının ilk örneklerinden olan "*Kozı Körpeş-Bayan Sulu*" destanıdır. "Bu destan Sablukov tarafından 1830 yılında Kökpe Akın'dan derlenmiştir" (Çetin, 2003, s.1). "*Kozı Körpeş-Bayan Sulu*" destanının ayrıca Çokan Velihanov tarafından Canak Akın'dan derlenen şekli de mevcuttur. Velihanov 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Canak Akın, Şöce Akın, Arıstanbay Akın, Şal Akın vb. akınlardan birçok anlatıyı tespit etmiştir. Bu dönemde faaliyet gösteren Rus Türkologlardan olan Radloff ise "çeşitli Türk boyları arasında gezerek *"Proben"* adlı eserini hazırlamıştır" (Radloff ve Kunos, çev: S.Sakaoğlu ve M.Ergun, 1998). Bu dönemde "*Bozcigit, Ayman-Şolpan"* vb. destanlar yayınlanmıştır. Muhtar Avezov 1920'li yıllarda yapmış olduğu çalışmaları Kazak halk edebiyatı için büyük rol oynamıştır. Derleme ve çalışmalarını "*Tan ve Şolpan*" da yayınlamış ve Kazak halk edebiyatı folklor çalışmalarının öncüsü olmuştur. 1930'lu yıllarda derlediği bazı sözlü edebiyat *"avız edebiyatı"* ürünleri ise *"Ayman-Şolpan", "Enlik-Kebek", "Kara Kıpçak", "Kobılandı", "Kozı Körpeş-Bayan Sulu"* vb.dir. Bir diğer aydın olan Saken Seyfulin ise "*Şığarmalar*" adlı eserini hazırlamış ve "bu eserde yer alan halk edebiyatı anlatılarını diğer Türk topluluklarının ve komşu ülkelerin halk edebiyatı anlatılarıyla karşılaştırma yaparak benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Seyfulin'in

çalışmalarının bir kısmı aynı zamanda "*Kazaktıñ Köne Ädebiyeti Nushalar*" adlı çalışmasında yer almıştır" (Seyfulin, 1964). Cumaliyev ise "*Halk Poemaları*" adlı eseri hazırlamıştır. Mukonov da dönemin şartlarına göre hazırladığı derleme metinleri, halk edebiyatı anlatıcıları (akın, jırav, jırşı) vb. aytıslar üzerine yaptığı çalışmaları sözlü ve yazılı edebiyat için kıymetli bilgiler içermektedir. Divaev ise ilk kez "*Külşe-Kız*" hikâyesini derleyerek Kazak halk edebiyatına kazandırmıştır. 1959'dan itibaren yayımlanan Kazak Türklerinin pek çok destanını barındıran ve Gumarova, Nurmağambetova, Sıdıkov, Vahotov tarafından hazırlanan " *Batırlar Cırı*" adlı eser 3 cilt halinde 1964 yılında tamamlanmıştır. Bu cırların içinde yer alan bazı destanlar "*Kulamergen- Joyamergen", "Gubığul", "Munlık-Zarlık", " Seyfil-Melik", "Karadön Batırın Urpaktarı"* vb.dir. Gabdullin "*Batırlar Cırı*'nın 3. Cildinde "*Kul men Kız*" adlı destanın Akın Jökey Şanğıtbayev'den derlediklerini söyler" (Batırlar Cırı, 3. Cilt, 1964, s.9). Sadece alimler veya edebiyat alanında çalışanlar değil aynı zamanda akınlar ve cıravlar/jıravlar da çalışmalar yaparak yayınlamışlardır. Buna örnek olarak Akın Murın Sengirbayev "*Kırımın Kırk Batırı*" adlı çalışması gösterilebilir. Düysenbaev çocuk edebiyatı için yazdığı "*Batırlar Cırı Kaharmandık Dastandar*" adlı eserinde *"Kobılandı, Alpamıs, Er Tarğın, Kambar Batır"* destanlarına yer vermiştir. Kazak destanlarında sınıflandırma aşk, tarihi, arkaik, kahramanlık vb. üzerine yapılmıştır. Kahramanlık destanlarında konular genellikle düşman akınları, savaş, yurdu düşmanlara karşı savunma vb. olmuştur. Kahramanlık destanları alanında çalışma yapanların başında Velihanov, İlminsky, Radloff vb. gelmektedir. "İlminsky 1862 yılında "*Er Tarğın*" eposunu Kazan'da yayımlamış bundan sonra da Radloff İlminsky'nin çalışmalarından faydalanarak ve halk arasında derleme yaparak "*Er Tarğın ve Er Sayın*" cırlarını "*Türk Soylu Halkların Edebiyatının Nüshası*" adlı kitabın 3. Cildine eklemiştir" (Düysenbayev, 2009, s.5). "Berezin 1960'lı yıllarda "*Kambar Batır*" destanını derlemiş ve arşivinde söz konusu destanın bir el yazma nüshası bulunmaktadır" (Düysenbayev, 2009, s.5). 19. yüzyılın ortalarına doğru destanların derlemesinde "kıssa" kelimesi cereyan etmiştir. Bunun nedeni olarak bu dönemde çalışma yapan Tatar âlimlerinin etkisi gösterilebilir. 1833 yılında derlenen "*Kıssa-i Karabek* ve *Kıssa-i Kambar*" buna örnek olabilir. I. Altınsarin de bu dönemde "*Kobılandı Batır*" destanının " *Tayburıldın Şabısı*" adlı bölümünü 1879 yılında "*Kırğız Hrestomatiyası*" adlı çalışmada yer vermiştir (Altınsarin, 1879). Bu çalışmaların

yanında Avezov'un "*Şığarmalar*" adlı 20 Ciltlik eseri de Kazak halk edebiyatında kendine yer edinmiştir.

1.2 KAZAK DESTANLARININ TASNİF SÜRECİ

Kazak destanlarının tasnif süreci üzerinde birçok çalışma mevcuttur. Ancak bu çalışmaların tamamını bu başlık altında ele almamız mümkün değildir. Bu konu bağımsız bir çalışmayı gerektirecek kadar geniş olduğu için tasnif çalışmalarının ana hatlarına yer verilmiştir. Destanların tasnif sürecinde ilk olarak destanların çıkış zamanı dikkate alınmıştır. Daha sonraki zamanlarda ise konularına göre sınıflandırma yapılmıştır. Şakir Ibrayev "*Destanın Yapısı*" adlı eserinde destanların gruplandırma sürecinde Konıratbayev'in "*Epos Jane Onıñ Aytuşıları*" adlı eserinden kaynak göstererek şöyle vermiştir. " Konıratbayev destanları on ayrı gruba ayırır:

1. Masalsı destanlar (*Er Töstik, Kulamergen, Munlık-Zarlık)*
2. Türk Kağanlığı devrinde oluşan yıllık destanlar (jılnamalar), (*Orhon Yazıtları, Kül Tigin* hakkındaki destanlar)
3. Oğuz destanı (*Kitab-ı Dede Korkıt*)
4. Boy destanları (*Alpamıs, Kobılandı, Kamber*)
5. Noğay destanları (*Er Tarğın, Kırım'ın Kırk Batırı*)
6. Tarihi destanlar (*Beket, Dosan Batır, 1916 yılı manzumleleri*)
7. Lirik destanlar (*Kozı Körpeş-Bayan Sulu, Kız Jibek, Ayman-Şolpan*)
8. Doğu destanları (*Zaloğlu Rüstem, hikâyeler ve kıssalar)*
9. Telif destanları (*Esmambet, Ötegen Batır, Suraşı Batır)*
10. Sovyet destanları (*Amangeldi, Malik Tölegen hakkındaki destanlar*)" (Ibrayev, 1998, s.23).

Bu tasnif detaylı görünse de tam anlamıyla konu, tür, şekil ve oluşum tarihine göre sınıflandırmada yeterli değildir. Destanların oluştuğu toplum veya destanların alındığı toplum ve zaman o kadar geniş ki bunların detaylandırılması kolay değildir. Destanların tasnif edilmesi için sadece Kazak Türkü aydınları değil aynı zamanda Rus araştırmacılar da çalışmalar yapmıştır. Bu aydınların başında Jirmunsky, Putilov vb. gelir. Düysenbayev lirik destan hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirir. "Kazakların sözlü edebiyatındaki zengin sahalardan biri de lirik destanlardır. Bu konuya uyan nüshaları üç gruba ayırmak mümkündür. 1) Halk arasında yazılmış olan çok önceleri yazıya geçirilmiş, az veya çok yayımlanmış eserlerdir. 2) Yazılsa da yayımlanmamış olan

nüshalar. 3) Doğu edebiyatından gelmiş olan hikâyelerdir" (Kazak Adebiyatının Tarihi, 1.Cilt, 1960, s.501). A. Marğulan ise *"O Haraktere i İstoriçeskoy Obuslovlennostiy Kazahskogo Eposa"* adlı eserinde Kazak destanlarının tasnif denemesini yapmış ve destanları beş gruba ayırmıştır. (Marğulan, 1946, s.75). Bu tasnifi detaylı kabul etmeyen Ibrayev, "*Epos Alemi*" adlı eserinde bu çalışma ile ilgili fikirlerini dile getirmiştir. (Ibrayev, 1993). Marğulan tasnifini hazırlarken Velihanov, Potanin, Divaev gibi aydınların çalışmalarından faydalanmıştır. "Marğulan'ın tasnifi şöyledir:

1. En eski dönemdeki destani cırlar
2. Oğuz-Kıpçak döneminde meydana gelen destanlar XI, XII asırlar
3. Tarihi devirler (XIII, XIV) destanları
4. Cungar beylerinin Kazaklara yaptıkları saldırılar ve bu saldırılara karşı verilen mücadeleler
5. Feodal zıtlığa karşı mücadelelerden doğan destanlar" (Aça, 2002, s.49).

Birçok âlim destanların içeriğine göre sınıflandırma yapmışlardır. Muhtar Avezov da "*Kazak Halkının Eposı men Folkloı*" adlı eserinde "Kazak destanlarını türlerine göre âşıklık, kahramanlık ve tarihi olmak üzere üçe ayırmıştır" (Avezov, 1962, s.36). A.K. Borovkov da Kazak destanlarını "a) Kıpçak, b) Oğuz-Türkmen, c) Kırgız" şeklinde boylara göre sınıflandırmıştır (Konıratbayev, 1987, s.74). I. Düysenbayev *Kazaktıñ Liro-Eposı'nda* Kazak halk edebiyatındaki aşk destanlarına yer vermiştir (Düysenbayev, 1974). "R. Berdibayev ise Kazak destanlarını içerik ve ortaya çıkış tarihi özelliklerine göre eski, tarihi, aşk ve kahramanlık olmak üzere dört gruba ayırmıştır" (Berdibayev, 1982). V.M. Gatsak ise Kazak destanlarını dört grup şeklinde tasnif etmiştir. "1. Eski kahramanlık destanları, 2. Kahramanlık destanları, 3. Romantik destanlar, 4. Tarihi destanlar" (Ibrayev, 1998, s.25). A.Y. Çetin "*Kazakistan Sahası Halk Hikâyeciliği Geleneği*" adlı çalışmasında Avezov'un tasnifini şöyle nakletmiştir.

"1. Epik Efsaneler (Kobılandı, Edige, Alpamıs vb.)
2. Halk Poemleri (Kozı Körpeş-Bayan Sulu, Kız Jibek, Ayman-Şolpan)
3. Tarihi Jırlar (İsetay, Beket vb.)
4. Halk nâzımının kısa türleri
5. Masal, efsane, atasözü, bilmece
6. Kahramanlık destanları
7. Aşk destanları

8. Tarihi destanlar

9. Atışma, şarkılar vb" (Çetin, 2003, s.9). Diğer bir tasnif çalışması ise Y. İ. Smirnov'un Kazak destanlarını destan karakterinin "kahraman tipi" özelliğini göz önüne alarak yaptığı beş grup halinde yaptığı çalışmadır. "1. Mitolojik anlatmalar, 2. Masallık anlatmalar, 3. Gerçek epik anlatmalar, 4. Tarihi anlatmalar, 5. Dini efsanelik anlatmalar" (Smirnov, 1974, s. 154). E. İsmailov "*Batırlar Cırı Turalı*" adlı eserinde Kazak halk edebiyatı kahramanlık destanlarını "1) 16. yüzyıl öncesi eski dönem Kañlı-Kıpçak Dönemi: *Er Töştik, Kulamergen, Alpamıs* vb. 2) 17.-18. Yüzyıldaki Kazak ve Kalmak savaşıyla ilgili eposlar: *Kabanbay, Esim Han, Bögenbay* vb. 3) 19. yüzyılda bağımsızlık hareketlerinin öncüleri: *İsetay, Muhammet, Suraşı, Sıratay* vb." (İsmailov, 1939).

1.3 KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE SAHASI DESTANCILIK GELENEĞİ

Bu konu oldukça geniş olduğu için bu başlık altında Kazakistan ve Türkiye (Anadolu) sahası destanların ana başlıklarına, kısaca içeriğine ve destan anlatıcılarına, anlatılara, Kazakistan ve Türkiye (Anadolu) sahasında destancılığın karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Türkiye (Anadolu) (bundan sonra Anadolu denilecektir) sahası destan, denilince konusu kahramanlık olan toplumu etkileyen, uzun anlatımı olan edebi tür gelir. Kazakistan sahasında ise destanların çeşitli isimleri ve ana başlıkları mevcuttur. En genel isim olarak cırlar (batırlar, tarihi, âşıklık, akaik/epostık) ve dastan kelimeleri kullanılır. Bu çeşitlilik Kazak destanlarının içeriğinin de geniş olmasını sağlamıştır. Kazak Türkçesi Kıpçak grubu içine dahil edilince, destanları da, Kazak-Kıpçak grubunda adlandırılmıştır. Ancak Nogaylı destanlardan, Hakas, Tıva, Altay özellikle arkaik destanlar başta olmak üzere birçok benzerlikleri bulunmaktadır. Hatta Oğuz grubuyla da çok yakın benzerlikleri ve ortak yönleri vardır. Çoğu Türk toplumunda yer alan Köroğlu destanı da bu duruma örnektir. Kazak destanları için birçok çalışma, sınıflandırma faaliyeti yapılmıştır. Kazak destanlarını ilk kez tasnif eden alimlerden biri olan M.O. Avezov 1927 yılında Taşkent'te yayımlanan *Ädebiyat Tarihi* eserinde Kazak sözlü edebiyat ürünlerinin bir tasnifini yapmıştır. Kazak destanları; arkaik destanlar, kahramanlık destanları, aşk destanları, tarihi destanlar gibi ana başlıklara ayrılır. Destanların sınıfladırıldığı ana başlıkların muhtevası kısaca şöyledir:

Arkaik Destanlar: Bu gruba dahil olan destanların konusu genellikle çok eski dönemleri, yer, gök ve suyun yaratılışından *ülgen* ve *erliğin* yani *iyi* ve *kötünün*

mücadelesini işler. Bu destanların içeriği, ülkesini, ailesini, boyunu sevgili/nişanlısını düşmandan muhafaza etmek, bu uğurda yıllar süren savaşlar vermektir. Kazak halk edebiyatı türleri içinde bu destanlara " köne epos, arhaik epos, batırlık ertegi vb. adlar verilir" (Açа, 2002, s.53). Mehmet Açа Ş. Ibrayev'den arkaik destanların içeriğini şöyle aktarır. "Arkaik destanın baş kahramanı, çoklukla kendisi gibi insanlarla değil, aksine yukarı alemdeki ya da yer altındaki şeytan, ceztırnak, ayı, kırgıy, sihirli kadın baksı gibi çeşitli varlıklarla mücadele eder. Bundan dolayı mücadelelerin veya savaş sahnelerinin de tasviri olağan üstülüklerle doludur. Birbiriyle savaşan bahadırlar, yıllar boyunca savaşıp "kışın geldiğini birbirlerinin saçlarına düşen kırağı ile yine yazın geldiğini saçlarındaki kırağının erimesiyle" anlamaktadırlar. Genellikle meydana gelen vakalar, bir bir ve hayli mübalağa edilerek sonuna kadar tasvir edilmektedir. Bahadırlar kendi ağırlıklarından dolayı dizlerine kadar çamura gömülmektedirler. Attıkları ok yıldırım gibi hızlı uçar, düşmanın ateş saçan mızrağı güneşin gözünü kamaştırır, uçan okun hızından insanlar ölür. Kadının olağanüstü güzelliğini anlatırken boğazından geçen etin ve yağın göründüğü tasvir edilir. Arkaik destanlarda, büyük dünyalık meseleler, sınıfsal çatışmalar, din uğrunda mücadele etme gibi motifler yer almaz. Kahramanların iş ve hareketleri, mücadeleleri, aile ya da kendi uruklarının menfaati içindir. Başkahraman hayvan bakan, yerleşik yaşama geçen biri değildir" (Açа, 2002, s.53).

Kahramanlık Destanlar: "Arkaik destanların daha sonraki dönemlerde devamı kabul edilen ve cıravlar tarafından terennüm edilen Kazak kahramanlık destanları, diğer Türk bölgelerindeki kahramanlık destanlarıyla motif, konu ve tipler açısından büyük benzerlikler göstermektedir. Kazak ve diğer Türk boylarındaki klasik kahramanlık destanları, Anadolu sahasındaki destan kavramıyla karşılanan kahramanlık hikâyelerini karşılamaktadır" (Kazak Adebiyatının Tarihi, 1. Cilt 1. Kitap, 1960, s.284). Ş. Ibrayev "*Epos Alemi*" adlı eserinde Kazak kahramanlık destanlarının tip motiflerini şöyle tasnif etmiştir.

" /Tipik Motifler/

I. Konu kahramana denk çocukluk çağı ve destan kahramanının evlenmesi/kahramana layık dünürlük.

1. Tasvir-boy/sülale, ata-ana/ hakkındaki söz
2. Destan kahramanlarının ilginç/olağanüstü yaratılışı
3. Kahramana layık çocukluk çağı

4. İlk kahramanlık/daha sonraki destanlarda/eposlarda rastlanmamaktadır

5. Nişanlı hakkında haber/nişanlının aranması

6. Nişanlı ile sınanma, yarış/ veya eşler-sevgililer arasındaki rekabet-yarış

7. Galibiyet ve destan kahramanlarının nişanlısıyla konuşması

II. Konu Kahramana layık yiğitlikler

8. Düşmanın saldırısı hakkındaki

9. Savaşa atlanma

10. Kahramanların güreşmesi/mücadelesi/ bazen savaşın başarısız olması, kahramanın esir düşmesi/

11. Teke tek dövüş veya kahramanların yenmesi/yenişi

12. Galibiyet ile geri dönüş

III. Konu Düşmandan/Kuldan-köleden, rakipten/ boyu/sülaleyi, nişanlıyı, akrabayı/azat etme

13. Nişanlı hakkında veya akrabanın/boyun/ esirliğe düşmesi/eziyet görmesi/ yönünde haber/ düş görmesi/işaret

14. Kahramanların nişanlısına düşmanın/ *"Kobılandı destanında"* – Alğaşır Han/ rakibin veya kulun/ *"Alpamısta -Ultankul"*/ evlenmeye niyet etmesi.

15. Nişanlıyla gizlice görüşme/ *" Kobılandı"*/ veya nişanlısının düğününe yabancı adam kılığında gelme/ *"Alpamıs"*/.

16. Rekabet/ yarış/ esnasında kahramanların tanınması

17. Memlekete/ doğulan yere geri dönüş veya rakipleri-kulları cezalandırma.

18. Düğün-toy" (Ibrayev, 1993, s.247-248). Şakir Ibrayev çalışmasında kahramanlık ve aşk destanlarını bir arada sınıflandırmıştır.

Aşk Destanları: "Kazak alimleri tarafından dönem ya da devir bakımından arkaik ve kahramanlık destanlarından sonraki dönem ürünleri olarak kabul edilen aşk destanlarında erlik, vatan koruma değil, insanın özgürlük mücadelesi, aşk özgürlüğü gibi konular ön plana çıkmaktadır" (Açа, 1998, s.40). Aşk destanları da tıpkı kahramanlık destanları gibi köne epostan bağımsız değildir. Ibrayev'in kahramanlık destanlarını gruplandırdığı çalışmasından yola çıkarak aşk destanlarının kahramanın sevgilisi veya nişanlısıyla imtihanı, zorluklar çekmesi ve bütün bu sınanmalar sonunda nişanlısı ile evlenmesi üzerine kurulu olduğu söylenebilir. "Kazak Türklerinin aşk destanları, Türk kaynaklı olanlar ve doğu edebiyatları geleneğinden gelenler olmak

üzere iki grupta değerlendirilmektedir. Türk kaynaklı olanlar *ğâşıktık cır, liro epos* gibi adlar altında toplanırken doğu kaynaklı olanlar ise *dastan, romandık dastan, romandık epos* başlıkları altında ele alınmaktadır" (Açа, 2002, s.60).

Tarihi Destanlar: Tarihi cırlar veya tarihi destanlar içerik olarak özgürlük ve bağımsızlık mücadelelerini içeren hemen hemen kahramanlık destanlarına benzeyen olayları içerir. Genellikle tarihi cırların kahramanları günümüze ve gerçeğe daha yakındır. "Tarihi cırların oluşumunda, tarihi kahramanların etrafında destan geleneğindeki pek çok motifin birleştirilmesi de etkili olmuştur" (Açа, 1998, s.42). "Tarihi cırlarla kahramanlık destanları arasında pek çok benzerlik söz konusudur. En büyük farklılık ise anlatılan olaylarla, kahramanların tarihi gerçekliğe oldukça uyan bir yapı sergilemeleridir" (Açа, 2002, s.61).

Türkiye (Anadolu) Sahası: "Anadolu sahası destan ve halk hikâyesi kavramları iki ayrı anlatı türünü karşılamaktadır. Destan terimi *"epos"* karşılığında kullanılmakta ve kozmogonik metinleri kapsamaktadır" (Açа, 1998, s.2). Destan denilince Türk halk edebiyatında kahramanlık içerikli anlatılar akla gelmektedir. Ancak destan sadece halk edebiyatında değil klasik edebiyatta da kullanılmaktadır. Genellikle dini hikâyeler, aşk hikâyeleri ve manzum masallar destan olarak isimlendirilmektedir. Kahramanlık destanları içinde kahramanın yaptığı yiğitliklere veya düşmanın saldırısına, cenge yönelik şiirler de icra edilmektedir. "Destan Farsça'da *dastan*, Türkçe'de *destan, epope, epik,* diğer Türk lehçelerinde *dastan, epos, cır, comok, alıptığ nımah, maadırlıg tool, olongho, kay çörçök/ kay çörçek* gibi terimlerle isimlendirilmiştir" (Oğuz, Ekici ve diğerleri, 2013, s.160-161). Aynı zamanda Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat* adlı eserinde destan kelimesinin karşılığı " *dastan*: 1. Destan, epope, hikâye, masal, 2. Şöhret, ün; destan anlatıcısının karşılığı ise *destan sera*" şeklinde verilmiştir. (Devellioğlu, 2010, s.190). Türk halk edebiyatı destan tasniflerine genel olarak değinecek olursak, M. Fuat Köprülü, A. Z. Velidi Togan vb. büyük alimlerin yaptığı tasnif/sınıflandırma çalışmaları edebiyat alanında çalışma yapan kişilere ışık olmaktadır. M. Fuat Köprülü tasnifinde temel olarak destanları üç grup üzerinden sınıflandırır. Bu sınıflandırmada destanların türü, oluşum zamanları ve ait oldukları Türk boyları esas alınmıştır. Ö.Oğuz ve diğer araştırmacıların hazırlamış oldukları *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* adlı eserde Köprülü'nün tasnifi şöyle nakledilmektedir. "1. 'Altay-Yenisey' sahasında meydana gelen ürünler. Bu sahadaki Şamanist Türkler, bize

milli destanın en eski parçalarını yani *Esatiri* mahiyette olan parçalarını ve *Kozmogoni: Tekevvün-i alem* (kainatın yaradılışı) hakkındaki usturileri vermektedir. 2. 'Bozkırlar' sahasında meydana gelen ürünler: Bu sahanın halkları medeni seviye bakımından oldukça ilerlemiş ve İslam medeniyeti etkisine kuvvetlice girmiş olan Kırgız, Kazak ve Türkmen boylarından oluşmaktadır. Bunlara ait olan Manas ve Köroğlu gibi son derece değerli destanlar eski usturevi mahiyetini kaybetmiş olup sadece menkabevi-tarihi bir mahiyet saklamaktadır. 3. 'Tarım-Sır Derya' sahası: Bu saha eski Oğuzların ve Tu-kiie siyasi heyetinde bulunan mesela Karluklar gibi zümrelerin eski sahası olup burada vaktiyle teşekkül eden destan parçaları, medeni amiller tesiriyle kitaplara girerek yavaş yavaş hatıralardan silinmiş menkıbevi-tarihi mahiyete mahsullerdir" (Oğuz ve diğerleri, 2013, s.166). M. Fuat Köprülü destanların oluşum süreçlerinin veya tarihi dönemlerinin ve dahil oldukları Türk boylarının sınıflandırma çalışmasını *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde şöyle vermektedir. "1. Eski Türk veya Hiyung-Nu Dairesi: Alp Ertunga, Oğuz. 2. Gök Türk ya da Tu-kiie Dairesi: Tu-kiie'nin türeyişini anlatan metinler: Ergenekon, Köroğlu. 3. Uygur Dairesi: Uygurların türeyişini ve Manihezimi kabulüyle ilgili metinlerdir" (Köprülü, 1980, s.43-65). Türk edebiyatı destanlarının birçok tasnif çalışmalarından biri de H.N. Atsız'ın çalışmasıdır. H. Nihal Atsız destanları "İslamiyet öncesi Türk destanı ve İslamiyet sonrası Türk destanı olarak ikiye ayırmıştır. Bu ana başlıklardan İslamiyet öncesi Türk destanlarını H. N. Atsız *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde şöyle tasnif etmiştir. "İslamiyetten önceki Türk destanı bugünkü bilgimize göre birbirinin devamı olan altı bölümden ibarettir. Bunlar Türk tarihinin gidişine göre şöyledir. 1) Yaratılış destanı, 2) Saka destanı, 3) Kun-Oğuz destanı, 4) Siyenpi destanı, 5) Gök Türk destanı, 6) Uygur destanı" (Atsız, 2013, s.30-31). Atsız bu tasnifinde destanları Türk boylarının tarih sahnesinde yer aldığı zamana göre sınıflandırmıştır. Bu tasnifte yer alan destanların içeriği hakkında genel bilgilere de yer vermiştir. İslamiyetten sonraki destanlar ise *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı* adlı çalışmada şöyle verilmiştir. "1) Manas Destanı, 2) Çingiz Han Destanı, 3) Timur Destanı, 4) Seyyid Battal Gazi Destanı, 5) Danişmend Gazi Destanı, 6) Köroğlu Destanı" (Macit ve Soldan, 2013, s.105). Bu bilgilerin yanında günümüzde veya günümüze yakın bir zamanda yaşanan toplumsal olayları içeren *yapma destan*lardan olan; Kuvay-ı Milliye Destanı, Üç Şehitler Destanı vb. yer almaktadır.

Genel olarak Kazak ve Türk halk edebiyatı destan tasniflerine değindikten sonra destan aktarıcıları olan ve destanların yaşatılmasında önemli rol oynayan destancıları ele almak gerekir. Kazakistan sahası destan anlatıcıları çeşitli adlar almakta ve bu da destan anlatma geleneğine ne kadar önem verildiğinin bir göstergesidir. Destan anlatıcıları diğer Türk boylarında da çeşitli isimler almıştır. Altay Türklerinde "*kayçı*" (Dilek, 1998, s.309). " Hakas Türklerinde *huruh hayçı*" (Ergun, 1993, s.23-26). "Tuva Türklerinde destan anlatıcısı *toolçu*" adıyla anılmıştır (Çetin, 2003, s.19). Özkul Çobanoğlu *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği* adlı eserinde Karl Reichl'in çalışmasını kaynak alarak Türk dünyası destancılarını şöyle vermiştir. "Yakutlar arasındaki destan anlatıcısına *oyun* veya *olonghohut,* Uygurlar destancılarına *destançi*, Özbekler destancılara *destançi,* irticalen şiir söyleyenlere *şair* adını kullanmaktadırlar. Özbekistan'ın bazı bölgelerinde *yüzbaşı, sagi, sazande, sanavçı* gibi isimler de kullanılır. Sovyet döneminde Kırgızlar destan anlatıcılarına *jomok* veya *comok* demişlerdir. Ancak Manas Destanı anlatıcılarına özel olarak *manasçı* adı kullanılmaktadır. Karakalpaklar destan anlatıcılarına *jırav,* Kazaklar da destan anlatıcılarına *jırav* veya *akın* adını kullanmaktadırlar. Günümüzde Kırgızlar destan anlacıları için *ırçı* kelimesini kullanmaktadırlar. Altay Türkleri destancılara *gayçı,* Tatarlar destancılara *çiçen, sasan, şeşen* bazen *kurayşı* derken, Başkurtlar da destancılara *susan* veya *şeşen* adını vermektedir" (Çobanoğlu, 2007, s.62-63). Türkiye ve Azerbaycanda destancılara *ozan* veya *âşık* adı verilmektedir. Kazak Türklerinde jırşı, jırav, akın gibi isimler alan destancıların ve anlatıkları türlerin birbiri yerine kullanılması hususunda Rahmankul Berdibayev *Kazak Eposı* adlı eserinde "Jır kelimesi bazen epos, bazen de destan, poema kelimesi de öleñ yerine kullanılır demiştir" (Berdibayev, 1982). Türkiye de destancılara ozan veya âşık denilirken hikâye ve destan bir biriyle yakın oldukları için *hikâyeci* veya *hikâyeci âşık* kelimeleri de kullanılmaktadır. Türk sözlü geleneğinin ilk anlatıcıları olan baksı, kam, şamanlar ve bu anlatıcıların icra ettikleri anlatılar genellikle dini ve mitolojik içerikli metinlerdir. Din, siyaset ve devlet adamı olan baksılar, kam ve şamanlar üstlendikleri rolle ve yer aldıkları statüyle güçlü karakterlerini anlatılarına da yansıtmışlardır. Destancılık geleneği kamlardan Dede Korkut'a, Dede Korkut'tan tüm Türk dünyasına her geçen gün zenginleşerek yayılmış, tüm Türklerde meclislerde, toylarda, merasimlerde av törenlerinde ve toplumu ilgilendiren her alanda kendine yer edinmiştir. Kazak

Türklerinde asırlardır yaşatılan destancılık geleneğinin icracılarından bahsedecek olursak:

Jıravı/Cıravı: Ayşe Yücel Çetin'in *Kazakistan Sahası Halk Hikâyeciliği Geleneği* adlı çalışmasında *jıravları* şöyle tanımlar. "Sözlü edebiyatın eski temsilcilerinden biridir. Aynı zamanda jıravlar ır, yır/cır, yırla-, cırla-, kökünden türeyip joktav öleñ, tolgav vb. sözlü edebiyat ürünlerini yaratan ve söyleyen; hikâye ve destan tasnif eden ve anlatan, 15 ve 18. yüzyıllarda Kazakistanda büyük şöhrete ulaşan kimselerdir" (Çetin, 2003, s.38). Jıravlar sadece edebiyat alanında yetkin değildirler aynı zamanda din ve siyaset adamıdırlar ve *bata* (dua) vermeleriyle ünlüdürler. Jıravlar belli bir kesimin veya bir ailenin bireyi değil, tüm ulusun temsilcisidir. Öyle ki; toylarda/düğünlerde, yaslarda, gelin getirmede, kız göçürmede/evlendirmede, yeni doğan çocuk için yapılan törenlerde etkin roldedir. Cıravların veya jıravların savaşlarda da etkin olduklarını Mehmet Açа şöyle ifade etmiştir. "Cıravlar bir dönem ozanlarda olduğu gibi, sadece kahramanlık destanlarını kopuz eşliğinde terennüm eden, irticalen manzumeler meydana getirebilen sanatkârlardır. Kazak hanları ve bayları, her zaman için cıravları yanlarında bulundurup, himaye etmişlerdir. Cıravlar tıpkı ozanlarda olduğu gibi savaşlarda orduları kahramanlık destanları ve şiirleri söyleyerek coşturmuşlardır" (Açа, 2002, s.74). Jıravlık usta-çırak ilişkisine dayanmaktadır. Anadolu sahası âşıklık geleneği içinde de usta-çırak ilişkisi mevcuttur. Kazak sahası destancılık geleneğinde çırak kendisine bir usta bulur ve ustasının yanıda yaşamaya başlar. Çırağın ustasının evinde ne kadar süre kalacağı çırağın becerisine bağlıdır. Ustasından gerekli bilgileri alan çırağın çıraklıktan ustalığa çıkabileceğine ustası kanaat getirir ve çıraklık süresi bitmiş olur. "Usta jırav çırağına jırın esaslarını, konusunu, mazmunu, geleneksel çalgıları olan kopuz yapımını ve kopuz hakkında anlatılan efsaneleri öğretir" (Çetin, 2003, s.40). Jırav olabilmek için bir usta yanında yetişmeye gerek duyulsa da Türk dünyasında yaygın bir motif olan *rüya görme* motifi jıravlıkta çok önemli bir yerdedir. Aynı şekilde rüya görme motifi Anadolu sahası âşıklık geleneğinde de yer almaktadır. "Genelde bir şair-destancının çıraklığı, erken denilecek bir yaşta çok sık olarak da (genellikle erkek çocuk fakat kız çocukları da) daha on yaşına girmeden başlar. Bazı geleneklerde çırak çocukların pek çoğunda destancılık mesleği aileden gelmektedir. Fakat bazı toplumlarda olduğu gibi çocuğun kabiliyeti bir başlangıç rüyası veya bir hayal ile mesleğe girmesiyle açıklanır" (K.

Reichle, çev: M. Ekici, 2003, s.94). Karl Reichle jıravlıkta rüya görme motifine böyle değinmiştir.

Akın: Akın kelimesi *Kazak Tilinin Tüsinderme Sözdigi* adlı eserde "ağın; su veya başka sıvı şeylerin belli bir yere doğru akması, yol alması, istikameti" anlamına gelmektedir (Kazak Tilinin Tüsinderme Sözdigi, 1974, s.59). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü* adlı eser de ise akın kelimesi "şair, âşık, ozan" şeklinde geçmektedir (Koç ve diğerleri, 2019, s. 32). "Akın kelimesi edebiyat terimi olarak, şiir tarzında *öleñ,* jır, destan yaratan, anlatan ve yazan sanatkârdır. Akın eserlerini dombıra veya kopuz gibi müzik aletleri eşliğinde terennüm eder. Akınlar halkın edebiyatını, geleneğini muhafaza edip naklettikleri için *halk akını* olarak da adlandırılmışlardır" (Çetin, 2003, s.31). Akınlar genellikle irticalen şiir söyleyip bu şiirlerini meclislerde icra ederler. Akınlar sadece irticalen şiir söyleyip okumakla kalmaz aynı zamanda *aytıs düşürme* yaparlar. Aytısa düşme veya aytıs düşürme toplum tarafından çok sevilir. Karşılıklı iki akın kadın veya erkek atışma yaparlar ve kazanan akın ödüllendirilir. "Kazak sahası akınlık geleneğinin, toplum nezdinde kabul görmesi toplumun problemlerini değerlerini, zevklerini, duygularını anlatmak onları ifade etmenin yanında kendilerine kutsallık atfetmeleridir. Ayrıca doğuştan gelen yetenekler ve sonradan kazanılan edinimler de akınların toplumda kabul görmelerini sağlayan unsurlardır" (Çetin, 2003, s.34). Akın olabilmek için tıpkı jıravlıkta olduğu gibi rüya görme motifi gereklidir. "Rüyada görülen nurani bir pir veya usta bir akın, rüyayı gören gence sıvı, bir şey içirir. Bazen de herhangi bir şey içirmeden gelip gence uzatarak akınlığa davet eder. Genç rüyasında dombra çalıp şiir söylemeye başlar" (Ergun, 1994, s.9). "Akınlardan bazıları da akın olmak için ata/pir türbelerini ziyaret eder, orada yatar, rüya görürler. Rüya sonucu akınlık yeteneği kazanan akınlar, Abıl Akın, Bircan Akın, Almacan Azamatkızı, Bakıtbay Jolbarısulu, Süyinbay Aranulı, Kulınşak Kamalulı, Şaşuvbay Koşkarbayulı" (Çetin, 2003, s.35). Görüldüğü gibi akınlık jıravlık için rüya görme daha önemlidir. Akınlar okuma yazma bilme veya irticalen şiir söyleme yeteneğine göre ikiye ayrılırlar. "Biz akını ikiye ayırırız, onun biri şiiri hemen anında (irticalen) söyleyen veya daha önceden hazırlanıp, yazıp müzikle icra edenler. Bu akınlara *akpa akın* denir. İkinci grup ise şiiri yazarak hazırlayan ve okuyan insanlardır. Tahsilli ve eğitimlidirler" (Kazak Ädebiyatının Tarihi, 1.Cilt, 1964, s.366-368). " Berdibayev verdiği bilgilere göre bütün Kazakistan'daki akınların sayısı 700 dolayındadır. Son yıllarda akınlar arası yarışmalar

yapılmakta ve bu yarışmalar halk tarafından büyük ilgi gördüğü için final karşılaşmaları televizyondan da yayımlanmaktadır. Akınlar önce bulundukları sovhoz ve kolhozlarda, daha sonra Bölgelerde yarışarak eleminasyona tabi tutulmaktadır. Final yarışmaları ise başkent Alma-Ata'da yapılmaktadır. Akınlar bu yarışmada irticalen söylerler ve deyişleri arasında toplumsal yergiler ve övgülerle birlikte güzellemeler de yer alır. Son zamanlarda yarışma türleri arasında usta malı deyişler de eklendi. Bu yarışmalar sonunda ilgi gören beğenilen deyişler kitap bütünlüğünde yayınlanmaktadır. Başarılı görülen ve halk tarafından da sevilen akınlara Kazakistan Hükümeti tarafından *Kazakistan Halk Akını* ünvanı verilmektedir. Bireysel yarışmalardan başka grup yarışmaları da Kazakistandaki akın yarışmaları arasında yer almaktadır. Kentler arasındaki yarışmalardan sonra bölgeler arasında da yarışmalar yapıldıktan sonra on dört bölgeden birer takım Alma-Ata'da bir cırşi-akın takımı on bir kişiden oluşmaktadır. Bunların yedisi irticalen söyleyen akınlar, dördü ise destancıdır. Aralarında kızlar da vardır. Bu yarışmaları değerlendiren seçici kurul ise on kişiden müteşekkildir. Yarışmacılar önce kurulu sonra ise rakiplerini selamlayıp deyişmeye başlarlar" (Nasrattınoğlu, 1992, s.262).

Jırşı: *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimler Sözlüğü* adlı eserde jırşı kelimesi "Kazakların jır/cır söyleyen destan anlatan kişiler için kullandıkları ad" şelinde geçer (Kaya, 2007, s.391). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü* adlı eserde ise jırşı "çok şiir destan bilen ve onları halka söyleyen kimse, şeyyat" şeklindedir (Koç ve diğerleri, 2019, s. 207). "Jır kelimesinin kökü jar'dandır. *–jar şakırumen*, jır, yır, ır bu Kazak, Tatar, Kırgız dillerinde bestesiz şiire verilen addır. Kazakların şiir ölçüsünde kıt'aya bölünmeden bağımsız mısralar, kafiyeler söylenen 7-8 heceli *terme, takpak, öleñ* türkülerine jır adı verilir. Etimolojisi, *jorlav, jarşı* ile aynıdır. Büyük olaylarda, bayramlarda *aslarda* (ölünün ardından verilen yemek) açılış jırla yapılır. Bunu söyleyene *jarşı* denir. Jarşılar yerleşik olarak yaşamazlar. Elinde dombra, at üstünde gezerler. Bunlar tam irticali o toplantıya göre anında söylerler" (Çetin, 2003, s.42). "Manzum metinler genellikle 7 ve 8 heceli dizelerden oluşmaktadır. Dörtlük yerine tüydek şiir birimi kullanılır ve bunlar 4+3 veya 5+3 duraklıdır. Orta Asya şiir geleneğinde görülen mısra başı kafiye destanların da da uygulanır." (Kaya, 2015, s.13). Jırşılar jıravların bir kolu olarak görülmekte ve *usta malı* destan, şiir ezberleyip okumaktadırlar. Jırşılar her ne kadar usta malı okuyup, söyleselerde icra ettikleri

eserlere sadık kalmaz, anlattıkları eserlere kendinden eklemeler yaparlar. Bulundukları ortama göre anlatılarının içeriği değişiklik gösterir. Kazak edebiyatı türleri genel olarak şunlardır. "Kazak edebiyatının bütün türleri gelişmiş ve çoğu canlılığını günümüzde devam ettirmektedir. İlk söyleyenleri bellirsiz (anonim), anız ertegileri (rivayet, efsane, masal), makal-meteller (atasözü), şeşendik sözler (kıssalar), turmıs-salt (gelenek, görenekler) cırları, tarihi cırlar, arnav (kaside, methiye), tolgav (koçaklama), öleñ (türkü), aytıs (atışma) vb" (Söylemez, Yuldashev, ve diğerleri, 2013, s.5).

Anadolu Sahası destan anlatıcıları hakkında genel olarak bilgi verecek olursak:

Ozan: Anadolu sahası destancılık geleneğinin en eski temsilcilerinden olan *ozan* "şiirlerini saz eşliğinde söyleyen halk şairi" (Kaya, 2007, s.598) ve "Batı Türkleri arasında destanları yaratan ve kuşaktan kuşağa aktaran anlatıcılara ozan adı verilmiştir. Ellerinde sazlarıyla diyar diyar dolaşan ve pınar başlarında güzelleme söyleyen âşıkların aksine onlar orduları galeyana getirmek, ulusun geçmişe ait hafızasını diri tutabilmek için kahramanlık destanları söylemiş ve anlatmışlardır. Atlı göçebe yaşam tarzının sanatkâr tipi olan ozanlar, hanların otağlarında yer bulabilmişler, tıpkı *Kitab-ı Dede Korkut*'un Dede Korkut'u gibi akıl ve nasihat yani *yom* veren bilge, danışılan, sorunların çözümü için ön ayak olan kişiler olmuştur" (Oğuz ve diğerleri, 2013, s.167). Ozanlar halkını coşturan, toplumsal olaylarda sağduyulu ve serinkanlı olan, yol gösteren kimseler olarak bilinmektedir. Buna örnek olarak 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında Kars, Ardahan ve çevre illerin Rus himayesine girmesi ve devamında yaşanan olaylar gösterilebilir. Rus hâkimiyeti altında uzun yıllar kalan Ardahan ilinde, Âşık Şenlik halkının kırılan özgürlük inancını yazdığı ve Rus hükümetine karşı korkmadan, büyük bir inançla çalıp okuduğu *93 Koçaklaması* ile âşıklık kimliğinin içinden bir ozan ruhuna bürünmüş ve halkının hürriyet ateşinin kıvılcımı olmuştur. Bu örnekte olduğu gibi ne ozanlık âşıklıktan tamamen uzakta, ne de cırav akından uzaktadır. Ozanlık denilince akla ilk olarak Dede Korkut gelir. "Dede Korkut destan söyleyicisidir. Hikâyelerin sonunda gelip Oğuzname'yi düzenler ve tespit eder, kahramanların değerini ve yiğitliğini öven, boy boylayıp, soy soylayan bir ozan olarak yiğitleri savaşa karşı yüreklendirmek için *yelteleme* çalar. Boylara *alkış* ve kötülere *kargış* söyler, Oğuzname'yi düzüp koşan odur. Zaferler için şadlık çalıp kutlar. Dualar eder" (Dede Korkut Kitabı Han'ım Hey, 2014, s.50). Zamana ayak uydurup değişen toplumla birlikte ozanlık yerini yavaş yavaş âşık, meddah-kıssahanlara

bırakmış, destandan halk hikâyesine geçiş dönemi de başlamıştır. "Destan geleneğinin konu ve biçim bakımından değişikliklere uğramasıyla oluşan halk hikâyeciliğinin oluşumu ve gelişimi beraberinde yeni bir gelenek oluşturmuştur. Halk hikâyesisini oluşumu ve sunumu geleneğin kurallarına bağlıdır" (Durbilmez, 2017, s.20). Gelişen dünyada toplumsal olayların seyrine göre şekillenen edebiyatın, özellikle halk edebiyatında anlatıcıların isim değişikliği gayet normaldir. Gerekli durumlarda anlatıcı halkını ateşler ve gerektiğinde ise dünyalar güzeli bir kıza güzellemeler söyleyebilir. Ozanlık kamdan, şamandan, baksıdan doğup, Dede Korkut'un boylama ve soylamalarından süzülüp âşıklığa dönüşmüştür.

Âşık-Âşıklık-Hikâyeci Âşık: Ozanın devamcısı olan âşık Ensar Aslan'ın *Çıldırlı Âşık Şenlik* adlı eserinde "Tekke ve medreselerde İslam ideolojisi ile yetişen mutasavvuf şairler, kendilerini Tanrı'ya âşık, Tanrı aşkı ile yanıp tutuşan sofiler olarak görürlerdi. Bu nedenle zamanla tekke tasavvuf şairlerine *âşık* denilmeye başlanmıştır" (Aslan, 1992, s.13). "Âşık; daha çok kırsal kesimlerde yetişen şiirlerini saz eşliğinde ve hece vezni ile vücuda getiren, halk hikâyesi tasnif edebilen ve anlatabilen sanatçıya verilen addır" (Kaya, 2007, s.65). Âşıklar saz ile eserlerini icra eden sanatçılardır ancak çoğu âşık hikâye tasnif edemez (özellikle irticalen). Hikâye tasnif etmek yetenek işidir tıpkı her aşığın irticalen/doğaçlama şiir okuyamadığı gibi. Âşıklar belli aşamalardan geçtikten sonra âşık adını alırlar. Bu aşamalar rüya görmek veya rüyada badelenme, âşık adayının bir mahlas seçmesi, bir usta bulmasıdır (mahlas seçme durumunda usta uygun gördüğü bir mahlası çırağına verebilir). Ustasının yanından başarıyla ayrılan âşık saz çalmayı öğrenmiş ve geleneğe dair bilgileri edinmiş olur. İrticalen okuyan ve özellikle koçaklama ve taşlama şiirlerini okuyan âşıklar halk arasında rağbet görmüşlerdir. Âşıklar bade içtikten sonra ya *hak aşığı* ya da *badeli âşık* olarak tanımlanırlar. Hak aşığı denilen âşık rüyasında bade içmiş okuma-yazma bilmediği halde dini kitapları ezberlemiş ve ilmi bilgileri edinmiş olarak rüyadan uyanır. Badeli âşık ise rüyasında *aşk badesi*yle badelenen ve rüyasında daha önce yüzünü hiç görmediği bir kıza âşık olan âşıktır. Aynı rüya zamanı rüyada görülen kıza da bade verilir ve iki âşık (birbirini seven iki insan) badelenir. "Badeli âşıklara örnek olarak Âşık Garip, Âşık Tahir, Âşık Kerem, Çıldırlı Âşık Şenlik, Âşık Yaşar Reyhani, Ercişli Emrah vb. gösterilebilir" (Alptekin, 2009, s.34). Âşıklar usta-çırak ilişkisi çerçevesinde âşıklık geleneğini icra eden anlatıcılar oldukları için gelenek-göreneklere dikkat ederler ve ustası *icazet*/izin

vermediği müddetçe çırak bir toyda veya bir mecliste çalıp söyleyemez. Geçmişte âşıkların yetiştikleri ve geleneği icra ettikleri çevreleri Doğan Kaya şöyle vermiştir. "1. Kasaba-şehirler, 2. Göçebe çevreler, 3. Köyler, 4. Tekkeler ve dergâhlar" (Kaya, 2007, s.66). Günümüzde bu yerler âşık kahvehaneleri, köy odaları, âşık dernekleri, düğünler, köy geceleri, festivaller ve gelişen teknoloji ile sosyal medyada birden çok katılımcının olduğu uygulamalardır. Âşık olabilmenin net kıstasları yoktur. Her âşık badeli değil, her âşık irticalen şiir söyleyemez, atışma yapamaz, okuma-yazma bilip bilmeme konusu belirsizdir veya her âşık hikâye tasnif edemez bunun gibi konular hâlâ aydınlatılamamıştır. Âşıklar usta malı şiirler okurken (genellikle şiir) şiirin son kısmında veya son dörtlüğünde *mahlas* kısmını okur ve böylelikle şiirin kime ait olduğu belli olur veya âşık şiirini okurken kendi mahlasını söyler. "Âşığın şiirinde *mahlas*ını anması, gelenek temsilcileri ve halk arasında *mahlas tapşırma* olarak adlandırılır" (Çobanoğlu, 2009, s.295-296). Âşık veya âşık adayının çıraklık-ustalık sürecinin en belirleyici unsurlardan biri de icra edebildiği âşık havalarıdır. Bir âşığın çırak olabilmesi için en az otuz beş âşık havasını, usta sayılabilmesi için en az yetmiş iki hava bilmesi gerekmektedir. Âşık ne kadar çok hava icra ederse âşıklar arasında ve toplum arasında itibarı da o kadar artmaktadır. "Âşıklık geleneği mensuplarının yetişme süreçleri şu aşamalarda oluşur. *Çıraklık*: Usta âşık saza söze yeteneği olan bir genci çırak olarak kabul eder, çırak ustasından meydana çıkmayı *meydan açmayı* vb. gelenekleri öğrenir. Hikâye anlatma, hikâye anlatmanın kuralları âşık şiirinde *ayak açma* özellikleri hep bu öğrenilecek geleneksel unsurlar arasındadır" (Çobanoğlu, 2009, s.296). Ancak sadece hikâye anlatmada ayak açma olmaz, genellikle mecliste iki veya daha fazla aşığın atışma yapacakları sırada orada varsa en büyük ve en deneyimli ustanın veya meclisten birisinin vereceği kafiyeli bir cümle veya kelime üzerine âşıklar atışma şiirlerini çalıp okurlar. Bu icra genellikle irticalen şiirler için geçerlidir. "Hikâyeci âşık icrasına saz çalmayla başlar, önce bir divan, daha sonra tecnis adı verilen cinaslı bir koşma söyler" (Güney, 1971, s.48). Âşıklık geleneği bölgelere veya bir bölgede bulunan nam salmış bir âşığın adıyla *kol*lara ayrılır. "Âşıklık geleneğinde en fazla bilinen âşık kolları arasında, *Erzurumlu Emrah, Tokatlı Nuri, Ruhsati, Sümmani, Dertli, Huzuri* ve *Şenlik Kolu* sayılabilir" (Çobanoğlu, 2009, s.297). Her âşık mensup olduğu kola ve âşıklık geleneğine yakışacak şekilde kendini yetiştirir. Hünerlerini meclislerde, toplantılarda ve törenlerde sazını ve sözünü sunacakları ortamda *atışma* yaparlar. "Âşıklar birbirlerinin

sordukları soruya rakibin cevap verme yeteneğini sınar. Amaç rakibi cevap veremez ve doğru cevabı bilemez hale getirmek ve *bağlamak* olduğu için sorabileceği en zor soruları sorar. Doğru cevabı alamaması durumunda rakibi yenmiş, *bağlamış* veya *mat* etmiş sayılır" (Çobanoğlu, 2009, s.298). Bu atışma veya muamma sorma karşılaşmasını beğenen dinleyiciler âşıkların sazına *pasa toplama* adı verilen bahşiş takarlar. Âşıklar meydanda karşılaşma yaparken belli kurallara göre yaparlar. "1. Hoşlama-merhabalaşma, 2. Hatırlatma-canlandırma, 3. Tekellüm, 3.a) serbest konulu tekellüm, 3.b) öğütleme, 3.c) bağlama-muamma, 3.d) sicilleme, 3.e) yalanlama, 3.f) taşlama, takılma, 3.g) tüketmece-daraltmaca, 3.h) uğurlama-medhiye, ancak herhangi bir karşılaşmanın bu silsile içinde cereyan etme mecburiyeti yoktur" (Kaya, 2000, s.25). Ayrıca âşıklıkta kullanılan biçimlerin ölçüsü de âşık havasının ritmine bağlı olmalıdır. Âşık şiirlerinin biçimleri hakkında Boratav şunları söylemiştir: "Âşık şiirlerinin biçimleri iki kümeye ayrılır. Heceli biçimler ve aruzlu biçimler. Heceli biçimlerin ölçülerine göre çeşitlenmeleri şöyledir. a) 4+4+3 veya 6+5, 11 heceli ölçüde şiirler, b) 4+4, 5+3 ya da serbest duraklı 8 heceli şiirler, c) 4+3, ya da serbest duraklı 7 heceli ölçüde şiirler, ç) seyrek olarak ayni bir şiirde değişik ölçülerin kullanıldığı şiirler. Heceli biçimleri belirleyen ikinci bir önemli öğe ise uyaktır" (Boratav, 1969, s.25). Heceli türlere örnek olarak koşma şekli ve destan şekli verilebilir. Aruzlu şekillere örnek olarak ise semai, gazel, kalenderi ve muhammes gösterilebilir.

Meddahlık: Ferit Devellioğlu meddahı "1. Daha (pek, en, çok) medheden, 2. Taklitler yaparak hoş hikâyeler anlatıp halkı eğlendiren kimse" (Devellioğlu, 2010, s.691). F. Köprülü'ye göre "meddah kelimesinden önce *kıssahan* ve *şehnamehan* terimleri kullanılmıştır. 15. yüzyıldan itibaren bahadırların maceralarını anlatan onları öven sanatkârlara, kıssahanın yanı sıra meddah da denilmeye başlanmıştır" (Köprülü, 1999, s.371-372). Türk sözlü geleneğinde meddahlık sanatı hem eski ozanlık geleneğinden hem de İslam geleneğinden beslenerek gelişmiştir (Oğuz ve diğerleri, 2013, s.191). Meddah hikâyelerinin konuları çeşitlilik gösterir. Özdemir Nutku *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri* adlı çalışmasında meddah hikâyelerinin beslendiği hikâyeleri şöyle vermiştir. "1. Halk arasında yaşanmış önemli olaylar (Köroğlu etrafında toplanan rivayetler), 2. Meddahların gördüğü, yaşadığı, duyduğu ilginç bir olay, 3. Tarihçiler tarafından yazılmış bir olay (meddah bu olayı süsleyerek ilginç bir durumda dinleyicilere sunar), 4. Destanlar, menkıbeler (Dede Korkut, Manas ve Oğuz Destanı), 5. Klasikleşmiş

hikâyeler ve masallar (Binbir Gece Masalları, Tahir ile Zühre), 6. Romanlardan meddahlar tarafından yapılan aktarmalar, 7. Taklitlerin bir araya getirilmesiyle meddah tarafından derlenen hikâyeler, 8. Karagöz'den yararlanılarak çıkarılan hikâyeler (Sandıklı Ebe, Meyhane vb.), 9. Atasözlerinden derlenen hikâyeler" (Nutku, 1976, s.94). Destan anlatma, hikâye anlatma görevi Anadolu sahasında âşıkların ve meddahların sayılmaktadır. Destancı dediğimiz anlatıcı da âşıktır. Halk hikâyesine geçişte âşık adı yanına hikâyeci ifadesini alarak *hikâyeci âşık* kavramına dönüşmüştür. Kazakistan sahası cırşılarına benzeyen hikâyeci âşıklar ezberledikleri halk hikâyelerini ve hikâye içinde geçen şiirleri ezberleyip meydanlarda, düğünlerde, şenlik ve kutlamalarda icra ederler. Cırşılarla ortak noktası destan anlatımı yapmaları ve ezber yetenekleridir. Hikâyeci âşık ve cırşılar destan veya hikâye anlatırken hikâyeye destana kısmen müdahale edebilirler ancak şiir kısmında herhangi bir değişiklik yapamazlar. Cırşılar çoğunlukla irticalen şiir söyleme yeteneğine sahip değilken çoğu hikâyeci âşık irticalen şiir söylebilir. Her iki anlatıcı da halk edebiyatının sözlü ürünleri ile onları dinleyen insanlar arasında elçi görevindedir ve kültür aktarıcısıdır. Destancılık geleneği sadece cırşı ya da hikâyeci âşık arasında değil halk edebiyatı ürünlerini anlatan cıravlar, akınlar, âşıklar, ozanlar tarafından da yaşatılmaktadır. Genel olarak tanıtmak gerekirse Kazakistanda *cıravların* Anadoluda karşılığı *ozandır. Akınların* karşılığı ise *âşıktır.* **Cırav–ozanlar**: Halkını, devletini, han ve padişahlarını toplumsal olaylarda (savaş, göç, doğal afetler vb.) coşturur ve ateşler. **Akın–Âşık:** Akın ve âşıklar cırav-ozanların aksine daha çok aşk ve gündelik sosyal konular üzerine şiirler yazıp kopuz, saz ve dombıra eşliğinde icra ederler. Değişen zaman ve topluma bağlı olarak cıravlar yerini akınlara, ozanlar yerini âşıklara bırakmıştır. Kazakistan sahası destancılık geleneğinde cırav şiirlerine *tolgav, arnav* vb isimler verilirken ozanın şiirlerine herhangi bir isim verilmez. Akınlar ve âşıklar irticalen şiir okuyup meclis/meydanda halkı eğlendirebilirler. Ancak Anadolu sahasında âşıkların literatürde irticalen okuyan ya da okumayan diye ayrımı yoktur. Âşık o an şiiri okuyup söyler ve bitirir. Şiir bitiminde okuduğu şiiri 'irticalen okuduğum şiir' diye tanımlarsa dinleyiciler o şiirin irticalen söylendiğini anlar. Yaşam tarzı ve sosyal hayatlarına göre akın ve âşıklar tahsil durumlarına göre isimlendirilmektedir. Okuma yazma bilen akınlar *kalem akını,* okuma yazma bilen âşıklar *mektepli*, okuma bilmeyen ama irticalen şiir söyleyen gezgin akınlar *halk akını,* okuma yazma bilmeyen âşıklar ise ümmi/alaylı olarak isimlendirilir. Her iki sahada

anlatıcıların usta-çırak ilişkisi vardır. Her iki sahada akınlar-âşıklar *aytıs-atışma* yaparlar. Sazları ve dombıraları olmazsa olmazlarıdır. Metin Ergun akın olan kişilerin, "1. Akınlığı düş yoluyla öğrenme, 2. Akınlığı bata ile alma, 3. Nesil takibiyle öğrenme, 4. Kendi yeteneğiyle olma, gibi özelliklere sahip olduğunu belirtmiştir" (Ergun, 2002 s.104). Türkiye sahasında âşık olmak için, "1. Âşıklığa yönelme/ heves, 2. çıraklık, kalfalık, ustalık, 3.Soya çekim, 4. Rüya görme, 5. Bade içme, 6. Usta malı şiirler söyleme ve dinleme, 7. Sevdalanma, 8. Dert, sıkıntı, üzüntü çekme gibi aşamalar gerekir" (Durbilmez, 2008, s.73). Usta-çıraklık ilişkisinde her iki destan anlatıcıları da çıraklık döneminde ustanın evinde kalıp geleneği öğrenir. Ustasıyla her yere gider ve ondan destancılık geleneğini şiirleri efsaneleri manileri öğrenir. Ustası çırağın artık çıraklıktan çıktığına usta olduğuna kanaat getirirse donbırası ya da saz yapmayı biliyorsa çırağına bir saz yapar ve bu kopuzu bir merasimle çırağına verir. Bu uygulama Anadolu'da yoktur. Bazende bir ustanın ölümü üzerine ustanın varsa çıkarağına ustanın sazı veya dombırası yörenin ileri gelenleri tarafından verilir. Bunun amacı âşıklık/akınlık geleneğini devam ettirmektir. Ancak bu uygulama Anadolu'da yoktur.

1.4 KASIM JOMART DESTANININ VARYANTLARI

Kasım Jomart adının anlamı; Kasım (Arapça) bölen, taksim eden anlamında, cömert ise Kazak Türkçesinde eli açık, beyefendi vb. anlamında kullanılmaktadır. Kazakistan'da yeni doğan bebeklere cömert olsun, eli açık, gönlü bol olsun diye Kasım Jomart adı verilmektedir. Kasım Jomart Destanının varyantlarından bazıları şunlardır. *Kıssai Kasım Jomart (Kazan, 1910 ve 1913, Arap Alfabeli-Kazak Türkçesi), Kazak Halk Edebiyatı Dastandar 2 (1990, Almatı*), *Babalar Sözi 4. Cilt (2004, Almatı), Dala Folklorının Antologiyası 5. Cilt (2019, Almatı), Plutovka iz Bağdada (1963, Moskova, Rusça)*. *Plutovka iz Bağdada* adlı eserde destanın adı "O Harune ar Raşide i Abu-l-Kaseme Basri" şeklindedir. Farsça'dan çevrilmiştir ve resimlidir. *Kıssai Kasım Jomart* varyantları 52 sayfadan ibaret olup metinlerde herhangi bir numaralandırma yer almamaktadır. Çalışmamızın konusu olan hikâyelik destan Kasım Jomart'ın diğer bir varyantı *'Babalar Sözi'* adlı 100 Ciltlik eserin 4. Cildinde yer alır. Bu eser 2004 yılında Astana'da basılmıştır. 4. Cilt 328 sayfadan ibaret olup, içinde *'Kıssa-i Hatımtay Jomart, Hikayat Dastan Hatımtay, Kıssa-i Kasım Jomart'* adlı destanlar yer alır. Kitap sonunda yer-su adları, şahıs adları, sözlük kısmı, destanları aktaran âlimlerin hayatına yer

verilmiştir. Çalışmamızın konusunu olan destanı içinde barındıran varyant *Kazak Halk Edebiyatı Dastandar 2* adlı kitaptır. Bu kitap 1990 yılında Almatı'da basılmıştır. 319 sayfadan ibaret olup, içinde *'EbulĞalisina-EbulHaris, Atımtay Jomart ve Kasım Jomart'* destanları yer almaktadır. Kitabın sonunda yer-su adları, şahıs adları, sözlük, destanlar hakkında ve destan aktarıcıları hakkında kısa bilgilere, son olarak içindekiler kısmına yer verilmiş. Her iki kitap arasında bazı farklılar bulunmaktadır. *Babalar Sözi* adlı kitapta söz konusu destanın adı ilk önce Arap alfabeli, daha sonra ise Kazak alfabeli olarak verilmiştir. *Babalar Sözi*'nde destanın girişinde 6 dize *Kazak Halk Edebiyatı Dastandar 2* adlı kitapta yer almamaktadır. Bu dizeler içerik olarak, besmele ile başlamakta, Allah'a, peygambere, sahabelere dua ile devam etmekte, bir arzun veya dileğin varsa bunu Allah'tan dile şeklinde bir öğütle bitmektedir. Destanın bitişinde ise yine 6 dizelik bir kısım *Kazak Halk Edebiyatı Dastandar 2* kitabında yer almaz. Bu dörtlüklerin muhtevası da aktarıcı olan Jüsipbek Şeyhülislamoğlu'nun sözlerini kapsar. Aktarıcı Ahmetkerimden iki kitap aldığını ve kitapları incelediğini daha sonra bu kitapları *ölen* şeklinde yazdığını ve bu kitaplardaki hikâyelerin *Hikâyet-i Selimcan, EbilKasım* olduğunu anlatmaktadır. Son olarak da bir şey isterken Allah'tan iste ve benim yazdığım sözlerimde hata bulursan veya yazdıklarım hatalıysa bağışla, Allah'tan başka hatasız kimse yoktur ve ben ölsem de yazdıklarım baki kalır der ve kendisi için dua edilmesini istemekle sözlerini tamamlar. Kaynak kitabımız olan *Kazak Halk Edebiyatı Dastandar 2* adlı kitapta bu dizelerin eksik olmasının nedeni, bu destanın ilk olarak 1896 yılında yayınlanmış olmasıdır. Çünkü bu dönemde Kazakistan topraklarında hanlıkların yerini Çarlık Rusya'nın alması ve burada yaşayan Kazak Türklerine İslamiyetin yerine Hristiyanlığın dayatılması (misyonerlik faaliyetleri), Müslümanlıkla ilgili dini içerikli edebiyat türlerinin yalınlaştırılmasına sebep olmuştur. Yine bu duruma örnek olarak *Babalar Sözi*'nde Allah kelimesi başta olmak üzere özel adların büyük harfle başlamasına dikkat edilmişken, kaynak kitapta bu durum şahıs adları, yer adları vb. büyük harfle yazılırken göz önünde bulundurulmuş, ancak Allah kelimesi özellikle küçük yazılmıştır. Her iki kitapta anlatılan destan aynı olmasına rağmen kullanılan birçok kelimede farklılıklar mevcuttur. Örneğin "patşa-padiyşa", " jendetter-jalladtar" vb. *Babalar Sözi'*nde destan her 10 mısrada bir numaralandırılmış, ancak *Kazak Halk Edebiyatı Dastandar 2* kitabında her hangi bir numaralandırma yapılmamıştır. *Babalar Sözi'*nde gerekli görülen yerde satır altı dipnotlar olarak kısa

bilgilere yer verilmiş ancak *Kazak Halk Edebiyatı Dastandar 2* kitabında her hangi bir dipnot yer almamaktadır. Diğer bir varyant olarak elimizde bulunan *Dala Folklorının Antologiyası (Dastandar 5. Cilt),* 2019 yılında Almatı'da basılmış, 10 Ciltlik eserin 5. Cildidir. 527 sayfadan ibaret olup içinde "*Ayman-Şolpan, Navrızbay-Kanşayım, Sırşı Molda, Bolat-Janat, Kasım Jomart, Kulkanıs-Zeberşe, Dariyğa Kız, Kiyik, Miğraj, Muhammed-Kanapiya, Kıssa Ebuşahma*" destanları yer almaktadır. *Babalar Sözi* varyantında olduğu gibi destan metni Allah'a hamd, peygamber ve sahabelere saygı ve sevgi ile başlar. Eserde metin içinde herhangi bir numaralandırma yapılmamıştır. Destanda geçen Arapça, Farsça, Rusça ve "Türki" dillerinde olan kelimeler satır altı dipnot olarak verilmiştir. Ayrıca destanda geçen olayları birbirine bağlamak için (geçişler için) karakterlerin olayları anlatması tasvir edilmiştir. Destan *Babalar Sözi* adlı eserden farklı olarak son 6 mısrayı ihtiva etmemektedir. Ayrıca destanın sonunda *Birinci Makam* başlığıyla destanının başladığı dörtlükten itibaren belli başlı dörtlüklerin notaya alınmış hali mevcuttur. Notaya alan Tınıbekov Erasıl, icra eden ise Kuvanbaev Ediljan şeklinde verilmiş ve dördüncü makama kadar notaya alınmıştır. Destan sonunda resimli açıklamalı sözlük mevcuttur. 1896 yılında Pekin'de *Ulttar* basımevinden çıkan *Kazak Kıssaları 3. Cilt* adlı kitapta Kasım Jomart Destanı yer almış ve bu varyant Şeyhülislamoğlu nüshasına benzemektedir. "Kasım Jomart Destanı ve ilk kez Kazan'da 1896 yılında basılmıştır. Daha sonra 1901, 1903, 1906, 1910, 1912, 1913 yıllarında tekrar basılmıştır. Destanı ilk yayınlayan Jüsipbek Şeyhülislamoğlu'dur. Destanın birçok el yazma nüshası mevcuttur" (Kazak Halk Edebiyatı- Dastandar 2, 1990*)*. Kasım Jomart Destanı Arap edebiyatına ait bir destandır ve Arap edebiyatında yer aldığı hikâyelerin toplandığı esere *El-Ferec Ba'de'ş-Şidde* denir. "El-Ferec Ba'de'ş-Şidde'nin lügat manası *zorluktan sonra gelen kolaylık, kederden sonra gelen sevinç* anlamındadır" (Seyidoğlu ve Yavuz, 2012, s.7). "Değişik kişilerin hikâyelerinden oluşan bu hikâye külliyatı Kadı el-Tenuhi (öl. 994) tarafından toplanıp yeniden yazılmıştır. Bu eser, Türkçe'ye üç ayrı kişi tarafından toplanıp yeniden çevirilmiştir. Bu metinlerde ölümle sonuçlanabilecek bir belaya tutulmuş ve neredeyse ölmek üzereyken kurtuluşa kavuşmuş kişilerin hikâyelerine yer verilir. Bunların bir kısmı konularını gerçek olaylardan, bir kısmı da cinli, perili olağanüstü olaylardan almaktadır" (Çetin, 2009, s.56). El-Ferec Ba'de'ş-Şidde'nin Türkçe nüshaları şunlar: "1. Hamidiye Nüshası, 2. Fatih Nüshası, 3. Ayasofya Nüshası, 4. Özege Nüshası. Türkiye'de kütüphanelerde

ayrıca Arapça ve Farsça Ferec nüshaları bulunmaktadır" (Seyidoğlu ve Yavuz, 2012, s.10). Türkçe El-Ferec Ba'de'ş-Şidde hikâyelerinde 42 hikâye mevcuttur. Çalışmamızın konusu olan Kasım Jomart Destanı *El-Ferec Ba'deş'-Şidde'de* yer alan 42 hikâyeden ilkidir ve bu eserde adı *Ez'an-ı Ebu'l Kasım-i Basri ve Emir-i Basra ve Vezireş Ebu'l Feth-i Vasıt-i* şeklindedir. El-Ferec Ba'de'ş-Şidde hakkında Türkiye'de yapılan bazı çalışmalar şunlardır:

Şükrü Kurgan (1945) *Osmanlı Devrinde Mensur Hikâyeciliğimize Ait Bir Eser*. Bu çalışma Türkiye'de El-Ferec Ba'de'ş-Şidde hakkında yapılan ilk incelemedir. "Çalışmada Fereclerin nüshaları hakkında bilgi verilmiştir. Fereclerin listeleri verilirken Hamidiye Nüshaları tanıtılmıştır" (Kurgan, 1945).

Bilge Seyidoğlu ve Orhan Yavuz (2012) *Ferec Ba'deş-şidde Hikâyeleri Güçlükten Kolaylığa Kederden Sevince*. Bu çalışmada Ferec nüshaları hakkında bilgiler verilmiş ve 12 Ferec hikâyesinin incelemesi ve 12 hikâyenin çevirisi mevcuttur (Seyidoğlu, Yavuz, 2012).

Orhan Yavuz (1995) yılında hazırlanan *Ferec Ba'de'ş-şidde'den İki Hikâye Üzerine Bir Gramer Denemesi* adlı makale Selçuk Üniversitesi bünyesinde yayınlanmıştır. Çalışmada Hamidiye nüshasında yer alan iki hikâye incelenmiştir (Yavuz, 1995).

Hasan Kavruk (1998) *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*. Bu çalışmada Türkçe El-Ferec Ba'de'ş-Şidde'lerin ortaya çıkış tarihlerine, müelliflerinin kim olduğuna, konularına, dil ve üsluplarına yer verilmiştir (Kavruk, 1998). Bunların yanında Ferecler hakkında doktora ve yüksek lisans tez çalışmaları da mevcuttur. Yurt dışında da Ferecler hakkında bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar şunlardır:

Hermann Vambery (1901) *Alt-Osmanische Sprachstudien.* Bu çalışmada Ferec'in tanımı, Ferec'in Arap harfli ve Latin harfli metninin Almanca çevrisi ve tüm Fereclerde tespit edilen Türkçe kökenli kelimlerin sözlüğü verilmiştir (Alparslan, 2016, s.9).

György Hazai, Andreas Tietze (2006) *Ferec Ba'deş-şidde Ein frühosmanisches Geschictenbuch.* Bu çalışmada Ferec'in edebi tür olarak ortaya çıkışı, Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında Ferec geleneği vb. hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmada Budapeşte nüshası kaynak alınmıştır (Alparslan, 2016, s.9).

1.5 JÜSİPBEK ŞEYHÜLİSLAMOĞLU (1857-1937)

"Şair ve sözlü edebiyat derleyicisidir. Güney Kazakistan Eyaleti'ne bağlı Hocatoğay Köyünde dünyaya gelmiştir. Köy imamından dini dersler almıştır. Yusufbek Hoca diye de bilinir. Yusufek Hoca Yedisu'da halk arasında gezip destanlar, şiirler, aytıslar vb. derlemiş ve bu edebiyat materyallerini Kazan ilinde bulunan Hüsyinovtar adlı bir matbaaya göndererek yayınlamıştır. Onun Kazak folklorunun edebiyat eserlerini toplamadaki emeği takdire şayandır. Ömrünün son yıllarını Doğu Türkistan'ın İle Bölgesinde geçirmiş ve burada hayata gözlerini yummuştur" (Babalar Sözi, 4. Cilt, 2004, s.317). "Aynı zamanda şair olan Yusufbek Hoca'nın akınlarla aytıslara ve atışmalara katıldığı da bilinmektedir. Yaşadığı dönemde *' Kız Jibek', 'Ayman-Şolpan', 'Alpamıs'* vb. destanları derlemiş ve kitap olarak yayınlamıştır. Yusufbek Hoca ayrıca doğu dillerini çok iyi bildiği için Doğu halklarının folklöründen ve Orta Asır Klasiklerinden çeviriler yapmıştır" (Kazak Halk Edebiyatı Dastandar 2, 1990, s.317)

2. BÖLÜM

AKTARMA/TRANSKRİPSİYON

QASIM JOMART

1 Al endi men söyleyin sözdiñ basın,
2 Jahanda jomart ötken — Äbilqasım.
3 Munday qızıq äñgime düniyede joq,
4 Osı otırğan jamağat jurt tıñdasın.

5 Söyleyin sol Qasımnıñ äñgimesin,
6 Köp xalayıq sözime qulaq salsın.
7 Bul qiyssağa qulağıñ qurışı qanar,
8 Aldanıp özge sözge ne qılasıñ.

9 Bağdatta haron Raşiyd ötken
10 Segiz şahar üstinen ükim etken.
11 Özi jomart, qaharlı uluğ patşa,
12 Vaqıtında patşa joq oğan jetken.

13 haron Raşiyd patşa saltanattı,
14 Qaharlı özi jomart, ädiletti.
15 Bir väziri bar edi bek danışpan.
16 Keyde Jağıpar, al keyde Fazıl attı.

17 Bir küni patşa adamı kelip turdı
18 « Jağıpar väzir tez munda kelsin » dedi
19 Patşa şaqırğan soñ jetip kelip,
20 Tağzım etip aldında qarap turdı.

21 Patşa ayttı: —Ey väzir, bir sözim bar

22 Bul düniyede özi ülken, vapası tar.
23 Jomarttıq, ädildigim bäri birdey,
24 Menen öter bul künde endi kim bar?!

25 Väzir ayttı: «Ey taqsır tıñda sözim,
26 Köp jurttı araladım meniñ özim.
27 Basırada bir jigit bar sizden artıq.
28 Tañ qalarsız körseniz onıñ jüzin.

29 Basırada bir jigit bar Qasım attı.
30 Bav-şarbaq mükämbäli saltanattı.
31 Altın, kümis, asıl tas, biyxisap köp
32 Qoy ornına soyadı arğımaqtı.

33 Üyi kümis, sırtına altın japqan,
34 Gavhardan är jerine şege qaqqan.
35 Meymanına beredi şeker men bal,
36 Anası onday bala neğıp tapqan?

37 Qasımğa ğarip-miskin keledi eken,
38 Bärine tamaq kiyim beredi eken
39 Meyli patşa, meyli bay, meyli paqır,
40 Bärine birdey qızmet qıladı eken.

41 Künde mıñ qoy soyadı qarnı aşqa,
42 Beredi tonın şeşip jalañaşqa.
43 Jayavğa at beredi kimsiñ demey,
44 Tiri adam onday bolmas qarındasqa.

45 Beredi kelgen jannıñ surağanın,
46 Köredi ğaripterdiñ jılağanın.
47 Düniyede ayamaydı mal men janın,

48 Jomarttığın aytayın sizderge onıñ.

49 Eş qabağın şıtpaydı jiyılğanğa
50 Tegis qızmet qıladı tiri janğa.
51 Keregin bärin tavıp beredi eken,
52 Qanşa köp kelse de paqırlarğa.

53 Elüv esik bar eken bir dükende,
54 Qayırşı keledi eken künde-künde.
55 Bir kisi elüv esikten kirse-dağı,
56 Esiginen qur ketpes eşbiri de.

57 Ğaripter jatadı eken kündiz-tünde
58 Elüv qayır aladı är bir künde.
59 Tamağı toq, kiyimi bütin bolıp,
60 Ğaripter jatadı bäri sonda.

61 Onday jandı körmedim tiri janda,
62 Jüziñ körgen adamdar bolar pende.
63 Baylığı, jomarttığı asqan eken,
64 Onday jan bola bermes bul jahanda.

65 Siz oğan teñelmeysiz, taqsır xanım,
66 Siz surağan soñ aytpasqa barma xalim.
67 Qanday qılıp maqtasam eş qate joq,
68 Munan artıq maqtavğa jetpeydi älim.

69 Xaliyfa sonda turıp aşuvlandı,
70 Aqırıp qaharmenen ayğay saldı.
71 Menen artıq jahanda netken jan dep
72 Väzirdi öltirmekke qılış aldı.

73 Fazıldı öltirem dep qılış aldı
74 Zubayda ğarız qılıp tilep aldı.
75 Darğa munı bir küni asarmız dep.
76 On bir qulaş zındanğa baylap saldı.

77 Zındannan şığarma dep ükim ayttı
78 Xaliyfa aşuvlanıp üyge qayttı.
79 Xaliyfanıñ aldınan xanım şığıp,
80 Suradı. « Tüsiñ qaşıp sizge netti? »

81 —Ey patşa, tüsiñ suvıq qalayınan?
82 İşiñ tolğan siyaqtı vayımnan.
83 Bezgek bolğan kisidey qalşıldaysıñ,
84 Nelikten aşuvlandıñ aytşı mağan?

85 —Ey xanım men aytayın sağan bir söz
86 Qulaq salıp sözimdi siz estiñiz,
87 Tipti dämsiz maqtadı bir adamdı,
88 Xan bolsaq da qaraday bolmadıq biz.

89 Qorlığına şıdamay aşuvlandım,
90 Aşuvlanıp zındanğa onı saldım.
91 Jomarttığın asırdı tiri jannan.
92 Sol sözine väzirdiñ qayran qaldım.

93 Sol väzirdi keskilep tildireyin,
94 Terisine saman tığıp ildireyin.
95 Özimnen keyingige bolsın sanat,
96 Özimniñ patşalığım bildireyin.

97 Zubayda sonda kelip qıldı arız,
98 —Meniñ aytqan arızımdı qup tındañız

99 Qudayım qanday jandar jaratqan joq,
100 Ğasılıqqa jaratqan künäkarmiz.
101 Väzirdi aşuvmenen öltirseñiz,
102 Patşalıqtı jerine keltirseñiz.
103 Ol Qasım jomarttığı ras bolsa
104 Täñiri aldında, äy taqsır, siz ne dersiz?

105 Ol Qasım özi jomart, özi bay-dı.
106 Jaqsı qılıp jaratqan bir quday-dı
107 Qasımdı ävel barıp körmeyinşe,
108 Öltirgeniñ väzirdi jaramaydı.

109 Ey taqsır, bir joldaspen Basırağa jür.
110 Anıq öziñ bar-dağı köziñmen kör.
111 Biykünä väzirdi öltirmeñiz.
112 Ärqaşan öltirseñiz qolıñda tur.

113 Aldıñda qızmet qıldı köp jıl ädil,
114 Jaqsılıq, jamandığın bir körip bil.
115 Sizge jalğan söylese öltiriñiz,
116 Süyeksiz ne söylemes bul qızıl til.

117 Zındanda jata tursın erteli-keş,
118 Munday väzir sizderge tabılmas eş.
119 Aytqanınday ol Qasım bola qalsa,
120 Zındannan şığar-dağı künäsin keş.

121 Bul mäslixat unay ma, taqsır, sağan?
122 Ayttı dep taqsır qahar qılma mağan.
123 Aytqan sözi Fazıldıñ ras bolsa,
124 Qaytıp jaza qılasıñ taqsır oğan?

Bul javaptı patşa köredi ep,
Qasımnıñ mäni-jayın bileyin dep.
«Anıq közim jete almas rasına»
Bir adamdı jibersem bilip kel dep.

Bir adamdı jibersem bilmek üşin.
Ol adamnıñ bilmespin äslä işin.
Väzirmen ya qas şığar, ya dos şığar
Bekerge qastıq eter barğan kisim.

Zubayda, köndim aytqan söziñizge
Ğumır bersin qudayım öziñizge.
Özim barıp köreyin Qasım jüzin,
Munan basqa aqıl joq endi bizge.

Savdager porımınşa kiydi kiyim,
Patşanıñ eşkim bilmes aqıl oyın.
Bildirmey eş adamğa jürip ketti,
Bir joldassız jürmegi tipti qiyın.

Bir joldas qasına alıp jürip ketti
Bes künde Basırağa barıp jetti.
«Alıs joldan bir kelgen savdagermiz
Sarayşığa tüsemin» dep xabar etti.

Sarayşığa aytadı: Ey sarayban,
Bir saraydı bosatıp berşi mağan.
Alatın jurt qatarlı aqıñdı al,
Meyman bolıp bul küni keldik sağan.

Atın ustap tüsirdi sarayına,
Bir dilda aluvşı edi bir ayına

151 Meniñ patşa ekenimdi bildirme dep
152 Xaliyfa jalınadı qudayına.

153 Tanımadı sarayınıñ küzetşisi,
154 Sarayda tanımadı eş bir kisi.
155 Ol sarayğa san kisi tüsip jatır,
156 Kimmenen bolar deysiñ kimniñ isi.

157 Sarayşa päterine alıp kirdi,
158 İlesip küzetşige patşa jürdi.
159 Bir bölmege kirgizip xaliyfanı,
160 Küzetşi şıqtı-dağı jüre berdi

161 Ol saraydıñ iyesi danışpan-dı
162 Özi zerek jan eken özi maldı
163 Sarayına körgeli kelgen eken,
164 Kördi de eki attı qayran qaldı.

165 Eki at tur jarap qalğan arığan at
166 Küzetşini şaqırdı « kel mundalap »
167 Kim keldi bul sarayğa alıs jerden
168 Ekevi qatıp qalğan ne qılğan at?

169 Eki kisi meyman kep jaña tüsti
170 Javırını qaqpaqtay, özi küşti
171 Saltanatı patşaday, tüsi suvıq,
172 Körgen soñ sol kisini zärem uştı

173 Suralıq qaydan kelgen meyman eken
174 Qay jerlerdi qılıptı bular meken
175 Körisip jön jayların biz surayıq,
176 Älde bizge bul meyman tanıs pa eken?

177 Sarayban kele jatır bir-bir basıp
178 Meymanğa sälem berdi esik aşıp
179 Sarayban xaliyfanı taniydı eken
180 Körgennen soñ ol qaldı qattı sasıp.

181 —Keldim de köremin dep esik aştım,
182 Körgen soñ, taqsır sizdi qattı sastım.
183 Neğıp tüstiñ, ey taqsır, munday küyge
184 Sizbenen sasqanımnan amandastım.

185 Tağzım qılmay durıs emes amandasuv
186 Ädepsizdik qıldı dep qılma aşuv.
187 Piyda bolsın jolıñda mal men basım
188 Kelgeniñe qılayın ülken şaşuv.

189 Bir sebeppen men keldim osı jaqqa
190 Bizdiñ sırdı bildirme xalayıqqa
191 Bul şaharda bar deydi Qasım Jomart
192 İsi jaqqan desedi onıñ xaqqa.

193 Ol Qasımdı körmekke köñilimiz bar,
194 Bir körüvge Qasımdı boldıq qumar.
195 Jomart deydi baylığı jannan asqan
196 Körmek edim qay türli öneri bar.

197 —Ey taqsır, üyimizge men barayın
198 Kilem körpe, jastıqtar men alayın
199 Astıña kilem jayıp, körpe tösep,
200 Mamıq jastıq basıña men salayın.

201 Xaliyfa biylevşi edi tamam eldi,

202 Bardı da kilem, körpe alıp keldi.
203 Bal men şeker, palav, et, şay keltirip,
204 Xaliyfanıñ aldında attay jeldi.

205 Sarayşı ayttı: — Qasımday eş jigit joq,
206 Jüzin körgen adamdar boladı toq.
207 Onday jomart düniyege kele bermes,
208 Onday jandı jahandı körgenim joq.

209 Neşe düken toltırğan asıl tasqa,
210 Altın, jılqı, tüye men qoydan basqa.
211 Ärkimge at pen tüye, şapan bergen,
212 Onday jomart kim bolar qarnı aşqa.

213 Munı estip patşanıñ qaştı qanı
214 Siypatın tamaşa etpek körip onı.
215 Küni-tüni jomartıq qılğan bolsa,
216 Tuvğannan jomart eken şıbın janı.

217 Xaliyfa atqa minip jürip ketti
218 Keşke taman Qasımğa barıp jetti
219 —Alıs joldan kelgen bir meyman edim,
220 Qasımnıñ men üyine qonam, —depti.

221 Qasım şığıp patşağa sälem berdi,
222 Atın baylap üyine alıp kirdi.
223 Eki-üş qabat bölmeden ötip kelip,
224 Bir kerevet üstine otırğızdı.

225 Taxıtqa otırğalı patşa keldi,
226 Eş närsege ol taqıt uqsamadı.
227 Qarasa ya ot emes, ya su emes

228 Sınaptayın tolıqsıp jaltıldaydı.

229 Xaliyfa ol taqıtqa tañ qaladı
230 Añıq tiktep qarasa köz taladı.
231 Otırğanda küy şıqtı toğız türli
232 Sasqanınan Qasımğa jalt qaradı.

233 Toqtap turdı taqıtı tolqın barıp
234 Toğız türli tamaşa än-küy salıp,
235 Düniyede eş närsege uqsata almay
236 Patşa otır buğan öte qayran qalıp.

237 Patşa oylap otır talay oydı,
238 Aldına neşe alvan tağam qoydı
239 Dastarqanğa qırıq türli tağam salıp
240 Bir kezde alıp kelip biye soydı.

241 Et piskenşe jüz türli tağam keldi,
242 Qasım patşa jüzine qaray berdi
243 Dastarqanğa otırıp mäslixat qıp,
244 —Meymanım, jöniñdi ayt, kimsiz? —dedi

245 —Şaharimiz Bağdatta, savdagermin,
246 Mal alıp satıp jürgen är şahardan
247 Keşegi kün Basırağa kelip edim
248 Az mäslixat ümit qıp sizden erden

249 Aqıq, jakut zubarjat, ayaqtarı,
250 Alğanday közdiñ javın asıl bäri
251 Bağpur şını qolında savıttar bar
252 Patşağa sonı berdi jariyyaları.

253 Qasım tısqa sol vaqıt şığıp ketti,
254 Bir ağaş, bir totı qus alıp kepti,
255 Japıraqtarı zümiräddan lağıl ağaş
256 Basına totı qustı qondırıptı.

257 Qasımnıñ bir qolında altın şıbıq,
258 Ol şıbıqpen totını qoydı urıp.
259 Totı sonda qanatın kötergende,
260 Qaptap ketti jaqsı bir iyis şığıp

261 Qasına tağı qoydı bir top ağaş,
262 Özi altın, japırağı aq gavhar tas
263 Basında bulbul onıñ qonıp otır
264 Sayraydı neşe alvan ol sanduvğaş

265 Bulbuldar sayrap otır qanat qağıp
266 Xaliyfa qayran boldı oğan bağıp.
267 Körgen janda bir qayğı qalar emes
268 Ustalar istedi eken munı neğıp.

269 Bulbul sayrap, totı qus oynap turdı,
270 Javhar altın ağaş jaynap turdı.
271 Xaliyfa tamaşalap köz ayırmay,
272 Bulardıñ är qaysısına qarap turdı

273 Eki sağat sayrayttı bulbuldardı,
274 Xaliyfa tamaşa etti körip onı.
275 Sodan keyin bulardı alıp ketti
276 Xaliyfa qapa bolıp küydi janı.

277 Bulardı äpketken soñ qapa boldı
278 Qapalıqtan işine qayğı toldı.

279 Jomart bolsa bulardı qoyar edi » dep
280 Aşuvlanıp patşanıñ jüzi soldı.

281 Patşa qapa boldı osığan bek,
282 Tağı biraz oynatıp qoymaydı dep.
283 « Köp turğızbay tez üyden äpketkeni,
284 Qorıqtı ğoy osı meni suraydı dep »

285 Onan soñ bir ul keldi dombıra alıp,
286 Qasında bir qız keldi kündey janıp
287 Ul dombıra şertedi küyge salıp,
288 Patşa qarap turdı qayran qalıp

289 Bulbul, totı esinen şığıp ketti,
290 Qızıq bar munan artıq dese netti,
291 Ul men qızdıñ önerin körgennen soñ,
292 Patşanıñ işinen derti ketti.

293 Patşağa dombıra şertken bul ul bala,
294 Än salğan on tört jasta bir qız bala.
295 Eki suluv balanı körgennen soñ,
296 Patşanıñ aqılı ketti jäne

297 Quralaydıñ közderindey közderi onıñ,
298 Bal şekerden tätti eken sözderi onıñ,
299 Munday suluv balalar körgen emes,
300 Sabırı qalar emes körgen jannıñ.

301 Moynı uzın almanın sabağınan
302 İşken ası köriner tamağınan.
303 Savsaqtarı kümisten, tırnağı altın
304 Gül tögilip turadı qabağınan.

305 Tal şıbıqtay boyı bar, beli näzik,
306 Tizilgen tisteri appaq mañday jazıq.
307 Aqındar balalardıñ körkin jazsa,
308 Mıñnan birin qağazğa bolmas jazıp.

309 Betinen ekeviniñ kün köringen,
310 Üstine injüv-javhar kiyim kiygen.
311 Jaqut tastan qolında bir kese bar
312 Tolğan şarap patşağa sonı berdi

313 Şaraptı işip, keseni qaytıp beri
314 Ul bala tağzım qılıp alıp turdı
315 Äbden tavısıp keseni qaytıp berse
316 İşpegendey tağı da tolıp turdı.

317 Patşağa qaytıp berdi tağı da özin
318 Ol keseniñ aytayın qızıq sözin.
319 İşip bolsa, tolıp tur ävelgidey,
320 Patşa qayran qalıp saldı közin.

321 Qızmet qılğan ul men qız eki bala
322 Qasımdı jomart qılğan xaq tağala.
323 Patşanıñ qalğan suvın alıp ketti
324 Köñiline xaliyfanıñ tüsti sana.

325 Xaliyfa qapa bolıp oyladı oydı
326 —Buların nege keyin alıp qoydı?
327 Jağıparğa aşuvlandı munda otırıp
328 Barğan soñ qılamın dep sağan toydı

329 « Sonşa ötirik maqtadı munı nesin

330 Bir körsetip ketedi är nemesin.
331 Osınşa bir jahilge ävre qılğan,
332 Fazıldıñ qılarmın bir äñgimesin.»

333 Sol vaqta jetip keldi jäne bir qız
334 Oğan qızdar teñ kelmes birneşe jüz.
335 Qız qolında judırıqtay bir qutı bar
336 Qutınıñ tamaşasın aytalıq biz

337 Qız turdı ol qutını tıq-tıq qağıp
338 Tarı savlap işinen turdı ağıp.
339 Älgi aşuvı esinen şığıp ketti,
340 Xaliyfa qayran boldı oğan bağıp.

341 Ol suluv qutını qağıp turdı,
342 Tarı savlap işinen ağıp turdı.
343 Judırıqtay qutıdan aqqan tarı,
344 On bes qatar saraydı bir toltırdı.

345 Qasım tur qol quvsırıp qarsı aldında
346 Bir lävte suradı odan qız tağı da
347 Pil tisinen jasağan äşekeylep,
348 Bir lävte alıp keldi Qasım sonda.

349 Sonda qız bul lävteni qolına aldı,
350 Türli ğajap sazdı bir küyge saldı.
351 Körmegendey mundaydı burın-soñdı
352 Bul önerge xaliyfa şın tañ qaldı.

353 Harun Raşiyd otırdı qayran qalıp.
354 Jariyyanıñ önerine közin salıp.
355 —Bärekeldi, Qasımjan!—dedi patşa

356 Qasım sonda şığardı ertip alıp.

357 Qasım ertip jariyya şığıp ketti,
358 Qas qarayıp, jatatın vaqıt jetti
359 Altın taqıt üstine tösek salıp,
360 —Meymanjan, tösegiñe jatqın, depti.

361 Altın taqıt üstine tösek saldı,
362 Xaliyfa tösegine jatıp qaldı.
363 Meymanın tösegine jatqızğan soñ,
364 —Xoş, meyman!—dep Qasım da ketip qaldı.

365 Erteñ, turıp oqıdı tañ namazdı,
366 Körmeysiñ Qasım sındı er sabazdı
367 Tünde körgen närseler oydan ketpey
368 Xaliyfa qayğılanıp oydan azdı.

369 Tañ atqan soñ patşağa keldi Qasım
370 —Aman-esen turdıñ ba, zamandasım.
371 Qalağanıñ bar bolsa alıp ketkin,
372 Ayamaymın, jolıñda mal men basım.

373 —Bir kün, bir tün, Qasımjan, boldıq qonaq,
374 Bärimizden ötedi düniye şolaq.
375 Qızıq qızmet isiñe razı boldım,
376 Eş närseñdi almaymın tipti qalap.

377 Sarayda, Qasımjan, joldasım bar,
378 Bir körüvge jüziñdi boldım iñkär.
379 Qızıq qızmet biz sizden kördik janım
380 Nendi qalap alamın seniñ beker

381 Ruqsat berseñ, joldasqa baralıq biz
382 Bizdi sökpey, Qasımjan, qalıñız siz
383 Sizderge alla-tağala razı bolsın
384 Qızmetiñe biz sizdiñ razımız.

385 Xaliyfa jüremin dep tısqa şıqtı
386 Qasımjan ädeppenen tağzım etti
387 Altındı er jabdıqtı at mingizdi
388 Patşa onday attı körgen joq-tı.

389 —Meymanım, sizge bergen bar mäzirim
390 Ärqaşan bizdikine kelip jürgin.
391 Jaqsı qızmet biz sizge qıla almadıq,
392 Eş kelgeniñ joq edi munan burın

393 Munan soñ älgi atqa minip ketti,
394 Patşa oylap keledi talay kepti,
395 « Bul Qasım jomart emes, maqtanşaq qoy,
396 Maqtanıp är närsesin bir körsetti

397 Talay närse körsetti Qasım mağan,
398 Munıñ nesin maqtadı väzir nadan.
399 Jomart bolsa birevin berer edi.
400 Körsetip alıp ketti bärin tamam .»

401 Oylay-oylay patşa jürip ketti,
402 Joldası qalğan sarayğa barıp jetti.
403 Saraydı töñirektep köp jandar tur.
404 Bulardı körip patşa tamaşa etti.

405 On tüye tur üstine jükter artqan
406 Jibekten ärbirine arqan tartqan

407 On tüyege artqanı dilda jambı,
408 Üstine jibek masatı kilem japqan.

409 On qız tur, bäri suluv xusniy jamal
410 Mingenderi topşaq at bäri qamal
411 Qoldarında bäriniñ altın şatır,
412 Körgen jannıñ bularğa közi talar.

413 Patşa munan ötip üyge kiredi,
414 Üy aldında birtalay ister kördi.
415 Qasımnıñ üyindegi özi körgen,
416 Tamaşalı isterdiñ bärin kördi.

417 Bulbul qonıp bağında ol sayrap tur,
418 Totı qus öz bağında ol da oynap tur.
419 Qasımnıñ üyinde körgen istiñ,
420 Bäri sonda tün-tügel bek jaynap tur.

421 Dombıraşı ul, änşi qız än salıp tur
422 Qutı men lävte alğan qız o da tur.
423 Manağı altın terek, bulbul kustar,
424 Aldında xaliyfanıñ sayrasıp tur.

425 Änşi qız keldi dağı bir xat berdi,
426 Xaliyfa aldı-dağı aşıp kördi.
427 Barşa körgen isterin ängam qılğan
428 Xaliyfa qayran bolıp oqıp turdı

429 Jazıptı ol xatında: « Qararım sol
430 Meymanım, ökpelemey razı bol.
431 Buğan razı bolmasañ tağı bir kel
432 Sizdi razı qılayın endigi jol.

433 Meymanım, sizdi bügin tanımadım,
434 Köp söz surap sol üşin janımadım.
435 Alıñız nazırqanbay razı bolıp,
436 Ne qajetiñ bar joğın bile almadım

437 Joq edi sizdi burın körgenimiz,
438 Alıñız razı bolıp bergenimiz.
439 Keregindi sırtqa aytsañ özime aytpay
440 Onan soñ bizdiñ tiri ölgenimiz

441 Kördiñiz aqıq, jaqut, lağıl, şariyb,
442 Gavhar ağaş basında bulbul sayrap
443 Totı qus, altın ağaş, qızmetkerler
444 Bärine tamaşalap turdıñ qarap.

445 Qanşa oyın tamaşalar keldi bäri
446 Anıq tıñdap köziñmen kördiñ onı.
447 Saraydıñ mañayında turğan jandar
448 Sizdiñ mülkiñ boladı hämmäläri

449 Öziñ körip hämmäsin tamaşa etken,
450 Sol vaqıtta mülkimnen şığıp ketken
451 Är meyman unatqanın özi alar,
452 Esebim sol burınnan aq ädet etken

453 Ädetim, qanşa meyman kelüvşi edi
454 Ğajayıp tamaşalar körüvşi edi.
455 Qay närsemdi tañ qalıp körgen adam,
456 Sonı özi qaytadan aluvşı edi ».

457 Bulayşa dep jazılğan xattı kördi,

458 Tamaşa qıldı patşa Qasım erdi.
459 « Qasımnıñ jomarttığı ras eken » dep
460 Burınğı istegenin teris kördi.

461 Patşa oyladı, « Bul Qasım netken adam
462 Munday jomart tabılmas tiri jannan.
463 Patşamın dep beker-aq maqtanamız
464 Bul Qasımğa teñ kelmes patşa men xan.

465 Oylavşı em menen artıq adam joq dep
466 Özim patşa, artıqşa jomartpın dep.
467 Täkapparlıq qılıp men üyde otırıp
468 Kisisine jolıqpay jürippin tek.

469 Ras eken Jağıparımnıñ aytqan sözi
470 Şın jomart adam eken munıñ özi
471 Qiysapsız malın şaşqan netken adam
472 Özimniñ qol astımda tağı —da özi

473 Munıñ jayın surayın qaytıp barıp,
474 Qanday adam düniyesin qılğan sarıp?
475 Jalğız mağan bergeni bul Qasımnıñ,
476 Bir patşanıñ mülkinen keter asıp ».

477 Qayta jürdi özinen surayın dep,
478 Beker alıp ketvin körmedi ep.
479 « Mendey bolıp üyine kelgen janğa,
480 Bärine de osınday beredi-av »dep.

481 Qasımğa endi patşa keldi qaytıp,
482 Buğan men keteyin dep aqıl aytıp.
483 Ornına qoyıp älgi bergenderin,

Qasımğa söz söyledi javap qatıp:

—Oy! Meniñ maxbub dostım Äbilqasım,
Qulaq sal bul sözime zamandasım.
Jibergen närseñizge bek şattandım,
Qalay bolar solardı öziñ alsañ.

Ey Qasım, sizdey jomart eş adam joq,
Jibergen närseñizge şattandım köp.
Jurttan asqan jomarttıq baylığıñdı,
Bağdatta barşa jurtqa maqtayın bek.

Äbilqasım qayğırdı munı estip,
«Öziñ al dep aytqanı bul nesi? —dep.
Qaytarmas edi eger razı bolsa,
Bir qate is bizden boldı ma? » —dep.

—Razı bolsañ, meyman, qaytarmañız,
Az boldı ma bul bergen tartuvımız.
Eger razı bolsañız, jan meymanım,
Alıp ketip köñilimdi xoş qılıñız.

Patşa ayttı: —Ey Qasım, siz tıñdap tur,
Qulaq salıp sözime moynıñdı bur.
Köñilimde eş şübäsiz razılığım,
Bizdiñ oyda bolğan joq basqaday sır.

Mağan bergen närseñiz esepsiz köp,
Artıq qımbat närseler berdiñiz bek.
Büyte berseñ malın tez ada bolar,
Janım aşıp aytıp em alıñız dep.

509 Qasım ayttı: —Meymanım, aldım sırın,
510 Eşkimnen närse alıp pa eñ, munañ burın?
511 Patşanıñ bul sözine küldi Qasım:
512 —Endi meniñ sözimdi tıñdap turğın.

513 Quday aydap keltirdi bizge sizdi,
514 Qapadan qutqardıñız qulıñızdı.
515 Künde maldı är künde on bersem de,
516 Eşkim bizdiñ tügese almas bulımızdı

517 Patşa mına sözge qayran qaldı,
518 —Bayan qılğın basıñda bolğan xaldi.
519 Künde munday on berseñ ada bolmas
520 Qanday taptıñ qiysapsız munşa maldı?

521 Meymanın Qasım jomart razı qıldı.
522 Patşanı bir sarayğa alıp keldi.
523 Patşa körse bul üy altı bölme,
524 Bul düniyeniñ malına bağa qıldı.

525 Altı üydiñ birevinen birevi artıq,
526 Dür, gavhar, injüv, marjan, lağıl aqıq,
527 Neşe türli tamaşa asıl zat bar,
528 Patşa körip tañ qaldı işin tartıp.

529 Üyinde gavhar qandiyl turğan janıp,
530 Üydiñ işin bir jaksı iyis ketken alıp.
531 Patşa altın satı basqışpenen,
532 Joğarı bir taqıtqa mindi barıp.

533 Qasında bir taqıtqa Qasım mindi
534 Qanday jan qayran qalmas buğan endi.

« Özimnen uluğ patşanıñ üyi me? » dep
Patşa işinen küman qıldı.

Taqıtqa jaylanısıp minip aldı,
Qasım sonda söyleydi ötken xaldi
Qasım jomart söyledi äñgimesin,
Patşa sonda tıñdap qulaq saldı.

Qasım ayttı: —Abdulfatax atam atı
Baylığı artıq eken saltanattı.
Mekeni Mısır eken sol vaqıtta,
Jayılğan ärbir elge şühräti.

Baylığı sol vaqıtta jannan asqan.
Altın-kümis üy salğan, asıl tastan.
Qiysapsız baylığına künşilik qıp,
Patşası Mısırdıñ boldı duşpan.

Patşa qastıq qılıp köre almadı
Bir-birine jaqsı söz bere almadı.
Atama Mısır şaxı duşpan bolğan
Mısırda sabır qılıp tura almadı.

Bul şaharda turman dedi malımdı ustap
Är iske jürgen şığar quday bastap.
Atam bayğus patşadan qorıqqan soñ,
Mısırdağı mekenin ketti tastap.

Mal-mülkin jiyıp alıp köşip ketti,
Basıra Şaharına barıp jetti.
Basırada bir baydıñ qızın alıp,
Atamız sol şahardı meken etti.

561 Ekevinen biz keldik bul düniyege
562 Sirä köñil bermeñiz quv düniyege.
563 Ata-anamız jasımda düniye saldı
564 Qanday ister körmedim, va dariyğa.

565 Jasımda jetim qaldım muñlıq basım
566 Jetimdikte aqtı ğoy közden jasım.
567 Er jetip aqıl esim kirgennen soñ,
568 Araq pen şarap boldı işken asım.

569 Oyın oynap sarıp qıldım barlıq malım
570 Atamnıñ qanşa jiyğan muqämälin.
571 Qiysabı joq üyimde altın-kümis,
572 Aqımaqtıqpen tavıstım sonıñ bärin.

573 Ayrıldım ata maldan iye bolmay
574 Onın men tamaşa izdep tävbe qılmay.
575 Aqırında kedey bop qañğıp kettim,
576 Üş jılda tamam boldı bir pul qalmay.

577 Qolımda malım qalmay kedey boldım,
578 Tağı berer quday dep ümit qıldım.
579 Burınğı baylığımdı körgen janğa
580 Körinüvge arlanıp bek uyaldım.

581 Nege aqımaq boldım dep köp oylandım
582 Kedeylik qorlıq eken, bek oylandım.
583 Munda jürsem bolarmın elge mazaq,
584 Basqa jurtqa keteyin dep oyladım.

585 Üyimdi sattım bir kün biraz pulğa,

586 Kervenderge qosılıp tüstim jolğa.
587 Mosıl menen aralap Şam şaharın,
588 Azıraq qızmet qılıp jürdim sonda.

589 Şamnan köşip Ğariş qaray bardıq,
590 Bayağı joldastardan ayrılmadıq.
591 Onan köşip jol jürip neşe müddet,
592 Bir küni Mısır, Qahirağa kelip qaldıq.

593 Bir kün jalğız bazardı araladım,
594 Köp oy oylap köñilimdi jaraladım.
595 Atam Abdulafataxtıñ meken-jayın,
596 Körgen soñ qasiret urıp zar jıladım.

597 Dedim men « äveli atam munda turdıñ.
598 Bay bolıp jaqsı bolıp dävren sürdiñ.
599 Kedey bolıp qañğırdım men bul künde,
600 Bir medet qılsañşı » dep jılap jürdim.

601 Nil dariyyanıñ ol Mısır jağası eken,
602 Atam ävel Mısırdı qılğan meken.
603 Ol şaharda eşkimdi tanımaymın,
604 Oyladım endi qayda ketsem eken? »

605 Bir köşemen tek jürip Nilge keldim,
606 Dariyyanıñ jağasında taharat qıldım.
607 Oñ jağıma qarasam bir saray tur,
608 Tört qabat, biyik eken qayran qaldım.

609 Mısırdıñ patşasınıñ sarayı eken,
610 Men körgenim saraydın sırt jağı eken.
611 Biyiktik siypatına qarap tursam,

612 Bir suluv qız körindi terezeden.

613 Joğarı altın äynekten,
614 Qız jan-jaqqa qaradı.
615 Näzik beli buralıp,
616 Aqquday moynın taradı.
617 Eki közi jaltıldap,
618 Nar kesken asıl qanjarday
619 İşimdi jarıp baradı.
620 Aq jüzine qarap em,
621 Köñilime saldı jaranı.
622 Qız siypatın qarasam,
623 Aq betinde kirşik joq,
624 Aydıñ köldiñ kuvınday,
625 Eki jüzi jarqırap,
626 Patşanıñ altın tuvınday.
627 Söylegen sözi mazalı,
628 Zämzämniñ beyne suvınday
629 Avzınan şıqqan lebizi,
630 Sarı altınnıñ buvınday.
631 Esimnen ketti kedeylik,
632 Qızdı közim tesedi.
633 Körgen adam diydarın,
634 Şıbın jannan keşedi.
635 Ğaşıqtıq tüsip işime
636 Bosattı qız buvındı- ay.
637 Qorlığayın sekildi,
638 Älgi qızdıñ porımı.
639 Terezeniñ aldı edi,
640 Otırğan sonda orını.
641 Gavhar tastay jaqırap,
642 Mıqınına tüsip tur,

643 Altın aydar tulımı.
644 Bağaladım on qızğa,
645 Şaşınıñ jalğız tilimin.
646 Miyvalı daraq sekildi,
647 Kemisi joq türiniñ.
648 Diydarına qarasam,
649 Şaşı sümbil sekildi,
650 Qoğalı köldiñ qurağı,
651 Boy nusqasın qarasam,
652 Bekterdiñ mingen pırağı.
653 Altınnan soqqan tüymedey,
654 Bas porımı — nusqası.
655 Al murnına qarasam,
656 Astraxannıñ pistesti.
657 Sımğa tartqan kümistey,
658 On savsaqtıñ salası.
659 Tizgen merüvert sekildi
660 Otız tistiñ qalası.
661 Ayta berip qayteyin,
662 Sonday-aq bolıp tuvadı,
663 Musılmannıñ balası.
664 Maqsatıma jete almay,
665 Köñilimnen äli ketpeydi
666 Ğaşıqtıqtıñ sanası.
667 Osınşa bay bolsam da,
668 Saman jüzim sarğayıp,
669 Qayğımen köñilim qarayıp,
670 Esimnen ketpey beynesi,
671 Bolmadı dertim davası

672 Sol qızğa qarap turdım qayran bolıp,
673 Ğaşıqtıq derti ketti işte tolıp.

674 Men betine qadalıp qarağan soñ,
675 Terezeden ketti ärmen qız tartınıp

676 Paqırıñ qızdı körip dertti boldı,
677 Burınğı dertten bul dert artıq boldı
678 Aqşamğa şeyin otırıp sol arada,
679 Otırsam da körinbes vaqıt boldı

680 Onan keyin bir jerge jattım barıp
681 Tänim raqat tapsa da köñilim ğarip
682 Qaşan jüzin körem dep otırğanda
683 Düniyya ravşan boldı sabaq jarıp.

684 Körem ğoy dep qondım tağı bügin
685 Sirkedey aqılım joq basta bütin.
686 Jetip kelip keşegi körgen jerge
687 Terezege qaradım uzındı kün.

688 Terezege qaradım keşke deyin,
689 Köre almay zar jıladım, men ne deyin.
690 Bul küni maxbub jüzin köre almadım
691 Ornıma qaytıp bardım onan keyin.

692 Tañ atqanşa otırdım uyqı körmey,
693 Öz janıma qayğımen raqat bermey.
694 Tañ atqan soñ tusına tağı bardım.
695 Käsip qılğan jandardıñ birine ermey.

696 Otırdım köriner dep ümit etip,
697 Kelemin degendey-aq jolın kütip,
698 Bir zaman tüsten keyin bolıp edi,
699 Jarq etkende aqılım qaldı ketip.

700 Meni körip qız sonda javap qıldı,
701 — Nege tursıñ, bul jerden ketkin, dedi
702 Patşanıñ jigitiniñ biri körse,
703 Ölersiñ, tez jöniñdi tapqıñ,— dedi.

704 — Bul sözden qorıqpadı köñilim, sirä
705 Jüregim quvanğannan boldı para.
706 Birev kelip basımdı keskeninşe,
707 Sonda qızğa söyleymin men biyşara

708 — Tezereden jüziñdi kördim seniñ,
709 Ğaşıq otıñ aqılımdı aldı meniñ.
710 Bastan aqılım, köñilimnen sabır ketip
711 Qanjarday tildi bağırım qup jamalıñ.

712 Küydirdi janım-tänim ğaşıq otın,
713 Maxbubım, bar ma mağan maxabbatıñ?
714 Jamalıñdı körgen soñ ğaşıq boldım,
715 Kün barma körer mağan şın sımbatıñ.

716 — Ey sorlı, ğarip bayğus, meni süyme
717 Meni süyip köşede beker küyme
718 Endi men xabar bersem ölesiñ sen,
719 Öz obalıñ öziñe, menen körme

720 Bul sözdi aytıp tartınıp ketti ärmen,
721 Qız ketken soñ qalmadı mende därmen
722 Mağan qız aşuvlanıp ketkennen soñ,
723 Ölmekti moyınğa alıp boldım qayran.

724 Aqılım şatastı da, boldım qayran

725 Jendetter keledi dep qılsa pärman.
726 Endi ölimge otırdım bastı baylap,
727 Kelmedi aqşamğa şeyin eşbir adam.

728 Eş adam kelmegen soñ küyindim bek
729 Tirlikten ölim mağan jaksı edi dep
730 Ornıma qaytıp bara jatqanımda,
731 Kisidey qaltıraymın beyne bezgek.

732 Bir kişkene uyıqtap, bir tüs kördim,
733 Tüsimnen qattı sasıp qorqıp turdım
734 Tañ atqan soñ ornımnan türegelip
735 Terezeniñ tusına tağı jürdim.

736 Jürip kele jatırmın tältirektep
737 Tağı da ümit etip köriner dep.
738 Mendey aqımaq jahanda jan bar ma eken
739 Käsibimdi qılsamşı onan da eptep.

740 Bayağı jerge tağı turdım kelip,
741 Terezege qaraymın közim salıp.
742 Qız bir vaqıtta terezeni aştı dağı
743 Qorıqtıp söz söyledi aşuvlanıp.

744 — Ey bayğus, nege kerek qur qarağan,
745 Ket dep sağan neşe ayttım bul aradan
746 Qanşa ayap aytıp em, endi öldiñ,
747 İs qıldıñ öz basıña jaramağan.

748 Xabar berdim, jendetter kele jatır
749 Basıña endi tüsti zaman aqır.
750 Bul arada jabısıp qaldıñ nege

751 Ajalıña asıqqan bayğus paqır.

752 — Bul söziñ, — dedim, — äser qılmas mağan
753 Bir quday ğaşıq qıldı meni sağan.
754 Siz bir janğan şamsız, men päruvana
755 Tez öltir, endi meni qoyma aman.

756 Jolıñda qayran boldı ğaziyz basım,
757 Kündiz-tüni ağadı közden jasım.
758 Tamaq, kiyim taba almay qañğıp jürip
759 Mendey ävre qudayım eş qılmasın.

760 İşime tüsti meniñ ğaşıq otıñ,
761 Qasirette qayran qıldı meni dertiñ.
762 Siz üşin janımnan baz keştim bügin
763 Maxbubim, osı meniñ aytqan sertim.

764 Qız bildi ğaşıq otımen küygenimdi,
765 Şın jumsap boyım balqıp iygenimdi.
766 Marxabattı köñili, meyiri kelip,
767 Qız da mağan bildirdi süygendigin.

768 — Ey! dedi, — Qazir munan ketkin, — dedi
769 Burınğı urısqanımdı keşkin, — dedi.
770 Küzetşi şıqpay turıp, aqşamnan soñ,
771 Terezemniñ tusına jetkin, — dedi.

772 Munı aytıp qız sonda ğayıp boldı,
773 Qızdıñ aytqan sözine köñilim toldı.
774 Maxbubtıñ iltiypatın köñlime alıp,
775 Paqırıñız ol jerden jöneldi endi.

776 Monşağa kirdim sonda bazar barıp,
777 Şaş, murtımdı tüzettim, tazalanıp.
778 Jılday boldı batuvı jarım künniñ,
779 Kün batpay keyip jürmin mazalanıp.

780 Vaqıtında terezege jetip keldim,
781 Keldim de salbırağan bir jip kördim.
782 Meniñ üşin ädeyi qoyğan jip dep,
783 Jipten ustap örmelep üyge kirdim.

784 Jip ustap terezeden üyge kirdim,
785 Ol üyde eş adam joq, şamın kördim.
786 Ar jağında bir esik köringen soñ,
787 Sol esikti aşpaqqa tağı jürdim.

788 Ol üyge kirip keldim esik aşıp,
789 Körmekke maxbübimdi bolıp ğaşıq.
790 Ol üydiñ ar jağında eki esik tur,
791 Qarasam biri berik, biri aşıq.

792 Aşıq turğan esikke kirip bardım,
793 Jamalın kördim sonda asıl jardıñ.
794 Kümis säriyr üstinde otır eken,
795 Jüzin körip, bata almay turıp qaldım.

796 Qasına suluvımnıñ jetip keldim,
797 Zeyneti bir özinde tamam eldiñ.
798 Ğaşığımnıñ jamalın körgennen soñ,
799 Tağdırıma şükirlik etip edim.

800 Sonda ekevmiz köristik quşaqtasıp,
801 Quşaqtap biraz turdım mavqım basıp.

802 Qasına kümis taqıtqa otırığızıp
803 Mäni jayımdı suradı aqıldasıp.

804 Sonda men qızğa ayttım vaqiyğamdı,
805 Basımnan jaqsı-jaman ötken jaydı
806 Ata-tek näsilimdi bayan qıldım,
807 Meniñ aytqan sözimdi qup tıñdadı.

808 — Seniñ örtiñ küydirdi, dedim, janım
809 Jüziñdi kördim endi, meyirbanım.
810 Armanım joq düniyede budan basqa
811 Riyzamın bul sağat şıqsa janım

812 Qarasam qız siypatı bir beyne xor
813 Jüzinen jännat nurı tögilip tur.
814 Siypatın aytıp tamam qıla almaymın
815 Köñilim köterildi quşqanday nur.

816 Qız estip jıladı meniñ sözim,
817 « Ah » dep basın şayqap, jumdı közin
818 — Ğaşıq otı ävel tüsti sen ğaripke
819 Meni körip päruvana boldıñ öziñ.

820 Terezeniñ qanatın turdım aşıp
821 Sonda körip siz mağan boldıñ ğaşıq.
822 Menimenen jup bolıp jüre almaysıñ,
823 Ğumırdıñ ötedi ğoy beker jasıp.

824 Maxabbatıñ mağan sizdiñ qalay tüsti?
825 Eki ese meniñ dertim onan küşti.
826 Sizdi körip aqılım ketti meniñ,
827 Quday basqa salmasın munday isti

828 Siz mağan bildirdiñiz kim ekenin,
829 Ata-jurt, urıq-tuvğan, häm mekeniñ.
830 Men de jayımdı aytayın tıñdañız dep
831 Bayan qıldım ol-dağı sırın-xalin.

832 — Biliñiz, Dürdanadur meniñ atım
833 Atam mülki köp jannan bolğan üstin
834 Şam şariyfdur men özim tuvğan jerim
835 Qudanıñ qudiretimen munda tüstim.

836 Şam şahınıñ väziri edi atamız,
837 Bilimdi, aqıldı jan özi nağız
838 Atam şahtıñ süyikti kisisi edi
839 Bastan ayaq barşasın aytalıq biz

840 Atamdı patşa jaqsı körüvşi edi
841 Ne tilegi bolsa da berüvşi edi.
842 Patşanı osı biylep ketti ğoy dep
843 Basqa jurt kündey-kündey jürüvşi edi.

844 Patşağa jamandadı köp jurt kündep,
845 Bükil el ayta berdi kündiz-tündep.
846 Väzirlikten qaldırdı atamdı jurt,
847 Birtalay el jabılıp qılıp eñbek.

848 Onan şığıp atamız üyge keldi,
849 Meni kütip tärbiye, tağlım berdi.
850 Meni ösirip jete almay maqsatına
851 Ajal jetip düniyeden atam ötti.

852 Jas künimde äkemiz ölip ketti,

853 Men ösip maqsatına jetpey ketti.
854 Anam bir kün üy-jay, malın satıp,
855 Meni bir qul satuvşığa satıp ketti.

856 « Jariyyam » dep sattı meni jeti jasta,
857 Ketti anam meni tastap böten-jatqa.
858 Özi joldas bolıp jürgen bir jigitpen,
859 Ündistan tarapına ketti basqa.

860 Jas künimde ayrıldım ata-anamnan,
861 Jüregim qayğımenen qapalanğan
862 Endigi ğumırıma baqıt tilep,
863 Bärin de körip aldım tağdırımnan.

864 Qul satuvşı meni alıp tüsti jolğa,
865 Meni de birge qostı köp jariyyağa.
866 Bizderdi Mısır, Qahiyrağa alıp kelip,
867 Kiyindirip ap keldi bul patşağa.

868 Patşa aldınan ötkizdi bärimizdi,
869 Bärimizdiñ qaradı arımızdı.
870 İşinde meni körip osı patşa,
871 Artıq berip alıp qaldı jalğız bizdi.

872 Patşa meni köp pulğa satıp aldı,
873 Bas ağanı janına şaqırıp aldı.
874 — Saqıpjamal bul gözel maxbubanı,
875 Qurmet etiñiz, — dep jarlıq saldı.

876 Bas ağa meni äkeldi bir sarayğa,
877 Mağan qızmet qıladı neşe jariyya.
878 Lävte, dombıra, sazdarmenen,

879 Kelip künde oynadı quzırıma.

880 Patşa maxabbattı sözder ayttı,
881 Uyaldım patşadan men de qattı.
882 Tömen qarap patşağa javap berdim,
883 « Munı, taqsır, aytpañız »,—dedim tipti.

884 Sol kezde aşuvlanıp patşa mağan,
885 « Tartınıp söz aytasıñ » dedi mağan
886 Sonan keyin osı üyge alıp keldi,
887 Uyalıp, qorqıp jürdim men de odan

888 Patşa mağan urısğa qiyya almadı,
889 Köñiliniñ maxabbatın tıya almadı
890 Özge jariyya hämmäsi künşilik qıp,
891 Patşadan sirä meni joya almadı.

892 Jamandaydı patşağa meni bäri,
893 Eş sözine senbeydi äli
894 Üş jıldan beri men jamandasıp,
895 Äbden endi şarşadı barşaları.

896 Sonda-dağı noqtanı men kiymedim,
897 Qumar bolıp patşanı eş süymedim.
898 Öz köñilim patşanı süymegen soñ,
899 Qılğan qızmet hämmäsi « läşey » dedim.

900 Patşa mağan ükim qıla almadı
901 Ükimnen ıqtiyyarsız ala almadı.
902 Jariyyalar jamandasa quvanamın,
903 Sözine patşa olardıñ ere almadı.

904 Bulayşa dep qız mağan ayttı sırın
905 Tünimen tavıspadıq ğaşıq jırın
906 Mäsliyxatpen ekevmiz raqattanıp,
907 Tösekke quşaqtasıp jattıq qırın

908 Tösekke jatıp bizder qıldıq suxbat,
909 Köñilim qarar, jan-tänim taptı raqat,
910 Men bayğustıñ aşılğan qaşan bağım,
911 Tünnen aman şıqpadım sav-salamat.

912 Jaqsı ulpät, suxbat pen maxabbatta,
913 Quşaqtasıp jattıq biz jan raqatta.
914 Bir maşaqat ustamaq aylası eken,
915 Kütpegen ayqay şıqtı bir vaqıtta,

916 Ekevmiz quşaqtasıp jatır edik,
917 Vayımsız eş närseden ğapıl edik
918 Esikti qattı-qattı urdı birev,
919 Sasqalaqtap tösekten türegeldik.

920 Oyladıq: « Birev bizdi körgen eken,
921 Patşağa barıp xabar bergen eken.
922 Qas jariyyanıñ birevi aytqannan soñ,
923 Körgeli patşa özi kelgen eken. »

924 Durdana titirep ketti qorıqqanınan,
925 Biyşara ümit üzip ğarip jannan.
926 Şığayın dep qamdansam men dalağa,
927 Urıp turğan esikke kelgen bölmem.

928 Endi men şığa almadım nedur şara,
929 Ayağın basa almadı qız biyşara.

930 Kümis taqıt astına kirip jattım.
931 Jasırınar taba almay eşbir pana

932 Durdana titirep barıp esik aştı,
933 Patşa aşuvlanıp qahar şaştı.
934 Neşe şıraq köterip köp kisiler,
935 Üyge kirip barşası jabırlastı.

936 Quday bizdiñ aqıldı alğan eken,
937 Basımızğa maşaqat salğan eken.
938 Aşılmağan baqıtıma sebep bolıp,
939 Jip salbırap ornında qalğan eken.

940 Patşa ayttı: « Ey, aqımaq, kim bar munda?
941 İs bitir dep qoyıp em seni osında.
942 Terezede bir jip tur salbırağan,
943 Tiymeymin dep aytuvşı eñ patşa-xanğa

944 Durdana qorıqqan soñ söylemedi,
945 Patşa: Ayt jöniñdi, söyle! — dedi
946 Jasavıl aqtarıp qarap jürip,
947 Meni särir astınan süyrep aldı

948 Meni körip patşa aşuvlandı,
949 Aşuvınan şıdamay ottay jandı
950 — Ekevin eki şavıp öltireyin,
951 Üyden tısqa alıp şıq şapşañ! dedi

952 Jigitter bizdi tısqa süyreledi,
953 « Şeşin, kel » dep üstime üymeledi
954 Şeşindirip jatqanda alıp şığıp,
955 Bir väzir Taqsır, toqta tiyme, dedi.

956 Eşkimge opa qılmas düniye boq,
957 Xan qaharı küydirer jaynağan şoq
958 Xan aldında otırdım tize bügip,
959 Tırnaqtay ğarip jannan ümitim joq.

960 Väzir ayttı, — Taqsır xan, tında sözim,
961 Bir isti oylap turmın meniñ özim.
962 Aqımaqtıñ aram qanın jer körmesin,
963 Bulardı Nilge tastap joğalt közin.

964 Xan väzirdiñ bul sözin maqul kördi,
965 « Nilge at !.. » dep jendetine ämir qıldı
966 Jendetter qazir bizdi alıp kelip
967 Nil dariyyanıñ üstine laqtırdı.

968 Nilge atıp jiberdi bizdi sabap,
969 Bolmadı jendetterde obal-savap
970 Süñgip barıp bir jerden bas köterip
971 Dariyyamen ağa berdim tömen qarap

972 Dariyyanıñ şıqtım barıp ar jağına
973 Esim jiynap qaradım jan jağıma
974 Özim öler xalimde umıtıp em,
975 Esime ğaşıq jarım tüsti jäne.

976 Jarımdı izdep qaradım moynım sozıp
977 Tastağan jerge keldim qayta jüzip,
978 Keşke deyin dariyyanı qarap edim,
979 Tün bolğan soñ jıladım küder üzip

980 Dariyyanı jüzip jürip araladım.

981 Süyegin biyşaranıñ taba almadım.
982 Ajalına men sebep bolğannan soñ,
983 Munda qaydan keldim dep zar jıladım.

984 Äveli bul şaharğa kelmesemşi,
985 Terezeden bul qızdı körmesemşi
986 Ajalına men sebep boldım-av dep,
987 Közimnen qan aralas aqtı tamşı.

988 Qararımdı bilmeymin qaysı joldı
989 Sarğayıp zağıpıranday jüzim soldı.
990 Jüsip üşin jılağan Jaqıptayın,
991 Pendeñiz qayğımenen işi boldı

992 Közimniñ tıya almaymın aqqan jasın
993 Ärkimniñ ayırmasın jar joldasın.
994 Üş kün birge turmadım tım bolmasa
995 Mendey ğarip qudayım eş qılmasın

996 Düniyeniñ bäri mağan boldı qaran,
997 Kündiz-tüni jılaymın qılmay aram
998 Bağdatqa barayın dep jürip kettim,
999 Bul Mısır endi mağan dedim xaram.

1000 Bağdatqa jürip kettim jolğa tüsip,
1001 Zar jılaymın Durdana eske tüsip
1002 Neşe künde jol jürip uyqı körmey,
1003 On bes künde jığıldım uyqı qısıp.

1004 Bir ağın suv janına jattım kelip,
1005 Bir kişkene şahardi turmın körip,
1006 Jaqın jerde şıñğırğan davıs şıqtı

Qulaq salıp tıñdadım estip turıp.

Bir äyeldiñ davısı — qulaq salsam
Qaytedi dep oyladım buğan barsam.
Ketpenmenen bir adam jer qazadı
Jaqın kelip janına abaylasam.

Jaqın kelip janına buğıp turdım,
Jerdi qazıp jatqanın körip turdım.
Qazıp bolıp bir närse kömdi-dağı
Ketip qaldı jönine, körip turdım.

Ol ketken soñ turdım da qadam bastım,
Keldim de, kömip ketken şuqırdı aştım.
Qandı zänbil işinde bir qız jatır,
Körgennen soñ ol qızdı jaman sastım.

Ol qızdıñ qıp-qızıl qan tula boyı
Öltirüvge bayqasam qılğan oyı.
Men kişkene keşiksem, bul bayğustıñ,
Şığıp qala jazdaptı şıbın janı.

Ökpesine qol salsam soğıp jatır,
Şala jansar ölimşi bolıp jatır.
Qarasam nusqasınıñ bäri jaqsı.
Zalımğa tüssin dedim zaman aqır.

Ah urdım janım aşıp ol bayğusqa-
Qan aralas toladı közim jasqa.
« Jazasın bul zalımnıñ xaq bersin, — dep
Osınşa tavqımet qılğan ğarip basqa ».

1032 Esin jiyıp söyledi biyşara qız,
1033 Suluvlığın tanıtıp üreyli jüz.
1034 Esin jiyıp, kürsinip ayttı mağan:
1035 — Ey musılman, mağan bir suv beriñiz!

1036 Özennen suv äkeldim mäsim şeşip,
1037 Savap üşin jügirdim jannan keşip.
1038 Közin aşıp qaradı aqırın ğana,
1039 Janı raqat tapqan soñ suvdı işip.

1040 — Ey jigit, baqqın, — dedi,—meni taza—
1041 Munan ölmen, jetpese tuvra qaza.
1042 İnşalla, jazılsam qaytararmın
1043 Sizdi mağan renjitip qılman naza.

1044 Bulay degen soñ qızdı men bağa berdim
1045 Jarasına däriler jağa berdim,
1046 Üsti-bası sasiyın degennen soñ,
1047 Emdevge därigerge alıp keldim.

1048 Ol däriger bağa berdi qızdı emdep,
1049 Eş adam suramaydı « munıñ kim » dep.
1050 Pışaqpen altı jerden suqqan eken
1051 Bäri de saxiyx boldı quday jöndep.

1052 Bir kün ayttı qız mağan « munda kel » dep
1053 Suradı « qalam, qağaz tavıp ber » dep.
1054 Alıp kelip qolına berip edim,
1055 Alğıs ayttı: « raqmet, jaqsı er » dep.

1056 Xat berdi: — Bazarğa endi barıp kel, — dep,
1057 Bul bazardıñ adamın tanıp kel, — dep.

Mahiyyar attı kisini tavıp ber de,
Ne berse de siz munda alıp kel, —dep.

Qup bolar dep qağazdı qolıma aldım,
Savdagerler jiyılğan jerge bardım.
Mahiyyar attı kisini tavıp alıp,
Aytqanınday qağazdı oğan berdim

Qağazdı äbden aşıp oqıp kördi,
Sodan keyin qoynına salıp turdı.
Äbdireniñ avzın aştı-dağı,
Mağan bir jüz dildanı sanap berdi

Qaytıp keldim men qızğa dildanı alıp
Qız sanadı dildanı qolına alıp.
« Endi bir jaqsı päter alğın » dedi,
Köşip bardıq bir jaqsı päter alıp.

Bir kün tağı xat berdi, qolıma aldım,
Mahiyyarğa ol xattı tağı berdim.
Tört jüz dilda Mahiyyar berdi bul kün,
Onı-dağı özine äkep berdim.

Qız ayttı: — Bul dildanı jumsay bergin,
Özimizge ne kerek, alıp kelgin.
Bazardan kerek närse bärin aldım,
Körpe, jastıq äkeldim kilem, torğın.

Bir tuvğan dep oylaydı bizdi körgen,
Quday mağan osınday dävlet bergen.
Xusniy jamal älgi qız bek körikti,
Peri qızday beyne bir kökten kelgen

Meniñ aqılım, pikirim sol Durdana,
Jolında qayran bolğan men diyvana.
Köñilimnen kündiz-tüni bir ketpeydi,
Qudayım bir ğayıpqa qıldı ävre.

Tastap ketkim keledi osı qızdı
Jibergisi kelmeydi bul qız bizdi.
Qız meni jaqsı körip bilgennen soñ:
— Bayan qılğın, — dedim men, — öziñizdi

Ötindi sabır qıl dep äldeneşe
« Jolıñda janım piyda kündiz-keşe
Meni ayırıp aldıñız bir ölimnen,
Qızmetinen qutılman öle-ölgenşe

Bir küni qız aytadı pendeñizge,
— Bir qızmet buyıramın, — dedi, sizge
Savdalaspay qumaştar alıp kelgin
Namaxram degen satuvşını tabıñız da.

Dükeninde Namaxramdı izdep taptım,
Keldim de sälem berip javap qattım.
Ne aytsa savdalaspay berdim-dağı,
Üş top qumaş ayırıp alıp qayttım.

Bir küni tağı da ayttı Mäzbura qız:
— Namaxramğa tağı bir is qılıñız.
Savdalaspay aqşasın bergin-dağı,
Jaratqan buldı, — dedi, ap keliñiz

Osınday bir qiyyaldı bastadı qız,

Qızdıñ aytqan sözinen aspadıq biz.
Tajirge tağı barıp qumaş alıp,
Aqşanı qapşığımen tastadıq biz.

Maqtadım « qumaşıñız jarattım bek,
Bağasın ne bolsa da öziñ al » dep,
Qapşığımdı özime qaytıp berdi,
Kerektisin öziniñ alğan soñ tek.

Tajir meniñ isime qayran boldı,
« Beker jürgen jaramas endi, — dedi
Tamır bolıp jürelik biz ekevmiz,
Bizdiñ üyge bir qonaq bolğın » dedi

Bulımdı alıp üyime qaytıp kettim,
Erteñ qonaq bolam dep aytıp kettim
Mäzburağa keldim de buldı berip,
Tajirdiñ şaqırğanın bayan ettim.

Mäzbura qız bul sözdi maqul dedi,
— Men de sizge salamın aqıl, — dedi.
Üy-jay körgennen soñ unatsañız,
Qonaqqa öziñ tağı şaqır, — dedi.

Erteñgi kün qonaqqa bardım özim,
Väde qılıp bar edi atqan sözim.
Köp ziyyapat äkeldi tajir mağan,
Qonaq bol dep şaqırıp qayttım özin.

Namaxram kelip mağan qonaq boldı,
Otırıp dastarqanğa oynap küldi.
—Namaxramdı jibermey jatqızğın, — dep

Mäzbura mağan kelip köp jalındı.

Namaxramğa Mäzbura körinbeydi,
Tıstan qızmet qıluvğa erinbeydi.
« Qonıp jat » dep ötindim, jatpaq boldı.
Quvanıp Mäzbura qız külimdeydi.

Qonağımızdı jatqızdıq qonaq üyge,
Biz de barıp onan soñ jattıq üyge.
Tätti uyqığa barğanda Mäzbura qız:
— Qonağıñ ketti, — dedi, — o düniyege.

Qandı qanjar qolında Mäzburanıñ,
Mağan ayttı: « Qonaqtı qup tuvradım ».
Jügirip kelip qarasam Namaxramdı,
Bası jatır bölinip biyşaranıñ.

— Öşiñdi almaq bar eken kegiñ, —dedim,
Sebep qıldıñ qanına meni, — dedim.
—Buğan sebep boldım men, keyime, —dep.
Aytqan sözi mağan kep Mäzburanıñ:

Buğan sebep boldım dep keyimeñiz.
Kesapatın zalımnıñ aytalıq biz.
Mağan duğa qılarsız raqmet aytıp,
Eger onıñ qılğanın estiseñiz.

Mäzbura sözdi bastadı bulayşa dep,
Köñilsiz tıñdap turdım « aytıñız » dep.
— Bul şahardıñ xanınıñ qızı edim,
Bul tajir Namaxramda kesapat köp.

Monşağa bara jatıp kördim munı
Qarasam dükeninde otır edi.
Köñilime maxabbatı tüsip ketip,
Suvreti köz aldımnan ketpes boldı.

Ğaşıqtıq qasireti boldı ğalip,
Köñilime alsam ketemin esten tanıp.
İşken asım ötpeydi tamağımnan,
Ğaşıqtıq dertimenen işip janıp.

Öler xalge aqırı jettim özim,
Düniyeni körmes boldı eki közim.
Köp därigerler eş dava qıla almadı
Zağıpıranday sarğaydı qızıl jüzim.

Atamız bir täbipti alıp keldi,
Ol täbiyp ğaşıqtıqtı qazir bildi
Men bilsem qızıñdiki ğaşıq otı
Atamdı bul javappen sendiredi.

Onan soñ menen javap suradı atam,
— Sırıñdı bayan qıl, — dep, —janım botam.
Eş adamğa bildirmey ayt sırındı
Aytpasañ seniñ üşin qayğı jutam.

Sonan soñ men söyledim bilgenimdi,
Ğaşıqtıq dertimenen küygenimdi.
Namaxram tajirdi aytıp edim,
— Qup, balam, tabam, — dedi, — süygeniñdi

Osını atam estip, qaldı ketip,
Men turdım bul javapqa köñilim bitip.

Qay küni ğarip atam tabadı dep,
Eki közi tört bolıp jolın kütip.

Äkeldi Namaxramdı bir kün tünde,
Janım tänge kirgendey tap sol künde
Esim men tüsim kirip, qayğım ketip
Biraz kün oyınmenen turdıq birge.

Jazıldım keselimnen, qayğı ketip,
Ara-tura köp jürdim tamaşa etip
Eki köñil ğaşıqtıq jarasqan soñ,
Özim de barsam dedim niyet etip

Bir küni barayın dep keldim izdep,
Qapqasın qaqtım, bolıp üyge kirmek.
Bir jariyyası keldi de javap berdi,
—Qaqpada esik qağıp turğan kim? dep

Men ayttım jariyyağa: — Ğarip qızbın,
İlesip men baramın öziñizben.
Namaxram dostımdı izdep keldim,
Ğaşıqtı mağşuq tartar degen sözben

Jariyya ayttı: — Bugin siz qaytqın, — dedi
Tınış barıp üyiñizge jatqın, —dedi.
Qasında Namaxramnıñ bir dosı bar,
Erteñ kelip jumısıñdı aytqın — dedi

Sol jerde munı estip küydim ottay
Bir is qılıp ketsem dep üyge qaytpay
Aşuvım kep qaqpadan qarğıp tüstim
Üyge ölimnen kirdim basım tartpay.

1212 Kelsem otır Namaxram külip-oynap.
1213 Qasında birev otır gül-gül jaynap
1214 Aşuvlanıp üstine qarğıp minip,
1215 Ol qızdı urıp özin şıqtım aydap.

1216 Men urğan soñ ol bayğus ketti qaşıp
1217 Namaxram söylemedi avzın aşıp.
1218 Özin de biraz urdım Namaxramnıñ.
1219 Köp jalıntıp otırdım aşuv basıp.

1220 Namaxram qol quvsırıp jalındı köp
1221 — Munday is ekevmizge bolmaydı ep
1222 Ant etem, ekinşidey üstiñizge,
1223 Patşa qızı bolsa da süymeyin, — dep.

1224 Sonan soñ otırdım men aşuv basıp
1225 Bayağıday otırdıq quşaqtasıp,
1226 Bayqavsızda qolına qanjar alıp,
1227 Qasıma kep otırdı tüsi qaşıp.

1228 Turdı-dağı qanjarmen suqqıladı
1229 Sol kezde esim avıp tik quladım.
1230 Arqalap alıp barıp, jerdi qazıp
1231 Öziñ alğan orınğa tıqqıladı.

1232 Kömeyin dep jatqanda esim kirdi
1233 Jalınıp men şığardım aqırğıündi
1234 Ol xayvan davusımdı estiy turıp,
1235 Şuqırğa kömip tastap jüre berdi.

1236 Qızmetşi edi bizdiñ altın bergen,

Xatımdı meniñ jazğan oqıp körgen
Aqşanıñ nege kerek bolğandığın,
Xatpenen bärip tamam aytıp bergem.

Ol sırımdı aytpadım burın sizge
Öşimdi alğızbas dep aytsam bizge
Bastan keşken sırımdı aytıp boldım,
Keyin aytam dep edim öziñizge.

Atama aparamın endi sizdi,
Maxbubım, qabıl körseñ eger bizdi.
Osınday qızmetiñdi atama aytsam,
Qosadı neke oqıp ekevmizdi.

İşimde bul sözderin qalamadım,
Bul söziniñ aqırına qaramadım.
« Bul qızdan eşbir opa tappaspın » dep
Üyinde sabır qılıp tura almadım.

Sol tünde qızdı tastap jürip kettim,
Bağdatqa barayın dep niyet ettim.
Bara jatqan ilesip bir kervenmen,
Bağdattıñ şaharına barıp jettim.

Şahardıñ kirdim barıp ayağınan,
Tiyisti orın qaradım qay bağınan.
On bes dildam janımda jürüvşi edi,
Bekitip tigip qoyğan bayağıdan.

Savda qılıp sonımdı qıldım ermek,
Jaramas dep oylaymın beker jürmek.
Şarbaqpenen köterip miyva sattım,

1263Adamğa bir qudaydan almaq-bermek.

1264 Kündik avqat ayırdım öz basıma,
1265 Bir adamdı ertpeymin öz qasıma.
1266 Künde satıp bitirip ädet qıldım,
1267 Köp savdager jiynalğan ortasına.

1268 Ädetimşe bir küni tağı keldim,
1269 Aldına qoyıp körsettim är adamnıñ.
1270 Şetkerek otır edi käri kisi,
1271 Sol ayttı: — Mağan nege änkelmediñ ?

1272 Käri kisi: — Munda kel, — dedi, — balam
1273 Künde seniñ miyvañnan qurı qalam.
1274 Tartıp alar deymisiñ mağan kelseñ,
1275 Men de aqı pul berip satıp alam.

1276 Uyaldım, —dedim baba, — bul söziñnen,
1277 Uyalğannan ot şıqtı aq jüzimnen.
1278 Uyalğan soñ: — Alğın, — dep ayttım, — bärin.
1279 Bir tiyın alman, — dedim, — endi öziñnen

1280 Bir tutam jüzim aldı qolın salıp,
1281 Meni de otırğızdı qasına alıp,
1282 Qariyya meniñ jönimdi surap edi,
1283 Men muñaydım közime jasım alıp.

1284 — Düniyede men bir ğarip dertti bolğan
1285 Közime jas, kökiregime qayğı tolğan.
1286 Jönimdi surap dertimdi qozğamañız,
1287 Şermendemin qudayım qayğı salğan.

1288 Bul sözdi estip ol baba tura qaldı,
1289 Jan qaltağa burılıp qolın saldı.
1290 On dilda mağan alıp berdi-dağı,
1291 Özi turıp ornınan ketip qaldı

1292 On dildanı bergen soñ alıp qaldım
1293 Babanıñ bul isine qayran qaldım.
1294 Özge baylar bir dilda bergen emes
1295 Qızmeti ötip ketti mına şaldıñ.

1296 Ol jerde ekinşi kün keldim tağı
1297 Ornında otır eken şal bayağı.
1298 Ävel onıñ aldına qoydım äkep,
1299 Özge janğa burılmay keldim-dağı.

1300 Bir tutam jüzim aldı zäñbilimnen,
1301 — Jayıñdı ayt? —dep suradı babam menen.
1302 « Aytayın vaqiyğamdı, — dep oyladım, —
1303 Endi sırdı jasırıp bolmas munan »

1304 Özime jaqın kördim meyirbandı,
1305 Bayan qıldım basımnan ötken xaldi
1306 Atı-jönin, mekenim bärin ayttım,
1307 Babam meniñ sözime qulaq saldı.

1308 Şal ayttı: — Uqtım söziñ seniñ, — dedi
1309 Şaharın Basıra-dur meniñ, — dedi.
1310 Düniyede muqtaj edim bir perzentke,
1311 Siz meniñ javabıma köngin, —dedi.

1312 — Tıñda, — deydi, — men aytqan taza kepti
1313 Bir baladan basqa eş qayğım joq-tı.

1314 Jasım toqsan altıda perzentim joq
1315 Sizdi perzent qıluvğa kördim epti.

1316 Qayğıñdı umıtarsıñ körseñ maqul,
1317 Ey balam, meniñ sözim bäri aqıl.
1318 Baylığıñ öser äli, bağıñ janar,
1319 Endi, balam, ölgenşe meni baqqın.

1320 Pendeñiz bul javaptı maqul kördi,
1321 Munda kel dep qasına ertip jürdi.
1322Şarbağımdı işinde miyvasımen,
1323 Bir köşeğe kelgen soñ tastattırdı.

1324 Ertip kelip körsetti päter üyin,
1325 Kiydirdi türli alvan asıl kiyim.
1326 Ata-anam ölmegendey bolıp qaldı,
1327 Esten ketip burınğı jürgen küyim.

1328 Üş künnen soñ Bağdattan köşip kettik
1329 Basıra şaharına kelip jettik.
1330 Sav-salamat Basırağa kelgennen soñ
1331 Qudayğa mıñ märtebe şükir ettik.

1332 Sarayğa äkep tüsirdik malımızdı,
1333 Täñiri esen saqtadı janımızdı.
1334 Bayqasam ol Meyirban ğarip atam
1335 Öz janınday süyedi pendeñizdi.

1336 Men de razı atamnıñ himmätine.
1337 Küni-tüni jügirdim qızmetine.
1338 Ğarip atam bir küni navqas bolıp,
1339 Allanıñ moyın sundı sünnetine.

Bir küni öz janınan ümit üzdi,
Qasına şaqırıp aldı atam bizdi
Üyden jannıñ bärin de aydap şığıp.
Janına jaqınıraq otırğızdı.

— Aytayın, — dedi, — balam, bir nasiyxat
Tıñda meniñ sözimdi bek qabağat
Jer astında meniñ bir qazınamnıñ
Uşqınınday bul turğan mal men mülkät

Özim atam körsetken ölmes burın,
Sizge men de aytayın uşbuv sırım
Özimmenen jeti ata iye boldıq,
Bilmeymin endi onan arğı jerin,

Jalğız-aq sağan aytqan ösiyetim,
Jomartıqqa öziñniñ bar niyyetiñ.
Balalıqpen qazınañdı bilgizip ap,
Körip jürme xandardıñ xüqimetin.

Balam meniñ sözimdi uqsañ eger,
Qazınañnan eşkimge berme xabar.
Xan, väzirler, bilgen soñ köndirer seni
Maşaqatqa uşırarsız körip zarar.

Maqul kördim atamnıñ aytqan sözin,
Qup tıñdap qulaq saldım meniñ özim.
Qazınanıñ esigin, jolın aytıp,
Jäne ayttı öziniñ qiysapsızın.

Munı aytıp ğarip atam etti riyxlet,

1365 Endi atam isin mağan qıldı mindet.
1366 Artında miyrasqorı bolğannan soñ,
1367 Hämmäsin bajay qıldım parız sünnet

1368 Onan keyin qazınanı kördim barıp
1369 Aralap kete berdim jerdi jarıp.
1370 Qazınanıñ işine kirgennen soñ,
1371Qaradım jan-jağıma közim salıp.

1372 Qiysabı joq körindi qazınanıñ,
1373 Eş bilip bolar emes köp pen azın.
1374 Onı eger tavısuv kerek bolsa,
1375 Nux payğambar ğumırında ğumır läzim.

1376 Köñilime körpennen soñ bir is kirdi,
1377 Pendeñiz jurtqa aqşa ülestirdi.
1378 « Paydasın ärkim körsin » dep oyladım,
1379 Jerde burın jatqanmen ne bitirdi ?

1380 Sonı oylap jomarttıq aştım avzın,
1381 Jurt paydasın körsin dep bul jayhazım.
1382 Munı körgen xalayıq ösek etti,
1383 « Kedey qılar Qasım, — dep, — tağı da özin »

1384 Jurt ösek qıldı meniñ jomarttığım
1385 Tipten ersi bolğan soñ bul qılığım.
1386 « Ata malın tügesip qañğıp edi,
1387 Jigittiktiñ qoymaptı äli buvın ».

1388 « Tağı kedey bolar » dep qıldı ösek,
1389 Onan äri jumsaymın kesek-kesek.
1390 « Malı munıñ netken köp, — desipti jurt,—

Jap-jalañaş bir küni qalar desek ».

Jurt keñesip aytıptı xanğa bir kün:
« Qasım maldı şığardı dürkin-dürkin
Jerden bir qazına tavıp alsa kerek.
Munıñ jayın suratıp qup bildirgin. »

Xan sonda jiberipti bir jasavıl,
Jürgen jeri jasavıl bäri davıl.
« Mağan şapşañ qazınañdı körset! », — deydi,
Basıma kep ornattı meniñ zaval.

Qısıldım jasavıldan sonda qattı,
Jasavıl aşuvlanıp javap ayttı.
« Qiynamay keteyin, ne beresiñ? » dep,
Jasavıl bulayşa dep jüz jumsattı.

Quvanğannan men ayttım: « Ne alasıñ? — dep,
Ol ayttı: — Ayğa jüz som salasıñ — dep.
Bir ayına jüz dilda almaq bolıp,
Jasavıl qaytıp ketti parasın jep.

Munan soñ bir jıl turdım esen-aman,
Tağı birev bir küni keldi mağan:
« Xannıñ atqosşısı Abulfatax,
Alıp kel dep buyırdı seni mağan »…

Men bardım Abulfatax şaqırğan soñ,
Barğannan-aq ol väzir aytpadı on:
« Seniñ qazına tapqanıñ mağlum boldı,
Besten birin qazınağa äkep salğın.

— Qazınağa sal, — dedi, — besten birin
Sen nege aytpay jürsiñ munıñ sırın?
Besten birin qazınağa äkelip sal,
Otırma, — dedi mağan, — şapşañ turğın.

— Malım joq dep ötirik taysalmaymın,
Ükim qılsañ betindi qaytarmaymın.
Qudayğa ant etemin öltirseñ de,
Qazınamdı men sizge ayta almaymın.

Bul sırımdı aytpaymın öltirseñ de,
Bastı şavıp, qanımdı keltirseñ de.
Men ölsem jalğız jiyın ala almaysıñ,
Onan da aqşa al, dedim, —osı künde.

Onan da jüz altın al künde, —dedim,
Buğan razı bolayın men de, — dedim.
Bir ayda üş mıñ dilda alasız ğoy,
Razı bolıp turğın sen de, — dedim.

Bul sözge Abulfatax razı boldı,
— Üş mıñ altın tez bugin jiber, — dedi.
Bir kisisiñ ertip üyge kelip,
Üş mıñ dilda jiberdim oğan endi.

Abulfatax munı alıp oylaydı oydı,
« Xan estise bul sırdı uyat » deydi.
Xanına Abulfatax aytqan eken,
« Munda qazir Qasımdı şaqır » deydi.

Xan « Qasımdı şaqır » dep ämir qıldı,
Şıqırğalı bir jigit jetip keldi.

Qayır berip tur edim ğaripterge
— Xan şaqırdı ey Qasım, jürgin dedi

Şaqırğan soñ xanğa men jetip keldim
İyilip tağzım etip sälem berdim.
Al patşa ayttı mağan otırğan soñ,
— Nege tapqan qazınañdı aytpay jürdiñ?

— Sen mağan qazınañdı körset, — dedi
Jasırıp aytpağanıñ qate, — dedi.
Tartıp alar deysiñ ğoy körsetken soñ
Bir sözge aqılıñdı toqtat, — dedi.

— Körset dep buğan taqsır qiynamañız
Körsetpesem aşuvdı jiynamañız.
Munı janğa aytuvğa xalim kelmes
Bul turalı ükimiñe narazımız,

Aytpaymın munı, taqsır, tilge senseñ,
Süyegimniñ qalğanı — eger ölsem.
Dilda berip turayın küninde mıñ,
Bul aytqan javabımdı maqul körseñ.

Xan meniñ bul sözime qarap turdı
Abulfatax väzirge javap qıldı.
— Bul sözge siz ne deysiz, ey väzirim,
Äbilqasım bulayşa javap berdi.

Väzir ayttı: — Aytayın men bir javap,
Buğan da bolsın, patşam, biraz savap.
Özi de ada bolar sonımenen,
Küninde mıñ altınnan alsañ sanap

Razı bolsa sizge-duğa qılar,
Zorlıq körse biyşara zar-zar jılar
Xan väzirdiñ bul sözin maqul kördi,
Menen sol aqşalardı alıp turar.

Xan, väzir, jasavıl bul üşevi,
Mıñ dildadan aladı künine osı.
Üy-jay men sizge bergen tüzdegi mal
Olar alğan qazınamnıñ bir ülesi.

Meymanım, osılayşa meniñ jayım
Bul sırdı sizden ayap ne qılayın
Patşa qayran bolıp mına sözge,
Bilmekke ketti köñili munıñ jayın

Patşa ayttı: — Bul sözge sensem eken
Sizde meniñ sözime könseñ eken.
Düniyede bar bolsa bul qazınañ,
Ras pa eken, közimmen körsem eken.

Qasım ayttı: — Qazınamdı körgizemin
Körem deseñ sertime köngizemin.
Patşa ayttı: — Sertiñe razımın,
Ol vağdaña ant etip sengizemin.

Qasım ayttı: — Men jürem qılış alıp,
Jetkenşe sizdiñ közdi baylap alıp,
Men aş demey köziñdi aşar bolsañ,
Öltiremin qılışpen bir-aq salıp.

Tünde barıp körsetsem, qonğın,— dedi

Asıqpaytın piyğılda bolğın, —dedi.
Meymanxana üyine alıp kelip,
Neşe türli qızmetter qıladı endi.

Keşegiden asırdı bügingisin.
Patşa esinen şığardı ol küngisin.
Patşa bügin körgen ziyyapatqa,
Salıstırıp oylaydı keşegisin.

El jatqan soñ er Qasım keldi kirip,
« Aytpasqa sert qıl » deydi Qasım turıp.
Qasımdı patşa äbden sendiredi,
« Eşkimge aytpaymın », — dep qasam berip

— Bayqaymın jaqsı adamsız, — deydi Qasım,
Duşpannan köp qorqamın bayğus basım.
Körsetpesem tağı da renjirsiz,
Sertime razı bol zamandasım.

— Munıña razımın, — dedi patşa,
Mende väde qılamın sizge qanşa ?
Öziñniñ sertiñmenen is qıla ber,
Vädem buzılmaydı meniñ äste.

Patşanıñ közin baylap alıp jürdi,
Basqışpen bir baqşağa kelip kirdi.
Körmegen jan düniyede tabar emes,
Qazınanıñ avzına kelip turdı.

Endi tağı basqışpen tömen jürdi,
Jetelep patşanı ilestirdi.
Köp jerge endi tağı tüzüv jürip,

1519 Esik aşıp bir üyge kelip kirdi:

1520 Patşanıñ ol üyde közin şeşti,
1521 Patşa közin şeşken soñ jannan keşti,
1522 Kündizgidey qılıp tur üydiñ işin,
1523 Şökken narday köredi jaqut tastı.

1524 Jaqut tas janıp turğan şamday bolıp
1525 Bir jartas körindi tavday bolıp.
1526 Tav degeni gavhar tas altın, kümis
1527 Patşa qarap turdı qayran bolıp.

1528 Oñ jağında bir üy tur jasıl javhar
1529 Kirpişi lağıl, jaqut, üsti gavhar.
1530 İşi tolı üyilgen öñkey dilda,
1531 Aynalası altı jüz qadamday bar.

1532 Aq märmärdan jasalğan bir duval tur.
1533 İşinde altın terek, bes, altı qur,
1534 Aynalası duvaldıñ bes jüz qadam
1535 İşinde altın kümis lıq tolıp tur.

1536 Qasım ayttı patşağa: — Sözimdi uq,
1537 On tört jıl dävren sürdim jomarttıq qıp.
1538 Sonan beri jumsavım osı duval
1539 Äli künge bir eli kemigen joq.

1540 Patşa ayttı:— Munı sen köpsinesiñ,
1541 Jumsavıñ türi buzıq — bitiresiñ.
1542 « Munı azsınsañ, minekiy, munı kör » dep.
1543 Jäne bir üyge ertip keldim Qasım.

1544 Ol üydiñ kirpişi bar zübarjattan,
1545 Üsti altın, mätşasi şın jaquttan.
1546 İnjüv –javhar, zübarjat, altın-kümis,
1547 Älgiden körindi artıq jüz qabattan.

1548 İşi javhar, sırtı altın, zävlim saray
1549 Patşanıñ közi taldı qaray-qaray.
1550 Özinen özi tüñilip ayttı patşa:
1551— Mende osılar bolsaşı, va, dariyğa-ay!

1552 Aralap ğajayıptır kördi patşa,
1553 Aqılı ketip basınan turdı patşa.
1554 —İyesin kör bul maldıñ, — dedi Qasım
1555 Körgeli oğan taman jürdi patşa.

1556 Üstinde ekev jatır altın taqtıñ,
1557 Patşa kördi munıñ saltanatın.
1558 Ol altınnan jasağan eki süvret,
1559 Qarasa biri erkek, biri qatın.

1560 Täji bar bastarıñda javhar almas
1561 Körgenniñ közi talıp esi qalmas.
1562 Olar jatqan üydegi asıldardıñ
1563 Avızben mıñnan birin aytıp bolmas.

1564 Tiri adam siypattı jüzin körse,
1565 Düniyesi ada bolmas ayta berse.
1566 Asıl tastan istelgen bir lavx tur,
1567 Lavxta xat jazuvlı patşa körmes.

1568 Ol jazğan bula edi xattıñ sırı
1569 « Keyingi jan ğiybrat al, körip munı

Janğa ara tüspedi eşbirevi,
Jiynap edim qiysapsız köp düniyeni

Men özim patşa edim tiri vaqta,
Qanşa jıl pärmen qıldım altın taqta,
Düşpandı qurtıp edim qaharmenen,
Qaramay ädil boldım jaqın-jatqa.

Bizden soñ bul qazınanı körgen adam
Bul jerge quday aydap kelgen adam,
Qajetiñe jumsay ber ölgeniñşe,
Eş qorıqpa alsan da bärin tamam.

Qulaq sal bul sözime, kari men jas,
Bul maldan aluvdan eş tartpağın bas.
Bizden burın birevdiñ mülki edi,
Qanşa sarp qılsañ da ada bolmas »

Patşa oqıdı bulayşa jazğan xatın
Düniyeniñ kördim degen sayasatın.
Patşa ayttı: —Sonda-dağı qılğan tarlıq,
Jazbaptı kim ekenin özi atın.

Bir üyge tağı äkeldi ol patşanı,
Ol üyde tağı kördi mol qazınanı
Burınğı körgenderden on mıñ ese
Asıl tas neşe türli al mundağı

Bul jaydı aqılı azdar eşbir uqpas
Totı menen sayrağan häm sanduvğaş
Neşe mıñ, neşe miylliyon är qaysı
Patşa körgennen soñ boldı şıqpas

1596 Qızıqqa battı patşa bärin körip
1597 Gavhar, alma, anar, jüzim, örik,
1598 Köz körgen estigender bäri de tur,
1599 Qaysı birin aytayın bärin terip.

1600 Miyvası altın, japırğan gavhar, kümis daraq,
1601 Neşe savıt tolıp tur lağıl şarap
1602 Jel esip rayxan gülder jayqalıp tur
1603 İlüvli savıt-sayman, qaruv-jaraq.

1604 Patşanıñ qaraymın dep taldı közi
1605 Adasıp bilmey turdı özin-özi.
1606 Patşanıñ şıqqısı keler emes,
1607 Qasımnıñ sonda kelip aytqan sözi

1608 — Ey meymanım, şığalıq maqul deseñ
1609 Tañ atıp el oyanar tura berseñ,
1610 Köziñizdi baylayın, kelgin beri,
1611 Eki künge bitpeydi bärin körseñ,

1612 Bul sözdi aytıp patşanıñ közin tandı
1613 Özi jäne qolına qılış aldı.
1614 Bosağağa qıstırıp ketken eken
1615 Şığarında qaytıp kep şamın aldı

1616 Tañnan burın ornına keldi qaytıp,
1617 Vağda ävelgidey sertin aytıp.
1618 Qaytıp üyge kelgen soñ közin şeşti
1619 Namazdarın oqıdı azan aytıp.

1620 Mäslixatpen jarastıbul sözderi,

1621 Kelgen soñ tağdır aydap bir kezderi.
1622 — « Bizge bergen suluvğa qarağanda,
1623 Maxbubtiñ sizge şığar abzaldarı.

1624 Bizde tolıp jatır munan da artıq,
1625 Dürdana köz aldımnan ketpes qalqıp.
1626 Ğaşığımnan basqanıñ eşbirine.
1627 Qaramen äli künge köñilim tartıp.

1628 İşimde Dürdananıñ maxabbatı,
1629 Jandırar jüregimdi ğaşıq derti.
1630 Düniyede endi tiri körer me ekem
1631 Köñilimniñ keter edi qasireti.

1632 Oylasam Durdananı kelmes külkim
1633 Közime körinbeydi jiyğan mülkim,
1634 Durdana ğaşıq jarım qasiretinen
1635 Közim jastı, qayğılı ğarip köñilim

1636 Bul qayğı ölgenimnen boldı qiyın,
1637 Munşa mal körinbeydi jiyğan buyım.
1638 Dürdana maxbub jarım eske tüsse,
1639 Düniyeden ötkim keler osı bügin.

1640 Munı aytıp Qasım közden tökti jasın,
1641 Ah urıp ol jastıqqa qoydı basın.
1642 Patşa qayran qalıp duğa qıldı,
1643 « İylahiy nasip qıl, — dep maxbubasın.»

1644 Patşa köp nasiyxat aqıl ayttı,
1645 — Ötkenşe ökinbeñiz, — dedi, — qattı.
1646 Näsip qılsa tirlikte körersiz,— dep.

1647 Patşa qoş aytısıp üyge qayttı.

1648 Qasımğa köp tamaşa etti patşa,
1649 Mal turğan sarayğa jetti patşa.
1650 Öz mülkine bara-bar oljamenen,
1651 Bağdatqa bek şattanıp ketti patşa.

1652 Bildirmey patşa ekeniñ eş adamğa,
1653 Jayıldı Qasım isi talay janğa.
1654 Kelgen janğa osınday bergenderin,
1655 Estigender ämmäsi qaldı tañğa

1656 Xan, väzir, jasavıl tur qulaq salıp
1657 Künşildigi qozğaldı köp qızğanıp.
1658 Qazınasın körüvge keñes qıldı,
1659 Ay sayın tursa-dağı aqşa alıp.

1660 Abulfatax väzirdiñ bir qızı bar,
1661 Özi körkem bek suluv xusniy jamal.
1662 Abulfatax väzirdiñ sol qızına,
1663 Ne qılğanın, jigitter, qulağıñ sal.

1664 Abulfatax xanına süyev eken,
1665 Aqıldası väzirdiñ birevi eken.
1666 Xannıñ ağasınıñ jalğız ulı—
1667 Qaliybek attı bekzada küyevi eken.

1668 Abulfatax sol qızın kiyindirdi,
1669 —Qasıma barıp kel,—dep tüyindirdi.
1670 Qasımnıñ qazınasın körmek bolıp,
1671 Abulfatax väzirdi quday urdı.

1672 Munı estip Balqıs qız qattı uyaldı
1673 Atasınıñ isine qayran qaldı.
1674 —Ey ata, elge qaytıp körinemin,
1675 Bul sözdi qoyıñız, — dep aytıp saldı. —

1676 Ey ata, maqul emes bul isiñiz,
1677 Munan özge joq pa edi jumısıñız,
1678 Bekzadağa aytasız ne dep javap,
1679 Ketpey me öziñizdiñ namısıñız.

1680 Balqıstıñ tıñdamadı mına sözin,
1681 Şel qaptap basqannan soñ eki közin.
1682 — Köp söylemey şapşañ bar! — dedi atası
1683 Şatastırıp, atqan soñ quday özin.

1684 Jıladı munı estip Balqıs ğarip,
1685 « Kelemin jat üyge,— dep, qaytip barıp? »
1686 Biyşara qattı uyaldı el-jurtınan,
1687 Jalındı « qoy, ata! » dep qattı zar qıp.

1688 « Şapşañ bar, — dep qızına aşuvlandı,
1689 Özi jahil bolğan soñ köñili qandı.—
1690 Körmey kelseñ bavızdap öltirem » dep,
1691 Qasımnıñ köşesine äkep saldı.

1692 Ne qılsın, jüre berdi qız biyşara,
1693 Atası ükim qıldı jüzi qara.
1694 Tünde kelip qaqpağa, esik qaqtı,
1695 — Kimsiñ? — dep jetip keldi bir jariyya.

1696 Balqıs ayttı: — İsim bar bayıñızda,
1697 Turmayın onan özge jayıñızda.

Qasımğa aytatuğın qajetim bar,
Basşı bolıp jüriñiz aldımızda.

Bulay degeş Balqıstı ertip jürdi,
Qasım jomart otırğan üyge kirdi.
Asıl şäli bürkengen bir suluv qız,
Qasım buğan qayran bop qarap turdı.

Tamaşa qıldı Qasım suluv qızdı,
Bir kerevet üstüne otırğızdı.
« Özi jas bul suluv qız ne maqsatpen,
Asığıs izdep tünde keldi bizdi? »

Suradı Qasım qızdan: — Jöniñdi ayt? — dep,
Bar bosa ne qajetiñ alıp qayt dep,
Balqıs ayttı: — Sizderdey jomart ermen,
Qılğalı kelip edim äñgime-ermek.

Bürkenşigin tastadı munı aytıp,
— Ketpeymin, — deydi, — üyiñnen qazir qaytıp.
Qasım jomart qızmetin qıla berdi,
Neşe türli tağamın äzirletip.

Balqıstı Qasım jomart qurmet etti,
Diydarın körgennen soñ esi ketti.
— Malı-basım ämmesi sizdiki, — dep,
Balqıstıñ Qasım jomart qolın tuttı.

Balqıstıñ özi bügin tügel edi,
Köñline uyat pen qorquv keldi.
Küyevi Qaliybekke deymin dep,
Tüsi neşe buzılıp jılay berdi

Qasım sonda uyaldı Balqıs qızdan
— Jılağan soñ uyaldım janım sizden
Jılavıñnıñ mänisin bayan qılğın,
Bir qate is kördiñ be, janım bizden?

Balqıs ayttı:— Estidim burın seni,
Bir bekke vağda qılğan atam meni.
Namısımdı joyuğa qattı qorqam
Neke qılar vaqıtı jaqın edi

Men munda öz erkimmen kelgenim joq
Zorğa keldim, äytevir ölgenim joq.
« Öltiremin » degen soñ jannan qorıqtım.
Könbey aq turıp edim kelmeyin dep

Sizdiñ mülikte qazına bar dedi atam
Sol qazınanı körip kel dedi atam.
Eki jaqtan uyaldım birdey qorqıp
Ey, Qasım, köñilimdegi osı qapam.

Minekiy, Qasım meniñ kelgen isim
Namıs üşin ketip tur esi-tüsim.
Küyevimnen qorıqqanım bolmasa eger
Atamnıñ bitirer em bul jumısın.

Äbilqasım söyleydi sonda turıp:
—Ğaşıq boldım, Balqısjan, sizdi körip
Sizdiñ bul ädepti oylavıña,
Bek qattı sabır qıldım razı bolıp

Balqısjan, üyge kelip meyman bolğın

1749 Asıqpay bügin bizdiñ üyge qonğın.
1750 Sizge men qazınamdı körsetemin.
1751 Düniye-aqırettik dosım bolğın.

1752 Jiberse munday iske atañ seniñ,
1753 Zäredey qavip qılma, ey meymanım.
1754 Tünde keldim « tiyer » dep oylamağın,
1755 Künäli isten tıyılğan köñilim meniñ.

1756 Qasımnıñ bul sözine quvandı bek
1757 Bir asqan kisi eken aqılı köp.
1758 Balqıs qız ädeppenen javap berdi
1759 — Aqırettik qarındas bolamın, dep

1760 Tağamnan soñ otırıstı külip-oynap
1761 Ğarip qız şükir qıldı « a qudaylap »
1762 Patşağa qılğan şarttıñ bärin aytıp
1763 Balqıstıñ jeteledi közin baylap.

1764 Közin şeşti sarayğa kirgennen soñ,
1765 « Mine, — dedi, qazınam, qarağın sen ».
1766 Altın, kümis, dur, gavhar, jaquttardı,
1767 Balqıs qız qayran boldı körgennen soñ.

1768 Eki suvret taqıtta jatır edi,
1769 Gavhar alqa qatında barın kördi.
1770 Ülkendigi kögerşin tuqımınday,
1771 Qatınnıñ moynına qız qaray berdi.

1772 Balqıs kördi ne türli kerametti,
1773 « Qızdıñ közi qızılda » degen edi.
1774 Jansız qatın moynınan şığardı da

1775 Balqıstıñ moynına saldı onı.

1776 Jansız tännen alqanı alıp berdi,
1777 « Qalğan närseñ bar ma tağı? » dedi.
1778 Asıl tastan azıraq tağı da aldı,
1779 Özi körip jaqtırğan närselerdi.

1780 Qaytadan alıp şıqtı tañnan burın,
1781 — Ataña aytqın, — dedi, — körgen sırıñ.
1782 Kün şıqqanşa otırdı Balqıs munda,
1783 Qasımnıñ körip ketti barlıq türin.

1784 « Qızımdı jaqtırdı ma körip Qasım
1785 Qızım jaqsı körseter qazınasın.—
1786 Bulay dep Abulfatax oy oylaydı,—
1787 Beker kelse qor boldı meniñ basım.»

1788 Munı oylap otırğanda Balqıs keldi,
1789 Javhar alqa moynına salıp keldi,
1790 Atasınıñ aldına qoyıp edi,
1791 Abulfatax şattanıp qolına aldı.

1792 — Qazınanı kördiñ be, qızım? — dedi,
1793 Qızı ayttı:— Men kördim özim, —dedi, —
1794 Öz qolımmen qazınadan bulardı aldım,
1795 Ras, ata, bul aytqan sözim, — dedi.

1796 Qazınanıñ Balqıs ayttı qiysapsızın,
1797 Qasımnıñ häm maqtadı minezderin.
1798 Qazınanı Balqıs qız körse-dağı,
1799 Jolınıñ jäne ayttı mağlumsızın.

Javharlar äkelgenge bek süyindi,
Balqıs qız alıp keldi köp buyımdı.
Qızı uyat perdesin jırtsa-dağı,
Jolın bilmey kelgenge köp küyindi.

Düniyede jannan asqan Qasım jomart,
Abulfatax qor boldı xaris namärt.
Harun Raşiyd patşadan söz aytayın,
Qulaq salıp tındanız köp jamağat.

* * *

Bağdatqa harun Raşiyd qaytıp bardı
Körgen qızıq qızmetin aytıp bardı
Patşalıq taqıtına otırğan soñ,
Şaqırtıp väzirin qasına aldı.

Väzirdi zındannan alıp keldi,
Ğarip jannan köñili qalıp keldi.
Tik sözinen zındanğa salıp edi,
Väzirdiñ jağdayın patşa kördi

Patşa turıp väzirge sälem berdi:
— Bir söziñnen men kördim talay jerdi.
Künäsiz köp azapqa salğan ekem,
Künämdi keş.— dep patşa arız qıldı. —

Men kördim bul düniyede köp adamdı,
Bul düniyede körmedim onday jandı
Mal men janım meymanğa piyda qılğan
Teñ körmeymin Qasımğa patşa-xandı

Patşadam kem emes saltanatı,
Qasım emes, xas patşa, onıñ atı.
Mağan sözi köp närse tartuv qıldı
Eş aqılım jetpedi basım qattı

Väzirim, keş künämdi, razı bol,
Sizdiñ sözben kördim men birtalay jol.
Onı maqtap düniyede bitire almay,
Düniyede şın jomarttı körgenim sol

— Sen de razı bola kör, taqsır, mağan
Men de razı bolayın, taqsır, sağan
Öz köziñmen köripsiz onı, taqsır,
Üyiñizge kelipsiz esen-aman.

Patşa ayttı:— Köp tartuv qıldı mağan,
Olardı körseteyin endi sağan,—
Väzirdi öz qasına ertip kelip,
Äkelgenin körsetti bärin tamam.

Väzirniñ aldına bärin qoydı,
— Qasım mağan osını berdi, — deydi.
Väzirim, biz Qasımğa ne beremiz,
Qasımday men körmedim erdi, — deydi. —

Qasımğa biz de tartuv qılalıq ta
Qazınamnan bir närse layıqta.
— Oğan layıq äñğamdi taptım, taqsır
Munan artıq änğam joq xalayıqta.

Ey, patşa, aytayın men bir kepti
Patşalıqqa ol Qasım özi epti.

1850 Basıranıñ valiysin tüsiriñiz
1851 Onan artıq änğam joq, sirä, tipti

1852 Patşa bul keñesti maqul dedi,
1853 « Väzirim, bul aytqanıñ aqıl, — dedi.
1854 Xat jazıp, mör basıp jiberelik,
1855 Qazını, kelsin munda, şaqır » dedi.

1856 Xat jazdırıp patşa mörin bastı,
1857 Patşa pärmen qılsa toqtamas-tı.
1858 « Öziñ tüsip, Qasımğa ornıñ ber » dep
1859 Basıranıñ xanına jazdı xattı

1860 Bir jasavıl xattı alıp jürip ketti
1861 Bes künde Basırağa barıp jetti.
1862 Xattı berdi xanına alıp barıp,
1863 Xaliyfanıñ jarlığın arız etti

1864 Jarlığın xaliyfanıñ oqıp berdi,
1865 Bir sumdıqtıñ bolğanıñ endi bildi
1866 Jasavılğa at penen şapan berip,
1867 Jasavıldı jöneltip jiberdi endi

1868 Xaliyfanıñ jarlığın buza almaydı
1869 Şarası joq, bul isti quday saldı
1870 Xan sonda munı estip qapa boldı,
1871 Sarğayıp zağıpıranday jüzi soldı.

1872 Abulfatax sol vaqta kirip keldi
1873 Aldında valiysiniñ attay jeldi.
1874 — Ne boldı sizge, taqsır, tüsiñ qaşıp
1875 Tirlikte biylevşi ediñ talay eldi?

1876 Väzirniñ sözine javap berdi
1877 — Xaliyfadan xatpenen kisi keldi
1878 Xandığıñnan tüs-tağı Qasımğa ber
1879 Xaliyfa xan qılıptı Qasım erdi

1880 Väzirim, soğan qapa bolıp turmın,
1881 Xandığımnan men tüsip ölip turmın.
1882 Xandığımnan ayrılıp, qara bolıp,
1883 Xaliyfada qorlıqtı körip turmın.

1884 — Bul isti bildirmeñiz tiri janğa,
1885 Basıra tolğan düşpan siz-bizderge.
1886 Qasımdı bir aylamen öltiremin,
1887 Düniyede bildirmey tiri janğa.

1888 — Olay qılsañ tilegiñ berdim sağan
1889 Bir jaqsılıq qıla kör endi mağan.
1890 Bastan ayaq bereyin altın kiyim,
1891 Bir amal qıla körşi öziñ soğan

1892 Qasım jaqqa ol väzir jönep ketti,
1893 Aylası mol väzir tım-aq epti.
1894 « Qonaqpın » dep Qasımğa bardı jetip,
1895 Estiñiz väzirden qızıq kepti.

1896 Qonaq bolıp Qasımğa qondı barıp,
1897 Atın ustap kirgizdi üyge alıp.
1898 — Xoş kelipsiz meymanım, ğazizım, —dep
1899 Törine otırğızdı körpe salıp.

1900 Är türliden qonaqqa as jegizdi,

1901 Üstine är türliden ton kiygizdi.
1902 Düşpandıqtı oyına alıp otır,
1903 Qasımğa väzir zalım uv jegizdi.
1904 —Qasımjan, bir asañız, as
1905 Qasımğa bergen ası uv aralas.
1906 Bir juma esi kirmey jatadı eken,
1907 Sonday uvdı beripti ol mundar qas.

1908 İşip şıqtı üyine Qasım batır,
1909 Ölgen kisi siyaqtı sulap jatır.
1910 Tamam jurt uvlap-şuvlap jılasadı,
1911 — Meymanğa körgizelik, şapşañ şaqır.

1912 Şaqırğan soñ, ol väzir jetip keldi,
1913 — Jılama, — dep toqtattı tamam eldi
1914 Men azıraq tamırdı bilüvşi em dep,
1915 Qasımnıñ tamırın kep ustay aldı

1916 Tamırın ustap ayttı ötken eken
1917 Alladan tağdır ajal kelgen eken.
1918 Ökpesi de soqpaydı biyşaranıñ,
1919 Bir sumdıq bul bayğusqa bolğan eken.

1920 Bul bayğus tağdır jetip ölip qaldı,
1921 Munday isti basına quday saldı.
1922 Tez aruvlap kömiñiz munı jerge,
1923 Janazağa şaqırtıp tiri jandı.

1924 Jılap eñirep üş-işi qaldı bular,
1925 Şın öldi dep sendi ol biyşaralar.
1926 Tez aruvlap kebindep, tamam jurtqa
1927 « Janazağa kelsin » dep berdi xabar.

1928 Janaza oqıp tamam jurt körge saldı,
1929 Kör işinde biyşara jatıp qaldı.
1930 Bir düşpannıñ qas bolğan qastığımen,
1931 Tastap ketti artına mal men jandı.

1932 Munı estip väziri xanğa keldi,
1933 Qasımğa qılğan isin bayan qıldı.
1934 Xandığınan tüspey qalğanına,
1935 Väzirmenen ekevi bek şattandı.

1936 Otırdı bul ekevi oynap-külip,
1937 Väzir qurmet qıladı attay jelip.
1938 « Xan bola almay Qasım er öldi ğoy » dep
1939 Xat jazdı xaliyfağa sälem qılıp.

1940 « Patşamnıñ bağınamız pärmanına,
1941 Er Qasım jetpey ketti armanına.
1942 Qasım jomart düniyeden köşip ketti
1943 Laj ne dür allanıñ salğanına.

1944 Buyrıq alıp xatpenen keldi kisi,
1945 Qasımnıñ artıq edi märtebesi.
1946 Düniyeden sapar şekti Qasım jomart
1947 Äy, taqsır, munday boldı quday isi. »

1948 Munı aytıp xat jazdı xan men väzir.
1949 Jibermekke bir kisi qıldı äzir.
1950 Birtalay quldıq qılıp tartuvmenen,
1951 « Taqsır-av, osı, — dedi, bizden mäzir. »

1952 Bulardı alıp bir kisi jürdi deydi,

1953 Tartuvmen nama jazıp berdi deydi.
1954 Aldınan bul kisiniñ väzir Jağıpar,
1955 Uşırap javap surap turdı deydi.

1956 Väzir ayttı:— Jöniñdi aytşı mağan,
1957 Xat-xabar tasuvşı ediñ bul aradan?
1958 — Xanımız xaliyfağa qağaz bergen,
1959 Jazğan xatı, ninekiy, alıp baram.

1960 — Xatıñdı bere turşı, men köreyin,
1961 Ne dep jazğan xat eken men bileyin.
1962 Onan basqa söziñdi tağı da ayt,
1963 Jaqsı jigit ekensiz, esiteyin.

1964 — Xaliyfadan xatpenen kisi kelgen,
1965 « Qasım jomart valiy bolsın » degen.
1966 Bul xabardı estip turğan şaqta,
1967 Er Qasım sapar qıldı bul düniyeden.

1968 Ol Qasım ajal jetip öldi, — deydi,
1969 Dävleti Er Qasımnıñ mol-dı, — deydi.
1970 Ölgenin mağlum qılıp nama jazğan,
1971 Xaliyfağa aparam endi, — deydi.

1972 Väzir munı esitip qayğı tarttı,
1973 Qapa bop jılap turdı jaman qattı,
1974 Beker endi ne iske baramın dep,
1975 Sol jerden väzir Jağıpar keyin qayttı.

1976 « Xan bol » degen qağazdı jazğan özi,
1977 Xas ağıp qarap turdı eki közi,
1978 Patşalıqtıñ räsimin üyretüvge,

1979 Osı eken bul Jağıpardıñ şıqqan kezi.

1980 Sol jerde estigen soñ qayttı deydi,
1981 Ökinip atınıñ basın tarttı deydi.
1982 Xaliyfağa keldi de väzir Jağıpar,
1983 « Qasım er ölipti » dep ayttı deydi.

1984 Xaliyfa xattı kördi qolına alıp,
1985 Munı estip işi ketti ottay janıp.
1986 « Qasım er öldi » dep estigen soñ,
1987 Patşa taqıtınan tüsti talıp.

1988 Xakimder tez turğızdı daruv qılıp,
1989 Patşa basın köterdi qayran bolıp.
1990 Közinen jası ağıp, « va, dariyğa » dep,
1991 Köñilin tıyıp otırdı aqılı kelip.

1992 Xattı tağı oqıdı közi jaynap,
1993 Aşuvı xaliyfanıñ keldi qaynap.
1994 « Bir xiykmet bul arada bar şığar » — dep,
1995 Väzirden basqa jurttı şıqtı aydap.

1996 Ekevi oñaşa üyde qaldı jalğız,
1997 Qasımnıñ ölgeninde bar şığar söz.
1998 « Qas edi väziri men xan ekevi,
1999 Tübinde xaqiyqatın bir estirmiz ».

2000 — Valiysi bizdiñ xattı körgen şığar,
2001 Zalımdıqpen qas qılıp jürgen şığar,
2002 Valiysi väzirimen aqıldasıp,
2003 Ekeviniñ qasımen ölgen şığar.

2004 Jağıpar ayttı:— Ras şığar osı söziñ,
2005 Bir isti estigen em meniñ özim.
2006 Meniñ aytqan sözimdi qabıl körseñ
2007 Ekevin alıp kelsem sizge özim.

2008 Väzir sözin xaliyfa maqul kördi,
2009 Väzirge bes jüz äsker qosıp berdi.
2010 Väzir men xan ekevin äkelmekke,
2011 Väzir Jağıpar bas bolıp izdep jürdi.

2012 Ol väzir Basırağa jürip ketti,
2013 Xan väzirdi äkelmekke niyyet etti.
2014 Väzir Jağıpar attanıp bara tursın,
2015 Er Qasımnan söylelik endi kepti.

* * *

2016 Sağana saray qılğan körin onıñ,
2017 Jiyın aydap kelipti barlıq malın,
2018 Qırıq qaraqşı jol tüsip kerven tilep,
2019 Jiyın aydap kelipti barlıq malın.

2020 Malın alıp qaraqşı jönep ketti.
2021 Sol molanıñ tübine kelip jetti,
2022 « Bul maldardı qay jerge bölemiz? » dep,
2023 Jiyılıp sol molada keñes etti.

2024 — Şam jağıp bul kümbezde bolsaq netti,
2025 Kisi körmes jer eken özi epti.—
2026 Şam alıp sol kümbezge kirgen eken,
2027 Esteri şıqtı körip qızıq kepti.

Sol jerde Qasım jatıp esi kirdi,
Kebinin süyretip türegeldi.
Qırıq qaraqşı sol jerde qayran qalıp,
Türegelgen Qasımdı bäri kördi.

Sol jerde ol Qasımnan söz suradı,
Er Qasım jigitterge sälem berdi.
Kebinin üstindegi julıp alıp,
Qasımnıñ qırıq kisini közi kördi.

Qırıq kisi qarap turdı añ-tañ qalıp,
Keybiri qorıqqanınan qaldı talıp.
Ölgen kisi tirilip türegeldiñ,
Ölgennen soñ tirildiñ, janım neğıp?

Sirä men tağdır jetip ölgenim joq,
Uv beripti bir qonaq, bilgenim joq,
Uv bergenin qonaqtıñ bilgen bolsam,
Ol astı işpes edim düniye-boq.

Jata-jata özime esim kirdi,
Meyiri tüsip, qudayım medet berdi!
Tatatın endi qanşa däm-tuzım bar,
Sizderdi patşa-quday kez keltirdi,

Qudayım erge bersin tavday talap,
Qırıq kisini men turmın mıñğa balap.
Meni osı ölimnen qutqarsañdar,
Ne alsañ da beremin menen qalap.

Qırıq jigit onı alıp jürmek boldı,
Tağdırdıñ ne salğanın körmek boldı.

2054 Osı ölimnen qutqarsa bul bayğustı,
2055 Ne tilegi bolsa da bermek boldı.

2056 Qırıq jigit bul Qasımdı alıp ketti,
2057 Bir ülken tav bar eken, oğan jetti.
2058 Bir tınığıp bul jerde almaq bolıp,
2059 Sol tavda bir eki kün sabır etti.

2060 Altı künde väziri körge keldi,
2061 Väzir şirkin Qasımğa qastıq qıldı.
2062 Öltireyin dep kelse ol Qasım joq,
2063 Qaytıp kelip izdedi tamam eldi.

2064 Kör aldında qırıq attıñ izi jatır,
2065 Ne derin bilmeydi väzir batır.
2066 « Osılarmen tirilip ketken şığar,
2067 Qay jaqqa ketti eken? » dep izdedi aqır.

2068 Sol izdi kördi- sağı qaytıp keldi,
2069 Äñgimesin patşağa aytıp keldi.
2070 — Tirilip ol körinen ketken eken,
2071 Ustamasaq buldirer tamam eldi.

2072 Atqa minip Qasımdı quvalıq biz,
2073 Birge minip quvıñız, ey taqsır, siz.
2074 Osıdan qolğa tüspey, ketip qalsa,
2075 Janıñızdan, ey taqsır, küderiñdi üz. »

2076 Xan sonda mıñ kisimen izdep ketti,
2077 Üş künnen soñ ol tavğa barıp jetti.
2078 Şunqır qoymay, bärin de tintip şığıp,
2079 Osı tavda köp mexnat, azap şekti.

Jetip kelse bir sayda bäri jatır,
İşinde birge jatır Qasım batır.
Qırıq kisimen Qasımdı ustap alıp,
Şaharğa patşa, väzir kele jatır.

— Bir arız ayta keldim, taqsır, sizge,
Tilegimdi bere kör, taqsır, bizge.
Qasımdı tamam jurttıñ bärin tanır,
Uyat bolıp jürmesin öziñizge.

Ey taqsır, Qasımdı men äketeyin,
Endi öltirmey qoymasqa sert eteyin.
Bav- şarbaqqa Qasımdı alıp barıp,
Kisi körmes bir jerge jönelteyin.

Qırıq jigitti, ey taqsır, sen baylap al,
Alıp barı olardı zındanğa sal.
Qasımdı biz kördik dep janğa aytpasın,
Jigitterdiñ avzına tıyım sal.

Väzir söytip Qasımdı alıp ketti,
Bir zamanda şarbaqqa barıp jetti.
Bav-şarbaqta bar eken tereñ qudıq,
Sol qudıqqa salmaqqa niyet etti.

Otız qulaş bul qudıq eş suvı joq,
Qudıqqa salar boldı düniye boq.
« Bul qudıqta men endi ölemin » dep,
Qasımnıñ şıbın jannan ümiti joq.

Bar eken väzir ulı bav-şarbaqta,

2105 Jetip keldi atasın körgen şaqta.
2106 Ekevlep ol qudıqqa tastadı olar,
2107 Qasım ayttı: « qudaya, öziñ saqta! »
2108 Qasım bayğus qudıqqa tüsip ketti,
2109 Bir zamanda tübine barıp jetti.
2110 Quday özi saqtasa eş päle joq,
2111 Süyegi kül-kül bolıp ölse netti.

2112 Qasım ölmey vayım men qayğısı köp,
2113 Balasına väzir buyırdı kep:
2114 — Taspen kömip tastalıq bul zındanğa,
2115 Düniyege endi Qasım şıqpasın dep.

2116 Ol Qasım tas tiyer dep qorğanadı,
2117 Üñgir qazıp jatarğa oy qıladı.
2118 Qudıqtıñ kemerinde bir tas jatır,
2119 Ol tastıñ töñiregin tırmaladı.

2120 Tırnay-tırnay ol tastı qoparadı,
2121 Ol tastıñ ornınan suv şığadı.
2122 Beyne dariyya suvınday tasıp ketip,
2123 Qasımdı joğarığa şığaradı.

2124 Suv şığıp tas ornınan tasıp ketti,
2125 Qudıqtıñ avzına Qasım jetti.
2126 Suv köterip avzına kelgennen soñ,
2127 « Ya, täñir,» dep qudıqtan şığa kepti.

2128 Qasım şıqsa uyıqtap bala jatır,
2129 Tastı tastap uyıqtaptı bala da aqır.
2130 Taspen urıp balanı öltirdi de,
2131 Qudıqqa salıp ketti Qasım batır.

2132 Balanı öltirdi de qaşıp ketti,
2133 Bir bulaqtıñ basına kelip jetti.
2134 Birtalay kerven keldi ol bulaqqa,
2135 « Bul kervenge tildessem qayter? » depti.

2136 Kerven jaqqa ol Qasım bir-bir bastı,
2137 Kervende ol bulaqqa jaqındastı.
2138 Aldında kele jatqan kerven bası,
2139 Keldi de ol Qasımmen amandastı.

2140 — Jayav jürgen biyşara sen netken jan,
2141 Jöniñdi ayta körşi, jarqın mağan.
2142 Beyne azap körgendey tüsiñ qaşıp,
2143 Ne boldı munşa jüdep janım sağan?

2144 — Men jürgen biyşara ğarip qulıñ,
2145 Kedeylikten köñilimde bar-dı muñım.
2146 Men bir bayğa qızmetker bolar edim,
2147 Jürer me edim men jayav bolsa pulım.

2148 — Olay bolsa qızmetker bolşı mağan,
2149 Jüremisiñ bes dilda bersem sağan.
2150 Öziñ jaqsı mülayim körinesiñ,
2151 Qızmet qılsañ bir jılğa esen-aman.

2152 Bes dildağa ol Qasım jürmek boldı,
2153 Oylay-oylay köñiline qayğı toldı.
2154 Är söylegen sözderi balday tätti,
2155 Qızmet qıla biledi ärbir joldı.

2156 Qasımdı alıp kerven jönep ketti,

2157 Qızmet qılsa Qasımnıñ qolı epti.
2158 Bir künnen soñ ol kerven köşip kelip,
2159 Bir bav-şarbaq janına kelip jetti.
2160 Qasımmenen qas xannıñ şarbağı eken,
2161 Ol şarbaqtı xan qızı qılğan meken.
2162 Alıs köşip talıqsıp sol kerven,
2163 Ol şarbaqtıñ tusına qonğan eken.

2164 Ol şarbaqta bar eken xannıñ qızı,
2165 Qapalıqtan dertti eken onıñ özi.
2166 Bav-şarbaqta seyildep jürse ol qız,
2167 Qonıp jatqan kervenge tüsti közi.

2168 — Bireviñ sol kervenge barıp kelşi,
2169 Asıl buyım bar bolsa alıp kelşi.
2170 Bastan-ayaq aralap sol kervendi,
2171 Qanday adam bar eken bilip kelşi.

2172 Aytqan soñ bir-eki qız jürip ketti,
2173 Bir vaqta kervenge barıp jetti.
2174 — Asıl buyım xanşamız almaq edi,
2175 Sizderde asıl kiyim bar ma? —depti.

2176 — Bizge bar gavhar, jaqut, köp asıl tas,
2177 Makpal, torğın, qazına ton aralas.
2178 Jaratqanın pul berip ala bersin,
2179 Xanşağa sälem de, aldiyyar bas!

2180 « Bağasın kim biledi asıl tastıñ,
2181 Qaysıñız barasız? — dep köp qarastı.—
2182 Bir bilse Qasım biler, sol barsın » dep,
2183 Kerven bası Qasımğa aqıldastı.

2184 Qasım buldı arqalap jürip ketti,
2185 Baqta otırğan xanşağa barıp jetti.
2186 Buldı arqalap aldına kelip edi,
2187 Qasımdı körip xanşanıñ esi ketti.

2188 Körgennen soñ Qasımğa boldı ğaşıq,
2189 Qasına jetip keldi bir-bir basıp.
2190 Aldına jetip kelip qolın ustap,
2191 Xanşa Qasımmen tur javaptasıp.

2192 Xanşa aşıp kördi buldıñ bärin,
2193 Aralap körgen boldı buyımdarın.
2194 Buyım almaq esinen şığıp ketti,
2195 Bilmey tur sol Qasımğa ne qıların.

2196 Qasımday jigit bolmas qız qılıqtı,
2197 Özi suluv ol Qasım sözge epti.
2198 Qasımnan eş ayırmas eki közin,
2199 — Siz ne qılğan jigitsiz, janım? — depti.

2200 — Men özim bul kervenniñ qızmetkeri,
2201 Kelmeydi kerven bası özi käri.
2202 Menen artıq jigit bolmağan soñ,
2203 « Barıp satıp kel »,— dep barşaları.

2204 Kelmeydi kerven bası bolsa käri,
2205 Birevdiñ sen bolsañ da qızmetkeri.
2206 Eş armansız düniyeden öter edi,
2207 Sendey bolsa är qızdıñ süygen jarı.

2208 Men jibermen birevge ul bolsañ da

Eger de satıp alğan qul bolsañ da.
Sirä, senen ayrılman, qalqa jarım,
Siz osında turasız ne bolsañ da.
Ay jüzdi, şırın sözdi asıl tasım,
Meni beker alıp qalma, zamandasım!
Sizge qarsı söylevge xalim bar ma,
Kerek bolsa kesiñiz meniñ basım.

… Öziñ körkem jigitsiz, qasıñ qara,
Aq betiñnen süydirşi birer ğana.
Endi sizden ayrılsam ölemin ğoy,
Ğaşıq bolğan jüziñe men biyşara.

— Kedey jürgen düniyede men biyşara,
Mağan ğaşıq sen bolsañ, nedur şara?
Bir patşanıñ balası ayttırıp alar,
Birazıraq sabırlıq qılıp qara.

— Jüziñdi körgennen soñ boldım ğaşıq,
Jüre almağan ğaşıqtıqpen qadam basıp.
Dertine ğaşıqtıqtıñ şıday almay,
İşim tolıp ölermin jantalasıp.

Patşazada aq süyek men emespin,
Seni alarğa, xanşa, teñ emespin,
Azar bolsa kedeylik basıp jürgen,
Aqılım eş adamnan kem emespin.

— Eş patşadan seni men kem körmeymin,
Patşalarğa seni men teñ körmeymin.
Ne bolsa da, ey jigit janımda tur,
Men seni kervenge jibermeymin.

2236 — Jibermeseñ ne laj bolar mağan.
2237 Uyat kelip jürmesin, qalqam, sağan.
2238 Qolımdağı bar buyımın tansırayın
2239 Amandasıp keleyin barıp oğan.

2240 — Pärvana bop turamın men basıñnan.
2241 Jibermeymin seni men öz qasımnan.
2242 Buyım üşin vayım şeme, qalqam,
2243 Buyımdı jiberemin joldasımnan.

2244 — Jiberiñiz joldasqa men keteyin,
2245 Qaytıp sizge kelüvge sert eteyin.
2246 Amandasıp keleyin riyzalasıp,
2247 Kervendi öz qolımnan jönelteyin.

2248 Jibermeymin qılsañ da on qayta sert
2249 Boladı siz kelgenşe bir ülken dert
2250 Bolmay-aq ketemisiñ qalqa jarım,
2251 Meni sen qılışpenen öltirip ket.

2252 Qız körip ğaşıq boldı qızıl jüzin
2253 Qasım da qiymay otır qızdıñ sözin.
2254 Bir qızdan buyımdarın jiberdi de,
2255 Toqtatıp alıp qaldı munda özin.

2256 Turdı da qız Qasımğa quldıq qıldı
2257 Bir qızbenen jöneltedi kelgen buldı
2258 Alva, şeker, şay, palav, et keltirip,
2259 Aldında ol Qasımnıñ oynap küldi.

2260 Qız külse külmeydi Qasım jigit,

Qızdan, sirä eşkaşan qılmas ümit.
Betin süyip, moynına asılsa da,
Üyden qaşıp ketedi tısqa şığıp.
— Aynalayın men seniñ kelbetiñnen,
Bir süydirip qavışsañ, aq betiñnen
Amanatıñ saqtavlı özimde tur,
Onı aşıp, sen qutqar bul dertimnen

Qız ben jigit ekevi aqıldastı,
Aqıldasıp ekevi jaqındastı.
Äkesiniñ qısasın qayırmaqqa,
Laqtay baqırtıp bir-aq bastı.

Bul Qasım jigit deseñ jigit-sındı.
Boyı balqıp, ol qızdıñ köñili tındı
Neşe tirli tamaşa qızıqpenen,
Ekevi ğişarat qılıp jüredi endi.

Kerven basına tapsırdı qızdar bulın,
— Qayda, — dedi jibergen meniñ ulım?
Qızdar ayttı: « Xanşamız alıp qaldı,
Basşı qıp tapsıram dep barlıq bulın ».

Şama jok ol jigitti joqtaytuğın,
Aşuv qıp xanşanı boqtaytuğın,
Jügin artıp kervender jönep ketti,
Laj joq Qasım üşin toqtaytuğın.

Ertede oyın-tamaşa, keş te oyın,
Tün bolğanda jatqanı jılı qoyın.
İşkeni araq-şarap, oyın-külki,
Qasımnıñ qızmetine qoydı moyın.

Osınday toymen köñili öse,
Kün ötti bul arada äldeneşe.
Qasımğa qız boladı bek meyirban,
Janın pida qıladı Qasım dese.

Väzirden biz aytalıq az ğana söz,
Sözime qulaq salıp siz estiñiz.
Väzirdiñ sorı qaynap ulın körsin,
Qızıqta jata tursın Qasım men qız.

***

Väzir keldi qudıqqa uyıqtap turıp,
Jıladı ölip qalğan ulın körip.
Suv tolğan avzımenen ol qudıqqa,
Köredi öltirgenin urıp-urıp.

Ol balasın qudıqtan tartıp aldı,
Allanıñ qudiretine qayranı qaldı.
Balasın tez juvıp körge kömdi,
Aytayın dep patşağa qayta saldı.

Atqa minip patşağa jürip ketti,
Az zamanda patşağa barıp jetti.
— Tağı ayrıldıq biz taqsır, ol Qasımnan,
Ekevmizdi qudayım urdı, — depti.

İzdep tavıp kelelik elde bolsa,
Özimiz tavıp alar jerde bolsa,
Bir bülik salar bizge osı Qasım,
Taptırmay bul düniyede tiri jürse.

2312 Mıñ kisi atqa minip jürip ketti.
2313 Tav-tastı qoymay onı izdep ketti.
2314 Sol jürgende mıñ kisi bir ay jürdi,
2315 Taba almay ol Qasımdı esi ketti.

2316 Taba almay bir aydan soñ qaytıp keldi,
2317 Tappadıq dep patşağa aytıp keldi,
2318 — Qaytalıq elimizge, taqsır xanım
2319 Aralap äbden boldıq tamam eldi.

2320 — Bul Qasım bäle boldı endi bizge,
2321 Sizder tarqap ketiñiz eliñizge.
2322 Bav sarayda bir qızım avru edi,
2323 Amandasıp keleyin barıp qızğa.

2324 Jalgız ketti patşa bav-şarbaqqa,
2325 Qızınıñ köñilin barıp surmaqqa.
2326 Anadaydan ol qızdar körip tanıp,
2327 Qarsı şıqtı patşanı körgen şaqta.

2328 Qızı menen äkesi amandastı,
2329 Amandasıp sözderin tamamdastı.
2330 Qarasa qızı tävir bolğan eken.
2331 Jazılğanın körgen soñ köñili tastı.

2332 —Şırağım, oñaldıñ ba tävir bolıp,
2333 Jürmisiñ köñiliñ şat oynap-külip.
2334 Ädeyi seniñ üşin kelip edim,
2335 Keteyin dep özиniñ xaliñ bilip.

2336 Şükir alla, tävirmin, köñilim jay,

2337 İşkenim kündiz-tüni qant penen şay.
2338 Keselimnen jazıldım osı künde,
2339 Munda turıp qaytamın endi bir ay.
2340 Äkesine jegizdi türli asın,
2341 Amandığın suradı mal men basın.
2342 — Äke, siz ruqsat berseñ, qayter edim.
2343 Uyqım kelip avırdı tağı basım.

2344 Äkesi ruqsat berdi köñili erip,
2345 Tösegin äkesiniñ salıp berip.
2346 Äkesiniñ ruqsatın alğannan soñ,
2347 Öziniñ ordasına keldi kirip.

2348 Xanşa qaytıp keldi ordasına,
2349 Qasım ayttı:— Kel, otır öz qasıma.
2350 Sen ketkeli birtalay zaman boldı.
2351 Intızar bolıp turmın däl basına.

2352 Qasım sonda turdı da namaz qıldı,
2353 Qızın jäne körgeli patşa keldi.
2354 Terezeden xan kelip sığalasa.
2355 Namaz oqığan Qasımdı közi kördi.

2356 Namazın oqıp turdı Qasım batır,
2357 Sığalap körip turdı patşa da aqır.
2358 « İzdep jürgen düşpanım munda eken » dep,
2359 Oyına talay oydı alıp jatır.

2360 « Munda kirip ustasam qaşıp keter,
2361 Jazalasam özimdi tek öltirer,
2362 Qulıp salıp keteyin esigine,
2363 Jibersem jasavıldar ustap keler.

Ustatıp bul Qasımdı öltireyin,
Ükimimdi jerine keltireyin.
Şapşañ barıp, jiberip palvandar
Öltirip köz körmeske jibereyin. »

Esigine qulıptı salıp ketti,
Şapqılatıp şaharğa barıp jetti.
Küzetşi kempir munıñ bärin bilip,
— Sizderdi xan kördi, — dep xabar etti.

— Sizderdi patşa körip üyge ketti,
Kidirmey qaytıp keler sizge de endi.
Terezeni buz-dağı dalağa şıq,
Qaşpasaq biz körermiz ülken kepti.

Üşevmizdi öltirer ustap alıp,
Bir jerge biz jetelik qaşıp barıp.
Öltirmes dep oylama qızdı-dağı,
Bizderdi öltirmegi tım-aq anıq.

Äynekti buzdı-dağı qaşıp şıqtı,
On kün, on tün jol jürip tavğa jetti.
Tav işinde bar eken bir jalğız üy,
Ol üyge bul üşevi qonbaq boptı.

Bir kempir bar eken, qon dep ayttı,
Tağamnıñ kempir bergen dämin tattı.
Üşevi tösek salıp jatıp qaldı,
Şarşaptı biyşaralar jaman qattı.

— Bul özi burın bizder körmegen jer,

Bul tavlar ne degen tav, ne degen jer?
Bul jerde qanday şahar qanday patşa bar,
Kempir şeşe, bizderge javabıñ ber?!

— Bul jerde bir şahar bar Bağdat attı,
Patşası harun Raşiyd saltanattı.
Egini men jemisi boladı arzan,
Barğandar payda tabar jaman qattı.

Bir arqa otın birtalay pul boladı,
Satıp alsan eki put un boladı,
Jayavğa at, jaralığa tamaq bolar,
Sol şaharğa barğanıñ jön boladı.

Ol jerden bul üş paqır jürip ketti,
Eki künde Bağdatqa barıp jetti.
Jaqın jerde bar eken biraz qıstaq,
Sol jerdi bular alğaş meken etti.

Eşkimge körsetpeydi qızdıñ jüzin,
Payda qıp asıradı özi özin.
Jartasta bul üşevi jata tursın,
Söylelik qız äkesi xannıñ sözin.

Xan jürip Basırağa bardı jetip,
Mıñ kisini attandırdı jarlıq etip.
« Ustap alıp Qasımdı öltirelik,
Sırtınan ketip edim tas bekitip. »

Kelse olar, Qasım da, qızı da joq,
Kempir de birge ketken düniyede-boq.
Tav-tastan, izdep-izdep taba almadı,

2415 Eş xabarın bilmeydi körgeni joq.

2416 Taba almay mıñ kisi de elge qayttı,
2417 Taba almay ol Qasımdı bası qattı.
2418 « Bir sumdıq endi bizge boldı ğoy » dep,
2419 Patşamenen ol väzir köp jılaptı.

2420 Taba almay izdep-izdep jata tursın,
2421 Ävre bolıp bastarı qata tursın.
2422 Er Qasım otın alıp Bağdat barıp,
2423 Otının ol bazarda sata tursın.

2424 Qasım barıp daladan otın aldı,
2425 Kempir men qız jartasta jatıp qaldı.
2426 Şarşap terlep bazarğa barğannan soñ,
2427 Otının Qasım bayğus jerge saldı.

2428 Otının ol bazarğa saladı eken,
2429 Pulına eki put un aladı eken.
2430 Jarımın özderine avqat qılıp,
2431 Jarımın sadaqa qıladı eken.

2432 « Özim işip tamaqqa toymayın, — dep,
2433 Äytevir käsibimdi joymayın, — dep.
2434 Janıma aqırette payda bolar,
2435 Jomarttıq âdetimdi qoymayın » dep.

2436 Jayavlap otın satıp qıldım käsip,
2437 Qudaya adaldıqpen bergin näsip.
2438 Otınğa arqa süyep oy oylaydı,
2439 « Allanıñ jazğanına şaram neşik? »

Baylıq ketip biyşara boldı bir qul,
Otın satpay tabılmas bir jalğız pul.
Neşe ölimnen qutıldıñ bayğus Qasım,
Janıñnıñ qalğanına şükirlik qıl.

Otın alıp kelgeni birtalay jer,
Jayav jürip arqadan ağıptı ter.
Dävletiñ quday oñdap tağı keler.
Jarımın tapqanıñnıñ qayırğa ber.

Otırdı osılayşa qiyyal oylap,
Qaraydı jan-jağına boylap-boylap.
Basırada özime qonaq bolğan,
Kez qılğay sol kisini quday aydap.

Otının jerge qoyıp otır neğıp,
Än salğan qız äynekten kördi bağıp.
Osı otırğan Qasımnıñ tap özi dep,
Közinen ketti jası tıymay ağıp.

Ol jariyyanı tanıdı Qasım körip,
Patşanıñ sarayına keldi jürip.
« Meymanğa änğam qılğan jariyyam ba? » dep,
Qasım sonda qaradı toqtap turıp.

Üyden şığıp Qasımğa ol qız keldi,
Körgen soñ birin-biri tanıdı endi.
Qasımdı anıq özi tanığan soñ,
Jığılıp ayağına basın qoydı.

— Tur,— dedi Qasım qızğa,—köter basıñ,
Sen patşanıñ sarayında neğıp jürsiñ?

Şıdamay birin-biri tanığan soñ,
Köziniñ ekevi de tökti jasıp.

Körgeli barğan eken patşa sizdi,
Jomart dep estigen soñ öziñizdi,
Sırın aytpay meyman bolıp qonğannan soñ,
Ängam qılıp ediñ sonda bizdi.

Jaqsı körip patşa ketken qaytıp,
« Xan bolsın » degen sizdi buyrıq aytıp.
Öldi dep sizdi patşa estigen soñ,
Jaman qattı qayğırdı qapa tartıp.

Men bul jerde aldanıp turmaymın köp
Sizdi patşağa aytayın tiri eken dep.
Sizdiñ tiri ekeniñdi patşa bilse,
Jaman qattı şattanıp, quvanar bek.

Jügirip barıp xanımğa xabar berdi,
—Jürip körşi tanıdım Qasım erdi.
Öldi degen Qasım er mine tur, — dep.
Ökirip-ökirip qız bayğus jılay berdi.

Xanımmenen ekevi qarap turğan,
Qasımğa bul ekevi moyın burğan.
Patşa artınan bularğa jetip kelip,
Kimge qarap turğanın surap qalğan.

Patşağa quldıq qıldı sonda bul qız:
— Bizder qarap Qasımdı tanıp turmız.
Ölgen Qasım däl bügin tirilipti,
Sol ma eken dep köñilge alıp turmız.

2492 — Qane? —dep ol patşa közin saldı,
2493 Kördi de ol Qasımdı taniy qaldı.
2494 Men körgen Qasım jomart osı ğoy dep,
2495 Şaqırıp bir väzirdi qasına aldı.

2496 Bir jasavıl bardı da alıp keldi,
2497 Jetip kelip ol Qasım sälem berdi.
2498 Patşa türegelip quşaqtasıp,
2499 Özi sözge kelmesten jılay berdi.

2500 Patşamenen köristi, quşaqtasıp,
2501 Köñili er Qasımnıñ qalğan jasıp.
2502 «Öldi degen Qasım er senbisiñ?» dep,
2503 Patşa körisedi amandasıp.

2504 Sonda Qasım taniydı patşasın,
2505 Özine qonaq bolğan zamandasın,
2506 Anıqtap patşanı tanığan soñ,
2507 Jığılıp ayağına qoydı basın.

2508 Patşa ayttı: — Bolmağı istiñ bir qudaydan,
2509 Basıñ keter, söylegin xal men jaydan.
2510 Öldi dep Qasım seni estigen em,
2511 Mağınasın ayt, tirilip keldiñ qaydan?

2512 Patşa ayttı: — Bar seniñ qanday sırıñ?
2513 Düniyede sayıp qıran jomart erim.
2514 Sağan jeter dävletti jan joq edi,
2515 Neğıp tastap jürsiz qazına jerin?

2516 Men sağan Basırada qonaq boldım,

2517 Aldımda qızmet qılıp attay jeldiñ,
2518 Qanşa köp ziyyapattan qurmetpenen,
2519 Qiysapsız köp maldardı änğam qıldıñ.

2520 Qasım erim, bul küyge tüstiñ neğıp?
2521Qazınañdı körip em tañğajayıp.
2522 Sonşa mal-mülkiñniñ bärin tastap,
2523 Jüdep jürsiz nelikten qapalanıp?

2524 Sonda Qasım patşağa sırın ayttı,
2525 Körgeniniñ qaldırmay bärin ayttı,
2526 Xanı menen väzirdiñ qas bolğanın,
2527 Uv berip körge kömgen jerip ayttı.

2528 Söyledi Qasım ötken xaldi,
2529 Patşa taza tıñdap qulaq saldı.
2530 Bastan keşken söyledi vaqiyğasın,
2531 Estigen barşa jurttar qayran qaldı.

2532 —« Näsip qıldı xan qızın quday mağan,
2533 Sol qızben qasımda bar kempir anam.
2534 Bir qıstaqta qalğan-dı ol ekevi,
2535 Birin qoymay söyledim, taqsır sağan!

2536 Xaliyfa tıñdap turdı Qasım sözin,
2537 Otırğızdı altın taqqa onıñ özin.
2538 Xaliyfa ayttı:— Bolısqan sağan quday,
2539 Qastıq qılğan alıpsız xannıñ qızdın.

2540 Buyrıq jazıp sizdi xan bolsın dep em
2541 Sizdi väliy qıludıñ qamın jep em.
2542 Sol sebepten öltirgen xan men väzir,

2543 Duşpandığın olardıñ endi bildim.

2544 Köp jaqsılıq körersiz endi bizden,
2545 Ölgenşe razımın Qasım sizden.
2546 Sizdi öltirgen Basıranıñ xan, väziri,
2547 Obaldan qorıqpağan, ardan bezgen.

2548 Ol Qasım kedey edi, baylıq taptı,
2549 Üstine asıl jibek şapan japtı,
2550 Qız, kempirdi aldırıp ol patşa,
2551 Üşevin sarayğa äkep qup sıylaptı.

2552 Üşevine är türli ton kiygizdi,
2553 Alvan şeker palav men bal jegizdi,
2554 Bav-şarbaqqa Qasımdı ertip kelip,
2555 Türli alvan tamaşa is körgizdi.

2556 Patşa ayttı: — Sözimdi siz estiñiz,
2557 Keledi asıqpasañız duşpanıñız.
2558 Sizdi öldi degende-aq burın oylap,
2559 Basırağa köp kisi jiberdik biz.

2560 Qasım munı estip şükir qıldı,
2561 Patşağa qol quvsırıp tağzım qıldı.
2562 Patşa tamaşalar körgizem dep,
2563 Qasımdı bir jaqsı üyge alıp keldi.

2564 Ol üyde kördi qızıq alvan-alvan,
2565 Jayulı tur öñi altın bir dastarqan,
2566 Biyxisap köp tağam tur dastarqanda,
2567 İşip-jep tısqa şıqtı ol bölmeden.

2568 Zubaydağa keledi onan şığıp,
2569 Körgeli tamaşalar taqqa otırıp.
2570 Qasım menen patşa taqqa otırdı,
2571 Zubayda jügiredi munı körip.

2572 Altın taqqa Qasım men patşa otırdı.
2573 Jariyyalardıñ patşağa bäri jürdi.
2574 Özge qızdıñ bärinen artıq suluv
2575 Şarqiy oqiytın, bir aqıldı qız bar edi.

2576 İşindegi jırlağan ol suluv qız,
2577 Ol qızdıñ tamaşasın siz estiñiz,
2578 Sılq etip jığıldı Qasımdı körgen jerde,
2579 Esin bilmey jatadı bolıp ünsiz.

2580 Qayran bolıp turadı qızdar oğan
2581 Jıladı özge qızdar qılıp fagan,
2582 Patşa menen Zubayda bir-bir basıp,
2583 Bir-bir basıp keledi qızğa taman.

2584 Jığılğan qız köterip aldı basın,
2585 Onı körip sılq tüsti Äbilqasım.
2586 Patşa sasqalaqtap jetip kelip,
2587 Özi sülep Qasımnıñ turdı basın.

2588 Bir vaqıtta Qasım ayttı esin jiyıp,
2589 — Qanşa jıl ğaşıq otımen jürdim küyin.
2590 Esiñizde bar ma eken, ulı patşam,
2591 Men aytqan ğaşıq jırım janım süyip.

2592 Onıñ men qasiretine boldım duşar,
2593 Diydarın bir körüvge bolğan iñkär.

2594 Durdana maxbub jarım anav turğan,
2595 Men onı körmey tursam janım suvsar.

2596 Nilge tastap jibergen ekevmizdi,
2597 Sav-sälemet saqtağan täñirim bizdi,
2598 Ğajap suluv siypatın bayan qılıp,
2599 Köp qayran qılıp edim öziñizdi.

2600 Durdana xaliyfa qarsı jürdi,
2601 Patşa:— Kelme munda tek tur! —dedi,—
2602 Nilden neğıp aman-sav şıqtıñız?— dep,
2603 Xaliyfa Durdanağa suraq berdi.

2604 Durdana patşağa berdi javap,
2605 Eñkeyip basqan izin qıldı tavap.
2606 — Jendetter Nilge atıp jibergende,
2607 Tunşığıp ağa berdim suvdı siypap.

2608 Bir vaqta suvğa battım xalim ketip,
2609 Äbden işim lıq toldı suvdı jutıp.
2610 Tirlikte ümitim üzgen şaqta,
2611 Toqtadım bir närsege iline ketip.

2612 İlingenim qavğası balıqşınıñ,
2613 Aytayın, taqsır, sizge barlıq şının.
2614 Balıq dep ol balıqşı tartıp aldı,
2615 Suvdan şığıp bir qatar talıqsıdım.

2616 Ajalsız adam, sirä, ölmeydi eken,
2617 Birevdiñ duşpandığı bolmaydı eken.
2618 Tuvra ajal kelmese kuliretinen,
2619 Pendesin bir sebeppen qorğaydı eken.

2620 Biraz jatıp biz zaman esim kirdi,
2621 Es kirgen soñ üyine alıp jürdi,
2622 Üyine alıp kelgen soñ ol balıqşı,
2623 — Kimsiz?— dep sonda menen javap bildi,

2624 Köp qusıp, esim jiyıp, közimdi aştım.
2625 Söylesip balıqşımen köp sırlastım.
2626 Bastan-ayaq sırımdı bayan qıldım,
2627 Zäresi ketti onan soñ ol bayğustıñ.

2628 Balıqşı qorıqtı « patşa öltirer » dep,
2629 Meni ustap turdı körmedi ep.
2630 Bağdatqa baratuğın bir qulşığa,
2631 Meni satıp jiberdi» jariyyam dep.

2632 Ol qulşı meni satıp alıp ketti,
2633 Bağdatqa neşe künde kelip jetti.
2634 Meni munda ol qulşı alıp kelip,
2635 Sayda Zubaydağa ängam etti.

2636 Durdananı patşa kördi qarap,
2637 Bäygi atınday bavırınan turğan jarap.
2638 Özge qızdıñ bärinen on ese artıq,
2639 Eş pendeñ teñ kelmeydi oğan jarap.

2640 — Ras eken,— dedi patşa,— Qasım, söziñ,
2641 Eş munı körmegenmen burın öziñ,
2642 Quldıqtan Durdananı azat qıldım,
2643 Ekevin endi meniñ tıñda sözim.

2644 Bir-birin bul ekevi süygen eken,

2645 Ğaşıqtıq dertimenen küygen eken.,
2646 Ğaşıqtı bir-birimen qavıştırsaq,
2647 Bizderge bir savap bolar ma eken.

2648 Ekevin qostı sonda nege qiyıp,
2649 Patşa üş kün toy qıldı jurtın jiyıp.
2650 Jetedi muratına eki ğaşıq,
2651 Jılap jürgen köziniñ jasın tıyıp.

2652 Qosıldı ğaşığına jomart Qasım.
2653 Patşanıñ ayağına qoydı basın.
2654 Qasım sonda patşağa arız qıldı:
2655 — Men sizge tapsırdım, —dep qazınamdı.

2656 Patşa ayttı: — Bul sözdi qılman qabıl,
2657 Öziñniñ biyligiñde jomarttıq qıl.
2658 Savıq-sayranmen keşirip ğumırıñdı,
2659 Öziñiz raqat körgin, ölgenşe bir.

2660 Qasımğa patşa bulay javap berdi,
2661 Xaliyfa qurmet etip Qasım erdi,
2662 Basırağa jibergen Jağıpar fazıl,
2663 Qasımdı ol da kelip közi kördi.

2664 Ol Jağıpar Basırağa barıp keldi,
2665 Xanı menen väzirin alıp keldi.
2666 Endi bizdi xaliyfa öltirer dep,
2667 Jandarınan köñili qalıp keldi.

2668 Kilem saldı Basıranıñ xandarına,
2669 Xaliyfa birge otırdı jandarına
2670 Xaliyfa endi xandı tergey berdi,

2671 Maşaqat qayğı salıp xaldarına.

2672 — Men xat jazdım Qasımdı xan bolsın dep,
2673 Xan qılmağan sizderge bola ma ep,
2674 Meniñ aytqan ämirimdi tıñdamağan,
2675 Ne degen is bul özi, ne degen kep?

2676 —Jazğan xatıñ, bizderge, taqsır, bardı.
2677 Ğarip qulıñ ol xattı qabıl aldı.
2678 Jarlığıñdı biz qabıl alıp edik,
2679 Xan bolğanşa Qasım er ölip qaldı.

2680 Xaliyfa: — Qasımdı alıp kelşi! — depti,
2681 Şaqırğalı Qasımğa bir qul ketti.
2682 Sälem berip ol Qasım kirgen eken,
2683 Bulardıñ körgennen soñ esi ketti.

2684 Esi avıp ol xanı jığılıptı,
2685 Qarap otır al väzir tım-aq mıqtı.
2686 Öldi dep tiri adamdı ol zalımdar,
2687 Ölgen kisi bul jerde tiri şıqtı.

2688— Uyalmay ne dep ayttıñ jalğan kepti,
2689 Tiri adamdı «öldi» dep ayttıñ joqtı.
2690 Sonday qızıq men sağan körseteyin,
2691 Öltirmey men qoymaspın sizdi, —depti,—

2692 Uyalmay mağan ayttıñ jalğan sözdi,
2693 Buvıña teñgermediñ, sirä, bizdi.
2694 Betiñe küye jağıp, el kezdirip,
2695 Jüzi qara şermende qılsam sizdi.

2696 Uv bergendey ne qıldı Qasım sağan,
2697 Ne müşkil qılıp edi, aytşı mağan.
2698 Köp azaptı ekevin körsetipsiñ,
2699 Qızıñdı buyrıq qıldı qudayğa oğan.

2700 Xan ayttı:— Buyrığıñdı buzğanım joq,
2701 Ornımdı bermek edim, düniye-boq.
2702 Abulfatax azğırdı şaytan bolıp,
2703 Bul sözim sizge kümän, qudayğa anıq.

2704 Öltirmek bop uv berdi väzir oğan,
2705 Öltirem dep sert qıldı, taqsır, mağan.
2706 « İsi aqqa quday jaq » degendeyin,
2707 Qızımdı alıp kelipti Qasım sağan.

2708 Neşe jıldan xan bolıp, oynap küldim,
2709 Ölerimdi, ey taqsır, endi bildim.
2710 Väzirdiñ tilimenen joldan şığıp,
2711 Bul küni aldıña kelip pende boldım.

2712 Patşa ayttı:— jon teriñdi tildireyin,
2713 İyegiñnen istikke ildireyin.
2714 Öziñnen keyingige bolsın sanat,
2715 Özimniñ patşalıqım bildireyin.

2716 Buyırğan soñ jendetter ustap aldı,
2717 Ayaq-qolın qozğaltpay baylap saldı.
2718 Ekeviniñ qılğanın xalıq estip,
2719 Estigen jurt hämmäsi qayran qaldı.

2720 Qasım ayttı:—Jahanğa xaliyfasıñ,
2721 Men tiledim, bulardıñ, keş künäsin.

2722 Abulfataxtı öltirseñ kegim biter,
2723 Atam bolğan valiydi ne qılasıñ.

2724 Men tiledim, ey taqsır, atamdı ber
2725 Ol ölgenmen eş toymas bul qara jer.
2726 Väzirdiñ tilimenen azğan eken,
2727Öz köñilimmen ol atam qılmadım der.

2728 Patşa ayttı:— Bul xannıñ baylavın şeş,
2729 Munan bılay xaramdıq qılmasın eş.
2730 Qızın alıp Qasımnıñ kegi bitti,
2731 Väzirdi darğa asıp, basın da kes.

2732 Tävba qılsın, keşeyin künäsin men,
2733 Miyı bolsa keterme endi esinen.
2734 Väzirdi darğa asıp keskileñiz.
2735 Basın ada qılıñız denesinen.

2736 Sonda xan xaliyfağa qıldı quldıq:
2737 —Ey taqsır, qadiriñdi jaña bildik.
2738 Qasımğa qul qılıñız, taqsır şahım,
2739 Ne buyırsañ isiñe razı boldıq.

2740 — Qasım bolsın Basırağa bir ülken xan,
2741 Tıñdap tur bul sözimdi jiyılğan jan.
2742 Olay-bulay Qasımğa qas qılğanıñ,
2743 Tuqımıñmen quriysıñ sözge iylan.

2744 Väzirdi şapqılatıp darğa astı,
2745 Duşpanı ölip Qasımnıñ köñili tastı.
2746 Väzirdi şapqılatıp öltirgen soñ,
2747Qorıqqannan väliydiñ tüsi qaştı.

2748 Xaliyfa ayttı:— Qasımjan, raqat jetti,
2749 Raqat jetip, basıñnan mexnat ketti.
2750 Xanıñ bayğus öziñe ata boldı,
2751 Atañdı väzir qılıp tursañ, — depti.

2752 Ol Qasımğa atası väzir boldı,
2753 Bayağı avır dävlet qayta qondı.
2754 Basırağa väliy boldı Qasım
2755 Duşpanınan kek alıp, köñili toldı.

2756 Jannan qorqıp basında elden qaştı,
2757 Jayav jürip zar jılap qarnı aştı.
2758 Jayav jürip, xan qızın qabat alıp,
2759 Baq dävletten qudayım esik aştı.

2760 Mexnattan qutılıp, raqat taptı,
2761 Xaliyfa kütip turdı jaman qattı.
2762 On tüyege är türli qazına artıp,
2763 Qasımğa mingizipti arğımaqtı.

2764 Qoştasıp Qasım endi jürip ketti,
2765 On künde Basırağa barıp jetti.
2766 Üş kün burın eline xabar berip,
2767 « Aldımnan tamam jurtım şıqsın » depti.

2768 Aldınan jurtı şıqtı attı-jayav,
2769 Xan atası väzir bop keldi tayav,
2770 Eki jağında keledi eki äyeli,
2771 Köñilinde joq Qasımnıñ eşbir qayav.

2772 Jurtımenen ol Qasım amandastı,

2773 Şattandırdı bay-paqır, käri-jastı.
2774 Bastan keşgen söyledi bar körgenin,
2775 Ayağında barşa jurt köp jılastı.

2776 Ol Qasım Basıranıñ xanı boldı,
2777 Baqıt pen en dävletke birdey toldı.
2778 Pendege quday berse qiyın emes,
2779 Xan atası özine väzir boldı.

2780 Ajalsız adam är kez ölmeydi eken,
2781 Ajalsızdı qudayım qorğaydı eken.
2782 Tuvra ajal kelmese tağdır jetip,
2783 Kisi öltirem dese de bolmaydı eken.

2784 Ol Qasım xan bolıptı köp jıl ädil,
2785 Tahir munıñ perzenti, munı da bil.
2786 Sol ornına er Tahir iye boldu,
2787 Olardıñ ruvxına bir duğa qıl.

2788 Qasım xan bop biyledi tamam eldi.
2789 Bayağı qırıq qaraqşını alıp keldi.
2790 Qırqına at mingizip, şapan javıp,
2791 Ol qırqın jaqsı sıylap qoya berdi.

2792 Aqırı bul düniyeden olar da ötti,
2793 Bir-birlep keyingige nävbet jetti.
2794 Arasında köp jumıs qabat bolıp,
2795 Şükir alla, bul Qasım endi bitti.

2796 Jarandar, qulaqıñ sal mına köpke,
2797 Sözimde qate bolsa ayın etpe.
2798 Biz paqırğa jarandar duğa qılğın,

2799 Şayhuxislam uğlı Jüsipbekke.

3. BÖLÜM

METİN-ÇEVİRİ

KASIM JOMART

1-4 Söyleyeyim size sözün özünü dünyadan göçen cömert —Ebulkasım'ı. Buradaki kalabalık/cemaat bu heyecanlı hikâyeyi iyi dinleyin.

5-8 Kasım'ın bu hikâyesini anlatayım, sizler bu sözüme kulak verin. Başka sözlere kulak asmayın.

9-12 Zamanında onun gibi bir padişah yokken, Bağdat'ta sekiz şehire hüküm eden, cömert ve adaletli yüce padişah Harun Reşit yaşardı.

13-16 Saltanatlı, adaletli ve cömert padişah Harun Reşit'in, bazen Cafer bazen de Fazıl adlı pek konuşkan bir veziri vardı.

17-20 Günlerden bir gün padişahın adamı gelerek, «Vezir Cafer çabuk buraya gelsin » der. Padişah çağırdıktan sonra Cafer hemen gelip selam vererek huzurda durur.

21-24 Padişah: —Ey vezir; bu dünyada heybetli, cömert, vefalı, adil benden başka kimse var mı? diye sorar.

25-28 Vezir de: —Ey padişahım sözümü dinleyin, çok memleket gezip gördüm. Sizden üstün, Basra'da bir yiğit var, onun yüzünü görseniz hayran kalırsınız.

29-32 Basra'da bağı-bahçesi mükemmel, altını, gümüşü, değerli taşları, zenginliği hesapsız çoklukta olan, misafirine koyun yerine at kesen Kasım adlı bir yiğit yaşar.

33-35 Evinin her yeri mücevher çivilerle çivilenmiş, içi gümüş, dışı altın olan, gelen konuklarına şeker ve çay veren böyle bir oğulu hangi ana doğurmuş?

37-40 Garipler-fakirler Kasım'a geldiği zaman, her birine yiyecek, giysi verdiği zaman, ister padişah, ister zengin, ister yoksul olsun hepsine aynı hizmeti gösterir.

41-44 Aç olanlara günlük bin koyun keser, çıplak olanlara çıkarıp giysisini verir. Yayan olanlara at, kimisine de deve verir kimse kendi kardeşine bile böyle davranmaz der Cafer.

45-48 Canını isteyene canını verir, gariplerin gözyaşını görür, dünyada kimseden malını ve canını esirgemez. Sizlere onun cömertliğini anlatayım.

49-52 Ağlayanın haline hiç gülmez, hemen ona yardım eder, herkesin ihtiyacını karşılar, fakirler ne kadar çok gelse yine de onları ağırlar.

53-56 Bir dükkânın elli kapısı vardır, dilenciler her gün bu kapıları çalar, bir dilenci elli kapıyı çalsa bile eli boş dönmez.

57-60 Fakirler gece-gündüz bu kapılarda yatar, her biri bir günde elli sadaka alır. Yiyeceğe ve giyime ihtiyacı olmayanlar da orada yatar.

61-64 Onu gören insanlar ona kul olur, onun gibi birini daha önce hiç görmedim. Zenginliği cömertliği herkesten fazla, dünyada onun gibi biri bulunmaz der.

65-68 Siz ona benzemezsiniz ey yüce hanım, siz sorduktan sonra nasıl söylemeyeyim? Ne kadar övsem hata etmiş olmam, bu övgü ona az bile.

69-72 Halife o anda sinirlenip, öfkelenerek bağırıp haykırır. Benden nasıl üstün olur? diyerek veziri öldürmek için kılıcını alır.

73-76 Padişah, Fazıl'ı öldüreyim deyip kılıcını alır, Zübeyde saygı sunup söz ister, bunu bir gün darağacına asarız deyip, elini bağlatarak on bir kulaç zindana attırır.

77-80 Halife zindandan çıkarmayın diyerek emir verir ve sinirlenerek evine döner. Halifenin eşi karşısına çıkarak, —Neden renginiz kaçtı? diye sorar.

81-84 Ey padişahım sakin kafayla düşünün, içiniz yine aynı kaygıyla dolacak. Sıtma olan hastalar gibi titriyorsunuz, ne diye sinirlendiniz böyle? söyleyin bana der.

85-88 —Ey hanım! Sana bir söz söyleyeyim, kulak verip sözümü iyi dinleyin, Kesinlikle gereksiz yere methetti bir adamı, padişah olsam da bir insanım ben der halife.

89-92 Bir kişinin cömertliğinden bahsetti, daha fazla dayanamayıp sinirlendim, vezirin bu sözlerine pek şaşırdım ve onu zindana attırdım der.

93-96 Padişah; bu veziri dilim-dilim kestirip doğratayım, derisine saman bastırıp doldurtayım. Bu yaptığım herkese ders olsun, hükmümü göstereyim.

97-100 Zübeyde o an söz istedi. —Benim dediklerimi iyice dinleyin. Allah'ım nice canlar yaratmış, ölümlü yarattığı günahkârlarız biz der ve devam eder.

101-104 Sinirlenerek veziri öldürürseniz, hükmünüzü gösterirseniz, Kasım'ın cömert olduğu doğru çıkarsa, Allah'ın huzurunda ne cevap verirsiniz? diye sorar.

105-108 Eğer Kasım hem zengin hem de cömertse, Allah'ın iyi kılıp yarattığı ise, Kasım'ı görmeden önce veziri öldürmeniz bir işe yaramaz.

109-112 Ey padişahım bir yol arkadaşınızla Basra'ya gidin. Vardığınızda gerçeği kendi gözlerinizle görün. Boş yere veziri şimdi öldürmeyin, öldürmek isterseniz zaten elinizdedir diye Zübeyde bir fikir sunar.

113-116 Huzurunuzda uzun yıllardır hizmet etti, yaptığı iyiliği, kötülüğü düşünün bilin, Dilin kemiği yoktur neler söyler, size yalan söylemişse öldürünüz der.

117-120 Bunun gibi veziri bulmak zordur bu yüzden gece-gündüz zindanda kalsın, Kasım'la ilgili söylediği doğruysa, günahını bağışlayıp zindandan çıkarırsınız.

121-124 Bu öneri hoşuna gitmedi mi senin ey efendim? Öyleyse efendim bana kızmayın Fazıl'ın söylediği söz eğer doğruysa, efendim onu ne diye cezalandırırsın?

125-128 Padişah eşi Zübeyde'nin söylediğini doğru bulur, bir adam gönderip Kasım hakkında söylenenin doğruluğunu öğrenmek ister.

129-132 Padişah bu iş için bir adamı göndersem, onun doğru söylediğinden emin olamam. Cafer'in düşmanı veya dostu olsa hakikati söylemez der.

133-136 Bunun üzerine padişah Zübeyde'nin söylediği söze ikna olur. Allah sana uzun ömürler versin, gidip kendim göreyim bundan başka çıkar yol yok bana der.

137-140 Padişah bir tüccar gibi giyinip, kimseye sezdirmeden yola çıkmayı düşünür ancak yol arkadaşı olmadan gitmek padişaha zor gelir.

141-144 Daha sonra yanına bir adam alıp, beş gün içinde Basra'ya ulaşır. Uzak yoldan gelen tüccarlarız diyerek, saray çalışanına kalacak yer aradığını söyler.

145-148 Padişah, saray çalışanına: —Ey saray hizmetçisi bir odayı boşaltıp bana ver, bunun karşılığında da paranı al bugün sana misafir olarak geldik der.

149-152 Saray çalışanı padişahın atını tutarak ahıra götürür. Bir aylık konaklama için padişah bir altın para öder ve sonra Allah'a beni kimse tanımasın diye dua eder.

153-156 Saray bekçisi ve saray çalışanları padişahı tanımazlar çünkü bu saraya sayısız insan girip çıkar, kimsenin kimseyle işi olmazmış.

157-160 Padişah bir saray hizmetçisinin peşine düşüp kalacağı odaya gelir. Hizmetçi padişaha odasını gösterip buradan ayrılır.

161-164 Bu sarayın sahibi olan adam pek konuşkan, çok zeki ve çok zengindir. O gün sarayını ziyarete gelir ve saray önünde duran iki atı görünce şaşırır.

165-168 Bu atları gördükten sonra « Buraya gel »diyerek saray bekçisini çağırır. Uzak yoldan gelen bu atların sahipleri kimlerdir? diye sorar.

169-172 Bekçi ise iki kişi olduklarını, birisinin omuzlarının çok geniş olduğunu, güçlü ve bir padişah gibi görkemli olduğunu ve bundan korktuğunu dile getirir.

173-176 Sarayın sahibi de, soralım bunlar kimdir, nereden gelip nereye giderler, nerelidirler bakalım bu adamları tanıyor muyuz? der.

177-180 Saray sahibi adım adım gelip kapıyı açar ve halifeye selam verir, saray sahibi o an halifeyi tanır ve dona kalır.

181-184 —Saray sahibi; sizi göreyim diye geldim, sizi bu halde gördükten sonra şaşırıp kaldım ey padişahım niçin bu haldesiniz? Şaşkınlığımdan dolayı beni bağışlayın der.

185-188 Şaşkınlığımdan dolayı size saygı gösteremedim, saygısızlık ettiğimi sanıp bana kızmayın, sizin yolunuzda canım ve malım feda olsun ey padişahım geldiğiniz için büyük bir ziyafet vereyim der.

189-192 Padişah ise; buraya gelmemin bir sebebi var. Benim sırrımdan kimseye bahsetme, ben buraya Kasım Jomart adında bir yiğidi görmeye geldim der.

193-196 Kasım'ı görmek niyeti ile buraya geldim, cömertliği, zenginliği herkesten fazla ve türlü hünerleri olan Kasım'ı görsem pek mutlu olurum.

197-200 Saray sahibi de —Ey padişahım izin verin evime gideyim sizin için altınıza halı, yorgan, başaltınıza kuş tüyü yastık yaptırayım der.

201-204 Padişah bütün yurdun hükümdarıdır. Halife tamam deyince saray sahibi gidip halı, yorgan, bal ile şeker, pilav, et ve çay getirir. Halifenin huzurunda hizmet eder.

205- 208 Saray sahibi; Kasım gibi bir yiğit yoktur, yüzünü gören adamların karnı doyar. Onun gibi cömert biri daha dünyaya gelemedi, onun gibi birini henüz görmedim der.

209-212 Birçok dükkânı değerli taşla dolduran, altından, yılkıdan, deve ile koyundan başka herkese at ile deve, kaftan veren onun gibi fakirlere cömert kim olabilir? der.

213-216 Bunu duyan padişahın rengi kaçar Kasım'ın doğuştan böyle cömert olduğunu düşünür.

217-220 Daha sonra halife ata binip buradan gider ve akşama doğru Kasım'a ulaşır. —Uzak yoldan geldim Kasım'a misafir olayım der.

221-224 Kasım çıkıp padişahı selamlar ve padişahın atını bağlayarak padişahı evine davet eder. Eve girince iki-üç odadan geçerler ve padişahı bir tahtın üzerine oturtur.

225-228 Padişah tahta oturmak için gelir, ancak taht hiçbir şeye benzemez. Padişah baktığı tahtı ne suya ne ateşe benzetemez. Cıva gibi parlayan bir tahta oturur.

229-232 Padişah bu tahta hayretle, hayranlıkla bakar, gözlerini alamaz. Padişah tahta oturduğu anda dokuz çeşit şarkı çalınır ve padişah bu durum karşısında Kasım'a bakakalır.

233-236 Tahtta kıpırdamadan oturan padişah heyecanlanır. Dokuz türlü çalınan şarkı ve türküleri dünyada hiçbir şeye benzetemez ve hayran kalır.

237-240 Padişah türlü düşüncelerle tahtta otururken, huzuruna çeşit çeşit yemekler getirilir. Sofraya dizilen kırk çeşit yemekten ziyade bir de kısrak kesilir.

241-244 Kısrak eti pişene kadar padişaha çeşitli yemekler getirilir. Kasım padişahın yüzüne bakıp muhabbete başlar ve —Ey misafirim siz kimsiniz, nerelisiniz? diye sorar.

245-248 Padişah da; şehrim Bağdat'tır, tüccarım her şehirden mal alıp satarım. Ertesi gün, gece vakti Basra'ya geldim, rica ederim daha fazla soru sormayın der.

249-252 Kasım'ın cariyeleri; ellerinde ayakları akik, yakut, mücevherden yapılan işlemeli değerli cam kutuları padişaha sunarlar.

253-256 Kasım bu sırada dışarı çıkıp elinde bir kuş ve bir ağaçla içeri girer. Bu ağacın yaprakları zümrütten, gövdesi yakuttandır ve üstünde bir papağan vardır.

257-260 Kasım elinde tuttuğu altın sopayla papağana dokunur ve papağan kanatlarını açtığı zaman etrafa çok hoş bir koku yayılır.

261-264 Daha sonra papağanın karşısına bir ağaç getirip bırakır. Bu ağacın gövdesi altın yaprağı ise pırlantadandır ve bu ağacın başında ise öten bir bülbül vardır.

265-268 Bülbüller kanat açıp ötüşürken padişah onlara hayran hayran bakakalır. Bu kuşlara bakanların hiçbir derdi tasası kalmazmış.

269-272 Bülbüller ötüşüp, papağanlar kanat çırptıkça ve altından, pırlantadan mücevher ağaçlar parladıkça halife bunlara gözlerini kırpmadan hayranlıkla bakar.

273-276 İki saat boyunca ötüşen bülbülleri gören padişah çok eğlenir. Daha sonra bunlar geri götürülür bunun üzerine padişahın canı sıkılır.

277-280 Bunlar çabucak götürüldükten sonra, Kasım eğer söylendiği kadar cömert olsaydı bunları hemen götürtmezdi diye içinden geçiren padişah sinirden kıpkırmızı olur.

281-284 Padişah bu olaylar karşısında pek kaygılanır, bırakmadı kuşlar biraz daha ötsünler, hemen kaldırıp evden çıkartı, papağanı istememden korktu diye düşünür.

285-288 Kuşlar gittikten sonra elinde dombırası olan bir oğlan ve güneş gibi ışık saçan bir kız içeri girer, Oğlan dombırasını çalıp şarkı (küy) söyleyeme başlayınca padişahın az önceki kaygıları yok olur.

289-292 Bülbül ve papağanı unutan padişah, bunlardan (oğlan ve kızdan) daha güzel bir şey olamaz diye düşünmeye başlar. Oğlan ve kızın hünerlerini gören padişahın kaygıları yok olur.

293-296 Dombıra çalan oğlana ve oğlana şarkı söyleyerek eşlik eden on dört yaşındaki kıza bakan padişah bunlara hayran kalır aklı başından gider.

297-300 Padişah; gözleri güzel gözler gibi, sözleri baldan, şekerden daha tatlı bu güzel çocukları görenlerin derdi tasası kalmaz diye düşünür.

301-304 Boyunları elma dalı gibi uzun, yüzlerinin nurundan ağızlarındaki lokmaları görünen, tırnakları altından, parmakları gümüşten, yüzlerinden sanki gül yaprakları dökülen bu çocuklar çok güzelmiş.

305-308 Fidan boylu, ince belli, inci gibi dizilmiş bembeyaz dişli bu çocukları gören şairler onların güzelliğini kâğıda yazamazlar.

309-312 Yüzlerinden sanki güneş doğan, üzerlerine inci, mücevher işlemeli kıyafetler giyen bu gençler yakuttan yapılan bir kâseye şarap doldurup padişaha sunarlar.

313-316 Padişah uzatılan kâseyi alır, içer ve oğlana geri verir, oğlan da saygıyla kâseyi alır doldurup tekrar padişaha sunar, padişah sanki hiç içilmemiş gibi sürekli dolan hiç boş kalmayan kâseyi görünce hayrete düşer.

317-320 Bu kâseden ne kadar içilse de tekrar dolar hiç boş kalmaz, padişah bu kâsenin bereketine hayran kalır.

321-324 Kasım'ı cömert yaratan Allah'tır. Hizmet eden iki çocuk huzurdan ayrılınca padişahın kalan hevesini de alıp gider ve padişah tasalanır.

325-328 Halife bu duruma üzülür, bunlar niye hemen gittiler diye düşünür. Deri döndüğümde ise Cafer'i bir güzel cezalandırayım der.

329-332 «Fazıl, Kasım'ın bu kadar neyini övdü, servetini bir gösterip bir götüren bu cahil Kasım için Fazıl'a güzel bir ders vereyim diye düşünür padişah.

333-336 Daha sonra bir kız gelir, bu gelen kızın güzelliğine hiçbir kızın güzelliği denk değildir. Kız elinde bir kutu ile içeri girer, bu kutunun hikâyesini anlatalım biz.

337-340 Kız huzura gelip elindeki kutuya tık-tık diye vurarak kutuyu açar. Açılan kutudan dışarı darılar akmaya başlar, bunu gören padişah az önceki kızgınlığını unutur ve kutuya şaşkınlıkla bakar.

341-344 Bu güzel kutuya vuruldukça dışarı darı saçılmaya devam eder. Yumruk kadar küçük kutudan çıkan darı, on beş sarayı dolduracak kadardır.

345-348 Kız Kasım'dan bir müzik aleti sorar. Kasım ise el bağlayıp padişahın huzurundan çıkıp, fildişinden yapılan işlemeli, süslemeli bir müzik aleti getirir. (bu müzik aletine lavte denilmektedir.)

349-352 Daha sonra şarkıcı kız bu çalgıyı eline alır. Değişik ve şahane bir şarkı çalar ve daha önce böyle bir ezgi duymayan padişah bunun karşısında şaşkına döner.

353-356 Harun Reşit padişah hayranlıkla şarkıcı kızı seyretmeye devam ederken, Kasım'a —Aferin Kasımcan der ve Kasım sonra bu çalgıyı da alıp dışarı çıkarır.

357-360 Hizmetçi kız da Kasım'ın peşine dışarı çıkar. Bu sırada karanlık çökmüş ve uyku vakti gelmiştir. Kasım misafiri için altından taht üzerine döşek serip yatak hazırlatır, Misafirim yatağınıza yatın der.

361-364 —Halife Kasım'ın hazırlattığı bu yatağa girip yatar, Kasım da bundan dolayı gönlü rahat bir şekilde uyumaya gider.

365-368 Sabah olunca padişah namazını kılar. Kasım gibi övülesi birini görmediğini ve geceleyin gördüğü eşyaları düşünür, daha sonra kaygılanır ve düşünmekten vazgeçer.

369-372 Şafak söktükten sonra Kasım padişahın yanına gelir. Padişaha keyfinin nasıl olduğunu sorar, bir isteğin, arzun olursa çekinmeden söyle, senin yolunda canımı, malımı esirgemem feda ederim der.
373-376 Padişah; —Bir gün, bir gece misafirin oldum, bu kısa gececi dünyada. Benimle ilgilendin hizmet ettin, senden razı oldum ancak hiçbir eşyanı istemem der.

377-380 Daha sonra padişah devam eder. —Ey Kasım benim sarayda bir arkadaşım var. Arkadaşımın yüzünü görmek isterim, bana birçok hizmet ettin senin mallarını boş yere niye alayım der.

381-384 Padişah Kasım'a, —Eğer izin verirsen, arkadaşıma gidelim, bizi uğurlama sen kal, Allah-u Teâla senden razı olsun hizmetin için minnettarım der.

385-388 Halife artık gideyim deyip dışarı çıkar, bunun üzerine Kasım saygıdan dolayı selam verir. Padişah yol için hazırlatılan altın eyerli atı görünce şaşırır daha önce böyle bir ata hiç binmemiştir.

389-392 Kasım padişaha; —Ey misafir sizin için sofradaki yemeklerden vereceğim, Her zaman bize geliniz, daha önce buraya gelememiştiniz size iyi hizmet edemedim der ve bunun için hayıflanır.

393-396 Bu konuşmadan sonra padişah az önceki altın eyerli ata binip yola düşer. Yola çıkan padişah çeşitli düşüncelere dalar. « Bu Kasım hiç cömert değil, böbürlenerek bana tüm servetini tek tek gösterdi » diye düşünür.

397-400 Düşünmeye devam eden padişah; Çeşit çeşit eşyasını gösterdi Kasım bana, Cafer boş yere nesini övdü bunun, eğer cömert olsaydı tek bir eşya verirdi, hepsini gösterip alıp gitmezdi» der.

401-404 Padişah yol boyu düşüne düşüne gider, Nihayet arkadaşının kaldığı saraya varır. Bu sırada padişah saray önünde toplanan kalabalığı görür ve onları izler.

405-408 Padişah, on deve üzerine yüklenen, her biri ipek kumaşla örtülen ve ipek urganla bağlanan altın ve gümüşleri görür.

409-412 Sarayın önünde duran on atı, on atın üzerinde oturan ellerinde altın şemsiyeler tutan güzel yüzlü on kızı görenler âşık olurlar.

413-416 Padişah tüm bu gördüklerini geçip saraya girer. Odasının önünde Kasım'ın evinde gördüğü her türlü güzel ve kıymetli eşyaları bulur.

417-420 Kasım'ın evinde gördüğü bülbül, altın ağaç, papağan ve diğer eşyalar hepsi buradadır.

421-424 Dombıra çalan oğlan ona eşlik eden kız, kutuyu ve müzik aletini getiren kız da oradadır. Hediye gönderilen bülbül ötmekte, papağan ise kanat çırpmaktadır.

425-428 Daha sonra şarkıcı kız gelip padişaha bir mektup verir. Mektup Kasım'dandır. Halife mektubu açar ve « Tüm gördüğün eşyalar sana hediyemdir » diye yazmaktadır. Bunun karşısında halife çok şaşırır.

429-432 Mektup şöyle devam eder. « Ey misafirim darılma, kararım budur. Eğer bu hediyelere razı olmadıysan yine gel, o zaman razı olman için elimden geleni yapacağım.

433-436 Ey misafir sizi tam tanımadığım için çok soru sorup bıktırmak istemedim. Bu hediyeleri alınız ve bunları kabul ediniz. Sizin ne arzunuz olduğunu, nelerden hoşlandığınızı bilemedim.

437-440 Bundan önce seni görmemiştik, hediyelerimizi kabul edip alınız, bir isteğiniz varsa da bana değil de bir başkasına söyleyin ben yerine getiririm.

441-444 Gördüğünüz akik taşına, yakuta, kırmızı yakuta, pahalı eşyalara, mücevher ağaçta öten bülbüllere, papağanlara, altın ağaca ve hizmetkârlara hepsine hayranlıkla bakıp durdun.

445-448 Nice heyecanlı oyunlar/eğlenceler geldi. Hepsini gözünü kırpmadan izledin. Sarayın önünde duran insanlar artık senindir.

449-452 Senin gibi gelen misafirlerim bu gördüklerini görür ve hangisi hoşuna giderse gidince o eşyayı da alıp gider. Benim en saf/temiz alışkanlığım budur.

453-456 Alışkanlığım budur. Hangi misafir gelirse gelsin heyecanlı gösteriler yaparım ve beğendiği her ne eşyam varsa ona hediye ederim.

457-460 İşte böyle!» diye yazılan mektubu gören padişah sevinir, Kasım'a gider. Kasım'ın cömertliği doğruymuş der ve düşüncelerinin hata olduğunu anlar.

461-464 Padişah, —Bu Kasım nasıl bir insan böyle? Kasım gibi biri bulunmaz. Padişahım diye boşuna övünmüşüm, Hiçbir padişah ve han Kasım'a denk olamaz diye düşünür.

465-468 Ben kendimi fazlasıyla cömert sanıp kibirlilik edip sarayda oturuyordum. Kasım'la karşılaşıncaya kadar benden daha cömert birinin olmadığını düşünüyordum diye aklından geçirir.

469-472 Vezirim Cafer'in söylediği doğruymuş. Hesapsız çokluktaki servetini nasıl harcayacağını şaşıran Kasım çok cömertmiş der.

473-476 Padişah Kasım'a bu yaptıklarını sormak için saraya geldiği yolu geri döner. Bir insan malını nasıl böyle feda eder? Kasım'ın sadece bana verdiği bu hediyeler bir padişahın servetinden daha çok diye düşünür.

477-480 Padişah; Boş yere malını böyle harcıyor. Benim gibi gelen her misafire bunlar gibi hediyeler veriyor diye düşünerek yoluna devam eder.

481-484 Nihayet Kasım'ın olduğu yere gelen padişah, Ben Kasım'a akıl vereyim, verdiği hediyeleri yerine koyup Kasım'la konuşmaya başlar.

485-488 —Ey benim sevgili dostum EbulKasım. Bu sözüme kulak ver arkadaşım. Gönderdiğin her bir hediye için pek bir sevindim, ama bunları geri alsan nasıl olur? der.

489-492 —Ey Kasım, senin gibi cömert biri daha yok, verdiğin hediyelere çok sevindim Bağdat'a döndüğümde herkese seni öveceğim der.

493-496 EbulKasım bunu duyunca üzülür. Bu söylediklerin de ne? Eğer hediyelere sevinseydin geri vermezdin. Bir hatamız mı oldu? diye padişaha sorar.

497-500 Kasım; —Ey misafir eğer hediyelerimizi beğendiyseniz geri vermeyiniz. Verdiğimiz hediyeler az mı oldu? Eğer bunları kabul edip götürürseniz gönlümü hoş edersiniz der.

501-504 Padişah ise; —Ey Kasım sözümü dinle ve boyun eğ. Hiç şüphesiz verdiğin hediyeler için çok mutluyum, memnunum. Aklımda bundan başka hiçbir şey yok der.

505-508 Padişah devam eder; Bana verdiğin hediyelerin hepsi o kadar çok ki ve hepsi çok değerli ancak malını böyle harcar/dağıtırsan servetinden olursun.

509-512 Kasım, misafirim ne dediğini anladım der. Padişah ise Kasım'a daha önce birinden hediye aldın mı? diye sorar. Kasım bu soru üzerine güler ve şimdi benim söylediğimi dinleyin der.

513-516 Allah sizi bize getirdi, beni üzüntüden, kaygıdan kurtardınız. Servetimden her gün onlarcasını harcasam yine de benim servetim hiç tükenmez.

517-520 Padişah bu söylenenlere şaşırır, Kasım'a bunun nasıl olduğunu, her gün onlarca hediye verdiğin halde hiç eksilmiyorsa, bunca serveti nereden buldun? diye sorar.

521-524 Bu soru üzerine Kasım misafiriyle birlikte bir saraya gelir. Geldikleri saray altı odalıdır ve dünyanın her türlü eşyasından daha kıymetlidir.

525-528 Altı odanın her biri birbirinden fazla mercan, mücevher, inci, kızıl yakut ve çeşit çeşit güzel değerli taşlarla doludur. Bunları gören padişah şaşırır.

529-532 Bu evde mücevherden yapılmış yanan bir kandil ve evin içinde iyi, güzel, çok hoş bir koku yayılır. Padişah altından yapılan bir merdivene basarak yüksek bir tahta çıkıp oturur.

533-536 Padişahın karşısında bulunan tahta da Kasım geçip oturur. Hangi insan hayran olmaz bunca değerli eşyaya? Padişah « Kendimden daha yüce bir padişahın evi mi? » der ve içine şüphe dolar.

537-540 Her ikisi de tahta yerleşip oturduktan sonra Kasım geçmişini anlatmaya başlar. Padişah da bu anlatılanlara kulak verir.

541-544 Kasım; —Babamın adı Abdulfettah'tır. Babam çok zengin ve hikmetliymiş. Mısır'da yaşamış ve şöhreti tüm ülkelere yayılmış.

545-548 Babamın zenginliğini, altın ve gümüşten yapılan evlerini, kıymetli taşlardan oluşan servetini kıskanan Mısır padişahı hasetlenip babama düşman olmuş.

549-552 Mısır padişahı babama hasetlenip düşman olduktan sonra babam Mısır'da daha fazla kalamamış.

553-556 Babam bu şehirde kalamam, Mısır padişahından her iş beklenir, servetimi ele geçirir deyip, zalim padişahın korkusuyla Mısır'ı terk etmiş.

557-560 Babam malını mülkünü toplayıp göçmüş ve Basra şehrine gelmiş. Basra'da zengin bir adamın kızıyla evlenmiş ve burada yaşamaya başlamış.

561-564 Anne ve babamdan ben dünyaya gelmişim, ancak ben çok küçükken anne ve babam öldüler. Ah! Birçok şey yaşadım.

565-568 Küçük yaşta yetim ve tek başıma kaldım. Bu zamanlarda çok ağladım. Büyüyüp genç olduğumda ise tek içtiğim şey şarap ve içki oldu.

569-572 Malımı har vurup harman savurdum. Babamın biriktirdiği tüm serveti harcadım. Evimdeki altının gümüşün hesabı yoktu. Ahmaklığımdan hepsini tükettim.

573-576 Babamın malına sahip çıkamadım ve hepsini kaybettim. Onu görüp tövbe de etmedim. Üç yıl içinde ise fakir olup yersiz yurtsuz kaldım.

577-580 Elimde hiçbir şey kalmayıp yoksul olunca, Allah verir diye ümit ettim. Önceden zengin olduğumu bilen insanlara ise görünmeye pek utandım.

581-584 Neden böyle ahmak oldum diye çok düşündüm. Fakirlik çok zormuş diye düşündüm. Başka memlekete gitsem insanlar benimle alay ederler mi diye de çok düşündüm.

585-588 Bir gün evimi çok az bir paraya sattım. Kervanlara katılıp yollara düştüm. Musul ile Şam şehirlerinde biraz çalıştıktan sonra buralardan ayrıldım.

589-592 Şam'dan ayrılıp Harish'e (İsrail'de bulunan bir yerleşim adı) doğru gittik. Diğer kervanda olan arkadaşlarımızdan ayrılmadık. Burayı geçtikten sonra bir müddet daha yol aldık ve Mısır'ın Kahire şehrine vardık.

593-596 Bir gün tek başıma pazara çıktım. Birçok şeyi düşünüp üzüldüm. Babam Abdulfettah'ın eskiden yaşadığı yerleri bulup çok ağladım.

597-600 Sonra; —Baba daha önce burada zenginlik içinde yaşadın, ben ise fakir ve avare oldum. Bana yardım et deyim çok ağladım.

601-604 Nil Nehri'nin Mısır yakınlarında babamın yaşadığı Mısır şehrinde hiç kimseyi tanımadığım için şimdi nereye gideceğim? diye düşündüm.

605-608 Daha sonra yürüyüp Nil Nehri'ne geldim. Nehrin kenarında temizlendikten sonra nehrin karşı tarafına baktım, orada dört katlı çok büyük bir saray gördüm ve hayran kaldım.

609-612 Bu saray Mısır padişahının sarayıymış ve bu gördüğüm taraf sarayın dış tarafıymış. Hayranlıkla bu saraya bakarken sarayın penceresinde çok güzel bir kız gördüm.

613-667 Yüksek altından aynalı,
Kıvrak, ince belli
Kuğu gibi uzun boyunlu
Bir kız etrafa bakıyordu.
İki gözü de parıldayan, keskin hançer gibi
Yüreğimi parçaladı.
Güzel yüzüne bakınca
İçime yara açtı.
Kızın yüzüne baksan
Ak yüzünde tek kötülük yok
Sudan daha berrak ve parlak,
Zemzem gibi berrak.
Ağzından çıkan sesi ve sözü huzur verici.

Altından daha değerli.
Bu güzel kız
Gördüğümden beri aklımdan hiç gitmedi.
Çehresini gören insanın ruhu bedeninden ayrılır.
Sevdalık canıma düştü, kızın aşkında ay boğuldu.
Bu kızın haline baktım
Zengin ve varlıklı
Yeri de pencerenin önündeydi.
Mücevher taşlar gibi parlak
Beline kadar inen,
Altın perçemli örgülü uzun saçlı,
Saçının tek bir teli on kıza bedel.
Boyuna baksam, meyveli kavak ağacı gibi,
Yüzüne baksam,
Saçları sümbül gibi,
Sazlı gölün yeşil kamışı gibi.
Boyunun uzunluğu
Beylerin bindiği yürük atı
Başının güzelliği
Altından yapılan düğme gibi.
Burnuna baksam
Astrahan'ın fıstığı gibi
Tele çekilmiş gümüş gibi
Elinin on parmağı
Dizilen inci gibi
Otuz dişinin yapısı.
Son kez söyleyeyim
Müslüman çocuğu
Bu kız kadar ak yüzlü doğabilir.
Gayeme erişemedim
Bu kadar zengin olsam da
Âşıklığın senası

Hala gönlümden gitmedi.

668-671 Bu güzel kızı gördükten sonra yüzüm kerpiç gibi sararıp, Gönlüm üzüntü ile karardı. Güzel kızın yüzü aklımdan hiç gitmedi ve derdimin devası bulunmadı.

672- 675 Sarayın penceresinde gördüğüm kıza hayranlıkla bakakaldım. Âşıklık derdi içinde boğuldum ve gözümü ayırmadan kıza bakarken kız pencereden uzaklaştı.

676-679 Bu fakir, kızı görüp dertlendi ve derdim her dertten üstün oldu. Akşama kadar orada oturup kızı görme ümidiyle pencereye baksam da, kızı göremedim.

680-683 Daha sonra bir yere gidip dinlendim. Dinlensem de aklım hep o güzel kızdaydı. Ne zaman yüzünü görürüm diye düşündüğümde, dünya sabah ışığıyla aydınlanırdı.

684-687 Bir gün yine gidip de göreyim deyip aklım başımda yokken kızı gördüğüm yere geldim. Akşama kadar pencerenin önünde bekledim ve uzun uzun pencereye baktım.

688-691 Bütün gün pencereye baksam da kızı göremedim, üzüldüm ve çok ağladım. Bugün de sevgilimin yüzünü göremedim deyip dinlenmek için kaldığım yere geri döndüm.

692-695 Kaygı bir türlü rahat vermedi ve sabaha kadar hiç uyuyamadım. Sabah olduktan sonra yine kızın bulunduğu saraya gittim.

696-699 Belki kızı tekrar görürüm diye ümit edip oturdum. Belki gelir diye ak yolunu gözledim. Öğlen vakti gelip çattı ve kızı görünce aklım gitti.

700-703 Beni gördükten sonra kız şöyle seslendi: — Ne diye buradasın, git buradan! Padişahın adamlarından biri görse, ölürsün. Çabuk kaldığın yere git! dedi.

704-707 Elbette bu sözlerden korkmadım, ama kalbim kırıldı parça parça oldu. Birisi gelip başımı kesse de kıza onu sevdiğimi söyledim.

708-711 Kıza şunları söyledim; Pencereden gördüm seni ve aşk ateşi ile aklımı aldın. Aklım başımdan tahammülüm kalbimden gitti. Güzel cemalin hançer gibi bağrımı kesti/ dilimledi.

712-715 Aşk ateşi bedenimi, ruhumu yaktı kül etti. Bana karşı senin de sevgin var mıdır? Endamından başka bana görünen gün/ışık yoktur dedim.
716-719 Kız ise; —Ey uğursuz, garip zavallı adam beni sevme. Beni sevip sokakta boşuna yanıp tutuşma. Günahın kendi boynuna, ben haber etsem şimdi padişahın adamları seni öldürürler dedi.

720-723 Kız bana bu sinirlenip bu sözleri söyledikten sonra çekip gittikten sonra dermanım kalmadı ve ölmekten başka bir çıkar yol bulamadım.

724-727 Üzüntüden aklım şaştı, kız cellatlara gelsin diye ferman versin ve cellatlarla ölüm gelsin diye bekledim orada ancak akşama kadar kimse gelmedi.

728-731 Kimse gelmeyince çok üzüldüm ve yaşamaktansa ölmek iyidir dedim. Daha sonra kaldığım yere geri döndüm ve tıpkı sıtma olan insanlar gibi titremeye başladım.

732-735 Uykuya dalmıştım ki bir rüya gördüm. Gördüğüm rüyadan korktum ve uyandım. Yerimden kalktım ve sarayın penceresine doğru yola düştüm.

736-739 Yalpalanarak geldikten sonra bir ümit kız belki görünür dedim. Benden ahmağı dünyada var mıdır? Halimi kıza bildirmek istedim.

740-743 Yine gelip aynı yerde bekledim ve gözümü dikip pencereye baktım. Daha sonra kız pencereye çıkıp beni görüp korktu ve sinirlendi.

744-747 Kız sinirlediği için bana şunları söyledi; —Ey zavallı ne yapmak için buraya bakarsın, buradan git diye kaç kez sana söyledim? Bunu kendin istedin, öleceksin.

748-751 Kız bana; Haber verdim cellatlar geliyor, burada niçin kaldın zavallı fakir, ecelin yaklaştı şimdi aklın başına gelir dedi.

752-755 Ben de kıza; bu dediklerin beni etkilemez, Allah beni sana âşık etti. Sen yanan bir kandilsin ben ise sana pervaneyim. Çabuk öldür beni sağ bırakma dedim.

756-759 Yoluna feda olsun aziz başım, gece gündüz durmaz akar gözyaşım. Ne yiyecek lokma ne giyecek giysi bulamadım avare oldum, Allah kimseyi benim gibi çilekeş etmesin dedim kıza.

760-763 İçime aşk ateşi düştü, kederlere düşürdü beni derdin. Senin için tatlı canımdan vazgeçtim bugün sevdiğim bu söylediğim benim yeminim.

764-767 Sonunda kız benin aşk ateşi ile yandığımı anladı. Merhametli kalbi şefkatle dolup kız da bana beni sevdiğini söyledi.

768-771 —Ey yiğit, şimdi buradan git, önceki tartışmadaki sinirim geçsin. Bekçi çıkmadan git akşamdan sonra penceremin önüne gel dedi.

772-775 Bunları söyledikten sonra kız gitti ve kızın söylediği sözler gönlümü okşadı. Sevgilimin muhabbetini kalbime doldurup, zavallı ben o yerden çabucak uzaklaştım.

776-779 Oradan ayrıldıktan sonra pazara varıp hamama girdim. Temizlenerek saçımı, sakalımı düzelttim. Yıllar olmuştu güneşim batalı ama gün batmazdan evvel huzurla pencerenin önüne gittim.

780-783 Tam zamanında pencerenin altına geldim pencereden sarkıtılan bir urgan gördüm. Benim için hazırlanan urgan diye düşünüp, bu urgana tutunarak tırmanıp saraya girdim.

784-787 Urgandan tutunup pencereden içeri girdim ancak bu odada kimse yoktu. Yanan kandili gördüm ve kandilin ışığıyla bir kapı gördüm ve bu kapıyı açmak için kapıya yöneldim.

788-791 Âşık olduğum sevgilimi görmek için pencereden içeri girdim sonra bir kapı gördüm onu açtım ve burada da duran iki kapı gördüm biri açık biri kapalıydı.

792-795 Açık olan kapıya yönelip içeri girdim. Gümüşten döşek üzerinde oturan sevgilimi gördüm.

796-799 Güzel yüzlü sevdiğimin yanına geldim. Bütün ülkenin görkemi bir tek kendisinde toplanmış, güzel yüzlü sevdiğimin yüzünü gördükten sonra kaderime şükrettim.

800-803 Nihayet sevdiğim ile kavuştuk ve sarılıp birlikte olduk. Daha sonra kız beni gümüşten taht üzerine oturtup benim kim olduğumu sordu.

804-807 Daha sonra başımdan geçen olayları kıza anlattım. Başıma gelen iyi, kötü her şeyi, soyumu, neslimi beyan ettim söylediklerimi dikkatle dinledi.

808-811 Kıza; senin derdin canımı yandırdı, yüzünü gördüm şimdi mutluyum. Bundan başka arzuladığım başka bir şey yok. Bundan sonra ölsem de gam yemem.

812-815 Kızın yüzüne baksam sanki bir melek. Yüzünden sanki cennet nuru akıyor. Onun yüzünün güzelliğini anlatmakla bitiremem.

816-819 Kız söylediklerimi dinledikten sonra ağlamaya başladı. «Ah» deyip başını salladıktan sonra gözlerini kapattı. Aşk ateşi düştü sen garibe bir de benim için yandın dedi.

820-823 Daha sonra kız devam etti; pencereyi açtığımda beni görüp âşık oldun, Ancak biz seninle evlenemeyiz ömrünü boşuna hüzünlenerek geçirme dedi.

824-827 Bana nasıl âşık oldun? Benim derdim senden iki kat fazla. Ben de seni gördükten sonra âşık oldum ve Allah'a bundan başka dert vermesin diye dua ettim.

828-831 Siz bana kim olduğunuzu bildirdiniz, baba yurdunuzu, doğduğunuz yeri, bende halimi/durumumu size beyan edeyim dedi kız bana.

832-835 Kız bana —Adım Dürdane'dir. Babamın zenginliği çok kimseden üstündür. Şam şehrinde dünyaya geldim. Allah'tan gelen bir hastalık yüzünden buraya geldim dedi.

836-839 Babam Şam şehrinin hükümdarının veziridir. İlimli, akıllı, zekidir. Babam şahın en sevdiği adamıdır. Baştan sona ne varsa anlatayım dedi.

840-843 Padişah babamı çok severdi. Ne isteği olsa yapardı. Halk, bu vezir padişahı yönetiyor deyip padişahı babama karşı doldurdular dedi.

844-847 Bütün halk gece gündüz babamı padişaha kötülediler ve halk en sonunda babamı vezirlikten attırdı.

848-851 Bu olaydan sonra babam eve geldi, benim talim, terbiyem ve eğitimimle ilgilendi. Babam beni yetiştirdi ve ne yazık ki muradına eremeden bu dünyadan göçüp gitti dedi.

852-855 Küçük yaşımda babam öldükten sonra, annem bir gün evi, malı, mülkü ve beni de bir adama köle olarak sattı dedi.

856-859 Annem beni, hizmetçim diyerek yedi yaşımdayken sattı, kendisine eş olarak birini bulup Hindistan tarafına doğru gitti.

860-863 Küçük yaşımda anne babamdan ayrıldıktan sonra kalbimde hüzünle yaşadım. Hayatım boyunca iyi bir baht diledim ancak hep alnıma yazılanları yaşadım.

864-867 Beni satılan adamla yollara düştük, diğer cariyelerle beraber bizi Mısır'ın Kahire şehrine getirdi. Giyindirip kuşandırıp bu padişaha sundu.

868-871 Tüccar bizi padişahın huzuruna çıkardıktan sonra padişah hepimize iyice baktı. En arımız en durumuzu aradı ve beni gördü. Beni almak için altınları fazlaca verdi ve beni diğer kızlardan ayırdı.

872-875 Beni çok yüklü bir paraya satın alan padişah, baş ağasını yanına çağırttı. Baş ağası Sakıpcemal'e bu güzel kızı alın ve güzelce ağırlayınız dedi.

876-879 Baş ağa beni bir saraya getirdi. Her gün onlarca hizmetçi bana hizmet edip, beni eğlendirmek için lavte, dombıra ve sazlarla çalıp oynadılar.

880-883 Daha sonra padişah beni görünce bana çok güzel iltifatlarda bulundu ve ben de çok utandım, başımı önüme eğip « Efendim böyle sözler söylemeyin » diye cevap verdim dedi.

884-887 O anda padişah sinirlenip, « Lafını bil de konuş » diyerek beni alarak bu saraya getirmek istedi ve ben de çekinerek, korkarak onunla gittim.

888-891 Padişah ise bana kıyamadığı için zarar vermedi, gönlündeki sevgiyi de bir kenara atamadı. Başka hizmetçi kızlar bana karşı haset ettiler ancak padişah onlara inanmadı.

892-895 Cariyeler bana hasetlik ettikleri için beni padişaha kötülediler. Ancak hiç biri istediğine ulaşamadılar ve üç yıldır bu saraydayım ve hastayım.

896-899 Ancak özgürlüğümü kaybedip padişahı arzu edip hiç sevmedim. Bundan dolayı cariyelerin bana yaptıkları hizmetlere karşılık « Hiçbir şey yapmanızı istemiyorum» dedim.

900-903 Bundan dolayı hizmetçiler beni padişaha kötülediler ancak padişah bana kızmadı ve bana ceza vermedi dedi.

(*Kasım Jomart Dürdane'yle nasıl tanıştığını ve onun başından neler geçtiğini Harun Reşit'e anlatır. Daha sonra kendi hikâyesini ve Dürdane ile başından geçenleri anlatmaya devam eder.)*

904-907 Kasım Jomart sözlerine devam eder. Kız bunların hepsini anlatıp bana sırrını açtı. Gece boyunca konuşup sohbet ettik der Harun Reşit'e.

908-911 Kızla sohbet edip yatağa girdik ve uyuduk, gönlüm, canım, tenim rahata kavuştu der Kasım Jomart.

912-915 İyi, hoş sohbetten sonra sarılıp rahatça uyuduk, aniden bir ses duyduk ve bir kötülük olacağını hissettik.

916-919 İkimizden herkesten ve her şeyden habersizdik. Birisi kapıyı sertçe vurunca o an şaşırıp yataktan ayağa kalktık.

920-923 Daha sonra düşündük. « Birisi bizi gördü ve padişaha haber verdi » Kızın arkadaşı olan hizmetçi kız söyleyince padişahın geldiğini öğrendik.

924-927 Dürdane korkusundan titremeye başladı. Zavallı, canından ümidi kesmişti. Dışarıya çıkayım diye hazırlandım ama bulunduğum odanın kapısı çalınmaya başladı.

928-931 Kapı çalındığı için dışarı çıkamadım, kız çaresiz yürüyemedi, ben ise gümüşten bir tahtın altına girip saklandım.

932-935 Daha sonra Dürdane titreyerek kapıyı açtı. Padişah sinirlenerek bağırıp çağırdı. Padişahın hizmetçileri kandilleri yakıp, hepsi eve girdi.

936-939 Allah aklımızı almış, başımıza zorluklar getirmişti. Bahtımın açılmasına vesile olan urganı balkonda unutmuştum.

940-943 Padişah —«Ey ahmak burada kim var » ben buraya seni hastasın diye gönderdim. Pencerede asılı duran bir urgan gördüm çabuk bana ne olduğunu anlat diye kıza sordu.

944-947 Dürdane korkudan söyleyemedi bunun üzerine padişah; durma söyle anlat diye kızdı. Padişahın adamı yüzbaşı her yere iyice bakıp aradı, beni yatağın altından sürükleyip çıkardı.

948-951 Beni gören padişah çok sinirlendi, sinirinden tahammül edemedi ateş gibi alevlendi. — İkisini de öldürmek için dışarı çıkarın diye emir verdi.

952-955 Padişahın adamları, bizi dışarı doğru sürükledi, « Soyun gel » dedi adam beni soyundurup dışarı çıkardı ve bir vezir ey efendim bekleyin dokunmayın dedi.

956-959 Bu dünyanın kimseye vefası yok diye düşünüp padişahın önünde diz çöktüm ve hanın azabı beni yakacak deyip canımdan ümidi kestim.

960-963 Ben bu düşünceler içindeyken padişahın veziri, ey padişahım bir önerim var. Bu ahmakların kanını dökmeye gerek yok, bunları Nil'e atıp öldürelim dedi.

964-967 Han, vezirinin bu önerisini kabul etti. Cellatlarına emir verdi ve cellatlar gelip bizi alıp Nil Nehrine getirdiler ve bizi öldürmek için nehre attılar.

968-971 Daha sonra bizi cezalandırıp Nil'e attılar. Bizi atan cellatların hiçbir suçu günahı yoktur. Ben suya dalıp yüzdüm ve başka bir yerden çıkıp ehrin karşı tarafına geçtim, diye anlatır Kasım.

972-975 Nehrin karşı tarafına çıktığımda nehre baktım ve sevgilimi aradım kendi halimi unutup Dürdane'yi düşündüm.

976-979 Sevgilimi aramak için nehre göz gezdirdim daha sonra nehre atıldığımız yere doğru yüzdüm ve akşama kadar nehirde yüzüp Dürdane'yi aradım onu bulamayınca sabaha kadar üzülüp ağladım.

980-983 Deryayı yüzüp arşınladım ancak zavallı kızın cesedini bulamadım. Eceline sebep olduğum için yana yana ağladım.

984-987 Daha önce bu şehire gelmeseydim, pencerede bu kızı hiç görmeseydim, ölümüne ben sebep oldum ah, vah deyip kanlı gözyaşları döktüm.

988-991 Nereye gideceğimi bilemedim, hasta olup sararıp soldum. Yusuf için ağlayan Yakup gibi içim hüzünle doldu.

992-995 Üç gün boyunca gözümün yaşını dindiremedim. Allah hiç kimsenin hayat arkadaşını yanından ayırmasın ve benim gibi kimseyi garip etmesin.

996-999 Tüm dünya gözümde karardı ve gece gündüz ağlamak bana farz oldu. Bunca acıdan sonra bu Mısır bana zindan oldu deyip en sonunda Bağdat'a gideyim deyip yollara düştüm.

1000-1003 Daha sonra yollara düşüp Bağdat'a gittim. Dürdane aklıma düştükçe çok ağladım, hiç uyumadım uzun zaman yol gittim on beş günde uykusuzluktan düşüp uyuya kaldım.

1004-1007 Bir akarsu kenarına gelip yattım. O anda küçük bir şehir gördüm. Yakınımda bir yerde yüksek bir ses duyup kulak kabartıp dinledim.

1008-1011 Daha sonra kulak verdim ki bu bir kadının sesi, ne yapıyor diye oraya vardım. Bir adamın kazma ile yeri kazdığını gördüm.

1012-1015 Yanlarına yaklaşıp saklanıp baktım, yeri kazan erkeği ve yerde yatan kadını gördüm. Kazma işini bitirince adam, o kazdığı yere birini gömdü ve kendi yoluna gitti.

1016-1019 O adam gittikten sonra kazılan yere adım adım yaklaştım. Daha sonra onun kapattığı çukuru açtım. Kanlı bir tabut içinde yatan kızı görünce çok şaşırdım.

1020-1023 Çukurun içindeki kız baştan aşağı kan içinde ölmek üzereydi ve ben biraz daha geciksem kız o çukurda ölecekti.

1024-1027 Elimi göğsüne koyduğumda, canlı olduğunu ve yarı baygın bir halde yattığını gördüm, zor nefes alıyordu.

1028-1031 Daha sonra ah dedim (acıdım) o zavallı kıza ve kanla karışık yaşlarla doldu gözüm. Bu garip kıza bunca sıkıntıyı yaşatan zalime Hak cezasını versin diye söylendim.

1032-1035 Biçare kız kendine gelince korktu ve zar zor kendini tanıttı. Daha sonra benden su istedi.

1036-1039 Daha sonra koşarak sevap için nehirden su getirdim ve kız suyu kana kana içti sonra derin bir nefes aldı.

1040-1043 Kız bana; —Ey yiğit bana bakasın, kaza bela gelmese bu yaradan ölmem. İnşallah iyileşirsem bana yardım ettiğin için seni ödüllendiririm.

1044-1047 Bunları dedikten sonra, ben de kıza baktım yarasına ilaçlar sürdüm. Üstü-başı kokmaya başlayınca tedavi için onu doktora götürdüm.

1048-1051 Doktora getirdikten sonra kimse bana kızın kim olduğunu, neyim olduğunu sormadı. Adam o kızı altı yerinden bıçaklamıştı bunun üzerine doktor kızı tedavi etti.

1052-1055 Bir gün kız bana « Buraya gel » dedi, benden kağıt kalem bulmamı istedi, kalem kağıdı getirdikten sonra kıza verdim ve kız da bana teşekkür etti.

1056-1059 Kız, bana yazdığı mektubu verdi. Pazara gidip gel, bu pazarda bir adamla tanış ve Mahiyar adında birini bul ona ver, size ne verse alıp gelin dedi.

1060-1063 Ben de tamam deyip mektubu aldım. Tüccarların toplandığı yere vardım. Mahiyar isimli kişiyi bulup söylendiği gibi mektubu ona verdim.

1064-1067 Mahiyar kâğıdı açıp okudu ve sonra mektubu cebine koydu. Kesesinin ağzını açıp bana yüz altın para verdi, diye anlatmaya devam eder Kasım Jomart.

1068-1071 Altınları alıp kıza geri geldim. Kız altınları eline alıp, şimdi bu altınlarla kendine güzel bir daire al diye bana uzattı ve daireyi aldık.

1072-1075 Bir gün kız yine elime bir mektup verdi. Bu mektubu da yine Mahiyar'a verdim. Bu kez Mahiyar bana dört yüz altın verdi ve bu paraları da kıza teslim ettim.

1076-1079 Kız; bu paraları hizmet için bana verdi ve bizim için ne lazımsa onu alıp gelin dedi. Pazardan lazımlık ne varsa; yastık, yorgan, kilim, halı hepsini aldım.

1080-1083 Kasım sözlerine şöyle devam eder. Kızla bizi görenler bizi aynı anneden olan iki kardeş sanıyorlardı. Allah bana öyle güzel bir hediye verdi ki kızın hüsnü cemali pek güzel, peri gibiydi.

1084-1087 Ancak benim aklım, fikrim Dürdane'deydi. Onun yolunda ben divaneye döndüm, Dürdane gece gündüz gönlümden hiç gitmedi, Allah'ım onu yoka çekti.

1088-1091 Çukurdan kurtardığım kızı bırakıp gidesim vardı, ancak bu kız beni hiç göndermek istemiyordu. Kızın bana âşık olduğunu anlayınca onun kim olduğunu anlatmasını istedim.

1092-1095 Ancak kız bana kendisini anlatma konusunda biraz sabırlı olmamı söyledi. Senin yolunda gece gündüz canım feda olsun, beni ölümün elinden kurtardınız, hakkınızı ölene kadar ödeyemem dedi.

1096-1099 Daha sonra bir gün bu kız bana, sizden bir iş yapmanızı istiyorum, Namahram adlı esnafı bulup ondan pazarlık yapmadan birçok kumaş alıp gelin dedi.

1100-1103 Namahram'ı arayıp dükkânında buldum, gelip selam verdim ve durumu anlattım. Ne söylediyse pazarlık etmeden aldım. Üç top kumaşı alıp geri döndüm.

1104-1107 Çukurdan kurtardığım Mezbura adlı kız bir gün yine beni Namahram'a iş için gönderdi ve bana; hiç pazarlık etmeden Namahram'dan en pahalı kumaşları alıp gel dedi.

1108-1109 Böyle bir istekte bulunan kızın söylediğini mecburen yerine getirdim. Tüccar Namahram'dan en pahalı kumaşları alıp parasını verdim.

1112-1115 Daha sonra Namahram'ın kumaşlarını « Kumaşlarınız pek güzel, fiyatı ne olursa olsun alacağım » diyerek övdüm. Namahrama parayı verdim o da kumaşların parasını alıp kalanını geri verdi.

1116-1119 Bu yaptığıma tüccar hayran olup, « Gitmeyin evime misafir olun » dedi.

1120-1123 Namahram'a yarın misafir olurum deyip kumaşı alıp evime dönüp geldim. Mezbura'ya kumaşı verip, tüccarın beni davet ettiğini ona anlattım.

1124-1127 Mezbura da bu sözüme olur ama sana bir akıl vereyim dedi. Eğer seni iyi bir ev sahibi gibi karşılarsa sen de onu evine misafir olarak çağır dedi.

1128-1131 Ertesi sabah misafirliğe gittim. Namahram bana güzel bir ziyafet sofrası kurdurdu, sonra tüccara benim misafir olun diye söyledim.

1132-1135 Daha sonra Namahram da gelip benim misafirim oldu. Sofrada yedik içtik eğlendik. Bu arada Mezbura bana Namahram'ı evine gönderme burada kalsın diye söyledi bunun üzerine Namahram bizde kalmayı kabul etti.

1136-1139 Ancak Mezbura Namahram'a hiç görünmedi. Bize uzaktan hizmet etti ve Mezbura'ya Namahram'ın bizde kalacağını söylediğimde çok sevindi.

1140-1143 Misafirimize misafir odasında yatak hazırladık, biz de kendi odamıza gidip uyuduk. Ben derin bir uykudayken Mezbura beni uyandırdı ve misafirin öldü dedi.

1144-1147 Kanlı hançeri elinde tutan Mezbura, bana misafirini öldürdüm dedi. Koşarak gelip Namahram'a baktığımda biçarenin başının kesildiğini gördüm.

1148-1151 Öcünü almak için beni sebep kıldın dedim. Namahram'ın ölmesine ben sebep oldum deyip Mezbura'ya çok öfkelendim.

1152-1155 Daha sonra Mezbura bana, buna sebep oldum diye üzülmeyin, bu zalimin musibetini anlatayım, eğer onun yaptıklarını bilirseniz, bana teşekkür edip duacı olursunuz dedi.

1156-1159 Mezbura böylece anlatmaya başladı. İsteksizce anlat dedim ve dinledim. — Bu şehrin padişahının kızıydım ve bu tüccar Namahram da çok zalimdi.

1160-1163 Hamama giderken bunu gördüm, baktığımda dükkânında oturuyordu. O an Namahram'ın sevgisi gönlüme düştü ve onun sureti gözümden gitmez oldu.

1164-1167 Aşkın derdi galip geldi ve bu aşk gönlüme düştüğünden beri boğazımdan bir tek lokma geçmedi ve aşkın derdiyle içim yandı.

1168-1171 En sonunda ölecek hale geldiğim zaman, gözlerim hiçbir şey görmez oldu. Birçok hekim çare bulamadı ve gül yüzüm sararıp soldu.

1172-1175 Daha sonra babam bir tabip alıp geldi, o tabip âşıklık derdine düştüğümü hemen anladı ve ben kızının âşıklık derdine düştüğünü anladım deyince babama, babam bu söz karşısında şaşırdı.

1176-1179 Bu olaydan babam benden cevap vermemi istedi, hiç kimseye sezdirmeden bana sırrını anlat, eğer anlatmazsan senin için çok üzülürüm dedi.

1180-1183 En sonunda yaşadıklarımı ve Namahram için aşk ateşi ile yandığımı söyleyince babam sevindi ve — Peki kızım Namahram'ı bulayım dedi.

1184-1187 Bunu duyduktan sonra babam kalkıp gitti. Ben bu cevabı verdikten sonra babamın Namharam'ı buldum demesini ve onun yollarını gözledim.

1188-1191 Babam Namahram'ı bir gün ve bir gece içinde bulup getirdi. Namahram'ı görünce aklım yerine geldi, tüm kaygılarım gitti ve birkaç gün mutlu zaman geçirdik dedi.

1192-1195 Kaygılarımdan ve hastalığımdan iyileşip çok mutlu oldum eğlendim. İki gönül âşıklıkta anlaşınca, ben de gidip Namahram'ı ziyaret etmek istedim.

1196-1199 Bir gün ziyaret için Namahram'ın evinin kapısını çaldım. Onun bir kadın hizmetçisi gelip cevap verdi. — Kapıyı çalan kimdir?

1200-1203 Ben de hizmetçiye kendimi tanıttım. Beni içeri alın Namahram dostumu ziyarete geldim, âşık maşukunun yanında olur dedim.

1204-1207 Hizmetçi de —Bugün siz evinize dönün, şu anda Namahram'ın bir misafiri var, onunla ilgileniyor müsait değil dedi.

1208-1211 O yerde bunu duyup od alıp yandım. Bir şey yapsam da eve girsem dedim. Sinirlendim ve kapıdan atladım, ölüm pahasına eve girdim.

1212-1215 Baktım ki Namahram çok neşeli, karşısında bir kızla oturup gülüp, eğeleniyor. Bunu görünce çok sinirlendim ve diğer kızın üstüne atlayıp onu evden dışarı çıkardım.

1216- 1219 Ben vurduktan sonra o zavallı kız kaçıp gitti, Namahram da şaşkınlıktan bir şey söyleyemedi. Namahram'a da biraz vurdum, çok yalvardı sinirlenip oturdum.

1220-1223 Namahram el aman dileyip çok yalvardı. Bunun gibi bir iş ikimize yakışmadı,
Sizin üstünüze yemin ediyorum ki bir daha böyle bir şey olmayacak dedi.

1224-1227 Sonradan sonraya sinirimi yatıştırıp oturdum, sonra Namahramla sarıldık. Ancak O eline hançer almış ve aklı karışık bir şekilde karşıma oturmuştu.

1228-1231 Namahram elindeki hançeri bana sapladı, o zaman aklım gitti ve düştüm. Beni sırtına alarak gidip bir yeri kazdı ve kazdığı yere beni koydu.

1232-1235 Bu yere beni gömmek istediğinde bilincim yerine geldi. Yalvardım, haykırdım, olanca sesimle, O vicdansız sesimi işitince durdu, beni çukura gömüp bırakıp gidiverdi.

1236-1239 Bunlardan sonra bize altın veren mektubu okuyan, altının neye lazım olduğunu sormadan mektupta yazanı yapan benim hizmetçimdi.

1240-1243 Bu yüzden öcümü almadan sırrımı size anlatamadım. Başımdan geçen her şeyi size anlattım dedi Mezbura.

1244-1247 Daha sonra kız bana, —Seni babama götürsem, sevgilim desem bizi kabul etse ve yaptığın hizmetleri ona anlatsam bizi evlendirir dedi.

1248-1251 Bu sözler içimde kalamadı, bu sözün sonunu dinlemedim, ve bu kızdan hiçbir fayda göremezsin dedim kendime ve onun evinde kalamadım.

1252-1255 Son gece kızı bırakıp gittim. Bağdat'a gitmeye niyetlendim ve gitmekte olan bir kervana katılıp Bağdat şehrine vardım.

1256-1259 Şehre girdikten sonra, etrafı dolaşmaya başladım. Sonra cebimde on beş altın paramın olduğunu anladım.

1260-1263 Boş gezmek yaramaz deyip, geçimimi sağlamak için bahçede meyve yetiştirip sattım, kula vermekte almakta Allah'tan.

1264-1267 Günlük kendime yiyecek ayırdım, hiçbir adamı yanıma getirmedim ve meyvelerin hepsini günlük olarak, tüccarların toplandığı yerde (pazarda) sattım.

1268-1271 Yine her zaman yaptığım gibi meyveleri satmak için, herkese meyvelerimi gösteriyordum. Orada oturan bir ihtiyar adam beni çağırdı ve neden yanıma gelmiyorsun? dedi.

1272-1275 Yaşlı adam —Buraya gel oğlum, ben de senin meyvelerinden satın alabilirim benim de param var dedi.

1276-1279 İhtiyarın bu sözünden pek utandım, utancımdan yüzüm kızardı. Sonra ona meyvelerin hepsini alın diyerek uzattım tek kuruş almam dedim.

1280-1283 Elini uzatıp bir salkım üzüm aldı, beni de yanına alıp oturttu. İhtiyar benim halimi sordu ben de bundan etkilendim ağladım.

1284-1287 Daha sonra —Ben gözüne yaş, göğsüne kaygı dolan, dünyada garip dertli biriyim. Halimi sorup derdimi canlandırmayın dedim.

1288-1291 Bu dediklerimi duyan ihtiyar, bana cebinden on altın çıkararak uzatıp verdi ve daha sonra çıkıp gitti.

1292-1295 On altını uzattıktan sonra aldım. O ihtiyarın bu yaptığına hayran oldum ve diğer zenginler tek bir kuruş vermezken, bu yaşlı adamın yaptığına pek şaşırdım.

1296-1299 Meyve sattığım yere ikinci gün geldim. Orada oturan ihtiyarı gördüm, ilk önce onun yanına gittim.

1300-1303 İhtiyar bir salkım üzüm aldı ve halini anlattı. Ben de ona her şeyi anlatmayı düşündüm. Bu adamdan sırrımı saklamak doğru olmaz dedim.

1304-1307 Bu şefkatli ihtiyarı kendime yakın gördüm ve başımdan geçenleri ona anlattım. Halimi, adımı, nereli olduğumu, her şeyi anlattım ve ihtiyar da beni dikkatlice dinledi.

1308-1311 İhtiyar —Senin sözlerini anladım, ben de Basra şehrindenim. Bu dünyada hep bir evlada muhtaç oldum, benim söyleyeceğim teklifi kabul et dedi bana.

1312-1315 İhtiyar — Benim söyleyeceğim sözü dinle, bir evlattan başka hiçbir isteğim yok. Yaşım doksan altı oldu, seni kendime evlat isterim dedi.

1316-1319 İhtiyar konuşmasına devam etti. —Eğer teklifimi kabul edersen dertlerini unutursun, zenginliğin artar, ey oğlum kimseye muhtaç olmazsın. Ben ölüne kadar bana da bakarsın dedi.

1320-1323 Ben de ihtiyara kulunuz bu teklifinizi kabul etti dedim. İhtiyar da benimle gel dedi yanından yürüdüm ve sepetimi içinde meyvesiyle bir köşeye bıraktırdı.

1324-1327 İhtiyar daha sonra bana evini, dairesini gösterdi. Üzerime çeşitli güzel giysiler giydirdi. Sanki annem babam ölmemiş gibi yüreğimin yangını aklımdan çıktı.

1328-1331 Üç gün sonra ihtiyarla birlikte Bağdat'tan göçtük, Basra şehrine vardık. Sağ selamet Basra'ya geldikten sonra Allah'a şükürler ettik.

1332-1335 Eşyalarımızı saraya indirdik, benim şefkatli ihtiyar babam, beni öz canından oğluymuşum gibi sevdi.

1336-1339 Ben de ihtiyar babamın yaptığından çok razı kaldım, gece gündüz ihtiyarın hizmeti için çalıştım. Ancak Allah'ın yazdığı oldu ve ihtiyar çok hastalandı.

1340-1343 İhtiyar artık iyileşmekten ümidini kesti ve babam beni yanına çağırdı. Evdeki herkesin dışarı çıkmasını, bizi yalnız bırakmalarını istedi.

1344-1347 İhtiyar babam —Oğlum sana bir öğüt vereyim, bu diyeceklerimi iyi dinle, yerin altında benim bir hazinem var ve bu mal mülk ışkın gibidir dedi.

1348-1351 Babam ölmeden evvel bu hazinenin yerini bana gösterdi. Sonra —Sana bu sırımı söyleyeyim, bu hazineye kendimle birlikte yedi göbek sülalemiz sahip olduk bu hazinenin önceki yerini bilmem dedi.

1352-1355 Sana vasiyetim şudur, zengin olmak istiyorsan, bu hazinenin varlığından çocukluktan beri haberdar olduğunu söylemeli ve bu hazinenin yerini hanlara, hükümetlere hiç kimseye göstermemelisin dedi.

1356-1359 İhtiyar bana oğlum bu sözüme uy ve hazineden kimseye haber verme. Eğer hanlar vezirler bu hazinenin yerini bilirlerse sana ve malına zarar verirler dedi.

1360-1363 Babamın öğüdünü iyice anladım ve söylediklerine kulak verdim. Bana hazinenin kapısına giden yolu söyledi ve hazinenin çokluğunu da söyledi.

1364-1367 Bunları söyledikten sonra ihtiyar babam vefat etti. Şimdi babamın işi bana vazife oldu. Ardından mirasçı olduktan sonra gerekli olan sünnetleri (yapılması gereken işleri) yerine getirdim.

1368-1371 Bu olaylardan sonra gidip hazineyi gördüm. Hazineye giden yerleri geçtikten sonra hazinenin olduğu yerin içine girdim ve etrafıma bakındım.

1372-1375 Gördüğüm hazine o kadar çoktu ki hesapsızdı. Çok ile azı kimse bilemez ancak onu sayacak olsan Nuh peygamberin ömrü gerekir der Kasım Harun Reşit'e.
1376-1379 Hazineyi gördükten sonra aklıma bir fikir geldi ve bu fikirle bu hazineyi tüm yurttaşa paylaştırdım. « Faydasını herkes görsün dedim »

1380-1383 Sonra düşünüp cömertliğin, servetimin ağzını açtım, tüm halk bundan faydalansın dedim. Bunu gören halk « Kasım fakir olacak » diye dedikodu yaptı.

1384-1387 Halk bu cömertliğimin söylentisini yaptı ve bu yaptığımı yersiz buldular. Böyle giderse servetimin biteceğini fakir olacağımı sandılar.

1388-1391 Herkes bana artık fakir oldu dedi. Ancak ben servetimi daha fazla dağıttım. Bundan dolayı herkes « Bunun serveti ne kadar çok, bir gün aç kalacaksın » dediler.

1392-1395 Ancak halk bir gün padişaha gidip, Kasım yerin altındaki hazinesini tekrar tekrar çıkarıp dağıtıyor dediler.

1396-1399 Hükümdar bana bir yüzbaşı gönderdi. Yüzbaşı da bana hazinenin yerini hemen göster diye emretti.

1400-1403 Yüzbaşından çok korktum ve bunun üzerine yüzbaşı daha çok sinirlenip « sana zor kullanmadan ne getireceksen getir » dedi.

1404-1407 Yüzbaşı böyle deyince sevindim « Ne istersin? » dedim. O da benden her ay yüz altın istedi. Ben de kabul ettim ve yüzbaşı parasını aldıktan sonra gitti.

1408-1411 Bu olayın üstünden bir yıl geçti ve bana bir gün bir adam geldi. Hükümdarın elçisi Abulfatah'ın beni çağırdığını söyledi.

1412-1415 Ben de Abulfatah beni çağırdıktan sonra gittim. Oraya vardığımda vezir senin hazine bulduğunu biliyorum dedi ve hazinemin beşte birini benden istedi.

1416-1419 —Hemen hazinenin beşte birini ver dedi Abulfatah. Neden bu sırrı anlatmadın, çabuk ol git hazinenin beşte birini hemen getir diye bana söyledi.

1420-1423 Ben de —Benim size verecek malım yok, ferman çıkarsan da, beni öldürsen de Allah'a yemin olsun hazinenin yerini sana söylemem dedim.

1424-1427 Daha sonra sözüme devam ettim. Beni öldürsen de başımı kesip, kanımı akıtsan da bu sırrımı söylemem. Ben ölünce bir kuruş bile alamazsın eğer para lazımsa günlük vereyim dedim.

1428-1431 Vezire her gün sana yüz altın vereyim, buna razı ol dedim. Bir ayda üç bin altın alacaksın dediğimde vezir bu teklifimi kabul etti.

1432-1435 Bu teklifimi Abulfatah kabul etti ve üç bin altını çabuk bugün gönder dedi. Daha sonra vezirin bir adamıyla eve gelip üç bin altını bu adamla gönderdim.

1436-1439 Abulfatah parayı alınca bu olayı padişahına anlatmayı düşünür. Padişaha olanları anlatınca padişah hemen Kasım'ı huzuruma çağır diye vezirine emreder.

1440-1443 Daha sonra bu emir ile birlikte bir adam geldi ve bana hükümdar seni çağırıyor ey Kasım dedi.

1444-1447 Ben de çağrıldıktan sonra gittim, eğilip saygı göstererek padişaha selam verdim. O padişah bana otur dedi ve hazinenin varlığını neden anlatmadığımı sordu.

1448-1451 Padişah bana hazineyi kendisine göstermemi istedi. Hata edip söylememezlik yapma, göstersem alırlar deme ve aklını topla hazinenin yerini söyle dedi.

1452-1455 Ben de padişaha —Ey efendim göster diye ısrar etmeyin, göstermesem bana sinirlenmeyin ancak size hazinenin yerini göstermeyeceğim, bundan dolayı vereceğiniz hükme razıyım dedim.

1456-1459 Sözlerime; —Padişahım bunu benden dileme, ölsem de bunu söylemem. Bunun yerine size günde bin altın vereyim bu teklifimi makul görün diye devam ettim.

1460-1463 Han bu fikrimi düşündü veziri Abulfatah'a danıştı ve —Bu söze sen ne dersin, Ebulkasım böyle bir teklif sundu diye Abulfatah'a sordu.

1464-1467 Abulfatah'ta size bir cevap vereyim dedi padişaha. Bu teklif uygundur günde bin altın alınız dedi.
1468-1471 Razı olsan sana duacı olur, kötülük görse zarı-zarı ağlar dedi Abulfatah. Vezirinin bu sözüne razı olan padişah ve veziri benden bu paraları almak istediler.

1472-1475 Han, vezir ve yüzbaşı bu üçü, bugünden sonra benden günlük bin altın aldılar. Aldıkları paraları da bölüştüler.

1476-1479 İşte benim hikâyem de bu dostum, size tüm sırrımı anlattım der Kasım, Harun Reşit'te bu anlatılanlar karşında çok şaşırır.

1480-1483 Padişah —Bu sözüne inanacak olsam sen de benim teklifimi kabul etmelisin. Eğer böyle bir hazine gerçekten varsa onu kendi gözlerimle görmek isterim der.

1484-1487 Bunun üzerine Kasım da —Hazinemi gösteremem, ancak göreyim dersen şartıma uymak zorundasın. Padişah Kasım'ın şartını kabul eder ve Kasım padişaha yemin etmelisin der.

1488-1491 Kasım padişaha; —Ben elime kılıç alarak, senin gözlerini bağlayarak hazineye götüreceğim. Eğer ki ben sana gözlerini aç demeden açarsan bu kılıçla seni öldüreceğim der.

1492-1495 Kasım, Harun Reşit'e gece olunca hazineyi göstereceğim der. Harun Reşit bunu kabul eder ve Kasım'la birlikte misafir evine gelirler. Kasım Harun Reşit'i burada akşam oluncaya kadar güzelce ağırlar.

1496-1499 Gece yapılan ziyafet ve hizmetler dün olanları unutturur. Harun Reşit bu akşam gördüğü ziyafet karşında geçmişteki ziyafetleri unutur.

1500-1503 Herkes uyuduktan sonra yiğit Kasım gelir ve padişaha,« hazineyi gördükten sonra kimseye söyleme » diye tembihler.

1504-1507 Kasım —Gördüğüm kadarıyla iyi birisiniz, bu çileli başım ve canım düşmandan korkar, ama hazinenin yerini kimseye söylemeyeceğine inanıyorum ve şartıma uyacağını da biliyorum der Harun Reşit'e.

1508-1511 Padişah şartına razıyım ve bunu kimseye söylemeyeceğime emin ol der Kasım'a.

1512-1515 Kasım padişahın gözünü bağlar ve birlikte merdivenli bir kapıya ilerleyip, hiç kimsenin dünyada göremeyeceği hazinen kapısına gelirler.

1516-1519 Kasım ve padişah beraber kapıdan geçip bir eve gelirler ve merdivenlere basarak aşağı doğru inerler.

1520-1523 Bu eve girdikten sonra Kasım padişahın gözlerini açar, padişah gözleri açıldıktan sonra gündüz aydınlığı gibi aydınlık olan odada nar gibi kırmızı ve parlak yakutu görünce şaşırır.

1524-1527 Kırmızı yakut bir şamdan gibi parlayıp dururken, padişah mücevherden, altından, gümüşten bir dağ görür ve hayranlıkla bakakalır.

1528-1531 Daha sonra bu dağın sağ yanında yeşil pırlantadan, kerpiçleri kızıl yakuttan, çatısı mücevher, içi altın parayla yapılan, etrafı altı yüz adım uzunluğunda olan bir ev görür.

1532-1535 Harun Reşit daha sonra beyaz mermerden yapılan bir duvar ve duvarın içinde beş, altı katlı altın bir kavak ağacını, bu duvarın çevresinin beş yüz adım olduğunu ve duvarın içindeki altın ve gümüşlerin parladığını görür.

1536-1539 Kasım padişaha —On dört yıl cömertliğimle devran sürdüm ve bu sürede sadece bu duvarın içindeki altın ve gümüşlerden dağıttım der.

1540-1543 Padişah Kasım'a —Yine de servetini çok harcama ne olursa olsun biter der. Kasım da bunun üzerine « Eğer bu gördüklerini az bulduysan gel bir de diğerini gör » deyip padişahı öbür eve götürür.

1544-1547 Geldikleri ikinci evin kerpiçleri zümrütten, tavanı altından, evin içindeki direkleri yakuttan, inci-mücevher, zümrüt, altın, gümüş hepsi yüz kat fazla görünür Harun Reşit'e.

1548-1551 Padişahın gözü içi mücevher, dışı altından olan büyük saraya dalar. Kendi kendine —Ah keşke benim olsaydı der.

1552-1555 Kasım bunca hazine karşısında şaşıran padişaha —Bunca servetin sahibini gör deyip birlikte başka bir yere doğru yürürler.

1556-1559 Padişah iki altın taht üzerinde duran ve altından yapılmış olan iki resim görür. Bu resimlerde bir erkek ve bir kadının sureti bulunmaktadır.

1560-1563 Bu iki resimdeki kadın ve erkeğin başlarındaki mücevher taçları görenin aklı başından gider, bu resimlerin olduğu evin içindeki değerli taşlar anlatmakla bitmez.

1564-1567 Birisi bunların yüzünü görse anlatmakla bitiremez. Bu iki resimin olduğu yerde değerli taştan işlenmiş bir levha bulunur. Bu levha da bir yazı yer alır.

1568-1571 Bu levhada yer alan yazıda öğütler vardır. Yazı şöyle başlar. Bizden sonraki insan bunu gör ve ibret al. Ne kadar zengin olursan ol bir gün mutlaka öleceksin.

1572-1575 Ben sağken padişahtım. Uzun yıllar altın tahtta hüküm sürdüm. Kudretimle düşmanlarımı yok ettim ve her zaman adaletli oldum.

1576-1579 Bizden sonra bu hazineyi bulan ve bu yere gelmesini Allah'ın nasip ettiği insan bu hazinenin hepsini alsan da bitmesinden korkmadan harca.

1580-1583 Ey genç veya ihtiyar bu söylediğime kulak ver, bu hazineden alınca hiç hesaplamadan al bizden öncekilerin de mülkü bu hazineydi ne kadar harcarsan harca bitmez.

1584-1587 Padişah bu yazılanları gördükten sonra, dünyanın bunca halini gördüm der. Yazının ve hazinenin sahibini sorar.

1588-1591 Daha sonra Kasım padişahı diğer eve götürür. Harun Reşit bu evde gördüklerinin on binlerce kat fazla olduğunu ve türlü türlü değerli taşlarla doludur.

1592-1595 Bu yerdeki değerli eşyalar birbirine benzememektedir. Papağanı, ötücü kuşları ve sayısız hazineleri gören padişah buradan çıkamaz olur.

1596-1599 Mücevher, elma, nar, üzüm, erik gözün gördüğü kulağın işittiği her şey hangi birini söyleyeyim, padişah bunca serveti görünce çok heyecanlanır.

1600-1603 Meyvesi altın, yaprağı cevher, gümüş kavak ağacı, kızıl yakut renginde şaraplarla dolu kadehler, rüzgar esince reyhan kokan güller, ve duvarda asılı duran silah, zır takımı, tüfeği padişah görür.

1604-1607 Padişahın gözleri bunlara dalar kendini bilemez, şaşırıp kalır. Padişah buradan çıkmak istemez ve Kasım gelip son sözü söyler.

1608-1611 —Ey arkadaşım münasip görürsen artık buradan çıkalım. Gecikirsek tan atar el uyanır. Gözünüzü bağlayıp yakına gelin burada gördüklerin iki güne bitmez der.

1612-1615 Kasım bu sözleri söyleyip padişahın gözlerini kapatır. Kendisi de kılıcını yine eline alır, eşiğe kıstırıp giderken çırağında yanan mumu dönüp alır.

1616-1619 Tan attıktan sonra eve geri dönüp gelirler. Hazineyi görmeye gitmeden evvel ettikleri yeminleri padişaha hatırlatır ve Kasım evde padişahın gözünü açar. Daha sonrada ezan okuyup sabah namazlarını kılarlar.

1620-1623 Padişah bu güzel sözleri memnuniyetle karşılar ve bana sunduğun güzelliklere baktığımda en kıymetlileri sendedir dostum der.

1624-1627 İçimde bundan da fazlası doludur der Kasım ve Dürdane'nin gözünün önünden gitmediğini ve hiçbir zaman sevgilisinden başkasına bakmadığını söyler.

1628-1631 Dürdane'nin sevgisi içimde, âşıklık derdi yüreğimi yandırır, şimdi onun yaşadığını görsem gönlümün hüznü gider der Kasım.

1632-1635 Dürdane'yi düşünsem uykum gelmez, bunca servet gözüme görünmez. Dürdane benim sevgili yârim onun hasretiyle gönlüm kaygılı gözüm yaşlıdır der Kasım.

1636-1639 Bu kaygı ölümümden daha zor, bunca mal gözüme gelmez Dürdane aklıma gelince ölesim gelir.

1640-1643 Kasım bunları söylerken gözyaşlarıyla ah çekip, başını yastığa koyar. Padişahta bu duruma üzülüp dua eder. « İlahi Kasım'ın sevgilisini ona nasip et » der.

1644-1647 Daha sonra padişah Kasım'a çok nasihat edip, —Ölmek istediğine pişman olursun diye söyler. —Nasip olursa kavuşursunuz der ve evine döner.

1648-1651 Padişah Kasım'a çok nasihat eder sonra malının mülkünün olduğu saraya gelip buradan da Bağdat'a doğru yola çıkar.

1652-1655 Padişah Bağdat'a döner ve herkes Kasım'ın padişaha hediye ettiği eşyaları görür ve Kasım'ın adını işitirler.

1656-1659 Her ay Kasım'dan para alan han, vezir ve yüzbaşı bu olanları duyar ve Kasım'a olan hasetlikleri iyice artar.

1660-1663 Abulfatah vezirin bir kızı vardır. Hüsnü cemali pek güzel bir kızdır. Abulfatah'ın bu güzel kızının hikâyesini anlatayım sizlere.

1664-1667 Abulfatah hanını çok seven ve onun akıl danıştığı tek insandır. Hanın ağabeyinin tek oğlu olan Kalibek de Abulfatah'ın kızıyla evlidir.

1668-1671 Ancak Abulfatah buna rağmen kızını süsler, Kasım'ın yanına git onun hazinesinin yerini öğren diye kızına emreder.

1672-1675 Bu sözleri duyan vezirin kızı Balkıs çok utanır. Babasının bu düşüncesine çok şaşırır ve —Ey baba kimsenin yüzüne bakamam, bu sözü söylememiş ol der.

1676-1679 Balkıs devam eder. Bu dediğiniz söz kabul edilemez, bundan başka işiniz yok mu? Bunu beyzadeye (Kalibek) söyleseniz ne cevap verir, bu işi yapsam, namusunuz lekelenmez mi? der.

1680-1683 Balkıs'ın bu sözünü babası dinlemez ve dediği şeyi hemen yapmasını ve çok söylenmemesini emreder.

1684-1687 Zavallı Balkıs bunu duyunca çok ağlar ve babasına yalvarmaya devam eder. Bunu yaparsa el âlemden çok utanacağını söyler.

1688-1691 Vezir ise sinirlenip çabuk dediğimi yap, eğer yapamazsan seni boğarak öldürürüm der ve kızını Kasım'ın evine kadar götürüp bırakıp.

1692-1695 Babasının sözlerinden dolayı zavallı kız ne yapsın mecburen eve doğru yürür, gece gelip kapıyı çalar ve içeriden bir hizmetçi —Kimsin? diye seslenir.

1696-1699 Balkıs —Kasım'la görüşeceğim bundan başka bir bahanem yok burada durmak için, Kasım'a söylemek istediğim bir hacetim var der ve hizmetçinin peşinden yürür.

1700-1703 Bunları söyleyen Balkıs yürür ve Kasım Jomart'ın oturduğu eve gelir. Böylesine güzel bir kızı gören Kasım kıza hayranlıkla bakar.

1704-1707 Kasım güzel kızı bir sedir üstüne oturtur. « Bu genç ve güzel kız ne amaçla bu gece vakti buraya geldi » diye düşünür.

1708-1711 Kasım kıza —Halini, derdini anlat ne hacetin varsa alıp dön der. Balkıs'ta sizin gibi cömert bir yiğitle sohbet muhabbet etmek için geldim der.

1712-1715 Balkıs bunu söyleyip başlığını çıkarır. Kasım —Evden şimdi ayrılmayın der ve kıza türlü türlü yemekler hazırlatıp bir güzel ağırlar.

1716-1719 Kasım Jomart Balkıs'a hürmet eder ve bu güzel kızın elini tutup —Bütün malım mülküm size feda olsun der.

1720-1723 Ancak Balkıs bunlardan çok utanır ve korkar eşim Kalibek'e ne derim diye düşünür ve ağlayıverir.

1724-1727 Kasım daha sonra Balkıs kızdan utanır ve —Siz ağladıktan sonra ben de sizden utandım der. Neden ağladın anlat yoksa benden yana bir hata mı gördün? diye sorar.

1728-1731 Balkıs —Senin adını daha önceden duydum. Babam beni bir beyzadeye verdi. Evli olduğum halde burada olmaktan korkuyorum der.

1732-1735 Ben buraya kendi isteğimle gelmedim, babamın zoruyla geldim. Gelmesem babam beni öldüreceğini söyledi sonra korktum ve mecburen geldim diye sözlerine devam eder Balkıs kız.

1736-1739 Babam sizin hazinenizden bahsetti ve bu hazinenin yerini öğrenmem için beni buraya gönderdi. Bir yandan korktum bir yandan da utandım ey Kasım benim tek kaygım budur der Balkıs.

1740-1743 İşte böyle benim buraya gelme nedenim, namusum için bunca kaygım. Eşimden korkum olmasa babamın bütün bu işlerine son verirdim der.

1744-1747 Ebulkasım, en sonda Balkıs sana görünce âşık oldum ve bu edepli haline pek hayran oldum der.

1748-1751 Balkıs evime gelip misafir oldun. Bugün benim evimde kal ve ben de sana hazinemi göstereyim, dünya ahiret dostum ol der Kasım.

1752-1755 Kasım, baban bu iş için seni göndermiş, ey misafirim Balkıs sana küçücük bir zarar vermem, gece geldim diye utanma, sen istemezsen sana dokunmam der.

1756-1759 Balkıs Kasım'ın bu sözüne pek sevinir, onun çok akıllı biri olduğunu düşünür ve nazik bir dille —Ahiretlik kardeşin olurum der.

1760-1763 Yemekten sonra oturup zavallı kız Allah'a şükür eder ve Kasım, Harun Reşit'e söylediği tüm şartları Balkıs'a da söyler ve gözlerini bağlar.

1764-1767 Balkıs'ı hazinenin olduğu saraya getirdikten sonra gözlerini açar. İşte hazineme bak der Kasım. Altını, gümüşü, inciyi, mercanı, mücevheri, yakutları gören Balkıs bunlara hayran olur.

1768-1771 Balkıs hazine odasında altın taht üzerinde duran iki resmi görür. Kadının boynunda asılı olan mücevher kolyeyi ve büyüklüğünü görünce gözlerini kadının boynundan alamaz.

1772-1775 Balkıs türlü türlü muhteşem hazineleri görür ancak aklı hala mücevher kolyededir. Bunu gören Kasım cansız kadının (resimdeki kadının) boynundaki kolyeyi çıkarıp Balkıs'ın boynuna asar.

1776-1779 Cansız bedenden kolyeyi alıp Balkıs'a veren Kasım « Başka bir şey ister misin? » der. Balkıs bunun üzerine istediği her şeyi alır.

1780-1783 Böylece oradan tan atmadan Kasım Balkıs'ı alıp çıkar ve Balkıs'a babana gördüğün her şeyi anlat der. Güneş doğana kadar da kızı evine geri götürür.

1784-1787 Abulfatah acaba Kasım kızımı görüp beğendi mi, beğenirse hazinesini gösterir. Eğer eli boş gelirse mahvolurum diye düşünür.

1788-1791 Abulfatah bunları düşünürken boynunda mücevher kolyeyle Balkıs gelir. Kolyeyi çıkarıp babasının önüne koyar ve Abulfatah kolyeyi sevinçle alır.

1792-1795 Abulfatah kızına —Hazineyi gördün mü kızım der, Balkıs —Evet gördüm, kendi elimle hazineden bunları aldım, bu söylediğim sözler doğrudur der.

1796-1799 Balkıs hazinenin çokluğunu ve Kasım'ın cömertliğini övmekle bitiremez. Ancak hazinenin yolu hakkında hiçbir şey söylemediğini de anlatır.

1800-1803 Balkıs'ın fazla mücevherle geldiğine sevinen Abulfatah, kızı ar perdesini yırttığı için ve hazinenin yerini öğrenemediği için ise üzülür.

1804-1807 Dünyada herkesten daha cömert olan Kasım ve herkesten daha cimri, namert Abulfatah… Şimdi Harun Reşit'ten bahsedeyim ey cemaat siz de bu sözüme kulak verin.

1808-1811 Harun Reşit Bağdat'a döndükten sonra gördüğü muhteşem hizmeti anlatır ve tahtına oturduktan sonra vezirini huzuruna çağırtır.

1812-1815 Veziri zindandan alıp getirirler. Tek bir sözü yüzünden zindana attığı vezirinin garip halini gören padişah çok üzülür.

1816-1819 Padişah vezirine selam verip, bir söz yüzünden günahsız yere seni zindana attım bundan dolayı çok azap çektin beni bağışla der.

1820-1823 Ben bu dünyada birçok insan gördüm ve tanıdım, misafiri için canını, malını misafiri için feda eden Kasım gibi birini daha hiç görmedim der vezir.

1824-1827 Onun saltanı padişahtan aşağı kalır değil ve onun Kasım değil gerçekten padişah, bana söylediklerine ve verdiği hediyelere aklım yetmedi der.

1828-1831 Padişah, vezirim, senin bir sözünle yola düştüm ve Kasım'ın cömertliğini gördükten sonra onu övmekle bitiremedim. Seni zindana attığım için beni bağışla der.

1832-1835 Vezir de, —Ey padişahım siz beni bağışlayın, ben de sizi bağışlayayım. Kasım'ı kendi gözlerinizle görüp sağ salim geri evinize dönmüşsünüz der.

1836-1839 Padişah vezirine, —Kasım bana o kadar çok hediye verdi ki onları sana göstereyim der ve vezirine bütün hediyelerini gösterir.

1840-1843 Padişah tüm hediyeleri vezirinin karşına koyar —Kasım bunlar hepsini bana armağan etti. —Ey vezirim biz Kasım'a ne verelim? diye vezirine sorar.

1844-1847 Harun Reşit — Hazineden Kasım'a layık hazineler verelim der. Vezir ise — Kasım'a layık bir hediye buldum ve kimsede bu hediyeden yoktur der.

1848-1851 Vezir —Ey padişahım size fikrimi söyleyeyim. Basra'nın şimdiki valisi yerine Kasım'ı vali olarak getirin, bundan daha güzel bir hediye olamaz der.

1852-1855 Padişah vezirinin fikrini makul karşılar ve —Bu söylediğin fikri mektupta yazıp, mühürleyip gönderelim kadıyı buraya çağır diye vezirine emreder.

1856-1859 Padişah mektubu yazdırıp mührünü basar. Yazılan mektupta Basra hanına « Kendi isteğinle tahttan in, yerine Kasım'ı getir » diye yazmaktadır.

1860-1863 Padişahın emri ile görevlendirilen bir yüzbaşı mektubu alır ve beş gün içinde Basra'ya varır ve padişahın emrini Basra hanına ulaştırır.

1864-1867 Basra hanı halifenin emrini okur, bir uğursuzluk olduğunu anlar. Mektubu getiren askere at ile kaftan hediye edip yollar.

1868-1871 Basra hanı Harun Reşit'in kararına karşı gelemez, bu işin başka çaresinin olmadığını ve bunun Allah'tan geldiğini düşünür ve bundan dolayı rengi sararıp solar.

1872-1875 Bu esnada Abulfatah gelir. Valisinin/hanının neden bu halde olduğunu, renginin neden kaçtığını sorar.

1876-1879 Basra hanı — « Halifeden mektup ile adam geldi ve mektupta hanlıktan in yerini Kasım'ı ver » diye yazıyor Kasım'ı han ilan etmiş der vezirine.

1880-1883 Basra Hanı vezirine ey vezir hanlıktan inersem, ayrılırsam üzülürüm, ölürüm ama halifenin baskısını da görüyorum der.

1884-1887 Vezir ise —Bu işi Basra'ya dolan düşmanlarınıza ve hiç kimseye söylemeyin. Ben bir yolunu bulup Kasım'ı öldüreceğim, bunu sakın kimseye bildirmeyin der.

1888-1891 Bunun üzerine han vezirine yetki verir ve —Bu iyiliği bana yaparsan seni baştan aşağı altınla donatırım der.

1892-1895 Vezir de Kasım'ın olduğu yere doğru yola çıkar. Hilesi bol, kurnaz tilki vezir «misafirim» diyerek Kasım'a gelir.

1896-1899 Vezir atını alıp misafir olarak Kasım'ın evine girer. Kasım, —Hoş geldiniz ey misafirim azizim deyip vezirin altına yorgan atıp evin başköşesine oturtur.

1900-1903 Gelen misafire her türlü yemek yediren Kasım her türlü giysiden misafirine giydirir. Ancak düşmanlıkla gelen vezir Kasım'ın yemeğine zehir katar.

1904-1907 Kasımcan bu yemeği ye diyerek vezir zehir kattığı yemeği Kasım'a uzatır ve Kasım bu yemekten yer. Bu zehiri yiyenin aklı başına bir hafta gelmezmiş.

1908-1911 Bahadır Kasım, yemeği yer ve evine gider, evinde zehirlenir bunu duyan halk ahlanır vahlanır ve —Hemen misafiri çağırın derler.

1912-1915 Misafir çağırıldıktan sonra vezir gelir. —Ağlamayın, diye herkesi susturur, ben nabzına bakmayı biliyorum der ve Kasım'ın yaşayıp yaşamadığını kontrol eder.

1916-1919 Nabzına/damarına bakıp Allah'ın takdiri Kasım'ın eceli gelmiş, ciğeri de nefes almıyor zavallının, bu garibe bir kötülük olmuş der.

1920-1923 Vezir sözlerine devam eder. Bu zavallının vadesi gelmiş, ölmüş. Bu iş Allah'tan gelmiş. Kasım'ı hemen yıkayıp gömünüz ve herkesi cenazeye çağırınız der.

1924-1927 Hüngür-hüngür ağlayanlar Kasım'ın öldüğünü sanıp herkese cenazeye katılması için haber verirler.

1928-1931 Cenaze namazı kılınıp herkes içinde defnedilen Kasım bir düşman kastı ile ölüp gider ve malı sahipsiz kalır.

1932-1935 Kasım'ın öldüğünü gören vezir bunu hanına beyan eder, hanlığı bırakmak zorunda kalmayan vezir ve han buna pek sevinir.

1936-1939 Bu ikisi (vezir ve han) pek sevinir, vezir hanına hizmet eder ve « Kasım han olamadı, öldü » deyip Harun Reşit'e bir mektup yazarlar.

1940-1943 Basra hanı yazdıkları mektupta « Kasım'ın muradına eremeden öldüğünü ve bu dünyadan göçüp gittiğini, Allah'ın bu işine bir çare olmadığını » söyler.

1944-1947 Bu mektubu götürmesi için bir adam görevlendirilir. Mektupta « Kasım'ın mertebesinin yüksek olduğu, dünyadan eceli ile göçtüğü ve Allah'ın takdirinin böyle olduğu yazar.

1948-1951 Han ile vezir bunların hepsini yazdıkları mektubu emir verdikleri bir adam ile Harun Reşit'e yollarlar.

1952-1955 Han ile vezirin yazdığı mektubu götüren bu adam yolda Harun Reşit'in veziri Cafer ile karşılar. Tesadüfen elçi ve Cafer konuşmaya başlar.

1956-1959 Vezir Cafer, —Nereye gidersin, mektup mu götürüyorsun? diye elçiye sorar. Elçi de —Hanımız halifeye bir mektup yolladı, işte bu yazılan mektubu götürüyorum der.

1960-1963 Vezir elçiye —Mektubu veredur göreyim ne hakkında yazılmış öğreneyim bundan başka söylemek istediğin bir şey varsa söyle iyi bir yiğide benziyorsun dinleyeyim der.

1964-1967 Elçi de — Halifeden Kasım Jomart'a bir adam geldiğini, adamın bir mektup getirdiğini, mektupta Kasım'ın Basra hanı olması gerektiğini, ancak bu haberin duyulmasından sonra Kasım'ın bu dünyadan göçtüğünü söyler ve devam eder.

1968-1971 O Kasım eceli gelince öldü ve Kasım'ın malı mülkü çoktu. Bundan dolayı Kasım'ın öldüğü ile ilgili yazılan bu mektubu halifeye götürüyorum der.

1972-1975 Vezir Cafer bunu duyunca çok üzülür ve çok ağlar. Boşuna Basra'ya ne için gideyim deyip hemen geldiği yöne doğru geri döner.

1976-1979 Vezir Kasım'a « han olması »ile ilgili mektup yazdığını düşününce iyice üzülür ve iki gözünden yaşlar süzülür.

1980-1983 Basra'ya giderken yolda duyduklarından sonra üzülen ve pişman olan Cafer halifeye gelir « Yiğit Kasım ölmüş » der.

1984-1987 Halife Basra hanı ve vezirinin yazdığı mektubu eline alır ve okur bundan dolayı içi ateş gibi yanar « Kasım öldü » diye işittikten sonra padişah üzüntüsünden bayılır ve tahtından yere düşer.

1988-1991 Hekimler hemen ilaç hazırlarlar ve padişah güç bulup ayılır (kendine gelir) gözünden yaşlar süzülerek « vah yazık » deyip gönlünü yatıştırır.

1992-1995 Halife mektubu tekrar okuyunca gözleri parlar ve sinirlenir. « Bu işin içinde bir iş var » elbet ortaya çıkar der.

1996-1999 Bundan sonra Harun Reşit ve Cafer evde yalnız kalır. Kasım'ın ölmesinde başka bir işin olduğunu « Han ile vezirinin Kasım'ın düşmanı olduğunu ve sonunda hakikati öğreneceklerini » konuşurlar.

2000-2003 —Basra hanı ve veziri bizim mektubumuzu Kasım'ın han olması emrini okudular, zalimlikle düşmanlık edip birlikte Kasım'ı öldürdüler bu ortaya çıkar diye konuşur halife ve vezir Cafer.

2004-2007 Cafer —Bu konuştuklarımız doğru çıkarsa bu sözü (Kasım'ın öldüğünü) duyan benim, padişahım eğer kabul ederseniz bu ikisini (han ve veziri) alıp size getireyim der.

2008-2011 Vezirin bu fikrini halife kabul eder. Vezirin emrine beş yüz asker verir, Cafer han ile vezirini yakalamak için Basra'ya doğru yola çıkar.

2012-2015 Vezir Cafer Basra hanını getirmek için Basra'ya gider. Vezir atlanıp yola düşüversin biz de Kasım'ın durumundan söyleyelim.

***

2016-2019 Türbesi saray yapılan Kasım'ın tüm malını halk buraya getirmiştir ve kırk haramilerin yolu buraya düşer. Bu türbedeki tüm malı toplarlar.

2020-2023 Malı mülkü alan haramiler dönüp Kasım'ın mezarının dibine gelirler. Daha sonra «Bu yağmaladığımız malları nerede bölelim?» deyip bu türbenin içinde bölüşürler.

2024-2027 —Bizi bu kümbette kimse görmez mum yakıp girsek ne olur? diye konuşurlar. Daha sonra mum yakıp bu kümbet mezara giren haramiler gördükleri karşında akıllarını kaçırırlar.

2028-2031 Bu sırada bu mezara gömülen Kasım kefenini sıyırıp ayağa kalkar. Dirilen Kasım'ı gören kırk harami bu olay karşısında şaşakalır.

2032-2035 Bu kümbet mezarda haramiler Kasım'la konuşur. Kasım haramilere selam verir ve üzerindeki kefeni çıkarır haramileri görür.

2036-2039 Kırk kişi şaşkın şaşkın bakakalır. Bazısı korkusundan ölen kişi nasıl dirilip ayağa kalktı diyerek bunun nasıl olduğunu sorarlar.

2040-2043 Kasım da; Sanırım ben Allah'ın takdiri ile ölmedim. Bir misafirim beni zehirledi farkında olmadım. Misafirimin verdiği yemeğin zehirli olduğunu bilsem asla yemezdim der.

2044-2047 Bu mezarda yata yata kendime geldim. Allah'ın merhameti bana yardım etti hayatımın tadı tuzu kalmamıştı. Yüce Allah sizi iyi ki getirdi buraya der.

2048-2051 Kasım; Allah'ım size istediğinizi dağ kadar çok versin. Beni eğer ölümden kurtarırsanız size ne isterseniz vereceğim der.

2052-2055 Kırk haramiler Kasım'ın bu dediğini makul karşılarlar. Allah'ın nelere kadir olduğunu görürler ve bu zavallı adama yardım ederlerse karşılığında ne isterlerse alabileceklerini düşünürler.

2056-2059 Daha sonra kırk haramiler mezarda buldukları Kasım'ı alıp büyük bir dağa ulaşırlar. Bu dağda bir iki gün kalırlar.

2060-2063 Altı gün sonra vezir Abulfatah Kasım'ın gömülü olduğu mezara gelir. Ancak Kasım'a düşmanlık eden vezir Kasım'ı öldürmek için geldiği mezarda Kasım'ı bulamaz.

2064-2067 Vezir Abulfatah Kasım'ı burada bulamayınca ne olduğunu düşünür. Bu esnada mezarın etrafında kırk atın nal izine rastlar. « Kasım iyileşip bunlarla gitti ama ne zaman gitti?» diye düşünür.

2068-2071 Bu düşüncelerle geri dönen vezir bu olayın hikâyesini hana anlatır. —Dirilip giden Kasım'ı bulamazsak bu yaptıklarımızı herkese anlatır diye söyler.

2072-2075 Abulfatah hana; «Kasım'ı birlikte arayalım eğer ele geçmez kaçarsa ey hanım canından ümidi kes» der.

2076-2079 Han bin kişi ile birlikte Kasım'ın izine düşer. Üç gün sonunda haramilerin gittiği dağa ulaşır. Burada aramadık tek bir delik koymaz. Ama bu dağa gelene kadar çok eziyet çeker.

2080-2083 Daha sonra bir vadide haramileri görürler. Baktıklarında Kasım da içlerindedir. Kırk haramiler ile Kasım'ı yakalayan han ile vezir birlikte şehire gelirler.

2084-2087 —Bir dilek ile geldim size padişahım. Dileğimi yerine getiriniz. Kasım'ı bütün memleket tanır. Arsızlık edip üzerinize yürümesin der Abulfatah.

2088-2091 Bunun için Kasım'ı ben götüreyim şimdi öldürmeyin. Bağ bahçeye kimsenin göremediği bir yere götürüp öldürüp oraya gömerim der vezir.

2092-2095 Abulfatah sözlerine —Ey hanım kırk haramiyi siz esir alıp zindana atın, kimseye biz Kasım'ı gördük demesinler konuşmalarını yasaklayınız diye devam eder.

2096-2099 Vezir daha sonra Kasım'ı alıp bir bahçeye getirir. Bu tenha bahçede derin bir kuyu vardır ve vezir Kasım'ı bu kuyuya atmak ister.

2100-2103 Otuz kulaç derinliğinde olan bu kuyunun içinde su yoktur. Vezir bu susuz kuyunun içine Kasım'ı itmek ister. Kasım da « ben bu kuyuda öleceğim » deyip canından ümidi keser.

2104-2107 Bu sırada bu bahçede Kasım ve vezir dışında vezirin oğlu da bulunmaktadır. Orada babasını görünce yanına gelir. Baba ve oğlu birlikte Kasım'ı bu kuyuya atar ve Kasım Allah'a «beni koru» diye dua eder.

2108-2111 Zavallı Kasım hemen kuyunun dibine düşer ve kuyuda bulunan bir çukura saklanır. Kasım'ın kemikleri paramparça olsaydı elden ne gelirdi, Allah korursa hiç bela gelmez.

2112-2115 Kasım öleceğim diye çok tasalanır. Vezir ise oğluna —Taş ile bu Kasım'ı öldürelim bu kuyu ona zindan olsun yeryüzüne çıkamasın der.

2116-2119 Kasım korkup girdiği çukurun etrafındaki taşı görerek oyuk açayım diye düşünür. Bu çukurun içindeki taşın etrafını kazmaya başlar.

2120-2123 Kaza-kaza o taşı yerinden çıkarır. Bu taşın çıktığı yerden kuyuya su dolmaya başlar. Bu çıkan su deniz gibi dolup taşmaya başlar ve Kasım da bu suyun üzerinde yukarıya doğru çıkar.

2124-2127 Taşın yerinden çıkan suyun sayesinde Kasım kuyunun ağzına ulaşır. Kuyunun ağzına geldikten sonra «Ey Allah'ım» deyip kuyudan çıkar.

2128-2131 Kasım kuyudan çıkarken kuyunun başında yatan birisini görür. Taş atıp uyuya kalan bu kimse vezirin oğludur. Kasım bu çocuğu öldürüp kuyuya atar ve oradan uzaklaşır.

2132-2135 Kasım vezirin oğlunu öldürdükten sonra buradan uzaklaşır. Bir çeşme başına varır. Bir müddet sonra bu çeşme başına bir kervan gelir. Kasım da «bu kervanla konuşsam ne olur» diye düşünür.

2136-2139 Kervan bu çeşmenin yanına yaklaşır. Kervanın önünde gelen kervanbaşı Kasım ile konuşmaya başlar.

2140-2143 Kervanbaşı Kasım'a —Yayan giden çaresiz adam sen kimsin, nereye gidersin, eziyet edilen biri gibisin ne oldu sana? Bana anlat der.

2144-2147 Kasım ise —Ben garip bir kulum, fakirlikten gönlüm yaslıdır, bir zengin kimseye hizmetkâr olsam param olsa, bu halde olur muydum? der.

2148-2151 Kervanbaşı —Öyleyse bana hizmetkâr ol, beş altın versem hizmetçim olur musun? Pek mülayim birine benziyorsun der Kasım'a.

2152-2155 Kasım beş altın karşılığında kervanbaşıyla anlaşır. Düşüne düşüne içine kaygı dolar. Her söylediği tatlı sözlerle nasıl hizmet edileceğini bilir.

2156-2159 Kervan Kasım'la beraber geçip gider. Aradan biraz zaman geçtikten sonra bir bahçeye ulaşır.

2160-2163 Bu geldikleri bahçe Kasım'ın düşmanı olan hanın bahçesidir. Bu bahçedeki sarayda hanın kızı yaşamaktadır. Uzun yoldan gelen bu kervan hanın bahçesine girer.

2164-2167 Bu bahçede olan hanın kızı hastadır. Bu kız bağda bahçede hava almak için gezerken bu bahçede konan kervanı görür.

2168-2171 Hanın kızı hizmetçilerinden bir kaçını bu kervana gönderir. Değerli ne varsa alın gelin der. Hizmetçiler kervanın kıymetli mallarına baştan aşağı bakarlar.

2172-2175 Kızlar yürüyüp kervanın yanına giderler. —Hanımızın kızı sizden değerli kumaşlar almak ister, değerli kumaşlar var mı? derler.

2176-2179 —Kervandakiler bizde mücevher, yakut, çok değerli taşlar, tüylü kumaşlar, ince ipek kumaşlar, kürkler karışık türlü kumaşlar var. Hanınızın kızı para karşılığında kumaşlardan alabilir. Zatıâlilerine selam söyleyin der.

2180-2183 «Kervanbaşı oradaki hizmetçilere bu eşyaları kim satar, bu malların fiyatını kim bilir buradakilerden kim gidecek diye düşünürken etrafına göz gezdirir. Bilse bilse Kasım bilir o gitsin» der ve Kasım'a söyler.

2184-2187 Kasım kervanbaşının gösterdiği değerli eşyaları sırtına alarak hizmetçilerle gider. Bahçede oturan hanın kızının yanına gelir. Eşyaları getirip önüne koyar o anda Kasım'ı gören han kızının aklı gider.

2188-2191 Kasım'ı gördükten sonra han kızı Kasım'a âşık olur ve Kasım'ın yanına gelir. Karşısına geçip Kasım'ın kolunu tutup ona sorular sorar.

2192-2195 Han kızı değerli eşyaların hepsini görür ancak almak istediği her şey aklından çıkar. Kasım için ne yapacağını bilemez.

2196-2199 Kız Kasım'dan gözünü ayıramaz ve —Siz ne işle meşgulsünüz? diye sorar.

2200-2203 Bunun üzerine Kasım —Ben bu kervanın hizmetkârıyım. Kervanbaşı yaşlı olduğu için ve benden başka kimse olmadığı için «hepsini sat gel» diye bana söyledi der.

2204-2207 Han kızı Kasım'a; ihtiyar olduğu için kervanbaşının hizmetkârı olsan da her kızın senin gibi bir sevgilisi olsaydı bu dünyadan tüm arzularına ulaşmış olarak göçerdi der.

2208-2211 Han kızı Kasım'a; birinin oğlu olsan da, birinin hizmetkârı olsan da eğer benimle burada kalırsan senden hiç ayrılmam der.

2212-2215 Ay yüzlü şirin sözlü değerli han kızı, beni boşuna burada tutma sana karşı bir söz söylemek haddim değil. İstersen bunun karşılığında başımı vurdur der Kasım.

2216-2219 … Yüzünü gördüğüm karakaşlı, beyaz tenli yiğit şimdi senden ayrılırsam ölürüm. Ben biçare sana âşık oldum der han kızı Kasım'a.

2220-2223 Kasım —Ben fakir biriyim, benim gibi birine âşık olmuşsan buna ne çare? Bu ayrılığa sabredip dayanırsan bir padişahın oğluyla evlenirsin der.

2224-2227 Han kızı, —Yüzünü gördükten sonra sana âşık oldum, senden başkasını sevemem, bu âşıklık derdine dayanamayıp can çekişerek ölürüm der.

2228-2231 Han kızı sen soylusun ben değilim, ben sana denk değilim, ama aklım hiç kimseden eksik değil der Kasım.

2232-2235 Han kızı —Hiçbir padişahtan seni eksik görmem, padişahları sana denk görmem, ne olursa olsun Kasım, yanımda dur ben seni kervana göndermem der.

2236-2239 Kasım han kızına —Efendim han kızı, beni göndermezsen sana ayıp deyip kızarlar. İzin ver elimdeki malları kervanbaşına götüreyim onunla vedalaşayım der.

2240-2243 Han kızı Kasım'a —Başına pervane olurum. Seni yanımdan hiçbir yere göndermem. Mallar eşyalar için endişe etme efendim onları hizmetçimle gönderirim der.

2244-2247 Kasım da —Arkadaşınızı yollamayın ben götüreyim ve size geleceğime dair söz vereyim. Vedalaşıp rızasını alayım, kervanı uğurlayayım der.

2248-2251 Han kızı Kasım'a, on kez de söz versen göndermem. Sen gelene kadar büyük bir dert olur. Gitme kal yârim, gideceksen beni kılıçla öldür öyle git der.

2252-2255 Kasım han kızını kırmayıp eşyaları bir kızla birlikte kervana gönderir ve kendisi de burada kalır.

2256-2259 Han kızı Kasım'a gece gündüz hizmet eder ve ona helva, şeker, çay, pilav, et pişirtip Kasım'ın önünde oynar güler.

2260-2263 Ancak kız gülse de yiğit Kasım gülmez, kıza hiç ümit bağlamaz. Kız yüzünü sevse de boynuna sarılsa da evden kaçmayı ister.

2264-2267 Han kızı Kasım'a —Ben senin yüzünü okşayayım sen de sevip benimle beyaz tenini kavuştursan. Emanetin ben de saklıdır. Onu açıp beni bu derdimden (han kızının kadınsal bir hastalığı vardır) kurtarsan der.

2268-2271 Kız ve oğlan birbirine yakınlaşır ve birlikte olurlar ve böylelikle kız hastalığından da kurtulur.

2272-2275 Bu yiğit kasım yiğit gibi yiğit. Kızın gönlünü rahatlatır ve ikisi de birbiriyle iyi anlaşır.

2276-2279 Kızlar değerli eşyaları kervanbaşına verirler. Kervanbaşı —Nerede benim gönderdiğim oğlum? diye sorar. Kızlar da « Hanımımız onu bırakmadı, bizi de eşyalarını getirmemiz için yolladı » derler.

2280-2283 Kervanbaşı kızların bu sözü üzerine diğer kervanlar yükünü tutup yollarına gittiler. Kasım için bir yol yok deyip yoluna devam eder.

2284-2287 Gündüz eğlenen, akşam eğlenen gece olunca da uyuyan han kızı ve Kasım'ın tek işleri içki ve şarap içip, oyun eğlence yapmaktır. Kız da Kasım için sürekli hizmet eder.

2288-2291 Kasım ve han kızı gülüp eğlenirler. Han kızı Kasım'ı canını feda edecek kadar çok sever.

2292-2295 Sözüme kulak asıp dinleyin biraz da oğlunun halini gören talihsiz vezirden bahsedelim.

***

2296-2299 Vezir kuyuya gelir ve ölü olan oğlunu görüp ağlar. O kuyuda olan oğlunun ağzına suyun dolduğunu ve vurularak öldürüldüğünü görür.

2300-2303 Vezir oğlunu kuyudan çekip alır. Allah'ın takdirine boyun eğer. Oğlunu yıkayıp mezara koyar bu olanları anlatmak için hanına gider.

2304-2307 Vezir ata binip hana gider. Kısa bir sürede padişaha varır ve —Biz Kasım'ı kaçırdık der.

2308-2311 Elimizde olsa izini bulup takip edelim, nerede olursa yakalayalım bize karşı bir isyan başlatır der vezir.

2312-2315 Daha sonra bin kişi hanın emri ile atlanıp dağı taşı gezerler. Bir ay boyunca Kasım'ın izini bulmaya çalışan atlılar Kasım'ı bulamazlar.

2316-2319 Bir ay boyunca Kasım'ı arayan ve bulamayan atlılar geri gelirler. Bulamadık diye hana söylerler. —Artık memleketimize dönelim yüce padişahım bütün yurdu aradık derler.

2320-2323 Han ise —Bu Kasım başımıza bela oldu, sizler bölünüp yurdunuza dönün ben de bahçeli sarayda hasta olan kızımın halini hatırını sorayım der.

2324-2327 Han bu bahçedeki saraya kızının halini hatırını sormak için yalnız gelir ve kızın annesi gibi olan hizmetçileri hanı görünce onu karşılarlar.

2328-2331 Kızı ile babası muhabbet eder. Muhabbet edip sözlerini tamamlarlar. Babası kızının haline bakınca iyileştiğini görür ve gönlü rahatlar.

2332-2335 Han kızına —Işığım, iyileştin mi, gönlünce gülüp eğleniyor musun? Seni görmek için geleyim dedim diye söyler.

2336-2339 Han, Allah'a şükür iyisin gönlüm çok rahat. Bunun içinde şekerle çay içip burada bir ay kalıp dönerim der.

2340-2343 Han kızı babasına çeşitli yemeklerden yedirir daha sonra babasından —Baba izin verirsen uyumaya gideyim başım çok ağrıdı der.

2344-2347 Han kızına izin verir. Kız babasının yatağını hazırladıktan sonra babasının izni ile kendi odasına gelir.

2348-2351 Han kızı odasına gelince, Kasım —Gel yanıma otur, sen gideli hayli zaman oldu seni özledim der.

2352-2355 Sonra Kasım namaz kılar. Han ise yine kızının yanına gelir. Bu sırada han camdan gizlice bakar ve namaz kılan Kasım'ı görür.

2356-2359 Yiğit Kasım namazını kılarken padişah Kasım'ı görür. « Aradığım düşmanım buradaymış » der ve ne yapacağını düşünür.

2360-2363 «Buraya girip yakalamak istesem kaçıp gidecek, cezalandırmaya çalışsam tek olduğum için beni öldürür. En iyisi kapıyı kilitleyeyim ve asker gönderip tutuklatayım» der.

2364-2367 Han, « Kasım'ı yakalatıp öldüreyim emrimi yerine getirteyim pehlivanları hemen gönderip Kasım'ı öldürüp göz görmeyen bir yere gömdüreyim » der.

2368-2371 Padişah bu düşüncelerle kapıyı kilitleyip gider. Koşturarak şehire gelir. Bu olanları gören hizmetçi yaşlı kadın, Kasım'a « padişah sizi gördü » diye haber verir.

2372-2375 Yaşlı hizmetçi —Padişah sizleri gördü eve gitti. Oyalanmadan geri dönüp gelir şimdi. Pencereyi açıp dışarı çıkın der Kasım ile han kızına.

2376-2379 Yakalarsa üçümüzü de öldürür. Kaçıp bir yere saklanalım sakın bizi öldürmez diye düşünme çok sinirlendi bizi öldüreceği âşıkâr der yaşlı kadın.

2380-2383 Camı kırıp çıkarlar. Han kızı, yaşlı hizmetçi ve Kasım on gece on gündüz yol gidip bir dağa varırlar. Bu dağın içinde tek bir ev vardır ve üçü de bu eve yerleşirler.

2384-2387 Geldikleri bu evde bir yaşlı kadın yaşamaktadır. Bu yaşlı kadın üçüne de yemek verir. Bitkin düşen zavallılar pek yorgundur ve yatak açıp uyurlar.

2388-2391 Bu üçü —Buralar daha önce hiç görmediğimiz yerler. Bu dağların adı ne, bu yerler neresidir, burada hangi şehir ve hangi padişah vardır? yaşlı teyze bize cevap veresin derler.

2392-2395 Yaşlı teyze de —Burada Bağdat adında bir şehir ve bu şehrin Harun Reşit adında bir padişahı vardır. Buranın ekini ve meyvesi çok ucuzdur ve buraya gidenler kazanç elde ederler der.

2396-2399 Bir yığın ot çok para eder. Satsan alsan iki kilo un eder. Bu şehrin bereketi yayana at, açа yemek olur bu tarafa doğru gidin der yaşlı teyze.

2400-2403 Bu üç garip bu yerden ayrılırlar ve iki günde Bağdat'a varırlar. Yakın yerde bir kışlak bulurlar ve burayı mesken edinirler.

2404-2407 Kasım han kızının yüzünü kimseye göstermez herkesten saklar. Bunlar kendilerine kayada bir yer bulurlar ve burada kalırlar. Şimdi ise han kızının babasının hikâyesini anlatayım.

2408-2411 Han Basra'ya gider ve ferman vererek bin kişiyi atlandırır. « Gidin Kasım'ı tutuklayın öldürelim » der ve Kasım'ı kilitlediği sarayın odasına gelirler.

2412-2415 Han, kızının sarayına gelir ve Kasım'la kızını göremez. Yaşlı kadın da yoktur. Dağı taşı arar ancak ne bir iz, ne de onları gören birisini bulamazlar.

2416-2419 Bin kişi Kasım'ı, han kızını, yaşlı hizmetçiyi ararlar ancak bulamazlar ve yurtlarına geri dönerler. Bunun üzerine vezir ile han bir uğursuzluk oldu deyip ağlarlar.

2420-2423 Han ve vezir araya araya bulamayadursunlar, başları zahmet çekedursun, bu sırada Kasım Bağdat'a odun almak için gider ve odunları pazarda satar.

2424-2427 Kasım dışarıdan odun alıp pazarda satarken, yaşlı kadın ve han kızı kayalıkta kalırlar. Pazara giden Kasım yorulup terler ve zavallı Kasım odunlarını yere bırakır.

2428-2431 Daha sonra odunlarını pazarda satan Kasım odundan kazandığı parayla iki ölçü un alır. Yarısını kendileri için ayırıp yarısını da sadaka verir.

2432-2435 «Kendim yesem de yemeğe doymam, nasıl olsa bir işim de yok. Bana sadakanın ahirette bir faydası olur, cömertliğimi terk etmeyeyim» diye düşünür.

2436-2439 Dolaşarak odunu satan Kasım kendisine bunu iş edinir. Sırtına attığı odunlara yaslanıp « Allah'ın yazdığına ne çare » diye düşünür.

2440-2443 Zenginliği yok olup biçare olan bir insan, bir odun satmazsa bir kuruş kazanamaz. Türlü ölümlerden döndün zavallı Kasım, ölmediğine şükür et der ve odun satmaya devam eder.

2444-2447 Yayan gidip bir yerden odun alıp gelen Kasım'ın sırtından terler akar ve Allah isterse servetimi geri verir eğer servetime kavuşursam yarısını hayır için harcarım diye düşünür.

2448-2451 Kasım bunun gibi hayallere dalarak oturur ve etrafına bakacak olur. Basra'da bana misafir olan dostumu görseydim diye düşünür.

2452-2455 Odunu yere koyup oturan Kasım'ı camdan bakan bir kız görür ve tanır. Kızın gözünden yaşlar süzülür.

2456-2459 Kasım da camdan bakan hizmetçi kızı görür ve tanır. Kasım daha sonra kızı gördüğü saraya gelir. «Misafirime hediye ettiğim hizmetçim mi der bakakalır.»

2460-2463 Bu hizmetçi kız da evden çıkarak Kasım'a doğru gelir ve birbirlerini tanırlar. Hizmetçi kız Kasım'ın ayağına kapanır.

2464-2467 Kasım kıza —Dur! Başını kaldır, senin padişahın sarayında ne işin var? diye sorar ve ikisi de dayanamayıp ağlamaya başlarlar.

2468-2471 Hizmetçi kız; padişah size geldiğinde, siz kendinizi cömert olarak tanıttınız ama misafiriniz size kim olduğunu söylemedi, tüccarım diye misafir oldu ve siz de en son bizi ona hediye ettiniz der.

2472-2475 Hizmetçi; padişah sizi sevip, Basra'dan Bağdat'a geri döndüğü zaman «han olsun» diye sizin için emir verdi. Ancak sizin öldüğünüzü duyduktan sonra padişah çok üzüldü der.

2476-2479 Hizmetçi kız, ben burada daha fazla oyalanmayıp sizin yaşadığınızı padişaha söyleyeyim. Eğer sizin yaşadığınızı padişah bilirse çok sevinir ve mutlu olur der.

2480-2483 Hizmetçi kız gidip hanımına (Zübeyde) haber verir. —Kasım'ı sokakta dolaşırken gördüm tanıdım, öldü denilen Kasım buradadır deyip hüngür hüngür ağlamaya başlar.

2484-2487 Hanım Zübeyde ile hizmetçi Kasım'ı görmeye giderler ve bunları gören padişah Harun Reşit bu ikisini takip eder, bunların kime baktığını anlamaya çalışır.

2488-2491 Kız padişaha selam verip —Biz Kasım'ı gördük ve onu tanıdık. Kasım ölmemiş der.

2492-2495 Bunun üzerine padişah — Hani? diyerek etrafına göz gezdirir. O anda Kasım'ı görür ve tanır. Benim gördüğüm Kasım Jomart işte bu der ve vezirini çağırtıp karşısına alır.

2496-2499 Bir asker gidip Kasım'ı padişahın yanına getirir. Kasım gelince selam verir. Padişah ayağa kalkıp Kasım'ı kucaklar ve tek kelime etmeden ağlamaya başlar.

2500-2503 Kasım padişahla görüşüp kucaklaştıktan sonra Kasım hüzünlenir ve padişah Kasım'a «Öldü denilen Kasım sen misin?» diye sorar.

2504-2507 En sonunda Kasım da padişahı tanır. Kendisine misafir olarak gelen padişahın ayaklarına kapanır.

2508-2511 Padişah Kasım'a —Başını kaldır ve halini durumunu anlat. Seni öldü diye işittim. Bana başından geçenleri, nasıl dirildin, nasıl buraya geldin? her şeyi bana anlat der.

2512-2515 Padişah —Dünyada hiç kimse senin servetine sahip olamaz neden bu serveti bırakıp bu hale, buralara geldin, senin sırrın nedir? diye sorar.

2516-2519 Padişah Kasım'a — Ben sana Basra'da misafir oldum. Bana çok hizmet ettin, türlü yemekler yedirdin çok hürmet ettin. Sayısızca değerli hediyeler verdin der.

2520-2523 Yiğit Kasım niçin bu hale düştün? Sayısız hesapsız hazineni bırakıp buralara geldin? diye padişah Kasım'a sorar.

2524-2527 Bunun üzerine Kasım başından geçenleri padişaha anlatır. Ayrıca han ile vezirin kendisine düşman olduğunu, zehirli yemek yedirilerek zehirlendiğini ve gömüldüğü yeri anlatır.

2528-2531 Kasım böylece başına gelenleri anlatır ve padişah da hepsini dikkatle dinler. Kasım'ın başından geçen olayları dinleyen halk duydukları karşısında şaşırır.

2532-2535 —Kasım «Allah bu han kızını bana nasip etti, bu kızla beraber yanında yaşlı bir anam da var. Bu ikisi şimdi bir kışlakta kalıyorlar. Ne varsa hepsini eksiksiz anlattım padişah sana der.

2536-2539 Halife Kasım'ın sözlerini dinler ve Kasım'ı kendi altın tahtına oturtur ve — Allah sana yardım etmiş düşmanının kızını almışsın der.

2540-2543 Padişah — Ben ferman yazıp senin han olmanı emir ettim. Bundan dolayı han ile vezir seni öldürmek istediler. Düşmanlıklarını şimdi anladım der.

2544-2547 Padişah, Kasım'a senden çok razıyım, bizden hep iyilik göreceksin, seni öldürmek isteyen Basra hanı ve onun veziri vebalden korkmazlar der.

2548-2551 Padişah fakir Kasım'ı zengin yapar, üstüne has ipekten kaftan giydirir. Han kızını ve yaşlı kadını da saraya getirtir. Kasım, han kızı ve yaşlı kadın sarayda yaşamaya başlarlar.

2552-2555 Padişah üçüne her türlü giysiyi giydirir, elvan şeker ve pilavı bol bol yedirir. Kasım bağ bahçeye gelir ve onun için yapılan türlüm eğlenceyi görür.

2556-2559 Padişah Kasım'a —Sözüme kulak ver, Basra'ya asker gönderdik. Sana öldü diyen düşmanların buraya geliyor der.

2560-2563 Kasım bunu duyunca şükür eder. Elini bağlayıp padişaha selam verir. Padişah Kasım'ı kendi hazinelerini göstermek için güzel bir eve götürür.

2564-2567 Kasım bu evde ilginç ve çeşit çeşit açılmış altın sofralar görür. Bu altından sofralarda sayısızca yemekler vardır. Bu sofralarda oturup yiyip içip oradan çıkarlar.

2568-2571 Bu altından sofranın olduğu odadan dışarı çıkarlar ve Zübeyde'ye gelirler. Zübeyde'nin tahtta oturduğunu görürler. Onlar da gelip tahta otururlar. Zübeyde de kalkıp Kasım ile padişahın yanına gelir.

2572-2575 Kasım'la padişah altın tahta oturur ve hizmetçi kızların hepsi padişahın huzuruna gelir. Gelen hizmetçilerden birisi diğerlerinden çok güzel, çok akıllıdır ve şarkı söyler.

2576-2579 Padişah Kasım'a bu güzel kızın şarkısını dinleyin der. Bu kız bu sırada Kasım'ı görünce aniden düşer ve bayılır. Sessiz sedasız yerde kalır.

2580-2583 Bunu gören kızlar şaşırıp kıza bakakalır ve kızlar feryat figan edip ağlamaya başlarlar. Padişahla Zübeyde yürüyerek kızın yanına gelirler.

2584-2587 Ağlayan kızlardan biri yerde yatan şarkıcı kızın başını kaldırır. Kasım kızın yüzünü görünce o da aniden düşer ve bayılır. Padişah bu duruma çok şaşırır ve Kasım'ın başını dizine alır.

2588-2591 Belli bir zaman sonra Kasım aklını toplayıp —Nice yıldır aşk ateşi ile yanarak dolaştım, sevdiğim yârimi size anlattım aklınızda mı ey padişahım? der.

2592-2595 Kasım, ben onun derdine duçar oldum. Sevgilimi bir kez görmeye hevesli oldum. Dürdane sevgili yârim işte buradadır. Onu görmesem hasretlik çekerim der.

2596-2599 Bizim ikimizi Nil Nehrine götürüp attıklarında Allah'ım bizi sağ salim kurtardı. Güzel yüzünü görünce çok şaşırdım der Kasım.

2600-2603 Dürdane halifeye doğru yürüdüğünde, Halife —gelme orada dur! der ve Nil Nehrinden nasıl çıktığını sorar.

2604-2607 Bunun üzerine Dürdane padişaha cevap verir. Eğilip başı ile padişahı selamlar ve —Cellatlar bizi Nil'e atmak için götürdüğünde su ile nefes alamadan akıverdim.

2608-2611 Bir vakit suya battım takatim kalmadı, su yuttuğum için içim tamamen suyla doldu. Canımdan ümidimi kestiğim zaman bir şeye takıldım.

2612-2615 İliştiğim şey bir balıkçının ağıydı. —Ey efendim size her şeyin doğrusunu anlatayım. O balıkçı beni balık sanıp çekip nehirden çıkardı. Sudan çıktıktan sonra bayılmışım.

2616-2619 Eceli gelmeyen ölmezmiş, birinin düşmanlığıyla bir şey olmazmış ve Allah'tan ecel gelmese kuluna bir bela gelmezmiş der Dürdane.

2620-2623 Daha sonra yatıp dinlendim ve kendime geldim. Kendime geldikten sonra balıkçı beni evine götürdü ve balıkçı bana —Kimsin? diye sordu.

2624-2627 Çok kusup aklımı toplayıp gözümü açtım. Balıkçı ile konuşup kim olduğumu anlattım baştan sonra sırrımı beyan ettim.

2628-2631 Balıkçı «padişah öldürür» deyip çok korktu beni alıp Bağdat'a giden bir tacire «bu benim hizmetçim» diyerek sattı.

2632-2635 Bu tacir beni satın alıp birkaç güne Bağdat'a getirdi. Beni buraya o tacir getirip Zübeyde'ye hediye etti der.

2636-2639 Dürdane'yi dinleyen ve ona bakan padişah, Dürdane'nin diğer kızlardan on kat daha marifetli olduğunu ve kimsenin ona denk gelemeyeceğini anlar.

2640-2643 Padişah doğruları söyleyen Dürdane'ye —Doğrudur dediklerin. Seni serbest bıraktım. Kasım ve Dürdane'ye ikiniz sözümü iyi dinleyin der.

2644-2647 Padişah, Kasım ve Dürdane'ye bu ikisi birbirini sevip âşıklık derdi ile yandılar. Sevenleri kavuşturursak bizlere de bir sevap olur mu? der.

2648-2651 Padişah Dürdane ve Kasım'ın nikâhını kıyıp bütün halkı toplayıp üç gün düğün yapar, iki âşık muradına erer ve mutluluktan ağlarlar.

2652-2655 Jomart Kasım sevgilisiyle birlikte padişahın ayaklarına kapanır ve padişaha — Tüm servetimi size armağan ediyorum der.

2656-2659 Padişah ise —Bunun gibi bir teklifi kabul etmem, bu serveti kendi hâkimiyetinde cömertlik için kullan ölene kadar ömrünü zevk sefa içinde geçir der.

2660-2263 Padişah Kasım'a böylece cevap verir. Halife Kasım'a hürmet eder ve padişahın Basra'ya gönderdiği vezir Cafer de gelir ve Kasım'ı görmüş olur.

2264-2667 Vezir Cafer Kasım'ın düşmanı Basra hanı ve veziri Abulfatah'ı alıp Bağdat'a getirir. Vezir ve han padişah bizi öldürecek diye canlarından ümitlerini keserler.

2668-2671 Padişah Harun Reşit Basra hanı için halı serdirir ve yanlarına oturtur ve hanı sorgulamaya başlar.

2672-2675 Padişah —Ben Kasım han olsun diye mektup yazdım. Sen benim söylediğim emrimi dinlemedin. Bunu neden yaptınız? der Basra hanına.

2676-2679 Basra hanı —Yazdığınız mektup bize ulaştı padişahım. Bu aciz kulunuz mektubu aldı emrinizi kabul ettik ancak han olacakken Kasım öldü der.

2680-2683 Bunun üzerine halife —Kasım'ı getirin diye emir verir. Kasım için bir adam gider ve Kasım selam verip huzura gelir. Kasım'ı gören han ve vezir aklını kaçırır.

2684-2687 Kasım'ı gören han bayılır vezir ise kıpırdamadan kalakalır. Padişah ise, diri adama öldü diyen zalimler. Öldü dediğiniz adam buradadır der.

2688-2691 Padişah hana —Utanmadan ne diye yalan söyledin, yaşayan adama «öldü» dedin diye sorar ve sonunuzu sizi göstereceğim sizi öldüreceğim der.

2692-2695 Utanmadan bana yalan söylediğin için seni herkesin önünde rezil edeceğim ve herkesin önünde yüzü kara edip kederlendireceğim der.

2696-2699 Padişah sözlerine; Kasım sizi onu zehirleyeceğiniz ne yaptı ki onu zehirlediniz? Ne zorluk çıkardı söyle bana? İkiniz ona çok eziyet etmişsiniz bunun karşılığında Allah kızını Kasım'a nasip etmiş diye devam eder.

2700-2703 Han —Buyruğunuza karşı gelmedim. Yerimi Kasım'a verecektim. Ancak Abulfatah şeytan gibi aklımı çeldi. Bu sözüm size yalan gelir ama Allah'a ayandır.

2704-2707 Vezir Abulfatah Kasım'ı öldürmek için ona zehir verdi ve bana şart koydu. «İçi temiz olan Allah'a yakındır.» bundan dolayı kızım Kasım'la sana geldi der han.

2708-2711 Han, nice yıldır han oldum. Zevk sefa sürdüm. Ey efendim öleceğimi şimdi bildim. Vezirin sözüyle yoldan çıktım ve sonunda bugün huzurunuza geldim.

2712-2715 Padişah —Sırtının derisini yüzdürüp çeneni şişe çektireceğim. Bu yaptıklarım senden sonra gelenlere ibret olsun der.

2716-2719 Padişahın emri ile cellatlar gelir vezir ve hanı yakalayıp ellerini ve kollarını sıkıca bağlarlar. İkisinin hakkındaki hükmü duyan halk şaşırır.

2720-2723 Kasım Harun Reşit'e —Sen cihanın halifesisin. Ben dilerim ki bunların günahını bağışlayasın. Abulfatah'ı öldürsen de kayınbabam olan hanı öldürme der.

2724-2727 Ey padişahım rica ederim, babamı (kayınbabamı) bağışlayasın. Onun ölmesiyle bu kara toprak doymaz. O vezirin sözüyle bu kötülüğü yaptı. Kendi rızamla bunları yapmadım dedi der.

2728-2731 Padişah —Bu hanın bağlarını çözün der. Hana da bundan böyle kötülük yapma diye nasihatte bulunur. Kasım'ın öcü han kızını almasıyla bitmiştir. Veziri darağacına asın sonra başını kesin diye emir eder.

2732-2735 Padişah hana tövbe et günahlarından kurtul, bu yaptıklarını hiç unutma der. Vezir Abulfatah'ın da idam edilip başı ile vücudunun ayrılmasını emreder.

2736-2739 Sonra han halifeye kul olup —Ey efendim değerini yeni bildim Kasım'ın kulu olmaya razıyım. Ne buyursan buyruğuna uyacağım der.

2740-2743 Padişah da —Kasım Basra'ya büyük bir han olsun. Bu sözümü işit ona kötülük eden kim olursa olsun sülalesini ve onu yok edeceğim der.

2744-2747 Padişahın emri ile vezir idam edilir. Düşmanı öldüğü için Kasım'ın gönlü ferahlar. Vezirinin öldürüldüğünü gören hanın ise korkudan uykuları kaçar.

2748-2751 Bunun üzerine halife —Kasımcan içini ferah tut başından zorluklar gitti, zavallı han sana kayınpeder oldu. —Kayınpederini kendine vezir tayin et der.

2752-2755 Padişahın buyruğu ile Basra hanı damadı Kasım'a vezir olur. Basra'ya vali/han olan Kasım düşmanından öcünü aldığı için de mutludur.

2756-2759 Öldürülmek istenen, doğduğu memleketi ayak yalın, karın aç terk etmek zorunda kalan Kasım Allah'ın açtığı kapıyla han kızını alıp han olarak Basra'ya geri döner.

2760-2763 Kasım zorluktan kurtulup rahatlığa ulaşır. Halife de Kasım'ı pekiyi ağırlar. On deveye her türlü hazine yükletir ve Kasım'ı ata bindirir.

2764-2767 Kasım padişahla vedalaştıktan sonra yola düşer. On günde Basra'ya ulaşır. Basra'ya gelmeden üç gün evvel «Bütün halkım beni karşılasın» diye haber gönderir.

2768-2771 Atlı, yayan tüm halk Kasım'ı karşılarlar. Bu sırada eski hanlarının vezir olduğunu ve Kasım'ın yanında iki eşinin de geldiğini görürler. Kasım'ın gönlünde artık hiçbir kaygı yoktur.

2772-2775 Kasım ile halkı selamlaşıp zengin, fakir, yaşlı, genç herkesi mutlu eder. Halkına başından geçenleri anlatır. Bütün herkes hanları olan Kasım'ın karşısında ağlaşır.

2776-2779 O Kasım Basra'nın hanı olur. Zenginliği gibi bahtı da bol olur. Allah dilerse kul mutlu olur.

2780-2783 Eceli gelmeden kimse ölmez, eceli gelmeyeni ise Allah korur. İnsan öldürmek istese de Allah'ın takdiri ile gelmeyen ecel öldürmez.

2784-2787 Kasım yıllarca adil bir han olarak ülkesini yönetir. Onun yerine geçecek Tahir adında bir oğlu olur. Daha sonra onun yerine Tahir geçer ve onların adını duyanlar dua eder.

2788-2791 Kasım han olur ve bütün herkese hükmeder. Kendisini kurtaran kırk haraminin hepsine kırk at ve kırk kaftanla beraber hepsine güzel hediyeler verir.

2792-2795 Sonunda bu dünyadan herkes göçer. Herkes kendinden sonrasına iyilik bırakır ve Kasım'ın hikâyesi de burada biter.

2796-2799 Ey yarenler, bu sözü dikkatlice dinleyin. Sözümde hata varsa affedin. Allah rızası için Şeyhülislamoğlu Jüsipbek'e dua edin.

4. BÖLÜM
İNCELEME

4.1 KASIM JOMART DESTANI'NIN ÖZETİ

Bağdat diyarında sekiz şehire hükmeden kendisinden övünerek bahseden Halife Harun Reşit bir gün bilgin ve bir o kadar sadık veziri Cafer'i huzuruna çağırtıp kendisinden başka daha cömert, daha adaletli, daha haşmetli birinin olup olmadığını sorar. Bunun üzerine doğru bildiğinden şaşmayan Cafer padişaha sivri bir dille cevap vererek Basra'da Kasım adında birinin olduğunu ve Harun Reşit'ten daha cömert, daha adaletli olduğunu söyler. Bunun üzerine sinirlenen padişah vezirini zindana attırır. Bu sözlerin doğruluğunu öğrenmek için tebdili kıyafetle Basra'ya yola çıkar. Kasım'ın sarayına misafir olan padişah ilk başta onun bir cahil, sahtekar olduğunu ve gösteriş budalası olduğunu düşünür. Ancak Bağdat'a dönmek için kaldığı eve gelince evinin önünde sayısız değerli eşyaları görünce Cafer'e hak verip Kasım'ın da gerçekten cömert biri olduğunu düşünür. Bu hediyeler için Kasım'a gider ve Kasım'a nasıl bu kadar zengin olduğunu sorar. Bunun üzerine ise Kasım başından geçenleri, bebekken anne, babasının öldüğünü, zenginken fakir olduğunu, diyar diyar dolaştığını, Mısır'a gittiğinde Dürdane adlı bir kıza âşık olduğunu anlatır. Ancak halife de dahil olmak üzere kimseye söylemediği tek sırrı hesapsız çokluktaki hazinesidir. Bu ziyaret üzerine Kasım daha önce yaptığı cömertliğin kat kat fazlasını yaparak halifeyi kendisine hayran bırakır. Kasım'ın başına gelen bütün musibetler kendisine miras kalan ve harcandıkça çoğalan yerini Kasım'dan başka kimsenin bilmediği hazinesi yüzündendir. Kasım çile dolu yolculuğunda türlü hadiseler yaşar ve bu hadiselerle hayatına birçok insan girer. Kasım Harun Reşit'e yaptığı izzet-i ikramdan dolayı Harun Reşit affettiği veziri ile konuşarak Kasım'ı Basra hanı olarak tayin eder. Bunu öğrenen Basra hanı ve kötü veziri Kasım'a düşman olurlar. Kasım'a türlü kötülükler yapan Basra hanının kızı ise Kasım'a âşık olur. Kasım kızla birlikte sarayda otururken Basra hanı bunları görür ve Kasım, kızı ve onun hizmetçisi yaşlı kadını alarak aç, yorgun bir şekilde Bağdat'a kaçar. Burada Kasım'ın halifeye hediye ettiği köle kızlardan biri efendisi Kasım'ı tanır ve Kasım'ı Harun Reşit'in huzuruna götürür. Kasım yine başından geçenleri halifeye anlatır. Halifenin sarayında sevdiği ve hiç unutamadığı sevgilisi Dürdane ile karşılaşır. Dürdane ve Kasım başlarından geçenleri halifeye arz ederler. Halife Cafer'e emir vererek Basra

hanı ve kötü veziri Abulfatah'ı Bağdat'a getirtir. Kötü vezir idam edilir Basra hanı ise tövbe eder ve Harun Reşit'in emri ile damadı Kasım'a vezir olur. Kasım, Dürdane, ikinci eşi han kızı, yaşlı hizmetçi ve Kasım'ın kayınbabası Basra'ya dönerler. Kasım'dan sonra yerine oğlu Tahir geçer. Basra uzun yıllar boyunca adaletle yönetilir.

4.2 DESTANIN YAPISI

Kasım Jomart Destanı manzum ve kısa bir bölüm olmak üzere nesirden oluşmaktadır. Mısralar genellikle kafiyeli, ahenklidir. Destanda birbirini tekrar eden sözcükler kullanılmış ve bu sözcükler anlatımı vurgulamıştır. Destan manzum içerikli olmasına rağmen ekseri diyaloglardan meydana gelmiştir. Destan kahramanları bazen anlatıcı konumunda bazen ise dinleyici konumunda bulunmaktadır. Destan padişah Harun Reşit'e övgülerle başlayıp aktarıcıya dua etmekle bitmektedir. Devrik cümleler üzerine kurulan destan yer yer Arapça ve Farsça kelimeleri ihtiva etse de gayet anlaşılır bir dille yazılmıştır. Destan mit, masal içerikli olmadığı için içinde pek fazla motif bulunmamaktadır. Çalışmasını yaptığımız destan hikâyelik destan olarak da anılmaktadır. Zaman kavramı olarak net bir tarih yoktur ancak gece gündüz vs. kavramlarla olayların zamanı tanımlanmıştır. Sürekli bir yer/şehir değiştirme durumu üzerinde devam eden destan çeşitli şehirlerde geçmektedir. Destan olaylarının birbirine bağlanacağı zaman aktarıcı devreye girer ve şimdi geçelim şunun, bunun (karakter isimleri verilir) hikâyesine bu sözümüze kulak verin der ve başka bir olaya geçişi yapar ilk birkaç dize aktarıcı konuşur daha sonra olay hangi karakterin başından geçmişse o karakter söz alır, anlatıcı olur ve olayı anlatmaya başlar. Anlatıcı iyi karakterleri anlatırken övgü ile bahsederken kötü karakterleri yererek anlatılır.

4.3 DESTANDA GEÇEN ŞAHISLAR

Hz. Yakub: Hz. Yusuf'un babası, Hz. İshak'ın oğlu olan Yakub Peygamber. Hz. Yusuf'un başına gelenlerden sonra gam ve kaygının sembolüdür (Devellioğlu, 2010, s.1347).

Hz. Yusuf: İsrailoğullarından Hz. Yakub'un oğludur. Kardeşleri tarafından kuyuya atılmış ve Mısır'a köle diye satılmıştır. Güzelliğin sembolüdür ve Yusuf ile Zeliha hikâyesi Kur'an'da da anlatıldığı gibi şark müelliflerinin mühim mevzularından biri olmuştur (Devellioğlu, 2010, s.1354).

Hz. Nuh: Nuh peygamber, Kur'an'daki kronolojik sıraya göre yirmi beş peygamberin baştan üçüncüsü (Devellioğlu, 2010, s.988).

Harun Reşit: Kendisini öven, görkemli bir hayat yaşayan, Bağdat'ta hüküm süren bir padişah olarak destanda vücut bulmuştur. Aslında Arap ellerinde yerleşen Abbasi Devleti'nin 5. Hanedanıdır. Destanda Harun Reşit, halife, padişah olarak adlandırılmıştır. Oldukça heybetli ve kesin hükümlü, sinirli ama bir o kadar da merhametlidir.

Kasım: Destanın ana karakteridir. Basra'da yaşayan ve çok cömert olan bir delikanlıdır. Oldukça güzel bir yüze ve temiz bir kalbe sahiptir. Herkese iyilik yapan Kasım, destan da E'bul Kasım, Er Kasım, Kasım Er, Kasım Jomart gibi isimlerle anılmıştır. Hesapsız çokluktaki hazinesi Kasım'ı hem saygın bir kişi yapmış, hem de düşmanlarının odağı haline getirmiştir. Basra Hanı olarak yaşamına devam etmiştir.

Zübeyde: Tarihi bir kişilik olan Zübeyde, Harun Reşit'in eşidir. Harun Reşit'in birçok düşüncesine uyan bazen Harun Reşit'e öğütte bulunan oldukça güzel, iyi niyetli ve zeki bir kadındır.

Cafer: Harun Reşit'in en bilgin, en güvenilir, en zeki veziridir. Bazen Cafer, bazen Fazıl isimleriyle destanda yer alan Cafer gözü pek bir insandır. Kasım'ı çok seven, haklının yanında, haksızın karşısında olan bir vezirdir. Kasım'ın düşmanlarını yakalayıp Kasım'ın öcünü almasına yardım etmiştir.

Dürdane: Kasım'ın unutamadığı sevgilisidir. Aslında soylu bir aileden gelir ancak babası öldükten sonra annesi tarafından köle olarak satılır. Daha sonra bir padişaha cariye olarak satılır. Kasım'la tanışır. Daha sonra çeşitli nedenlerden dolayı yine köle olarak satılır bu kez de Harun Reşit'in sarayına köle olarak satılır. Burada Kasım'la karşılaşır ve Basra'ya han eşi olarak geri döner.

Abdulfettah: Kasım'ın babasıdır. Aynı zamanda bu dönemde yaşayan Mısır padişahının çok sevdiği veziridir.

Mezbura: Nişanlısı tarafından aldatılan, daha sonra altı yerinden bıçaklanan ve çukura gömülen, Kasım tarafından bulunan ve kurtarılan güzel bir kızdır. Babası tarafından çok sevilir ve bir dediği iki edilmez.

Namahram: Mezbura'nın babasının zoruyla Mezbura ile nişanlanan ve Mezbura'yı aldatıp daha sonra onu bıçaklayıp gömen, ticaretle uğraşan adamdır. Kasım'ın evinde misafir olduğu bir gecede Mezbura tarafından başı kesilerek öldürülür.

Mahiyar: Mezbura'nın sadık bir hizmetçisidir. Mezbura'nın tüm emirlerini yerine getirerek Mezbura'nın Namahram'dan intikam almasına yardım eder.

Abulfatah: Basra hanının veziridir. Namert, kötü ve cimri olmasıyla bilinir. Kasım'ın baş düşmanıdır. Parayı her şeyden üstün tutar.

Balkıs: Vezir Abulfatah'ın kızıdır. Çok utangaç ve namuslu, güzel yüzlü bir kızdır. Babasının tehdidi ile Kasım'ın evine gidip, Kasım'ın hazinesinin yerini öğrenmek zorunda kalmıştır. Kasım'la dünya ahiret kardeş olmuştur.

Kalibek: Basra hanının tek yeğenidir. Aynı zamanda Abulfatah'ın damadı, Balkıs'ın nişanlısıdır.

Basra Hanı: Veziri Abulfatah'ın kötü fikirlerine uyarak Harun Reşit'in emrine karşı gelmiş ve sonunda yaptıklarının cezasını çekmiş biridir. Tövbe edip, Harun Reşit'in emri ile damadı Kasım'a vezir olarak Basra'da yaşamıştır.

Han Kızı: Destanda adı belli olmayan bir karakterdir. Kasım'a çok âşık olan han kızı Kasım için her şeyi göze almıştır. Güzel yüzlü ve temiz huylu bir kızdır. Kasım'ın eşi olarak Basra'da yaşamıştır.

Tahir: Kasım'ın varisi olarak yerine geçen oğludur. Kasım'dan sonra Basra'yı Tahir yönetmiştir.

İhtiyar Adam: Kasım'ı evlatlık alıp tüm servetini Kasım'a bırakan, çocuk özlemi çeken iyi niyetli kimsedir. Doksan altı yaşında ve o da Kasım gibi Basra şehrindendir.

İhtiyar Kadın: Han kızını ve Kasım'ı Basra hanının gazabından koruyan ve han kızını evladı gibi seven yaşlı kadındır.

Sakıpcamal: Dürdane'yi satın alan dönemin Mısır padişahının baş ağasıdır. İyi kalpli biridir.

Kırk Haramiler: Kasım'ı tabuttan kurtaran ve onu alıp dağa kaçan, Kasım'a yardım eden kırk atlı soyguncu. Daha sonra Kasım tarafından ödüllendirilmişlerdir.

Abulfatah'ın Oğlu: Babasına yardım eden Kasım'a sebepsiz yere düşman olan ve Kasım'ı kuyuya atan bir gençtir. Bu yaptığı kötülükleri canı ile ödemiş Kasım tarafından kuyuya atılmıştır.

Basra Hanının Askeri: Yüzbaşı olarak anılan ve kötülük için hizmet eden, Kasım'dan günlük bin altın haraç alan bir adamdır.

4.4 DESTANDA GEÇEN HAYVANLAR

At: Destanda oldukça geniş yer tutmuş ve çeşitli isimlerle çeşitli görevlerde kullanılmıştır. Argımak, (soylu-asil at), beylerin bindiği yüğrük atı, yılkı, 'biye' kısrak vb. Burada at hem iyi karakterlerin Kasım, Cafer, Halife vb. binekleri olduğu gibi kötü karakterlerin Abulfatah, Basra hanı ve benzerinin de bineği olmuştur. Ulaşımı, haberleşmeyi sağlayan at, aynı zamanda sofrada yemek olarak sunulmuştur. Kısrak ve argımak at soylu ve asil oldukları için değerli misafirler için ikram olarak kesilmiştir. Yemek olarak kullanılan at aynı zamanda hediye olarak da kullanılmıştır.

Koyun: Hemen hemen her ulusta yer alan etinden, sütünden, yününden faydalanılan bir hayvan olmakla beraber geçmişte olduğu gibi günümüzde de misafir için kesilmekte ve ikram edilmektedir.

Deve: Destanda yer alan binek hayvanlarındandır. Bazen 'tüye' bazen de 'demey' olarak anılsa da genel olarak hediye edilmek için kullanılan bir hayvan olarak destanda yer almıştır.

Papağan: Tuti kuşu, dudu kuşu olarak bilinmektedir. Ana vatanları Hindistan olan bu renkli ve konuşma yeteneğine sahip olan kuşlar destanda görkemli ve hoş kokulu bir kuş olarak tasvir edilmiştir.

Bülbül: Divan edebiyatının vazgeçilmez kuşu olan, destanda gösterişi ve güzel sesiyle insanı mest eden bir kuş olarak verilmiştir. Çalışmasını yaptığımız destan Arap edebiyatından aktarıldığı için bülbül ve tuti kuşu birbirinden ayrılmaz bir bütün gibi aynı işlevde kullanılmıştır (gösteriş ve güzellikleriyle insanı hayran etme).

Kuğu: Destanda geçen bir diğer kuştur. Kuğunun boynunun uzunluğu ve beyaz renginin özellikleri kahramanın sevgilisine aktarılmıştır. Kuğu güzelliği ile bilindiği için sevgilinin endamını tarif etmek için uygun bir kuştur.

4.5 DESTANDA GEÇEN YER VE SU ADLARI

Nil Nehri: Nil Nehri dünyanın en uzun nehri olmakla beraber, Mısır ve nehrin havzasının bulunduğu ülkeler için oldukça önemlidir. Destanda Kasım ve Dürdane'nin cezalandırılması için atıldıkları derya, nehir olarak geçmektedir.

Mısır: Afrika ve Asya kıtaları arasında yer alan nüfusunun çoğunluğu Araplardan oluşan, Piramitleri ile ünlü bir ülkedir. Halkının çoğunluğu Nil Nehri yakınlarında yerleşmiştir. Mısır Arap Cumhuriyeti olarak bilinir. Kasım'ın babasının memleketi olarak geçer destanda.

Kahire: Mısır ülkesinin başkentidir. Kasım'ın uğradığı şehirlerden biridir.

Şam: Suriye'nin başkentidir. Her dönemde ilgi oldağı olan şehirlerden biridir. Aynı zamanda destanda Dürdane'nin memleketi olan şehirdir.

Bağdat: Irak'ın başketi ve en büyük şehridir. İslam dünyasının merkez şehirlerinden biri olmuş, aynı zamanda Abbasiler'e başkentlik yapmıştır. Destanda Harun Reşit'in halifelik yaptığı ve Kasım'ın kötü bahtını yendiği şehir olarak geçer.

Ğariş/ Harish: İsrail'de bulunan bir yer adıdır. Destanda Kasım'ın kervanla birlikte uğradıkları şehirlerden biridir.

Basra: Irak'ta yer alan ve Bağdat'tan sonra ikinci büyük şehiridir. Basra aynı zamanda bir liman şehridir. Destanda Kasım'ın, Kasım'ı evlatlık alan ihtiyar adamın ve Kasım'ın han olup yönettiği şehirdir.

Hindistan: Dünyanın en çok nüfusuna sahip olan ikinci ülkesidir. Destanda Dürdane'nin annesinin, Dürdane'yi bir tüccara satıp sevgilisiyle kaçtığı ülke olarak geçmektedir.

Musul: Irak'ta bulunan bir şehirdir. Kasım'ın uğradığı şehirlerden biridir.

Astrahan: Rusya'ya bağlı bir bölgedir. Destanda Kasım'ı Dürdane'nin güzelliğini anlatmak için *Astrahan'ın fıstığı gibi* ifadesini kullanmıştır.

4.6 DESTANDA GEÇEN OLAĞANÜSTÜ EŞYALAR

Çalışmanın konusu olan destan mitolojik bir anlatı olmadığı için olağanüstü olaylar, insanlar, varlıklar veya eşyalar çok az yer almaktadır. Bu eşyalar şunlardır:

Sihirli Kutu: Güzel yüzlü bir kızın elinde tuttuğu, yumruk kadar boyutu olan ve üzerini tıklatınca açılıp içinden darı saçılan sihirli bir darı kutusudur. İçinden dökülen darılar on beş sarayı dolduracak kadarmış.

Sihirli Kâse: Güzel yüzlü oğlan ve güzel yüzlü kızın doldurup Harun Reşit'e içmesi için sundukları bu sihirli kâse, içildikçe eksilmeyen her defasında tekrar dolan bir kâsedir. Yakuttan yapılan bu kâseyi görenler ve kâseden şarap içinler bu efsuna hayran olurlarmış.

Sihirli Hazine: Kasım'ı evlatlık alan ihtiyar adamdan Kasım'a miras kalan ve ne kadar harcanırsa harcansın hiç tükenmeyen, eksilmeyen bir hazinedir.

4.7 DESTANDA GEÇEN AĞAÇLAR, DEĞERLİ MADENLER (TAŞLAR) VE EŞYALAR

Destan çoğunlukla cömertlik ve iyilik üzerine kurulu olduğu için bu başlık altında geçecek olan ağaçlar, madenler (taşlar) ve eşyalar gösterişli olmakla birlikte misafire hediye edilecek kadar değerli ve abartılıdır.

Ağaçlar: Kasım'ın misafiri Harun Reşit'e gösterdiği ve daha sonra armağan ettiği *yaprakları zümrütten, gövdesi yakuttan ve başında bir papağan olan* bir ağaç tasvir edilmiştir. Kasım daha sonra misafirine göstermek için *yaprakları pırlantadan gövdesi ise altından başında bir bülbül olan* bir ağaç getirir. Bu ağaç da oldukça gösterişlidir. Bu güzel ve parlak ağaçların ışıltısı insanı mest edecek kadar güzelmiş. Harun Reşit Kasım'ın gizli hazinesinin olduğu sarayda *beş altı kat uzunluğunda altından bir kavak ağacı görür.* Harun Reşit'in huzuruna gelen oğlan ve kız hizmetkârların güzelliklerini ifade etmek için, ayrıca *elma dalı, gül ağacı, fidan* gibi boylu şeklinde kavramlarla benzetme yapılmıştır. Destanda Kasım'a miras kalan hazinenin çokluğunu anlatmak için ışkın gibi ve Kasım'ın sevgilisini anlatmak için kullandığı, saçları *sümbül* gibi, boyunun uzunluğu *sazlı* gölün *yeşil kamışı* gibi, burnunun şekli *Astarhan'ın fıstığı* gibi bu benzetmeleri de burada vermek faydalı olacaktır. Ayrıca söz konusu sevgilinin boyunun uzunluğu *meyveli kavak ağacı* gibi şeklinde bir benzetme ile belirtilmiştir. Harun Reşit'in Kasım'ın hazinesini görmek için girdiği sarayda; *meyveleri altın, yaprağı cevher gümüş bir kavak ağacı ve reyhan gibi kokan güller* görür bu güzellik karşısında mest olur.

Madenler (Değerli Taşlar): Destanda hesapsız çoklukta olan mücevherler, altın ve gümüş paralar fazla yer tutmaktadır. Bu başlık altında cömertlik ve zenginlik göstergesi olan ve sınırca harcanan, dağıtılan değerli madenlere, taşlara ve paralara yer verilecektir. Ağaçlar kısmında geçen mücevher ve altından yapılmış olan ağaçlara bu

kısımda örnek verilmeyecektir Kasımın zenginliğini anlatmak için evinin her yerinin *mücevher* çivilerle çivilendiği anlatılmıştır. Kasımın Harun Reşit için getirttiği ve hizmetçi kızın elinde tuttuğu işlemeli, ayakları *akik taşı*ndan, *yakut* ve *mücevherden* yapılan cam kutular da değerli taşlarla süslüdür. Altın ve gümüş için ise çok fazla örnek vardır. Benzetme olarak dombıra çalan ve şarkı söyleyen çocukların ellerinin güzelliğini anlatmak için *tırnakları altın, parmakları gümüş...* diye bahsedilmiştir. Yine bu şarkıcı çocukların üzerinde *mücevher*, *inci* işlemeli kıyafetler vardır. Ellerinde de sihirli şarap kâsesi bulunmaktadır bu kâse de *yakut*tan yapılmıştır. Kasım dostu Harun Reşit'i hazinesinin olduğu saraya getirdiğinde halifenin gördüğü, *mercan, mücevher, inci, kızıl yakut,* değerli madenler/taşlar hazinenin sadece bir odada bulunan kısmıdır. Başka bir odaya geçince çeşitli, değerli taşlar gören padişah yine burada beyaz mermerden yapılan bir duvar ve duvarın yanında yeşil zümrütten yapılan içi altın ve gümüş dolu bir ev görür hayran kalır.

Değerli Eşyalar: Tüccar kılığında saraya gelen Harun Reşit için saray sahibi tarafından hazırlanan kıymetli *halılar, yorgan ve kuş tüyü yastıklar* diğer eşyalar ve destanda geçen müzik aletleri de bu başlık altında toplanmıştır. Aslında burada halı, yorgan vb. maddi olarak kıymetli olmasa da misafir için özel hazırlandığı için bu başlık içinde örnek olarak verilmiştir. Ayrıca dönemin en önemli iletişim aracı olan *mektup*ta bu başlık altında yer alır. Bazen sevinçli bir haberi bildiren, bazen makam, mevki için gönderilen, bazen de öç almak için yazılan mektuplar destanda önemli bir unsur olarak kendisine yer edinmiştir. Kasım kapısına gelen fakir, zengin, dilenci, misafir, kırk haramiler de dahil herkese çok değerli *kaftan*lar hediye ederek cömertliğini göstermektedir. Bir diğer eşya ise Harun Reşit'in Kasım'ın sarayına gelince daha önce hayatında hiç görmediği bir taht görmesi ve bu tahtın *cıva* gibi parlamasıdır. Cömert olan Kasım gelen misafirlerini *altın taht* üzerine ağırlamıştır. Evinde misafir ettiği insanları yolcu ederken misafir evde ne gördüyse onları armağan eden Kasım, misafiri Harun Reşit'e yolculuk etsin diye *altın eyerli* bir at hediye etmiştir. Yine *ipek kumaş*la örtülü, *ipek urgan*la bağlanan içi *altın* ve *gümüş*le dolu hediyelerle birlikte, ellerinde *altından şemsiye*ler tutan kızları da hediye etmiştir. Bu serveti merak eden Harun Reşit, Kasım'ın hazinesinin olduğu odanın içinde yanan, yandıkça hoş kokular yayan *mücevherden yapılan kandil*i, *altından merdivenleri,* görünce hayran kalır. Aynı zamanda destanda geçen diğer değerli ve gösterişli eşyalara, saraylardaki *gümüş tahtlar, gümüş döşekler,*

yastıklar, kilimler, halılar, yorganlar, çok kıymetli ve pahalı kumaşlar, tüylü, pelüş, ince nadide ipekten yapılmış kumaşlar, Kasım'ın Balkıs'a hediye ettiği *mücevher kolye, kürkler,* Kasım'a miras kalan hazinenin sahipleri kadın ve erkeğin *altından yapılan resimleri,* bu resimlerin başlarında dura *mücevher taçları,* bu kadın ve adamın öğütlerinin üzerinde yazılı olan *değerli taşlarla işlenmiş levha,* bu odada bulunan mükemmel yapıda olan *zırh takımları, silahlar, tüfekler, içki kadehleri, mumlar* ve *hançerler,* müzik aletleri olarak *fildişinden yapılan lavte, dombıra* ve *sazlar* da örnek olarak verilebilir.

4.8 DESTANDA GEÇEN YİYECEKLER

Destanda çeşitli zamanlarda misafirlere sunulan ve misafirler için hazırlanan yemekler ve altın sofralardan bahsedilmektedir. Kasım Jomart'ın evine/sarayına gelen misafirler için *koyun eti* pişirilmiş, *asil atlar ve kısraklar kesilmiş*, misafire olabildiğince hizmet edilmiş, misafirin bu evden ayrılınca mutlu ayrılması amaçlanmıştır. Destanda genellikle *şekerle çay içilmesi* dikkat çeker. Örneğin Basra hanı kızını görmek için kızının bulunduğu saraya gelir ve kızının iyileştiğini görüce mutlu olur ve burada bir ay kalıp *çay şeker içeceğini* söyler. Burada çayın mutlu anlarda içildiği sonucuna varılabilir. Kasım ve diğer şahıslara gelen misafirlere at ve koyun etinin yanında ayrıca bir de *pilav* pişirilmiş ve ikram edilmiştir. Kasım'la ihityar adamı karşılaştıran da yine bir salkım *üzüm* olmuştur. Kasım dostu Harun Reşit'i hazinesinin olduğu yere götürdüğünde burada çeşit çeşit yemekler, kırk türlü yiyecekler, *bal, elma, nar, erik, yakut rengi şaraplar, helva, elvan türlü şekerler* gören Harun Reşit çok şaşırmış burada bulunan yiyeceklerden bol bol yemişlerdir. Ayrıca destanda Kasım'ın odun satıp para kazanıp ve bu parayla da *un* aldığı belirtilmiştir.

4.9 DESTANDA GEÇEN DİNİ KAVRAMLAR

Destanda genellikle kadere boyun eğme, Allah'tan gelen herşeyi kabullenme, kaderin veya talihin iyi veya kötü haline şükür, yapılan kötülükleri de Allah'tan gelmiş gibi gösterme vb. gibi olaylar yer almaktadır. Çalışmada geçen dini kavramlar destandan örnekler verilerek açıklanmıştır.

Padişah Cafer'i öldürmek ister. Ancak Zübeyde Cafer'in haklı çıkmasını göz önünde bulundurarak Harun Reşit'e *'Allah'ım nice canlar yaratmış, ölünlü yarattığı günahkar kullarız biz'*der ve devam eder *'Sinirlenerek veziri öldürürseniz, padişah olduğunuzu*

gösterirseniz, Kasım'ın cömert olduğu doğru çıkarsa Allah'ın huzurunda ne cevap verirsiniz?' diye eşine hata yapmaması konusunda telkinde bulunur. Bu olay üzerine Zübeyde Harun Reşit'e tüccar kılığında Basra'ya git diye fikir sunar ve Harun Reşit bu fikri makul görür ve eşine *'Allah sana uzun ömürler versin'* diye dua eder. Padişah Basra'ya gelir ve bir saraya yerleşir. Kılık değiştirdiği için *'Allah'a, kimse beni tanımasın diye dua eder'.* Harun Reşit Kasım'ın misafiri olduktan sonra Kasım misafirini yolcu ettiği sırada, misafiri *'Allah-u Teala senden razı olsun'* der. Anlatıcı Kasım'ın cömertliğini vurgulamak için *'Kasım'ı cömert yaratan Allah'tır'* der. Kasım Harun Reşit'le sohbet eder ve Harun Reşit'e *'Allah sizi buraya getirdi, üzüntüden kaygıdan bizi kurtradınız'* der. Kasım başından geçenleri Harun Reşit'e anlatırken fakir olduğunu ve *'Allah yeniden verir'* diye ümit ettiğini söyler. Kasım Mısır'da sarayda gördüğü Dürdane'yi Harun Reşit'e anlatırken onun temiz ve saf halini '*Müslüman olan çocuk ancak bu kadar temiz olur'* diye betimler. Kasım Dürdane'ye içindeki aşkı anlatırken *'Allah beni sana âşık etti'* diyerek aşkının gerçek olduğunu dile getirmiştir. Dürdane ile konuşan Kasım *'Allah kimseyi benim gibi çileli etmesin'* diyerek halini beyan eder. Kasım sevgili Dürdane'nin güzelliğini, yüzünün berraklığını ve beyazlığını anlatmak için *'Yüzünden sanki cennet nuru akıyor', 'Kızın yüzü zemzem gibi berrak'* diye Harun Reşit'e anlatır. Dürdane Kasım'a içinde olan aşkını anlatırken kendi haline acıyarak *'Allah'a bundan başka dert vermesin diye dua ettim'* diyerek düştüğü aşk acısnı anlatmıştır. Dürdane hasta olduğunu *'Allah'tan gelen bir hastalık yüzünden bu saraydayım'* der. Kasım, Dürdane ile birlikte oldukları sarayda, Dürdane'yi satın alan padişah tarafından yakalandıklarını Harun Reşit'e anlatırken *'Allah aklımızı almış, başımıza zorluklar getirmişti'* diye bahseder. Birlikte yakalanan Kasım ve sevgilisi padişah tarafından Nil'e atıldıktan sonra Kasım kızı bulamayınca *'Yusuf'u için ağlayan Yakup gibi ağladım'* diyerek çok üzüldüğünü dile getirir. Bu olay üzerine üç gün ağlayan Kasım *'Allah hiç kimsenin hayat arkadaşını yanından ayırmasın ve benim gibi garip eylemesin'* diye dua ederek kalbini ferahlatmıştır. Kasım çukurda bulduğu yaralı kızı bu hale getirene *'Hakk cezasını versin'* diye düşüncesini ifade etmiştir. Kasım çukurdaki yaralı kızı kurtardıktan sonra güzelliği için *'Allah bana öyle bir hediye verdiki, bu kızın hüsn-ü cemali pek güzel peri gibiydi'* diyerek Harun Reşit'e anlatır. Bu anlatılanlar arasında kaybettiği sevgilisini hatırlayan Kasım *'Allah onu yoka çekti'* diye düşünür. Çukurdaki kızın yaptıklarından sonra Kasım ona güvenemez Bağdat'a gelir ve

başından geçenlere *'Kula almak ta, vermek te Allah'tan'* diye düşünerek kaderine boyun eğer. Kasım Bağdat'ta karşılaştığı ihtiyarın evlatlığı olmayı kabul ettikten sonra tekrar Basra'ya gelen ihtiyar ve Kasım *'Allah'a şükür ettik'* der. İhtiyar babası rahatsızlanınca *'Allah'ın yazdığı oldu ve ihtiyar çok hastanladı'* diyen Kasım bu durumu dostuna anlatır. Kasım'ın ihtiyar babası öldükten sonra kendisine miras kalan hazinenin çokluğu anlatmak için *'Çok ile azı kimse bilmez ancak bu hazineyi sayacak olsan Nuh Peygamberin ömrü gerekir'* diye hazinesinin fazlalığını anlatır. Kasım'ın bu hazinesini öğrenen düşmanı Abulfatah ısrarla Kasım'ın hazinesinin yerini öğrenmek istediği zaman Kasım *' Ferman çıkarsan da, beni öldürsen de, Allah'a yemin olsun hazinenin yerini sana söylemem'* diyerek kararlılığını belirtmiştir. Kasım'la padişah Harun Reşit gizli hazinenin olduğu odaya gittiklerinde mücevher levhada yazan yazıda *'Bizden sonra buraya gelen ve bu hazineyi bulmayı Allah'ın nasip ettiği kişi bu hazinenin hepsini alsan da bitmesinden korkmadan harca'* şeklinde bir yazı okurlar. Gizli hazinenin olduğu yerden çıkan iki dost *'Eve gelir, ezan okur ve namaz kılarlar'.* Daha sonra Kasım dostuna sevgilisi Dürdane'den bahsedip ağlamaya başlayınca Harun Reşit'te bu duruma üzülüp *' İlahi, Kasım'ın sevgilisini ona nasip et'* deyip dua eder. Kasım'ın hazinesinin yerini öğrenmeye gelen Balkıs kız Kasım'a *'Ahiretlik kardeşin olurum'* der. Balkıs geceleyin Kasım'ın evinde kalır ve Kasım'dan kötü bir davranış görmediği için *'Allah'a şükür eder'.* Harun Reşit'in emri ile Basra hanına bir buyruk gelir ve Basra hanı *'Bu iş Allah'tan geldi'* diye düşünüp rengi sararıp solar. Kötü kalpli Abulfatah Kasım'ın evine misafir olarak gelir ve onu zehirler. Bu olayın üstünü örtmek için de Kasım'ın nabzına bakar *'Allah'ın takdiri, Kasım'ın eceli gelmiş, ciğeri nefes almıyor...'* der ve Kasım'ın öldüğünü duyurur. Abulfatah Kasım'ın öldüğünü *'Bu zavallının vadesi gelmiş ve ölmüş bu iş Allah'tan gelmiş, onu yıkayıp gömün cenazesine de herkesi çağırın'* diye halka söyler ve bu yaptığı kötülüğü yalanlarla süsleyerek bir kılıf uydurur. Tüm halk cenazeye katılır ve Kasım herkesin içinde '*defnedilir'.* Ancak Kasım Allah'ın takdiri ile değil Abulfatah'ın zehiri yüzünden bu hale düşmüştür. Öldü sanılan Kasım için '*kümbet mezar yapılır'.* Haramiller bu mezarda altınları bölüşürken Kasım '*mezardan çıkar ve üstündeki kefeni sıyırır'.* Bunu gören haramiler nasıl böyle bir şey olduğunu Kasım'a sorunca Kasım da *' Allah'ın takdiri ile ölmedim'* diye cevap verir. Kasım bu mezarda yata yata *'Allah'ın merhameti ile kendime geldim'* der. Haramilerle dağa kaçan Kasım Abulfatah tarafından bulunur. Öldürülmek için bir

kuyuya atılır bu sırada Kasım *'Allah'a, beni koru'* diye dua eder. Kasım kuyuya düşer, *'Allah'ın yardımıyla ona bir bela gelmez'.* Kasım kuyudayken ona taş atan vezir ve vezirin oğlu Kasım'ı öldürmek ister. Kasım da kuyuda bir oyuk bulur ve bu oyuktan su çıkar. Vezir kuyunun başından ayrılır oğlu ise uyuyakalır. Bu kuyudaki su deniz gibi dolar ve Kasım da su ile *'Ey Allah'ım'* diyerek yukarı çıkar. Vezir oğlunu ölü bulduğunda *'Allah'ın takdirine boyun eğer'*. Basra hanı veziriyle Kasım'ı kuyudan çıktıktan sonra ararlar ancak bulamazlar. Daha sonra Basra hanı kızının olduğu saraya ziyarete gider. Hasta olan kızının iyileştiğini gören han *'Allah'a şükür iyisin gönlüm çok rahat'* der. Han kızı babasının yanından gelip Kasım'ın olduğu odaya girince Kasım han kızı ile özlem giderir ve daha sonra *'namaz kılar'*. Basra hanı Kasım'ı pencereden namaz kılar görünce vezirine haber vermek için gider. Kasım ise bu arada Bağdat'a kaçar burada geçimini sağlamak için odun alan Kasım kazandığı paranın bir kısmını kendim için ayırırım kalanıyla da *'Kendim yesem doymam, nasıl olsa bir işim de yok bana sadakanın ahirette bir faydası olur cömertliğimi terk etmeyeyim'* der. Pazarda sırtında odunla dolaşan Kasım başına gelenleri düşünür. *'Allah'ın yazdığına ne çare'* diye düşünen Kasım *'Allah isterse servetimi geri verir. Eğer servetime kavuşursam yarısını hayır için harcarım'* der. Bu yaşadıklarını düşünen Kasım *'ölmediğine şükret'* diye kendine kendine söylenir. Bağdat'ta odun satan Kasım'ı dostuna hediye ettiği hizmetçisi görüp tanır ve Harun Reşit'in huzuruna çıkarır. Başından geçenleri anlatan Kasım *'Allah bana Basra hanının kızını nasip etti...'*der. Bunun üzerine padişah *'Allah sana yardım etmiş ve düşmanının kızını almışsın'* der. Kasım'ın odun satarken halini gören padişah Kasım'ı teselli ederken *'Senden çok razıyım, bizden hep iyilik göreceksin, seni öldürmek isteyen Basra hanı ve veziri vebalden korkmazlar'* der. Harun Reşit Kasım'a düşmanlarını buraya getiriyorum dediği zaman Kasım *şükür eder.* Kasım Nil Nehrine atılan sevgilisini görünce *'... Allah'ım bizi sağ salim kurtardı...'* der. Dürdane halifeye olanı biteni anlatırken *'Ecel gelmeden insan ölmezmiş, birinin düşmanlığıyla bir şey olmazmış ve Allah'tan ecel gelmese kuluna bir bela gelmezmiş'* der. Padişah Dürdane ve Kasım'ı göstererek *'Bu ikisi birbirini sevip aşk ateşi ile yandılar, sevenleri kavuşturursak bizlere de bir sevap olur mu?'* der. Padişah Kasım'la Dürdane'nin *'nikanı kıyar'.* Padişah Kasım'a düşmanlık eden Basra hanına ve vezirine kızar ve hiddetlenir. *'...ikiniz ona çok eziyet etmişsiniz bunun karşılığında Allah kızını Kasım'a nasip etmiş'* der. Bunun üzerine Basra hanı ise *'Buyruğunuza karşı gelmedi, yerimi*

Kasım'a verecektim ama Abulfatah şeytan gibi aklımı çeldi, Bu sözüm size yalan Allah'a ise ayandır.' der. Halife hanı Kasım'ın ricası üzerine affeder ve hakife hana *'tövbe et günahlarından kurtul bu yaptıklarını hiç unutma'* der. Han olan Kasım Basra'ya dönerken anlatıcı*'Öldürülmek istenen, doğduğu memleketi ayak yalın, karnı aç terketmek zorunda kalan Kasım Allah'ın açtığı kapıyla han kızını alıp han olarak Basra'ya döner'* şeklinde Kasım'ın talihinin nasıl tersine döndüğünü anlatır. Anlatıcı sözüne devam ederek *' O Kasım Basra'nın hanı olur, zenginliği gibi bahtı da bol olur. Allah dilerse kul mutlu olur'*. *'Eceli gelmeden kimse ölmez, eceli gelmeyeni ise Allah korur. İnsan öldürmek istese de Allah'ın takdiriyle gelmeyen ecel öldürmez.'* der. En son olarak anlatıcı *'Şükür Allah'a bu Kasım Jomart Destanı da bitti, ...Allah rızası için Şeyhülislamoğlu Jüsipbek'e dua edin.'* der.

4.10 DESTANDAKİ YASAKLAR VE KILIK DEĞİŞTİRMELER

Destanın olaylar zincirinde önemli bir yeri olan yasaklar ve kılık değiştirmeler destandan örnekler verilerek belirtilmiştir.

Yasaklar: *Halife Cafer'i huzurunda Kasım'ı övdüğü için zindana attırır ve çıkarmayın diye emir eder*.(Aslında halife burada kibirinden ve kendisinden daha cömert birinin varlığını kabul edemediği için bu tepkiyi gösterir). Basra'ya gelen padişahı saray sahibi tanıyınca padişah *Bu sırrımı sakin kimseye bahsetme* diyerek telkinde bulunur.

Dürdane evli olduğu halde Kasım'ı balkondan urgan sarkıtarak içeri alır ancak Dürdane de Kasım'ı sevmesine rağmen '*evlenemeyiz'* der. Dürdane kendisini satın alan padişah tarafından *bir saraya kapatılır ve dışarı çıkması yasaktır. Dürdane evli olmasına rağmen Kasım'la birlikte olur.* Kasım düşmanlarından kaçıp Bağdat'a yakın bir yere gelir ve burada Mezbura adında bir kızı kurtar bunun üzerine, bu kızdan kim dolğunu sorar *'kız da kendisinin kim olduğunu anlatmaz sabredin der Kasım'a'.* Mezbura Kasım'dan Namahram adında bir tüccardan *pazarlık yapmadan* kumaşlar almasını ister. Mezbura Namahram'ı eve davet ettirir ancak *kız bu adama hiç görünmez. Namahram Mezbura ile nişanlı olduğu halde onu aldatır.* İhtiyar adam Kasım'ı evlatlık alır. Bağdat'tan Basra'ya gelirler burada gizli hazinenin yerini söyler ve *'Eğer zengin olmak istiyorsan bu hazinenin varlığından çocukluktan beri haberdar olduğunu söyle ve bu hazinenin yerini hanlara, hükümetlere ve hiç kimseye söyleme'* der. İhtiyar Kasım'a *'bu sözüme uy ve hazineden kimseye bahsetme'* der. Abulfatah bu hazineden haberdar

olduktan sonra Kasım'dan bu hazinenin yerini göstermesini ister. Kasım da *' Benim size verecek malım yok feman çıkarsan da, beni öldürsen de Allah'a yemin olsun hazinenin yerini sana söylemem'* der. Basra hanı da hazinenin yerini öğrenmek ister. Kasım da *'Ey efendim göster diye ısrar etmeyin, göstermesem bana sinirlenmeyin ancak size hazinenin yerini göstermeyeceğim bundan dolayı vereceğiniz hükme razıyım'* der. Halife Kasım'ın başından geçen bunca şeye inanmak için Kasım'dan hazinenin yerini göstermesini ister. Kasım da bu hazineyi dostuna gösterir yolunu göstermez ve padişaha *'hazineyi gördükten sonra kimseye söyleme'* diye tembihler. *Hazineye giden yolda gözleri açmak yasaktır. Abulfatah evli olan kızını Kasım'a gönderir. (hazinenin yerini göstermesi için). Harun Reşit Kasım'ı cömertliğinden dolayı Basra hanı yapmak ister ancak Basra hanı bu emre karşı çıkar.* Abulfatah bu olay üzerine hanına *'bu işi Basra'ya dolan düşmanlarınıza ve hiç kimseye söylemeyin ben bir yolunu bulup Kasım'ı öldüreceğim bunu sakın kimseye bildirmeyin'* der. Kasım'ın başına gelen olaylardan sonra kırk haramilerle birlikte Abulfatah tarafından yakalanırlar. Abulfatah, hanına *'Ey hanım kırk kişiyi esir alıp zindana atın kimseye Kasım'ı gördük demesinler diye konuşmalarını yasakla'* der. *Kasım han kızının yüzünü kimseye göstermez.*

Kılık Değişmeler: "Destanlarda az görülen ama hikâye ve masallarda sık görülen bir motiftir. Kahramanın, kimliğini gizleyerek başka bir şehir veya ülkeye gitmesi eylemi, masaldaki olay örgüsünü meydana getiren birimlerden yalnızca biridir" (Azemoun, 2017, s.127). *Padişah bir tüccar gibi giyinip* kimseye sezdirmeden yola düşer. *Misafir olarak Kasım'ın evine gelen padişah*a Kasım kimsiniz? diye sorar. Padişah da şehrim Bağdat'tır, *tüccarım her şehirden mal alıp satarım* ertesi gün, gece vakti Basra'ya geldim rica ederim daha fazla soru sormayın' der. *Kasım'ı evlatlık alan ihtiyar kendisini fakirim diye tanıtır. Abulfatah Kasım'ı zehirlemek için Kasım'ın evine misafir gibi gelir.* Kasım türlü badireler atlatır ve bir kervanla karşılaşır. Kervancıbaşı Kasım'a kim olduğunu sorar. Kasım da *'Ben garip bir kulum fakirlikten gönlüm yaslıdır. Bir zengin kimseye hizmetkâr olsam, param olsa bu halde olur muydum?* der.

4.11 DESTANDA GEÇEN BAZI MOTİFLER

İnceleme bölümünde ele alınan bölüm başlıklarının devamı niteliğinde olan motifler kısmında sayılar, kadınlar, kuyu, ölüm ve dağ motiflerine yer verilmiştir. Çalışmamızın konusu olan destan, mitolojik ve olağanüstü bir anlatı olmadığı için, içinde geçen motifler de bu duruma bağlı olarak çeşitlilik göstermemektedir.

Sayılar: Halk edebiyatı anlatı türlerini süsleyen motiflerden olan sayı motiflerinin geçtiği yerler çalışmamızdan birkaç örnek verilerek belirtilmiştir.

*Kasım'ın sarayındaki bir dükkânın **50** kapısı vardır. Cafer'i cezalandıran padişah Cafer'i **11** kulaç zindana attırır. Padişah yanına bir adam alıp **5** gün içinde Basra'ya ulaşır. Padişah **9** türlü çalınan şarkı ve türküleri dünyada hiçbir şeye benzetemez ve hayran kalır. Türbesi saray yapılan Kasım'ın tüm malını halk buraya getirmiştir ve **40** haramilerin yolu buraya düşer. Bu türbedeki tüm malı toplarlar* vb gibi birçok sayı motifi destanda mevcuttur.

Kadın: Destanda geçen kadınların her biri farklı kişisel özelliklere sahip olsalarda ortak noktaları güzel olmalarıdır. Örneğin ***Zübeyde*** güzel ancak bunun yanında çok zeki ve yol gösterici bilge bir kadındır. ***Dürdane*** saf, masum ve ezilen ancak doğru bildiğinden şaşmayan kalbinin sesini dinleyen sadık bir kadın olarak destanda hayat bulmuştur. ***Mezbura*** güzel alımlı ancak kin ve nefret dolu, merhametten uzak rahatlıkla bir adamı öldürebilecek bir kadındır. ***Balkıs*** ise diğer kadın karaketerler gibi çok güzel ve çok utangaç aynı zamanda namus ve sadakat kavramına sahip bir kadın rolündedir. ***Han kızı*** ise aşkı için babasını, ailesini arkasında bırakacak, sevgili için türlü fedakârlığa katlanacak bir kadın olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada yer alan kadın karakterlere ek olarak ***yaşlı hizmetçi*** ve dağda olan ***yaşlı teyze*** de yine yol gösterici kadın rolündedir.

Kuyu: Kuyu yapısı itibariyle tıpkı bir zindan gibidir. Destanda Kasım'ın atıldığı kuyu da aynen bir zindan gibidir. *Cezalandırılmak için kuyuya atılan, kuyuya suyun dolmasıyla feraha erişen Kasım, düşmanının oğlunu çıktığı kuyuya atıp öldürerek, düşmanını kuyu aracılığıyla cezalandırmıştır*. Kuyu motifi Türk destanlarında ortak motif konumundadır. "Manas zehirlenip bir kuyuya atılır" (Öztürk, 2015, s.309). Ayrıca Yusuf ile Züleyha kıssasında da Yusuf Peygamber de kardeşleri tarafından kıskançlık ve hasetlikten dolayı kuyuya atılmıştır.

Ölüm: Ölüm bir sonu, bir başlangıca bağlayan olgudur. Halk anlatılarında ölümün çeşitli türleri mevcuttur. Genellikle iyi bir karakterin ölümü daha kahramanca, kötü

karakterin ölümü ise ızdıraplı veya ceza mahiyetinde olmaktadır. *Destanda Kasım'ın zehirlenmesi üzerine ölümünü duyanlar ağlayıp feryat etmiş onun için saray gibi bir mezar yapmışlar, ancak Abulfatah ise yaptığı kötülüklerin bedeli olarak ilk önce idam edilip daha sonra kafası bedeninden ayrılmıştır.* Bu ölüm şekli de Abulfatah için hem ızdıraplı hem de ceza/ders niteliğinde olmuştur.

Dağ: Dağ motifi çoğu anlatıda kaçılan, sığınılan verya kurtuluşun merkezi halindedir. Destanda geçen dağ motifi çok büyük bir dağ olarak tasvir edilmiş ve bu dağa ulaşmak ızdıraplı ve çileli olmuştur. Örnek verecek olursak, *...kırk haramiler mezarda buldukları Kasım'ı alıp büyük bir **dağ**a ulaşırlar. Bu **dağ**da bir iki gün kalırlar.* Bu örneğe ek olarak Kasım ve han kızının kaçıp bir ***dağ***a yerleştikleri, ayrıca *han kızı, yaşlı hizmetçi ve Kasım'ın on gece on gündüz yol gidip bir dağa vardıkları bu **dağ**ın içinde tek bir evin olduğu ve üçünün bu eve yerleştikleri de örnek olarak verilebilir.*

4.12 DESTANDA GEÇEN OLAY VE KAVRAMLARIN KAZAKİSTAN SOSYO-KÜLTÜREL HAYATINDAKİ YANSIMASI

Çalışmanın konusu olan destan eski dönemde aktarıldığı için, içinde geçen olaylar ve kavramlar o dönemi yasıtmaktadır. Buna ek olarak ise Arap edebiyatına ait olan destana aktarıcı, Kazak Türklerinin kültürünü katıp harmanlayarak bu anlatıyı kaleme almıştır. Destanda geçen konulara değinecek olursak;

Misafir Ağırlama: Kazak Türklerinin sosyal hayatta çok değer verdiği neredeyse birbirleriyle tatlı bir yarış içinde oldukları olay misafir ağırlamadır. Misafir Kazak Türkçesinde *qonaq*- konak kelimesiyle tanımlanmaktadır. Eve gelen konak kim olursa olsun, zengin, fakir, okumuş, okumamış vb. hiç fark etmeksizin aynı özenle ağırlanır ve gelen misafirin gönlü hoş tutulur. Misafir evden biriymiş gibi ve güler yüzle karşılanır evin en güzel köşesine oturtulur. Gelen misafir için at ve koyun eti pişiren bu yemeklerin yanında pilav, kımız, meyve, yemiş vb ikramlar hazırlayan Kazak Türkleri misafiri çok sevmektedirler. Misafir için yapılan yemeklere egenel olarak *qonaq as* adı verilir. Yemeğe başlamadan önce gelen misafirin oturduğu yere su getirilir ve misafir getirilen suyla bir kabın içinde yıkanır ve bu olay o misafire duyulan saygının hürmetin bir göstergesi olarak kabul edilir. Buna örnek olarak *Kasım'ın kapısına gelen herkese dilenci, fakir, garip, zengin kim olursa olsun hepsine aynı hizmeti göstermesi hepsine at, koyun kesmesi ve hepsine kaftan, deve, at hediye etmesi gösterilebilir.*

Kadınların Sosyal Hayattaki Yeri: Destanda geçen kadınların statülerine göre saygınlıkları artmaktadır. Ancak Kazak Türkleri destanın aksine kadınlara çok değer vermektedirler. "Türk devletlerinde kağandan sonra ikinci sırada *katun* almaktadır" (Gömeç, 2006, s.72). Kazak kadınları evde erkek olmadığı zaman evin erkeği yöneticisidirler. Özgürdürler. Kazak kadınları eve gelen misafir ile (yabancı erkek veya kadın farketmeksizin) aynı sofraya oturup yemek yerler hiçbir utanma, çekinme olmaz. Yüzlerini, ellerini örtmek zorunda değildirler. Sadece evli kadınlar saçlarını örterler bu da topluma duydukları saygıdan kaynaklanmaktadır. Destanda yer alan saygın kadınların dışında köle olarak satılan veya hediye edilen kadınlar, küçük yaşta satılan ve küçük yaşta (7 yaşında kız çocuğu) cariye olarak bir padişah tarafından satın alınan kız çocukları dikkat çekmektedirler. Kazak Türklerinde kadınlar köle olarak alınıp satılamaz, ancak eskiden olmak şartı ile buluğ çağına gelen kız çocukları evlendirilmiştir. Bu olay günümüzde yapılmamakta yapılsa da toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır.

Hediyeleşme: Hediye vermek ve almak düğün, bayram veya özel günlerde toplumsal kaynaşmayı ve birlikteliği sağlayan güzel bir olgudur. Kazak Türklerinde eve gelen misafire, düğüne gelen komşulara, dünürlere, geline, damada, cenaze evine taziyeye gelen komşulara, akrabalara hediye verme geleneği vardır. Destanda *Kasım'ın evine gelen misafirlere sınırsız sayıda verdiği hediyelerle* hediyeleşmenin ne kadar önemli olduğu gösterilmiştir. Hediye vermek cömertliğin ve saygınlığın göstergesi olmuştur.

Evlenme: Evlenme konusu kendi başına geniş bir konu olduğu için genel olarak tanıtımı yapılmıştır. "Türkçe'de izdivaç için kullanılan *evlenme* veya *evlendirme* tabirleri evlenen erkek veya kızın baba ocağından ayrılarak ayrı bir ev (aile) meydana getirdiğinin ifadesidir" (Kafesoğlu, 2014, s.220). Türk toplumunda aile vatan toprağı gibi kutsal sayılmış ve ona gelecek her türlü tehlike için gereken herşeyin yapılması göze alınmıştır. Çünkü aile sadece bir evin içinde yaşayan bireyler değildir. Aile toplumun çekirdeği gibidir. Tohumu çürük olan bir bitki nasıl yetişmez veya bozuk olursa aile yapısı kötü veya bozuk olan birey de toplumuna, milletine faydalı olamaz. Kazak Türkleri de milletine bağlı oldukları için evlenmeye, aileye büyük önem verirler. Kız isteme, nişan, evlenme vb. gelenek ve göreneklere uygun olarak yapılır. "Kazak Türkleri arasında iki gencin evlenebilmesi için ya gençlerin ailelerinin haberi olmadan konuşup karar vermeleri gerekir veyahut anne ve babaların gençleri haberleri olmadan

anlaşmaları icap eder ve gençlere haber verilir" (Oraltay, 1976, s.41). Evlenen eşler birbirlerine karşı saygılı ve sevecendir aynı zamanda kayınbaba ve kayınanalara karşı da aynı saygı ve sevgi gösterilir. Kadınlar eşine hürmet ederler. Düğünler iki veya üç gün sürer bu süreçte düğün yemekleri yapılır gelen misafirlere ikram edilir eğlenceler tertiplenir hem erkek hem kız evinde bu hazırlıklar yapılır. Kazak Türklerinde genellikle tek eşlilik hakim olsa da bazen çok eşli bir evlilik hayatı da görülmektedir. Buna İslamiyet'in etkisi büyüktür. Destanda *Kasım'ın han kızı ile birlikte yaşamasına rağmen Dürdane ile evlenmesi* buna örnektir. Ayrıca evlilik olunca ilk önce dini nikâh kıyılır. Buna yine destandan örnek *olarak Dürdane ile Kasım'ın nikâhını herkesin halifesi olan Harun Reşit'in kıydığı gösterilebilir.*

Kazak Türklerinde Ölüm Merasimi: Kazak Türklerinde ölmek sadece bir eylem değil belli başlı geniş bir konudur. Ölüm insan hayatının sonu olarak kabul edilen birçok topluma göre farklı ayinlerle yapılan insan hayatının geçiş dönemlerinden biridir. Ölüm her toplumda bir takım inanış unsurlarına göre şekillenmiştir. Kazak Türklerinde de bu inanış unsurlarına göre ölüm merasimleri yapılmaktadır. Türkler İslamiyetten önce ölümden sonra yaşama inanırlardı ve buna göre ölen kişiyle beraber atlarını, savaş takımlarını ve kullandığı eşyalarını mallarını/servetini gömerlerdi. Destanda bu inanışa, *Kasım'ın mezarına Kasım'la beraber tüm servetinin gömülmesi örnek olarak gösterilebilir.* Kazak Türklerinde ölümün çeşitli adları mevcuttur bunlardan biri *suravsuz ölüm*dür. Suravsız ölüm, ölen kişinin kötü, vatana-millete zararlı, birisinin hakkına giren faydasız kimselerin ölümü için kullanılmaktadır. *Abulfatah'ın ilk önce idam edilip daha sonra kafasının bedeninden ayrılması* bu açıklamaya örnek olarak verilebilir Abulfatah öldüğünde onun arkasından kimse ağıt yakmaz hiçbir merasim de düzenlenmez. Ölümden sonra yapılan ayinlere değinecek olursak ilk olarak eğer ölen kişinin ailesi ve akrabaları uzaktaysa üç gün beklenir. Bu durum ölen kişi ile yakınlarının son görüşmesine olanak sağlar. Ancak ölen kişinin yakını yoksa ilk önce inanışlara uygun bir şekilde yıkanır ve kefenlenir ve cenaze namazı kılınır. Kimsesi olmadığı için çok geçmeden toprağa verilir. Ölen kişinin ailesi veya onu seven kimseler varsa onun arkasından ağıtlar *joktavlar* yakarlar. Defin işlemi bitince ölen kişinin ruhu için yemekler yapılır (*as berüv)* ve cenazeye gelenlere dağıtılır. Ayrıca ölen kişinin ailesi tarafından taziye ve cenaze merasimine katılanlara bir takım hediyeler verilir. *Kasım Abulfatah tarafından zehirlenip öldürüldüğünde hemen yıkanıp kefenlenmiştir.*

Abulfatah daha sonra Kasım'ı seven herkese haber verir ve Kasım'ın öldüğünü duyurur ve tüm halkın cenaze namazına katılmasını söyler. Cenazeye katılan halk tarafından büyük saygıyla Kasım gömülür ve Kasım'ın peşinden tüm halk ağlayıp feryat figan ederler. Ölen kişi için ölümünden sonra yapılan davranışların başında mezar yapımı gelir. Ölen kişi ne kadar saygınsa mezarının yapısı o kadar özenli ve görkemli olur. Destanda *Kasım öldükten sonra onun için yapılan mezarın tıpkı türbe, kümbet ve saray gibi olduğu belirtilmiştir.*

Eğlence: Düğünlerde, bayramlarda, sünnetlerde veya herhangi bir musibetin kurtuluşunda tertip edilen eğlenceler Kazak Türklerinde önemli bir yer tutar. Düğünlerde saz, sözle şarkılar eşliğinde gelen misafirleri damat ve gelini eğlendirmek onların gönlünü hoş tutmak önemlidir. Kazak Türklerinde eğlence denilince akla ilk gelen şey *dombıra*dır. Kazak Türkleri'nin milli müzik aleti olan dombıra hayatın her alanında yer edinmiştir. Eve gelen misafir eğer yetenekli ise ev halkına dombıra çalar veya eve gelen misafir için dombıra çalınır, düğünü olan genç kız kayınbabasının evine getirildiğinde eve girmeden yüzündeki örtü bir âşık/ halk ozanı tarafından dombıranın sap kısmıyla birkaç kez hafifçe açılır ve âşık/akın bu esnada gelin kıza güzel nasihatlar verir, bu eyleme *bet aşar* denilmektedir. Dombıra çalınıp onun ezgisine uygun şarkılar *küyler* söylenerek eşlik edilir. "Eski Türkler söyledikleri besteye *ır* sazlarla çalınan melodiye *küg* diyorlardı. Daha sonraki zamanlarda ordugahlarda, hakanlar huzurunda bu küg ve ırlardan her gün 9 tanesinin icraı gerekirdi. Bu hakimiyet alametlerinden idi" (Kafesoğlu, 2014, s.328). Destanda eğlence ile ilgili, *Kasım'ın evine gelen padişah Harun Reşit'e dombıra çalan güzel yüzlü oğlan ile ona şarkı söyleyerek eşlik eden on dört yaşındaki kızın dokuz türlü küy çalması ve söylemesi, daha sonra padişah için türlü heyecanlı gösterilerin yapılması kuşlar, darı saçan kutu, kâse gösterilmesi vb. örnekler bulunmaktadır.* Destanda dombıranın yanında sazlar ve fildişinden yapılan süslemeli bir çalgı olarak bahsedilen *lavte*den bahsedilmektedir. Eğlence sadece çalgı veya müzik aletlerinden ibaret edğildir. Kazak Türklerinde önemli bir yere sahip olan at, eğlence alanında yer almaktadır. At ile oynanan oyunlar yarışmalar Kazak Türklerinin hayatında olmazsa olmazlardandır. At ile oynanan oyunların başında en bilinen oyun olan *kökpar* gelmektedir.

Ölçü Birimleri: Bu konuya kısaca değinilmiş, destanda geçen uzunluk, ağırlık, zaman ölçüleri üzerinden örnekler verilmiştir. Ölçü birimleri ölçülen şeyin ağırlığına ve cinsine

göre çeşitlilik göstermektedir. Çalışmanın konu olan destanda geçen bazı ölçü birimleri şunlardır:

Zaman Ölçü Birimleri:

Aylık: Kazak Türkçesinde otuz-otuz bir günlük zaman ölçüsüne ay denilmektedir. Her ay veya aylık kelimelerine karşılık olarak *ayına* kelimesi kullanılmaktadır. (Koç, Bayniyazov, Başkapan, 2019, s.27). Destanda *bir **ayına** jüz dilda almaq bolıp* şeklinde yer alır.

Erte: *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te *sabahın körü* anlamına gelmektedir. *(*Kaşgarlı Mahmud, Dîvânu Lugâti't-Türk, - çeviri, uyarlama, düzenleme - Erdi ve Yurtsever, 2005, s.263). Kazak Türkçesinden ise *1.Erken, 2.Eskiden, önceden anlamındadır.(*Koç, Bayniyazov, 2019, s.149). Destandan örnek ***ertede*** *oyın-tamaşa, keşte oyın.*

Erteñ: Kazak Türkçesinde *1. Yarın, 2. Gelecek* anlamındadır. (Koç, Bayniyazov, Başkapan, 2019,s.149). Örnek olarak ***erteñ,*** *turıp oqıdı tañ namazdı.*

Juma: Juma Müslüman olan toplumlarda kullanılan bir kelimedir. Cuma günü toplulukla kılınan namazı ve vaktini ifade eder. Kazak Türkçesinde ise *1. Cuma, 2. Bir hafta* anlamına gelir. (Koç ve diğerleri, 2019, s.1906). Destanda ise *bir **juma** esi kirmey jatadı eken.* Şeklinde geçmektedir.

Keşegi: Kazak Türkçesinde *1. Dünkü, 2. Bundan önceki, geçmişteki* anlamına gelir. *(*Koç vd. 2019, s.250). Örnek: ***Keşegi*** *kün Basırağa kelip edim.*

Tañ- tañ namazdı: Tan=tang, *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te *tan, şafak* anlamına gelir. Kaşgarlı Mahmud, Dîvânu Lugâti't-Türk, - çeviri, uyarlama, düzenleme - Erdi ve Yurtsever, 2005, s.529). Kazak Türkçesinde ise *tan vakti, şafak, seher* anlamındadır. *(*Koç vd. 2019,s.548). *Tan namazı* sabah namazı vaktini belirtir.

Diğer Ölçü Birimleri:

Kulaç: *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te ise *qulaç* '*İki yana iyice açıldıklarında iki kol arasındaki uzaklık. Bunun kökü qol aç: kollarını yana doğru aç* ifadesidir. *Bir qulaç barçın: Bir kulaç ipekli kumaş.*(Kaşgarlı Mahmud, Dîvânu Lugâti't-Türk, - çeviri, uyarlama, düzenleme - S. Erdi ve S.T. Yurtsever, 2005, s.448). Kulaç kelimesi Kazak Türkçesinde *qulaş* diye geçmektedir.(Koç vd. 2019, s.358). Uzunluk ölçmek için kullanılmıştır. Destanda suçluların atıldığı zindanın uzunluğunu belirtmek için kullanılmıştır. Örnek: ***On bir qulaş*** *zındanğa baylap saldı.* ***Otız qulaş*** *bul qudıq eş suvı joq.*

Alıs jol, alıs: *Uzak (alıs) Dîvânu Lugâti't-Türk*'te *uzun* kelimesine denk gelmektedir. *(*Kaşgarlı Mahmud, Dîvânu Lugâti't-Türk, - çeviri, uyarlama, düzenleme - Erdi ve Yurtsever, 2005, s.630). Kazak Türkçesinde uzak ise *alıs* kelimesiyle ifade edilir. (Koç vd. 2019, s.39). Destanda mesafe ölçmek için kullanılan uzak yol – alıs jol için ***alıs jol****dan bir kelgen savdagermiz*. ***Alıs jol****dan kelgen bir meyman edim*. ***Alıs*** *köşip talıqsıp sol kerven* bu ölçü birimine birer örnektir.

Put: Kazak Türkçesinde kullanılan ağırlık ölçme birimidir. 93 Harbi yıllarında Kars-Ardahan yöresinin Rus hükümeti yönetiminin boyunduruğu altında kaldığı uzun yıllarda yöre halkı tarafından benimsenen bir ölçü birimi olarakta kullanılmıştır. Kazak Türkçesinde *put* kelimesi *1,6 kilograma eşit ağırlık ölçüsü* şeklinde yer alır.(Koç vd. 2019, s.476). Put tam olarak '*Eski bir ağırlık ölçü birimi, metrik değeri 16,38 kilograma denktir. Bu ağırlık ölçü birimi tuz ve bal ölçmek için kullanılmıştır.'*(Ojegov, Şivedova, 2009, s.631). Bu bilgiler ışığında put kelimesi Kazakçaya Rusçadan geçmiştir.

Judırıktay: Bir yumruk şeklinde boyutu küçük olan nesneler için kullanılır. Kazak Türkçesinde *1. Yumruk, 2.güç, kuvvet* anlamına gelir. (Koç vd. 2019, s.196). Destandan örnek olarak *qız qolında* ***judırıqtay*** *bir qutı bar.* ***Judırıqtay*** *qutıdan aqqan tarı* gösterilebilir.

SONUÇ

Çalışmanın konusu olan destan veya destanın diğer varyantlarına göre*''hikâyelik destan''* Kasım Jomart Doğu edebiyatına ait olup Kazak edebiyatına el yazmasıyla aktarılmış, aktarım yapılırken, Yusufbek Şeyhülislamoğlu Kazak kültüründen birçok unsur ve motifi destana ekleyerek gelecek nesillere ölümsüz bir eser bırakmıştır. Destanın başkahramanı olan Kasım Cömert / Kasım Jomart kalbi iyilik dolu, eli açık, çoğu padişahtan, handan daha cömert ve alçak gönüllü bir delikanlıdır. Herkesi kendisi gibi iyi sanan Kasım'ın başına türlü hadiseler gelir. Zenginken fakir, saygın biriyken zavallı, garip biri haline gelen daha sonra tekrar zengin olan ve bundan dolayı düşmanları çoğalan Kasım yine zor duruma düşmektedir. Ölümle yüzleşir kuyu ve nehirlere atılır, her defasında bir şekilde bu belalardan kurtulur. Kaderin cilvesi, düşmanının kızıyla evlenir ve düşmanı kendisine vezir olur. Zorluklardan feraha erişen Kasım ömrünün sonuna kadar adaletli ve cömert bir yönetici olarak yaşar. Destanda kötülüğün bir sonunun olmadığının, iyilikten zarar gelmeyeceğinin, iyiliğin dünyada ebedi kalan hazine gibi harcandıkça çoğalan, paylaştıkça artan bir değer olduğunun üstünde durulmuştur. Destan kişilerinin Harun Reşit, Zübeyde gibi tarihi kişiliklerin yanında, gerçek olup olmadığı belirsiz olan kahramanların ilişkileri destan olaylarının yaşanmış olabileceğini düşündürmektedir. Destan içerik bakımından aşk konusunu işlesede, doğu kökenli olduğu için de hem aşk destanlarına hemde doğu dillerinden gelen destanlar ana başlıklarına dahil edilebilir. Mit-mitoloji vb. unsurların bulunmadığı destanda olağanüstülükler (az olmakla birlikte) ve genellikle somut motiflerin varlığı dikkat çeker. Destan metnindeki varlıkların, eşyaların vb. ve toplumsal olayların incelemesi yapılırken guruplandırma yapılmış ve alt başlıklar halinde belirtilmiştir. Örneğin, hayvanlar, şahıslar, değerli madenler, ağaçlar, ölüm merasimi ve evlenme gibi... Anlam bütünlüğü esasına göre çevirilen manzum yapıdaki destan metni, nesir olarak verilmiştir. Yapı olarak çok katı kurallara sahip olmayan destanın hece yapısı veya hece ölçüsü bazen 11'li, bazen 12'li, bazen de 13 ve daha fazla olabilmektedir. Kafiye şeması da katı kurallı değildir. Kafiye şeması ahenkli olduğu için kulağa hoş gelmektedir. Destan bir kısım hariç dörtlüklerden meydana gelmiştir. (613-667 arası). Dini terimlerin yazım kurallarına özenilmemiştir. Satır veya dörtlüklere herhangi bir numara verilmemiş, bu duruma karşılık aktarma yaparken 1'den başlamak suretiyle her satıra numara verilmiştir. Destan olaylarını anlatmada dinleyicinin dikkatini çekmek

için “bu sözüme kulak verin” telkini tekrarlanmış ve anlatıcılar bazen aktarıcı bazen de karakterler olmuştur. İnceleme bölümünde destanın şekli ve yapısı üzerinden ilham alınarak Kazakistan ve Türkiye (Anadolu) sahası destancılık geleneğine, kısaca anlatıcılara ve anlatılara değinilmiş ve karşılaştırması yapılmıştır. Kazak halk edebiyatı ve Türk halk edebiyatı arasında ince bir bağ olan çalışma Türk halk edebiyatına kazandırılmıştır. Âşık ve akın benzerliği ve diğer konularda Kazak Türkleri ile Türkiye Türklerinin benzerlikleri aslında uzak değil, çok yakın iki edebiyat olduğunu bizlere göstermiş, her ne kadar Oğuz ve Kıpçak diye dilleri ayrılmışsa da aynı kök üstünde biten bir ağacın iki dalı olduklarını da bir kez daha kanıtlamışlardır.

KAYNAKÇA

Açа, M. (2002) Kazak Türklerinin Destanları ve Destancılık Geleneği. Konya. Kömen Yayınları.

Açа. M. (1998). Kozı Körpeş-Bayan Sulu Destanı Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma.. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Alparslan, S. (2016). El-Ferec Ba'de'ş-Şidde-Paris Nüshası (İnceleme-Metin). Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.

Alptekin, A. B. (2009). Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı. Ankara. Akçağ Yay.

Altınsarin, I. (1879). Kırğız Hrestomatiyası. Orenburg.

Aslan, E. (1992). Çıldırlı Âşık Şenlik (Hayatı-Şiirleri-Koşmaları-Hikayeleri). Diyarbakır. Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay. No:4.

Atsız, H. N. (2013). Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul. Ötüken Neşriyat.

Avezov, M. (1962). Kazak Halkının Eposı men Folklorı. Almatı.

Azemoun, E. G. (2017). Sözlü Gelenekte Yaşayan Battal Gazi Anlatmalarını İçeren Yazmanının Günümüz Alfabesine Aktarılması ve Tip-Motif Yönünden İncelenmesi. İstanbul. Akçağ Yay.

Babalar Sözi 4. Cilt. (2004). Almatı.

Batırlar Cırı. (1964). Almatı. SSR İlim Akademisi.

Bayniyazov, A., Bayniyazova, C., Koç, K., (2019). Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi Sözlüğü. Ankara. TDK Yay.

Berdibayev, R. (1982). Kazak Eposı. Almatı.

Boratav, P. N. (1969). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı. İstanbul. Gerçek Yayınevi.

Çetin, A. Y. (2003). Kazakistan Sahası Halk Hikayeciliği Geleneği. Ankara. Gündüz Eğitim Yay.

Çetin, N. (2009). Roman Çözümleme Yöntemi. Ankara. Öncü Kitap Yay.

Çobanoğlu, Ö. (2007). Türk Dünyası Epik Destan Geleneği. Ankara. Akçağ Yay.

Çobanoğlu, Ö. (2009). Halk Edebiyatına Giriş. Eskişehir. AÖF Yay.

Dede Korkut Kitabı Han'ım Hey 1. Cilt. (2014). Ankara. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından basılmıştır.

Devellioğlu, F. (2010). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat. Ankara. Aydın Kitabevi Yay.

Dilek, İ. (1998). Altay-Türk Kayçılık Geleneği ve Kayçı N. U. Ulagaşev. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi.

Dirilen, Ş. (2019). Şäkärim Qudayberdioğlu'nun Üç Poeması (Metin-Aktarma-İnceleme). Ankara. Bengü Yay.

Durbilmez, B. (2017). Gelenekli Türk Anlatıları 1. İstanbul. Ötüken Neşriyat.

Düysenbayev, I. (1974). Kazaktın Liro-Eposı. Almatı.

Elbekov, T. K, Matıjanov, K. I. (2019). Dala Folklorının Antologiyası 5. Cilt. Almatı.

Ergun, M. (1993). Hakas Hayçıları ve Hayçılık Sanatı. Milli Folklor. S:19 (Güz).

Ergun, M. (1994). Kazak Halk Akınlarında (Şairlerinde) Rüya Motifi. Milli Folklor 3. Cilt. , S:23 (Güz).

Ergun, M. (2002). Kopuz Sarını. Ankara. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

Gömeç, S. (2006). Türk Kültürünün Ana Hatları. Ankara. Akçağ Yay.

Güney, E. C. (1971). Folklor ve Halk Edebiyatı (Özellikleri, Sözlü Gelenekleri ve Yazılı Örnekleri). İstanbul. MEB Yay.

Hazai, G., Tietze, A. (2006). Ferec Ba'de'ş Şidde (Ein frühosmanisches Geschictenbuch). Berlin, Klaus Schwaz Verlag.

Ibrayev, Ş. (1993). Epos Alemi. Almatı.

Ibrayev, Ş. (1998). Destanın Yapısı. Ankara. AKM Yay.

İsmailov, E. (1939). Batırlar Jırı Turalı. Almatı.

Kafesoğlu, İ. (2014). Türk Milli Kültürü. İstanbul. Ötüken Neşriyat.

Kaşgarlı Mahmud. Dîvânu Lugâti't-Türk (çeviri-uyarlama-düzenleme) Erdi, S., Yurtsever, S. T. (2005). İstanbul. Kabalcı Yay.

Kavruk, H. (1998). Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler. Ankara. MEB Yay.

Kaya, D. (2000). Âşık Edebiyatı Araştırmaları. İstanbul. Kitabevi Yay.

Kaya, D. (2007). Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimler Sözlüğü. Ankara. Akçağ Yay.

Kaya, D. (2015). Kırgız Destanları. Konya. Salkımsöğüt Yayınları.

Kazak Ädebiyatının Tarihi 1. Cilt. (1960). Almatı.

Kazak Ädebiyatının Tarihi. 1. Cilt. (1964) Almatı.

Kazak Halk Edebiyatı Dastandar 2. (1990). Almatı.

Kazak Tilinin Tüsinderme Sözdigi. (1974). Almatı.

Koç, K., Bayniyazov, A., Başkapan, V. (2019). Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü. Ankara. TDK Yay.

Koç, M. (1998). El-Ferecü Ba'de'ş-Şidde. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Konıratbayev, Ä. (1987). Kazak Eposı Jane Türkologiya. Almatı

Köprülü, M. F. (1980). Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul. Ötüken Neşriyat.

Köprülü, M. F. (1999). Edebiyat Araştırmaları 1. Cilt. Ankara. Türk Tarih Kurumu Yay.

Kurgan, Ş. (1945). Osmanlı Devrinde Mensur Hikâyeciliğimize Ait Bir Eser. Ankara. TDK Belleten Dergisi 3. Seri.

Macit, M., Soldan, U. (2013). Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı. Ankara. Grafiker Yay.

Marğulan, A. (1946). O Haraktere i İstoriçeskoy Obuslovlannostiy Kazahskgo Eposa. Almatı.

Nasrattınoğlu, İ. Ü. (1992). Batı Türkistan Âşıklık Geleneğinin Bugünkü Durumu. IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri 2. Cilt. Ankara.

Nutku, Ö. (1976). Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri. Ankara. Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

Oğuz, Ö., Ekici, M., Açа, M., Düzgün, D., Akarpınar, R. B., Arslan, M., Yılmaz, A. M., Eker, G. Ö., Özkan, T. (2013). Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ankara. Grafiker Yay.

Ojegov, S. İ., Şivedova, N. Y. (2009). Tolkavıy Slovar Ruskogo Yazıka. Moskova.

Oraltay, H. (1976). Kazak Türkleri. İstanbul. Türk Kültür Yay.

Oraltay, H., Yüce, N., Pınar, S. (1984). Kazak Türkçesi Sözlüğü. İstanbul. Türk Dünyası Araştırmaları.

Öztürk, A. (2015). Çağları İçinde Türk Destanları. İstanbul. Pozitif Yay.

Radloff, W. Kunos, İ (çev: Sakaoğlu, S., Ergun, M.). (1998). Proben-Der Volkslitterotur Der Turkischen Stamme VIII. Ankara.

Reichl, K. (çev: Ergun, M.). (2003). Türk Boylarının Destanları- Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi, Cilt 3. Ankara.

Seyidoğlu, B., Yavuz, O. (2012). Ferec Ba'de'ş-Şidde Hikâyeleri Güçlükten Kolaylığa Kederden Sevince. İstanbul. Büyüyenay Yay.

Smirnov, Y. İ. (1974). Slavyanskiye Epiçeskiye Traditsiyi. Moskova.

Söylemez, O., Yuldashev, M., Çengel, H. K., Kalkan, M., Uygur, C.V., Özşahin, M., Tavkul, U., Durmuş, O., Arıkoğlu, E. (2013). Çağdaş Türk Edebiyatları II. Eskişehir. AÖF Yay.

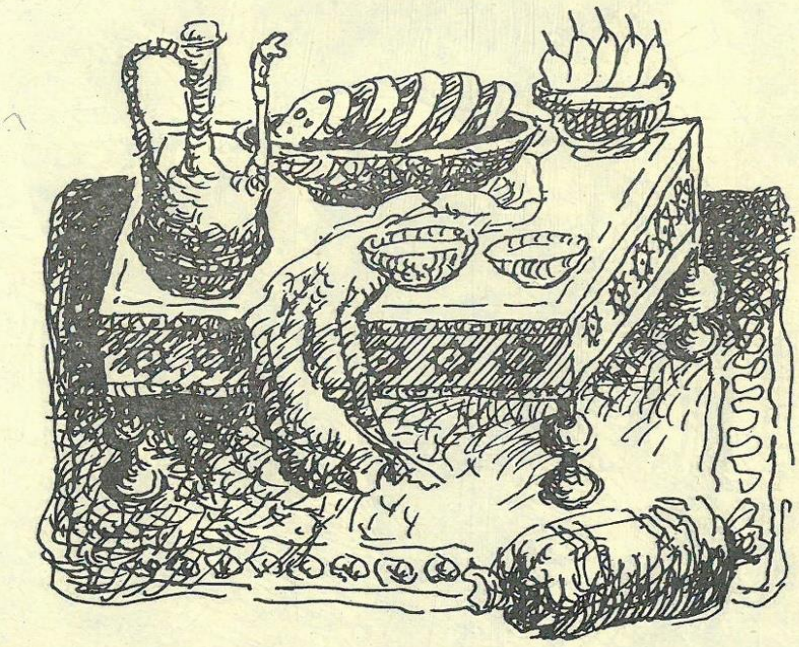
Vambery, H. (1901). Alt-Osmanische Sprachstudion. Leinden.

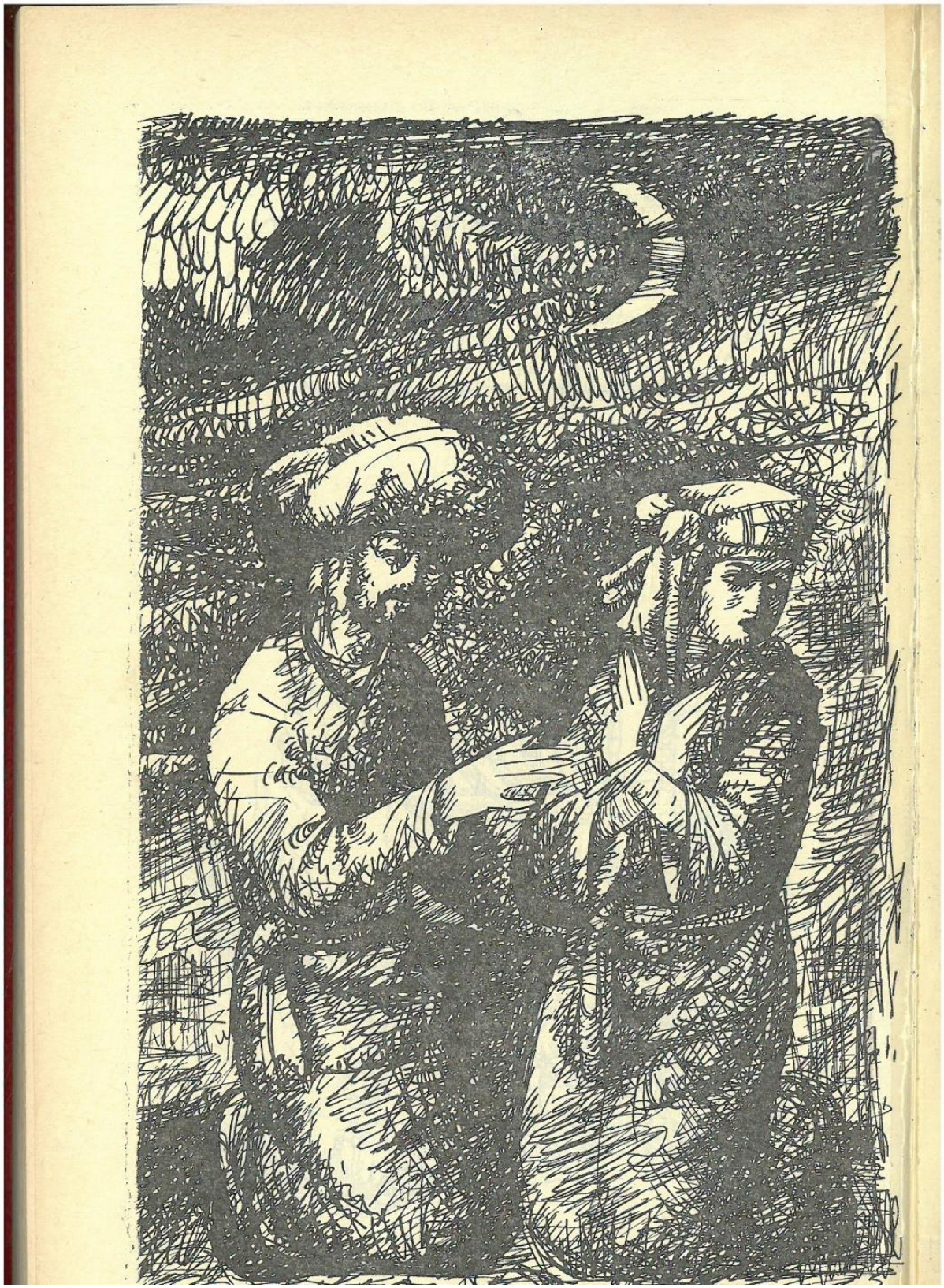
Yavuz, O. (1995). Ferec Ba'de'ş-Şidde'den İki Hikâye Üzerine Bir Gramer Denemesi. Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yay.

EKLER

EK 1- ÖZGÜN METİN

ҚАСЫМ
ЖОМАРТ

Ал енді мен сөйлейін сөздің басын,
Жаһанда жомарт өткен — Әбілқасым.
Мұндай қызық әңгіме дүниеде жоқ,
Осы отырған жамағат жұрт тыңдасын.

Сөйлейін сол Қасымның әңгімесін,
Көп халайық сөзіме құлақ салсын.
Бұл қиссаға құлағың құрышы қанар,
Алданып өзге сөзге не қыласың.

Бағдатта һарон Рашид патша өткен
Сегіз шаһар үстінен үкім еткен.
Өзі жомарт, қаһарлы ұлұғ патша,
Уақытында патша жоқ оған жеткен.

Һарон Рашид патша салтанатты,
Қаһарлы өзі жомарт, әділетті.
Бір уәзірі бар еді бек данышпан.
Кейде Жағыпар, ал кейде Фазыл атты.

Бір күні патша адамы келіп тұрды
«Жағыпар уәзір тез мұнда келсін» деді
Патша шақырған соң жетіп келіп,
Тағзым етіп алдында қарап тұрды.

Патша айтты:— Ей уәзір, бір сөзім бар
Бұл дүние өзі үлкен, уапасы тар.
Жомарттық, әділдігім бәрі бірдей,
Менен өтер бұл күнде енді кім бар?!

Уәзір айтты: «Ей тақсыр тыңда сөзім,
Көп жұртты араладым менің өзім.
Басырада бір жігіт бар сізден артық,
Таң қаларсыз көрсеңіз оның жүзін.

Басырада бір жігіт бар Қасым атты
Бау-шарбақ мүкәмбәлі салтанатты.
Алтын, күміс, асыл тас, бихисап көп
Қой орнына сояды арғымақты.

Үйі күміс, сыртына алтын жапқан,
Гауһардан әр жеріне шеге қаққан.
Мейманына береді шекер мен бал,
Анасы ондай бала неғып тапқан?

Қасымға ғаріп-міскін келеді екен,
Бәріне тамақ киім береді екен
Мейлі патша, мейлі бай, мейлі пақыр,
Бәріне бірдей қызмет қылады екен.

Күнде мың қой сояды қарны ашқа,
Береді тонын шешіп жалаңашқа.
Жаяуға ат береді кімсің демей,
Тірі адам ондай болмас қарындасқа.

Береді келген жанның сұрағанын,
Көреді ғаріптердің жылағанын.
Дүниеде аямайды мал мен жанын,
Жомарттығын айтайын сіздерге оның.

Еш қабағын шытпайды жиылғанға
Тегіс қызмет қылады тірі жанға.
Керегін бәрін тауып береді екен,
Қанша көп келсе де пақырларға.

Елу есік бар екен бір дүкенде,
Қайыршы келеді екен күнде-күнде.
Бір кісі елу есіктен кірсе-дағы,
Есігінен құр кетпес ешбірі де.

Ғаріптер жатады екен күндіз-түнде
Елу қайыр алады әр бір күнде.
Тамағы тоқ, киімі бүтін болып,
Ғаріптер жатады бәрі сонда.

Ондай жанды көрмедім тірі жанда,
Жүзің көрген адамдар болар пенде.
Байлығы, жомарттығы асқан екен,
Ондай жан бола бермес бұл жаһанда.

Сіз оған теңелмейсіз, тақсыр ханым,
Сіз сұраған соң айтпасқа барма халім.
Қандай қылып мақтасам еш қате жоқ,
Мұнан артық мақтауға жетпейді әлім.

Халифа сонда тұрып ашуланды,
Ақырып қаһарменен айғай салды.
Менен артық жаһанда неткен жан деп
Уәзірді өлтірмекке қылыш алды.

Фазылды өлтірем деп қылыш алды
Зұбайда ғарыз қылып тілеп алды.
Дарға мұны бір күні асармыз деп.
Он бір құлаш зынданға байлап салды

Зынданнан шығарма деп үкім айтты
Халифа ашуланып үйге қайтты.
Халифаның алдынан ханым шығып,
Сұрады. «Түсің қашып сізге нетті?»

— Ей патша, түсің суық қалайынан?
Ішің толған сияқты уайымнан.
Безгек болған кісідей қалшылдайсың,
Неліктен ашуландың айтшы маған?

Ей ханым, мен айтайын саған бір сөз
Құлақ салып сөзімді сіз естіңіз,
Тіпті дәмсіз мақтады бір адамды,
Хан болсақ да қарадай болмадық біз.

Қорлығына шыдамай ашуландым,
Ашуланып зынданға оны салдым.
Жомарттығын асырды тірі жаннан.
Сол сөзіне уәзірдің қайран қалдым.

Сол уәзірді кескілеп тілдірейін,
Терісіне саман тығып ілдірейін.
Өзімнен кейінгіге болсын санат,
Өзімнің патшалығым білдірейін.

Зұбайда сонда келіп қылды арыз,
— Менің айтқан арызымды құп тыңдаңыз.
Құдайым қандай жандар жаратқан жоқ,
Ғасылыққа жаратқан күнәкарміз.

Уәзірді ашуменен өлтірсеңіз,
Патшалықты жеріне келтірсеңіз.
Ол Қасым жомарттығы рас болса
Тәңірі алдында, әй тақсыр, сіз не дерсіз?

Ол Қасым өзі жомарт, өзі бай-ды.
Жақсы қылып жаратқан бір құдай-ды
Қасымды әуел барып көрмейінше,
Өлтіргенің уәзірді жарамайды.

Ей тақсыр, бір жолдаспен Басыраға жүр.
Анық өзің бар-дағы көзіңмен көр.
Бикүнә уәзірді өлтірмеңіз.
Әрқашан өлтірсеңіз қолыңда тұр.

Алдыңда қызмет қылды көп жыл әділ,
Жақсылық, жамандығын бір көріп біл.
Сізге жалған сөйлесе өлтіріңіз,
Сүйексіз не сөйлемес бұл қызыл тіл.

Зынданда жата тұрсын ертелі-кеш,
Мұндай уәзір сіздерге табылмас еш.
Айтқанындай ол Қасым бола қалса,
Зынданнан шығар-дағы күнәсін кеш.

Бұл мәслихат ұнай ма, тақсыр, саған?
Айтты деп тақсыр қаһар қылма маған.
Айтқан сөзі Фазылдың рас болса,
Қайтып жаза қыласың тақсыр оған?

Бұл жауапты патша көреді еп,
Қасымның мәні-жайын білейін деп.
«Анық көзім жете алмас расына,
Бір адамды жіберсем біліп кел деп.

Бір адамды жіберсем білмек үшін.
Ол адамның білмеспін әслә ішін.
Уәзірмен я қас шығар, я дос шығар
Бекерге қастық етер барған кісім.

Зұбайда, көндім айтқан сөзіңізге
Ғұмыр берсін құдайым өзіңізге.
Өзім барып көрейін Қасым жүзін,
Мұнан басқа ақыл жоқ енді бізге.

Саудагер порымынша киді киім,
Патшаның ешкім білмес ақыл ойын.
Білдірмей еш адамға жүріп кетті,
Бір жолдассыз жүрмегі тіпті қиын.

Бір жолдас қасына алып жүріп кетті
Бес күнде Басыраға барып жетті.
«Алыс жолдан бір келген саудагерміз
Сарайшыға түсемін» деп хабар етті.

Сарайшыға айтады: Ей сарайбан,
Бір сарайды босатып берші маған.
Алатын жұрт қатарлы ақыңды ал,
Мейман болып бұл күні келдік саған.

Атын ұстап түсірді сарайына,
Бір ділда алушы еді бір айына.
Менің патша екенімді білдірме деп
Халифа жалынады құдайына.

Танымады сарайының күзетшісі
Сарайда танымады ешбір кісі.
Ол сарайға сан кісі түсіп жатыр,
Кімменен болар дейсің кімнің ісі

Сарайша пәтеріне алып кірді,
Ілесіп күзетшіге патша жүрді.
Бір бөлмеге кіргізіп халифаны,
Күзетші шықты-дағы жүре берді

Ол сарайдың иесі данышпан-ды
Өзі зерек жан екен, өзі малды
Сарайына көргелі келген екен,
Көрді де екі атты қайран қалды.

Екі ат тұр жарап қалған арыған ат,
Күзетшіні шақырды «кел мұндалап»
Кім келді бұл сарайға алыс жерден
Екеуі қатып қалған не қылған ат?

Екі кісі мейман кеп жаңа түсті
Жауырыны қақпақтай, өзі күшті
Салтанаты патшадай, түсі суық,
Көрген соң сол кісіні зәрем ұшты

Сұралық қайдан келген мейман екен
Қай жерлерді қылыпты бұлар мекен.
Көрісіп жөн жайларын біз сұрайық,
Әлде бізге бұл мейман таныс па екен?

Сарайбан келе жатыр бір-бір басып
Мейманға сәлем берді есік ашып
Сарайбан халифаны таниды екен
Көргеннен соң ол қалды қатты сасып

— Келдім де көремін деп есік аштым,
Көрген соң, тақсыр сізді қатты састым.
Неғып түстің, ей тақсыр, мұндай күйге
Сізбенен сасқанымнан амандастым.

Тағзым қылмай дұрыс емес амандасу
Әдепсіздік қылды деп қылма ашу.
Пида болсын жолыңда мал мен басым
Келгеніңе қылайын үлкен шашу.

Бір себеппен мен келдім осы жаққа
Біздің сырды білдірме халайыққа
Бұл шаһарда бар дейді Қасым жомарт
Ісі жаққан деседі оның хаққа.

Ол Қасымды көрмекке көңіліміз бар,
Бір көруге Қасымды болдық құмар.
Жомарт дейді байлығы жаннан асқан
Көрмек едім қай түрлі өнері бар.

— Ей тақсыр, үйімізге мен барайын
Кілем көрпе, жастықтар мен алайын
Астыңа кілем жайып, көрпе төсеп,
Мамық жастық басыңа мен салайын.

Халифа билеуші еді тамам елді,
Барды да кілем, көрпе алып келді.
Бал мен шекер, палау, ет, шай келтіріп,
Халифаның алдында аттай желді.

Сарайшы айтты:— Қасымдай еш жігіт жоқ,
Жүзін көрген адамдар болады тоқ.
Ондай жомарт дүниеге келе бермес
Ондай жанды жаһанды көргенім жоқ.

Неше дүкен толтырған асыл тасқа,
Алтын, жылқы, түйе мен қойдан басқа.
Әркімге ат пен түйе, шапан берген,
Ондай жомарт кім болар қарны ашқа.

Мұны естіп патшаның қашты қаны
Сипатын тамаша етпек көріп оны.
Күні-түні жомартық қылған болса,
Туғаннан жомарт екен шыбын жаны.

Халифа атқа мініп жүріп кетті
Кешке таман Қасымға барып жетті.
— Алыс жолдан келген бір мейман едім,
Қасымның мен үйіне қонам,— депті

Қасым шығып патшаға сәлем берді,
Атын байлап үйіне алып кірді.
Екі-үш қабат бөлмеден өтіп келіп,
Бір кереует үстіне отырғызды.

Тахытқа отырғалы патша келді,
Еш нәрсеге ол тақыт ұқсамады.
Қараса я от емес, я су емес
Сынаптайын толықсып жалтылдайды.

Халифа ол тақытқа таң қалады
Анық тіктеп қараса көз талады.
Отырғанда күй шықты тоғыз түрлі
Сасқанынан Қасымға жалт қарады

Гоқтап тұрды тақыты толқын барып
Тоғыз түрлі тамаша ән-күй салып,
Дүниеде еш нәрсеге ұқсата алмай
Патша отыр бұған өте қайран қалып.

Патша ойлап отыр талай ойды,
Алдына неше алуан тағам қойды
Дастарқанға қырық түрлі тағам салып
Бір кезде алып келіп бие сойды

Ет піскенше жүз түрлі тағам келді,
Қасым патша жүзіне қарай берді
Дастарқанға отырып мәслихат қып,
— Мейманым, жөніңді айт, кімсіз?— деді

— Шаһаріміз Бағдатта, саудагермін,
Мал алып сатып жүрген әр шаһардан
Кешегі күн Басыраға келіп едім
Аз мәслихат үміт қып сіздей ерден

Ақық, жақұт зұбаржат, аяқтары,
Алғандай көздің жауын асыл бәрі
Бағпур шыны қолында сауыттар бар
Патшаға соны берді жариялары.

Қасым тысқа сол уақыт шығып кетті,
Бір ағаш, бір тоты құс алып кепті,
Жапырақтары зүмірәддан лағыл ағаш
Басына тоты құсты қондырыпты.

Қасымның бір қолында алтын шыбық,
Ол шыбықпен тотыны қойды ұрып.
Тоты сонда қанатын көтергенде,
Қаптап кетті жақсы бір иіс шығып

Қасына тағы қойды бір топ ағаш,
Өзі алтын, жапырағы ақ гауһар тас
Басында бұлбұл оның қонып отыр
Сайрайды неше алуан ол сандуғаш

Бұлбұлдар сайрап отыр қанат қағып
Халифа қайран болды оған бағып.
Көрген жанда бір қайғы қалар емес
Ұсталар істеді екен мұны неғып.

Бұлбұл сайрап, тоты құс ойнап тұрды.
Жауһар алтын ағаш жайнап тұрды.
Халифа тамашалап көз айырмай,
Бұлардың әр қайсысына қарап тұрды

Екі сағат сайратты бұлбұлдарды,
Халифа тамаша етті көріп оны.
Содан кейін бұларды алып кетті,
Халифа қапа болып күйді жаны.

Бұларды әпкеткен соң қапа болды
Қапалықтан ішіне қайғы толды.
Жомарт болса бұларды қояр еді» деп
Ашуланып патшаның жүзі солды.

Патша қапа болды осыған бек,
Тағы біраз ойнатып қоймайды деп.
«Көп тұрғызбай тез үйден әпкеткені,
Қорықты ғой осы мені сұрайды деп»

Онан соң бір ұл келді домбыра алып,
Қасында бір қыз келді күндей жанып
Ұл домбыра шертеді күйге салып,
Патша қарап тұрды қайран қалып

Бұлбұл, тоты есінен шығып кетті,
Қызық бар мұнан артық десе нетті.
Ұл мен қыздың өнерін көргеннен соң,
Патшаның ішінен дерті кетті.

Патшаға домбыра шерткен бұл ұл бала,
Ән салған он төрт жаста бір қыз бала.
Екі сұлу баланы көргеннен соң,
Патшаның ақылы кетті және

Құралайдың көздеріндей көздері оның,
Бал шекерден тәтті екен сөздері оның.
Мұндай сұлу балалар көрген емес,
Сабыры қалар емес көрген жанның.

Мойны ұзын алманың сабағынан
Ішкен асы көрінер тамағынан.
Саусақтары күмістен, тырнағы алтын
Гүл төгіліп тұрады қабағынан.

Тал шыбықтай бойы бар, белі нәзік,
Тізілген тістері аппақ, маңдай жазық.
Ақындар балалардың көркін жазса,
Мыңнан бірін қағазға болмас жазып.

Бетінен екеуінің күн көрінген,
Үстіне інжу-жауһар киім киген.
Жақұт тастан қолында бір кесе бар
Толған шарап патшаға соны берді

Шарапты ішіп, кесені қайтып берді
Ұл бала тағзым қылып алып тұрды
Әбден тауысып кесені қайтып берсе
Ішпегендей тағы да толып тұрды.

Патшаға қайтып берді тағы да өзін
Ол кесенің айтайын қызық сөзін.
Ішіп болса, толып тұр әуелгідей,
Патша қайран қалып салды көзін.

Қызмет қылған ұл мен қыз екі бала
Қасымды жомарт қылған хақ тағала.
Патшаның қалған суын алып кетті
Көңіліне халифаның түсті сана.

Халифа қапа болып ойлады ойды
— Бұларын неге кейін алып қойды?
Жағыпарға ашуланды мұнда отырып
Барған соң қыламын деп саған тойды

«Сонша өтірік мақтады мұны несін
Бір көрсетіп кетеді әр немесін.
Осынша бір жаһілге әуре қылған,
Фазылдың қылармын бір әңгімесін».

Сол уақта жетіп келді және бір қыз
Оған қыздар тең келмес бірнеше жүз.
Қыз қолында жұдырықтай бір құты бар
Құтының тамашасын айталық біз

Қыз тұрды ол құтыны тық-тық қағып
Тары саулап ішінен тұрды ағып.
Әлгі ашуы есінен шығып кетті,
Халифа қайран болды оған бағып.

Ол сұлу құтыны қағып тұрды,
Тары саулап ішінен ағып тұрды.
Жұдырықтай құтыдан аққан тары,
Он бес қатар сарайды бір толтырды.

Қасым тұр қол қусырып қарсы алдында
Бір ләуте сұрады одан қыз тағы да
Піл тісінен жасаған әшекейлеп,
Бір ләуте алып келді Қасым сонда.

Сонда қыз бұл ләутені қолына алды,
Түрлі ғажап сазды бір күйге салды.
Көрмегендей мұндайды бұрын-соңды
Бұл өнерге халифа шын таң қалды

Һарун Рашид отырды қайран қалып,
Жарияның өнеріне көзін салып.
— Бәрекелді, Қасымжан!— деді патша
Қасым сонда шығарды ертіп алып.

Қасым ертіп жария шығып кетті,
Қас қарайып, жататын уақыт жетті
Алтын тақыт үстіне төсек салып,
Мейманжан, төсегіңе жатқын, депті

Алтын тақыт үстіне төсек салды,
Халифа төсегіне жатып қалды.
Мейманын төсегіне жатқызған соң,
— Хош, мейман!— деп Қасым да кетіп қалды.

Ертең, тұрып оқыды таң намазды,
Көрмейсің Қасым сынды ер сабазды
Түнде көрген нәрселер ойдан кетпей
Халифа қайғыланып ойдан азды.

Таң атқан соң патшаға келді Қасым,
— Аман-есен тұрдың ба, замандасым.
Қалағаның бар болса алып кеткін,
Аямаймын, жолында мал мен басым.

— Бір күн, бір түн, Қасымжан, болдық қонақ,
Бәрімізден өтеді дүние шолақ.
Қызық қызмет ісіңе разы болдым.
Еш нәрсеңді алмаймын тіпті қалап.

Сарайда, Қасымжан, жолдасым бар,
Бір көруге жүзіңді болдым іңкәр.
Қызық қызмет біз сізден көрдік жаным
Неңді қалап аламын сенің бекер

Рұқсат берсең, жолдасқа баралық біз
Бізді сөкпей, Қасымжан, қалыңыз сіз
Сіздерге алла-тағала разы болсын
Қызметіңе біз сіздің разымыз.

Халифа жүремін деп тысқа шықты
Қасымжан әдеппенен тағзым етті
Алтынды ер жабдықты ат мінгізді
Патша ондай атты көрген жоқ-ты.

— Мейманым, сізге берген бар мәзірім
Әрқашан біздікіне келіп жүргін.
Жақсы қызмет біз сізге қыла алмадық,
Еш келгенің жоқ еді мұнан бұрын

Мұнан соң әлгі атқа мініп кетті,
Патша ойлап келеді талай кепті.
«Бұл Қасым жомарт емес, мақтаншақ қой,
Мақтаның әр нәрсесін бір көрсетті

Талай нәрсе көрсетті Қасым маған,
Мұның несін мақтады уәзір надан.
Жомарт болса біреуін берер еді,
Көрсетіп алып кетті бәрін тамам».

Ойлай-ойлай патша жүріп кетті,
Жолдасы қалған сарайға барып жетті.
Сарайды төңіректеп көп жандар тұр
Бұларды көріп патша тамаша етті.

Он түйе тұр үстіне жүктер артқан
Жібектен әрбіріне арқан тартқан.
Он түйеге артқаны ділда жамбы,
Үстіне жібек масаты кілем жапқан.

Он қыз тұр, бәрі сұлу хұсни жамал
Мінгендері топшақ ат бәрі қамал
Қолдарында бәрінің алтын шатыр,
Көрген жанның бұларға көзі талар.

Патша мұнан өтіп үйге кіреді,
Үй алдында бірталай істер көрді.
Қасымның үйіндегі өзі көрген,
Тамашалы істердің бәрін көрді.

Бұлбұл қонып бағында ол сайрап тұр,
Тоты құс өз бағында ол да ойнап тұр.
Қасымның үйінде көрген істің,
Бәрі сонда түп-түгел бек жайнап тұр.

Домбырашы ұл, әнші қыз ән салып тұр
Құты мен ләуте алған қыз о да тұр.
Манағы алтын терек, бұлбұл құстар,
Алдында халифаның сайрасып тұр.

Әнші қыз келді дағы бір хат берді,
Халифа алды-дағы ашып көрді.
Барша көрген істерін әнгам қылған
Халифа қайран болып оқып тұрды

Жазыпты ол хатында: «Қарарым сол
Мейманым, өкпелемей разы бол.
Бұған разы болмасаң тағы бір кел
Сізді разы қылайын ендігі жол.

Мейманым, сізді бүгін танымадым,
Көп сөз сұрап сол үшін жанымадым.
Алыңыз назырқанбай разы болып,
Не қажетің бар-жоғын біле алмадым

Жоқ еді сізді бұрын көргеніміз,
Алыңыз разы болып бергеніміз.
Керегіңді сыртқа айтсаң өзіме айтпай
Онан соң біздің тірі өлгеніміз.

Көрдіңіз ақық, жақұт, лағыл, шариб
Гауһар ағаш басында бұлбұл сайрап
Тоты құс, алтын ағаш, қызметкерлер
Бәріне тамашалап тұрдың қарап.

Қанша ойын тамашалар келді бәрі
Анық тыңдап көзіңмен көрдің оны.
Сарайдың маңайында тұрған жандар
Сіздің мүлкің болады һәммәләрі

Өзің көріп һәммәсін тамаша еткен,
Сол уақытта мүлкімнен шығып кеткен
Әр мейман ұнатқанын өзі алар,
Есебім сол бұрыннан ақ әдет еткен

Әдетім, қанша мейман келуші еді
Ғажайып тамашалар көруші еді.
Қай нәрсемді таң қалып көрген адам,
Соны өзі қайтадан алушы еді».

Бұлайша деп жазылған хатты көрді,
Тамаша қылды патша Қасым ерді
«Қасымның жомарттығы рас екен» деп
Бұрынғы істегенін теріс көрді

Патша ойлады, «Бұл Қасым неткен адам
Мұндай жомарт табылмас тірі жаннан.
Патшамын деп бекер-ақ мақтанамыз
Бұл Қасымға тең келмес патша мен хан.

Ойлаушы ем менен артық адам жоқ деп
Өзім патша, артықша жомартпын деп.
Тәкаппарлық қылып мен үйде отырып
Кісісіне жолықпай жүріппін тек.

Рас екен Жағыпарымның айтқан сөзі
Шын жомарт адам екен мұның өзі
Қисапсыз малын шашқан неткен адам
Өзімнің қол астымда тағы — да өзі

Мұның жайын сұрайын қайтып барып,
Қандай адам дүниесін қылған сарып?
Жалғыз маған бергені бұл Қасымның,
Бір патшаның мүлкінен кетер асып».

Қайта жүрді өзінен сұрайын деп,
Бекер алып кетуін көрмеді еп.
«Мендей болып үйіне келген жанға,
Бәріне де осындай береді-ау» деп.

Қасымға енді патша келді қайтып,
Бұған мен кетейін деп ақыл айтып.
Орнына қойып әлгі бергендерін,
Қасымға сөз сөйледі жауап қатып:

— Өй! Менің махбүб достым, Әбілқасым,
Құлақ сал бұл сөзіме замандасым.
Жіберген нәрсеңізге бек шаттандым,
Қалай болар соларды өзің алсаң.

Ей Қасым, сіздей жомарт еш адам жоқ,
Жіберген нәрсеңізге шаттандым көп.
Жұрттан асқан жомарттық байлығыңды,
Бағдатта барша жұртқа мақтайын бек.

Әбілқасым қайғырды мұны естіп,
«Өзің ал деп айтқаны бұл несі?— деп.—
Қайтармас еді егер разы болса,
Бір қате іс бізден болды ма?»— деп.

— Разы болсаң, мейман, қайтармаңыз,
Аз болды ма бұл берген тартуымыз.
Егер разы болсаңыз, жан мейманым,
Алып кетіп көңілімді хош қылыңыз.

Патша айтты:— Ей Қасым, сіз тыңдап тұр,
Құлақ салып сөзіме мойныңды бұр.
Көңілімде еш шүбәсіз разылығым,
Біздің ойда болған жоқ басқадай сыр.

Маған берген нәрсеңіз есепсіз көп,
Артық қымбат нәрселер бердіңіз бек.
Бүйте берсең малың тез ада болар,
Жаным ашып айтып ем алыңыз деп.

Қасым айтты:— Мейманым, алдым сырын,
Ешкімнен нәрсе алып па ең, мұнан бұрын?
Патшаның бұл сөзіне күлді Қасым:
— Енді менің сөзімді тыңдап тұрғын.

Құдай айдап келтірді бізге сізді,
Қападан құтқардыңыз құлыңызды.
Күнде малды әр күнде он берсем де,
Ешкім біздің түгесе алмас бұлымызды

Патша мына сөзге қайран қалды,
— Баян қылғын басыңда болған халді.
Күнде мұндай он берсең ада болмас
Қайдан таптың қисапсыз мұнша малды?

Мейманын Қасым жомарт разы қылды.
Патшаны бір сарайға алып келді.
Патша көрсе бұл үй алты бөлме,
Бұл дүниенің малына баға қылды.

Алты үйдің біреуінен біреуі артық,
Дүр, гауһар, інжу, маржан, лағыл ақық
Неше түрлі тамаша асыл зат бар,
Патша көріп таң қалды ішін тартып.

Үйінде гауһар қандил тұрған жанып,
Үйдің ішін бір жақсы иіс кеткен алып.
Патша алтын саты басқышпенен,
Жоғары бір тақытқа мінді барып.

Қасында бір тақытқа Қасым мінді
Қандай жан қайран қалмас бұған енді
«Өзімнен ұлұғ патшаның үйі ме?» деп
Патша ішінен күман қылды.

Тақытқа жайланысып мініп алды,
Қасым сонда сөйлейді өткен халді
Қасым жомарт сөйледі әңгімесін,
Патша сонда тыңдап құлақ салды.

Қасым айтты:— Абдулфатах атам аты
Байлығы артық екен салтанатты.
Мекені Мысыр екен сол уақытта,
Жайылған әрбір елге шүһрәті.

Байлығы сол уақытта жаннан асқан,
Алтын-күміс үй салған, асыл тастан.
Қисапсыз байлығына күншілік қып,
Патшасы Мысырдың болды дұшпан.

Патша қастық қылып көре алмады
Бір-біріне жақсы сөз бере алмады.
Атама Мысыр шахы дұшпан болған
Мысырда сабыр қылып тұра алмады.

Бұл шаһарда тұрман деді малымды ұстап
Әр іске жүрген шығар құдай бастап.
Атам байғұс патшадан қорыққан соң,
Мысырдағы мекенін кетті тастап.

Мал-мүлкін жиып алып көшіп кетті,
Басыра Шаһарына барып жетті.
Басырада бір байдың қызын алып,
Атамыз сол шаһарды мекен етті.

Екеуінен біз келдік бұл дүниеге
Сірә көңіл бермеңіз қу дүниеге.
Ата-анамыз жасымда дүние салды
Қандай істер көрмедім, уа дариға.

Жасымда жетім қалдым мұңлық басым
Жетімдікте ақты ғой көзден жасым.
Ер жетіп ақыл есім кіргеннен соң,
Арақ пен шарап болды ішкен асым.

Ойын ойнап сарып қылдым барлық малым
Атамның қанша жиған мұқәмәлін.
Қисабы жоқ үйімде алтын-күміс,
Ақымақтықпен тауыстым соның бәрін.

Айрылдым ата малдан ие болмай
Ойын мен тамаша іздеп тәубе қылмай.
Ақырында кедей боп қаңғып кеттім,
Үш жылда тамам болды бір пұл қалмай.

Қолымда малым қалмай кедей болдым,
Тағы берер құдай деп үміт қылдым.
Бұрынғы байлығымды көрген жанға
Көрінуге арланып бек ұялдым.

Неге ақымақ болдым деп көп ойландым
Кедейлік қорлық екен, бек ойландым.
Мұнда жүрсем болармын елге мазақ,
Басқа жұртқа кетейін деп ойладым.

Үйімді саттым бір күн біраз пұлға,
Керуендерге қосылып түстім жолға.
Мосыл менен аралап Шам шаһарын,
Азырақ қызмет қылып жүрдім сонда.

Шамнан көшіп Ғаріш қарай бардық,
Баяғы жолдастардан айрылмадық.
Онан көшіп жол жүріп неше мүддет,
Бір күні Мысыр, Қаһираға келіп қалдық.

Бір күн жалғыз базарды араладым,
Көп ой ойлап көңілімді жараладым.
Атам Абдулафатахтың мекен-жайын,
Көрген соң қасірет ұрып зар жыладым.

Дедім мен «әуелі атам мұнда тұрдың,
Бай болып жақсы болып дәурен сүрдің.
Кедей болып қаңғырдым мен бұл күнде,
Бір медет қылсаңшы» деп жылап жүрдім.

Ніл дарияның ол Мысыр жағасы екен,
Атам әуел Мысырды қылған мекен.
Ол шаһарда ешкімді танымаймын,
Ойладым енді қайда кетсем екен?»

Бір көшемен тек жүріп Нілге келдім,
Дарияның жағасында таһарат қылдым.
Оң жағыма қарасам бір сарай тұр,
Төрт қабат, биік екен, қайран қалдым.

Мысырдың патшасының сарайы екен,
Мен көргенім сарайдың сырт жағы екен.
Биіктік сипатына қарап тұрсам,
Бір сұлу қыз көрінді терезеден.

Жоғары алтын әйнектен,
Қыз жан-жаққа қарады.
Нәзік белі бұралып,
Аққудай мойнын тарады.
Екі көзі жалтылдап,
Нар кескен асыл қанжардай
Ішімді жарып барады.
Ақ жүзіне қарап ем,
Көңіліме салды жараны.
Қыз сипатын қарасам,
Ақ бетінде кіршік жоқ,
Айдың көлдің қуындай,
екі жүзі жарқырап,
Патшаның алтын туындай.
Сөйлеген сөзі мазалы,
Зәмзәмнің бейне суындай.
Аузынан шыққан лебізі,
Сары алтынның буындай.
Есімнен кетті кедейлік,
Қызды көзім теседі.
Көрген адам дидарын,
Шыбын жаннан кешеді.
Ғашықтық түсіп ішіме
Босатты қыз буынды-ай.

Қорлығайын секілді,
Әлгі қыздың порымы.
Терезенің алды еді,
Отырған сонда орыны.
Гауһар тастай жарқырап,
Мықынына түсіп тұр,
Алтын айдар тұлымы.
Бағаладым он қызға,
Шашының жалғыз тілімін.
Миуалы дарақ секілді,
Кемісі жоқ түрінің.
Дидарына қарасам,
Шашы сүмбіл секілді,
Қоғалы көлдің құрағы,
Бой нұсқасын қарасам,
Бектердің мінген пырағы.
Алтыннан соққан түймедей,
Бас порымы — нұсқасы.
Ал мұрнына қарасам,
Астраханның пістесті.
Сымға тартқан күмістей,
Он саусақтың саласы.
Тізген меруерт секілді
Отыз тістің қаласы.
Айта беріп қайтейін,
Сондай-ақ болып туады,
Мұсылманның баласы.
Мақсатыма жете алмай,
Көңілімнен әлі кетпейді
Ғашықтықтың санасы.
Осынша бай болсам да,
Саман жүзім сарғайып,
Қайғымен көңілім қарайып,
Есімнен кетпей бейнесі,
Болмады дертім дауасы

Сол қызға қарап тұрдым қайран болып,
Ғашықтық дерті кетті іште толып.
Мен бетіне қадалып қарағаң соң,
Терезеден кетті әрмен қыз тартынып

Пақырың қызды көріп дертті болды,
Бұрынғы дерттен бұл дерт артық болды
Ақшамға шейін отырып сол арада,
Отырсам да көрінбес уақыт болды

Онан кейін бір жерге жаттым барып
Тәнім рақат тапса да көңілім ғаріп

Қашан жүзін көрем деп отырғанда
Дүния раушан болды сабақ жарып.

Көрем ғой деп қондым тағы бүгін
Сіркедей ақылым жоқ баста бүтін.
Жетіп келіп кешегі көрген жерге
Терезеге қарадым ұзынды күн.

Терезеге қарадым кешке дейін,
Көре алмай зар жыладым, мен не дейін.
Бұл күні махбұб жүзін көре алмадым
Орныма қайтып бардым онан кейін.

Таң атқанша отырдым ұйқы көрмей,
Өз жаныма қайғымен рақат бермей.
Таң атқан соң тұсына тағы бардым,
Көсіп қылған жандардың біріне ермей.

Отырдым көрінер деп үміт етіп,
Келемін дегендей-ақ жолын күтіп,
Бір заман түстен кейін болып еді,
Жарқ еткенде ақылым қалды кетіп.

Мені көріп қыз сонда жауап қылды,
— Неге тұрсың, бұл жерден кеткін, деді
Патшаның жігітінің бірі көрсе,
Өлерсің, тез жөніңді тапқын,— деді.

— Бұл сөзден қорықпады көңілім, сірә
Жүрегім қуанғаннан болды пара.
Біреу келіп басымды кескенінше,
Сонда қызға сөйлеймін мен бишара

— Терезеден жүзіңді көрдім сенің,
Ғашық отың ақылымды алды менің.
Бастан ақылым, көңілімнен сабыр кетіп,
Қанжардай тілді бағырым құп жамалың.

Күйдірді жаным-тәнім ғашық отын,
Махбұбым, бар ма маған махаббатың?
Жамалыңды көрген соң ғашық болдым,
Күн барма көрер маған шын сымбатың.

— Ей сорлы, ғаріп байғұс, мені сүйме
Мені сүйіп көшеде бекер күйме
Енді мен хабар берсем өлесің сен,
Өз обалың өзіңе, менен көрме

Бұл сөзді айтып тартынып кетті әрмен,
Қыз кеткен соң қалмады менде дәрмен

Маған қыз ашуланып кеткеннен соң,
Өлмекті мойынға алып болдым қайран.

Ақылым шатасты да, болдым қайран
Жендеттер келеді деп қылса пәрман.
Енді өлімге отырдым басты байлап,
Келмеді ақшамға шейін ешбір адам.

Еш адам келмеген соң күйіндім бек
Тірліктен өлім маған жақсы еді деп
Орныма қайтып бара жатқанымда,
Кісідей қалтыраймын бейне безгек.

Бір кішкене ұйықтап, бір түс көрдім,
Түсімнен қатты сасып қорқып тұрдым
Таң атқан соң орнымнан түрегеліп
Терезенің тұсына тағы жүрдім.

Жүріп келе жатырмын тәлтіректеп
Тағы да үміт етіп көрінер деп.
Мендей ақымақ жаһанда жан бар ма екен
Кәсібімді қылсамшы онан да ептеп.

Баяғы жерге тағы тұрдым келіп,
Терезеге қараймын көзім салып.
Қыз бір уақытта терезені ашты дағы
Қорқытып сөз сөйледі ашуланып.

Ей байғұс, неге керек құр қараған,
Кет деп саған неше айттым бұл арадан
Қанша аяп айтып ем, енді өлдің,
Іс қылдың өз басыңа жарамаған.

Хабар бердім, жендеттер келе жатыр
Басыңа енді түсті заман ақыр.
Бұл арада жабысып қалдың неге
Ажалыңа асыққан байғұс пақыр.

Бұл сөзің,— дедім,— әсер қылмас маған
Бір құдай ғашық қылды мені саған.
Сіз бір жанған шамсыз, мен пәруана
Тез өлтір, енді мені қойма аман.

Жолыңда қайран болды ғазиз басым,
Күндіз-түні ағады көзден жасым.
Тамақ, киім таба алмай қаңғып жүріп
Мендей әуре құдайым еш қылмасын.

Ішіме түсті менің ғашық отың,
Қасіретте қайран қылды мені дертің.

Сіз үшін жанымнан баз кештім бүгін
Махбұбім, осы менің айтқан сертім.

Қыз білді ғашық отымен күйгенімді,
Шын жұмсап бойым балқып игенімді.
Мархабатты көңілі, мейірі келіп,
Қыз да маған білдірді сүйгендігін.

— Ей!— деді,— Қазір мұнан кеткін,— деді
Бұрынғы ұрысқанымды кешкін,— деді.
Күзетші шықпай тұрып, ақшамнан соң,
Тереземнің тұсына жеткін,— деді.

Мұны айтып қыз сонда ғайып болды,
Қыздың айтқан сөзіне көңілім толды.
Махбұбтың ілтипатын көңліме алып,
Пақырыңыз ол жерден жөнелді енді.

Моншаға кірдім сонда базар барып,
Шаш, мұртымды түзеттім, тазаланып.
Жылдай болды батуы жарым күннің,
Күн батпай кейіп жүрмін мазаланып.

Уақытында терезеге жетіп келдім,
Келдім де салбыраған бір жіп көрдім.
Менің үшін әдейі қойған жіп деп,
Жіптен ұстап өрмелеп үйге кірдім.

Жіп ұстап терезеден үйге кірдім,
Ол үйде еш адам жоқ, шамын көрдім.
Ар жағында бір есік көрінген соң,
Сол есікті ашпаққа тағы жүрдім.

Ол үйге кіріп келдім есік ашып,
Көрмекке махбүбімді болып ғашық.
Ол үйдің ар жағында екі есік тұр,
Қарасам бірі берік, бірі ашық.

Ашық тұрған есікке кіріп бардым,
Жамалын көрдім сонда асыл жардың.
Күміс сәрир үстінде отыр екен,
Жүзін көріп, бата алмай тұрып қалдым.

Қасына сұлуымның жетіп келдім,
Зейнеті бір өзінде тамам елдің.
Ғашығымның жамалын көргеннен соң,
Тағдырыма шүкірлік етіп едім.

Сонда екеуміз көрістік құшақтасып,
Құшақтап біраз тұрдым мауқым басып.

Қасына күміс тақытқа отырғызып
Мәні жайымды сұрады ақылдасып

Сонда мен қызға айттым уақиғамды,
Басымнан жақсы-жаман өткен жайды
Ата-тек нәсілімді баян қылдым,
Менің айтқан сөзімді құп тыңдады.

— Сенің өртің күйдірді, дедім, жаным
Жүзіңді көрдім енді, мейірбаным.
Арманым жоқ дүниеде бұдан басқа
Ризамын бұл сағат шықса жаным

Қарасам қыз сипаты бір бейне хор
Жүзінен жәннат нұры төгіліп тұр.
Сипатын айтып тамам қыла алмаймын
Көңілім көтерілді құшқандай нұр

Қыз естіп жылады менің сөзім,
«Ah» деп басын шайқап, жұмды көзін
— Ғашық оты әуел түсті сен ғаріпке
Мені көріп пәруана болдың өзің.

Терезенің қанатын тұрдым ашып
Сонда көріп сіз маған болдың ғашық.
Меніменен жұп болып жүре алмайсың,
Ғұмырың өтеді ғой бекер жасып.

Махаббатың маған сіздің қалай түсті?
Екі есе менің дертім онан күшті.
Сізді көріп ақылым кетті менің,
Құдай басқа салмасын мұндай істі

Сіз маған білдірдіңіз кім екенін,
Ата-жұрт, ұрық-туған, һәм мекенің.
Мен де жайымды айтайын тыңдаңыз деп
Баян қылдым ол-дағы сырын-халін.

— Біліңіз, Дүрданадұр менің атым
Атам мүлкі көп жаннан болған үстін
Шам шарифдұр мен өзім туған жерім
Құданың құдіретімен мұнда түстім.

Шам шаһының уәзірі еді атамыз,
Білімді, ақылды жан өзі нағыз
Атам шаһтың сүйікті кісісі еді
Бастан аяқ баршасын айталық біз

Атамды патша жақсы көруші еді
Не тілегі болса да беруші еді.

Патшаны осы билеп кетті ғой деп,
Басқа жұрт күндей-күндей жүруші еді.

Патшаға жамандады көп жұрт күндеп,
Бүкіл ел айта берді күндіз-түндеп.
Уәзірліктен қалдырды атамды жұрт,
Бірталай ел жабылып қылып еңбек.

Онан шығып атамыз үйге келді,
Мені күтіп тәрбие, тағлым берді.
Мені өсіріп жете алмай мақсатына,
Ажал жетіп дүниеден атам өтті.

Жас күнімде әкеміз өліп кетті,
Мен өсіп мақсатына жетпей кетті.
Анам бір күн үй-жай, малын сатып,
Мені бір құл сатушыға сатып кетті.

«Жариям» деп сатты мені жеті жаста,
Кетті анам мені тастап бөтен-жатқа.
Өзі жолдас болып жүрген бір жігітпен,
Үндістан тарапына кетті басқа.

Жас күнімде айрылдым ата-анамнан,
Жүрегім қайғыменен қапаланған.
Ендігі ғұмырыма бақыт тілеп,
Бәрін де көріп алдым тағдырымнан.

Құл сатушы мені алып түсті жолға,
Мені де бірге қосты көп жарияға.
Біздерді Мысыр, Қаһираға алып келіп,
Киіндіріп ап келді бұл патшаға.

Патша алдынан өткізді бәрімізді,
Бәріміздің қарады арымызды.
Ішінде мені көріп осы патша,
Артық беріп алып қалды жалғыз бізді.

Патша мені көп пұлға сатып алды,
Бас ағаны жанына шақырып алды.
— Сақыпжамал бұл гөзел махбұбаны,
Құрмет етіңіз,— деп жарлық салды.

Бас аға мені әкелді бір сарайға,
Маған қызмет қылады неше жария.
Ләуте, домбыра, саздарменен,
Келіп күнде ойнады құзырыма.

Патша махаббатты сөздер айтты,
Ұялдым патшадан мен де қатты.

Төмен қарап патшаға жауап бердім,
«Мұны, тақсыр, айтпаңыз»,— дедім тіпті.

Сол кезде ашуланды патша маған,
«Тартынып сөз айтасың» деді маған
Сонан кейін осы үйге алып келді,
Ұялып, қорқып жүрдім мен де одан

Патша маған ұрсуға қия алмады,
Көңілінің махаббатын тыя алмады
Өзге жария һәммәсі күншілік қып,
Патшадан сірә мені жоя алмады.

Жамандайды патшаға мені бәрі,
Еш сөзіне сенбейді әлі.
Үш жылдан бері мен жамандасып,
Әбден енді шаршады баршалары.

Сонда-дағы ноқтаны мен кимедім,
Құмар болып патшаны еш сүймедім.
Өз көңілім патшаны сүймеген соң,
Қылған қызмет һәммәсі «ләшей» дедім.

Патша маған үкім қыла алмады
Үкіммен ықтиярсыз ала алмады.
Жариялар жамандаса қуанамын,
Сөзіне патша олардың ере алмады.

Бұлайша деп қыз маған айтты сырын
Түнімен тауыспадық ғашық жырын
Мәслихатпен екеуміз рақаттанып,
Төсекке құшақтасып жаттық қырын

Төсекке жатып біздер қылдық сұхбат,
Көңілім қарар, жан-тәнім тапты рақат
Мен байғұстың ашылған қашан бағым,
Түннен аман шықпадым сау-саламат.

Жақсы ұлпәт, сұхбат пен махаббатта,
Құшақтасып жаттық біз жан рақатта.
Бір машақат ұстамақ айласы екен,
Күтпеген айқай шықты бір уақытта,

Екеуміз құшақтасып жатыр едік,
Уайымсыз еш нәрседен ғапыл едік
Есікті қатты-қатты ұрды біреу,
Сасқалақтап төсектен түрегелдік.

Ойладық: «біреу бізді көрген екен,
Патшаға барып хабар берген екен.

Қас жарияның біреуі айтқаннан соң,
Көргелі патша өзі келген екен».

Дұрдана тітіреп кетті қорыққанынан,
Бишара үміт үзіп ғаріп жаннан.
Шығайын деп қамдансам мен далаға,
Ұрып тұрған есікке келген бөлмем.

Енді мен шыға алмадым недұр шара,
Аяғын баса алмады қыз бишара.
Күміс тақыт астына кіріп жаттым,
Жасырынар таба алмай ешбір пана

Дұрдана тітіреп барып есік ашты,
Патша ашуланып қаһар шашты.
Неше шырақ көтеріп көп кісілер,
Үйге кіріп баршасы жабырласты.

Құдай біздің ақылды алған екен,
Басымызға машақат салған екен.
Ашылмаған бақытыма себеп болып,
Жіп салбырап орнында қалған екен.

Патша агтты: «Ей, ақымақ, кім бар мұнда?
Іс бітір деп қойып ем сені осында.
Терезеде бір жіп тұр салбыраған,
Тимеймін деп айтушы ең патша-ханға

Дұрдана қорыққан соң сөйлемеді,
Патша: Айт жөніңді, сөйле!— деді
Жасауыл ақтарып қарап жүріп,
Мені сәрир астынан сүйреп алды

Мені көріп патша ашуланды,
Ашуынан шыдамай оттай жанды
— Екеуін екі шауып өлтірейін,
Үйден тысқа алып шық шапшаң! деді

Жігіттер бізді тысқа сүйреледі,
«Шешін, кел» деп үстіме үймеледі
Шешіндіріп жатқанда алып шығып,
Бір уәзір Тақсыр, тоқта тиме, деді

Ешкімге опа қылмас дүние боқ,
Хан қаһары күйдірер жайнаған шоқ
Хан алдында отырдым тізе бүгіп,
Тырнақтай ғаріп жаннан үмітім жоқ.

Уәзір айтты,— Тақсыр хан, тыңда сөзім,
Бір істі ойлап тұрмын менің өзім.

Ақымақтың арам қанын жер көрмесін,
Бұларды Нілге тастап жоғалт көзін.

Хан уәзірдің бұл сөзін мақұл көрді,
«Нілге ат!..» деп жендетіне әмір қылды
Жендеттер қазір бізді алып келіп
Ніл дарияның үстіне лақтырды.

Нілге атып жіберді бізді сабап,
Болмады жендеттерде обал-сауап
Сүңгіп барып бір жерден бас көтеріп
Дариямен аға бердім төмен қарап

Дарияның шықтым барып ар жағына
Есім жинап қарадым жан жағыма
Өзім өлер халімде ұмытып ем,
Есіме ғашық жарым түсті және.

Жарымды іздеп қарадым мойным созып
Тастаған жерге келдім қайта жүзіп,
Кешке дейін дарияны қарап едім,
Түн болған соң жыладым күдер үзіп

Дарияны жүзіп жүріп араладым.
Сүйегін бишараның таба алмадым.
Ажалына мен себеп болғаннан соң,
Мұнда қайдан келдім деп зар жыладым.

Әуелі бұл шаһарға келмесемші,
Терезеден бұл қызды көрмесемші
Ажалына мен себеп болдым-ау деп,
Көзімнен қан аралас ақты тамшы.

Қарарымды білмеймін қайсы жолды
Сарғайып зағыпырандай жүзім солды.
Жүсіп үшін жылаған Жақыптайын,
Пендеңіз қайғыменен іші болды

Көзімнің тыя алмаймын аққан жасын
Әркімнің айырмасын жар жолдасын.
Үш күн бірге тұрмадым тым болмаса
Мендей ғаріп құдайым еш қылмасын

Дүниенің бәрі маған болды қаран,
Күндіз-түні жылаймын қылмай арам
Бағдатқа барайын деп жүріп кеттім,
Бұл Мысыр енді маған дедім харам.

Бағдатқа жүріп кеттім жолға түсіп,
Зар жылаймын Дұрдана еске түсіп,

Неше күнде жол жүріп ұйқы көрмей,
Он бес күнде жығылдым ұйқы қысып.

Бір ағын су жанына жаттым келіп,
Бір кішкене шаһарді тұрмын көріп,
Жақын жерде шыңғырған дауыс шықты
Құлақ салып тыңдадым естіп тұрып

Бір әйелдің дауысы — құлақ салсам
Қайтеді деп ойладым бұған барсам.
Кетпенменен бір адам жер қазады
Жақын келіп жанына абайласам.

Жақын келіп жанына бұғып тұрдым,
Жерді қазып жатқанын көріп тұрдым.
Қазып болып бір нәрсе көмді-дағы
Кетіп қалды жөніне, көріп тұрдым.

Ол кеткен соң тұрдым да қадам бастым,
Келдім де, көміп кеткен шұқырды аштым.
Қанды зәнбіл ішінде бір қыз жатыр,
Көргеннен соң ол қызды жаман єастым.

Ол қыздың қып-қызыл қан тұла бойы,
Өлтіруге байқасам қылған ойы.
Мен кішкене кешіксем, бұл байғұстың,
Шығып қала жаздапты шыбын жаны.

Өкпесіне қол салсам соғып жатыр,
Шала жансар өлімші болып жатыр.
Қарасам нұсқасының бәрі жақсы.
Залымға түссін дедім заман ақыр.

Аһ ұрдым жаным ашып ол байғұсқа-
Қан аралас толады көзім жасқа.
«Жазасын бұл залымның хақ берсін,— деп
Осынша тауқымет қылған ғаріп басқа».

Есін жиып сөйледі бишара қыз,
Сұлулығын танытып үрейлі жүз.
Есін жиып, күрсініп айтты маған:
— Ей мұсылман, маған бір су беріңіз!

Өзеннен су әкелдім мәсім шешіп,
Сауап үшін жүгірдім жаннан кешіп.
Көзін ашып қарады ақырын ғана,
Жаны рақат тапқан соң суды ішіп.

— Ей жігіт, баққын,— деді,— мені таза —
Мұнан өлмен, жетпесе тура қаза.

Иншалла, жазылсам қайтарармын
Сізді маған ренжітіп қылман наза.

Бұлай деген соң қызды мен баға бердім
Жарасына дәрілер жаға бердім,
Үсті-басы сасиын дегеннен соң,
Емдеуге дәрігерге алып келдім.

Ол дәрігер баға берді қызды емдеп,
Еш адам сұрамайды «мұның кім» деп.
Пышақпен алты жерден сұққан екен
Бәрі де сахих болды құдай жөндеп.

Бір күн айтты қыз маған «мұнда кел» деп
Сұрады «қалам, қағаз тауып бер» деп.
Алып келіп қолына беріп едім,
Алғыс айтты: «рақмет, жақсы ер» деп.

Хат берді:— Базарға енді барып кел,— деп,
Бұл базардың адамын танып кел,— деп.
Маһияр атты кісіні тауып бер де,
Не берсе де сіз мұнда алып кел,— деп.

Құп болар деп қағазды қолыма алдым,
Саудагерлер жиылған жерге бардым.
Маһияр атты кісіні тауып алып,
Айтқаныңдай қағазды оған бердім.

Қағазды әбден ашып оқып көрді,
Содан кейін қойнына салып тұрды.
Әбдіренің аузын ашты-дағы,
Маған бір жүз ділданы санап берді

Қайтып келдім мен қызға ділданы алып
Қыз санады ділданы қолына алып.
«Енді бір жақсы пәтер алғын» деді,
Көшіп бардық бір жақсы пәтер алып.

Бір күн тағы хат берді, қолыма алдым,
Маһиярға ол хатты тағы бердім.
Төрт жүз ділда Маһияр берді бұл күн,
Оны-дағы өзіне әкеп бердім.

Қыз айтты:— Бұл ділданы жұмсай бергін,
Өзімізге не керек, алып келгін.
Базардан керек нәрсе бәрін алдым,
Көрпе, жастық әкелдім кілем, торғын.

Бір туған деп ойлайды бізді көрген,
Құдай маған осындай дәулет берген.

Хұсни жамал әлгі қыз бек көрікті,
Пері қыздай бейне бір көктен келген

Менің ақылым, пікірім сол Дұрдана,
Жолында қайран болған мен диуана.
Көңілімнен күндіз-түні бір кетпейді,
Құдайым бір ғайыпқа қылды әуре.

Тастап кеткім келеді осы қызды
Жібергісі келмейді бұл қыз бізді.
Қыз мені жақсы көріп білгеннен соң:
Баян қылғын,— дедім мен,— өзіңізді

Өтінді сабыр қыл деп әлденеше
«Жолыңда жаным пида күндіз-кеше
Мені айырып алдыңыз бір өлімнен,
Қызметінен құтылман өле-өлгенше

Бір күні қыз айтады пендеңізге,
Бір қызмет бұйырамын,— деді, сізге
Саудаласпай құмаштар алып келгін
Намахрам деген сатушыны табыңыз да.

Дүкенінде Намахрамды іздеп таптым,
Келдім де сәлем беріп жауап қаттым.
Не айтса саудаласпай бердім-дағы,
Үш топ құмаш айырып алып қайттым.

Бір күні тағы да айтты Мәзбұра қыз:
— Намахрамға тағы бір іс қылыңыз.
Саудаласпай ақшасын бергін-дағы,
Жаратқан бұлды,— деді, ап келіңіз

Осындай бір қиялды бастады қыз,
Қыздың айтқан сөзінен аспадық біз.
Тажірге тағы барып құмаш алып,
Ақшаны қапшығымен тастадық біз.

Мақтадым «құмашыңыз жараттым бек,
Бағасын не болса да өзің ал» деп,
Қапшығымды өзіме қайтып берді,
Керектісін өзінің алған соң тек.

Тажір менің ісіме қайран болды,
«Бекер жүрген жарамас енді, – деді
Тамыр болып жүрелік біз екеуміз,
Біздің үйге бір қонақ болғын» деді

Бұлымды алып үйіме қайтып кеттім,
Ертең қонақ болам деп айтып кеттім

Мәзбұраға келдім де бұлды беріп,
Тажірдің шақырғанын баян еттім.

Мәзбұра қыз бұл сөзді мақұл деді,
— Мен де сізге саламын ақыл,— деді.
Үй-жай көргеннен соң ұнатсаңыз,
Қонаққа өзің тағы шақыр,— деді.

Ертеңгі күн қонаққа бардым өзім,
Уәде қылып бар еді айтқан сөзім.
Көп зияпат әкелді тажір маған,
Қонақ бол деп шақырып қайттым өзін.

Намахрам келіп маған қонақ болды,
Отырып дастарқанға ойнап күлді.
— Намахрамды жібермей жатқызғын,— деп
Мәзбұра маған келіп көп жалынды.

Намахрамға Мәзбұра көрінбейді,
Тыстан қызмет қылуға ерінбейді.
«Қонып жат» деп өтіндім, жатпақ болды.
Қуанып Мәзбұра қыз күлімдейді.

Қонағымызды жатқыздық қонақ үйге,
Біз де барып онан соң жаттық үйге.
Тәтті ұйқыға барғанда Мәзбұра қыз:
— Қонағың кетті,— деді,— о дүниеге.

Қанды қанжар қолында Мәзбураның,
Маған айтты: «Қонақты құп турадым».
Жүгіріп келіп қарасам Намахрамды,
Басы жатыр бөлініп бишараның.

— Өшіңді алмақ бар екен кегің,— дедім,
Себеп қылдың қанына мені,— дедім.
— Бұған себеп болдым мен, кейіме,— деп.
Айтқан сөзі маған кеп Мәзбураның:

Бұған себеп болдым деп кейімеңіз.
Кесапатын залымның айталық біз.
Маған дұға қыларсыз рақмет айтып,
Егер оның қылғанын естісеңіз.

Мәзбура сөзді бастады бұлайша деп,
Көңілсіз тыңдап тұрдым «айтыңыз» деп.
— Бұл шаһардың ханының қызы едім,
Бұл тажір Намахрамда кесапат көп.

Моншаға бара жатып көрдім мұны
Қарасам дүкенінде отыр еді.

Көңіліме махаббаты түсіп кетіп,
Суреті көз алдымнан кетпес болды.

Ғашықтық қасіреті болды ғалiп,
Көңіліме алсам кетемін естен танып.
Ішкен асым өтпейді тамағымнан,
Ғашықтық дертіменен ішіп жанып.

Өлер халге ақыры жеттім өзім,
Дүниені көрмес болды екі көзім.
Көп дәрігерлер еш дауа қыла алмады
Зағыпырандай сарғайды қызыл жүзім.

Атамыз бір тәбипті алып келді,
Ол тәбип ғашықтықты қазір білді
Мен білсем қызыңдікі ғашық оты
Атамды бұл жауаппен сендіреді.

Онан соң менен жауап сұрады атам,
— Сырыңды баян қыл,— деп,— жаным ботам.
Еш адамға білдірмей айт сырыңды
Айтпасаң сенің үшін қайғы жұтам.

Сонан соң мен сөйледім білгенімді,
Ғашықтық дертіменен күйгенімді.
Намахрам тажірді айтып едім,
— Құп, балам, табам,— деді,— сүйгеніңді

Осыны атам естіп, қалды кетіп,
Мен тұрдым бұл жауапқа көңілім бітіп.
Қай күні ғаріп атам табады деп,
Екі көзі төрт болып жолын күтіп.

Әкелді Намахрамды бір күн түнде,
Жаным тәнге кіргендей тап сол күнде
Есім мен түсім кіріп, қайғым кетіп,
Біраз күн ойынменен тұрдық бірге.

Жазылдым кеселімнен, қайғы кетіп,
Ара-тұра көп жүрдім тамаша етіп
Екі көңіл ғашықтық жарасқан соң,
Өзім де барсам дедім ниет етіп

Бір күні барайын деп келдім іздеп,
Қапқасын қақтым, болып үйге кірмек.
Бір жариясы келді де жауап берді,
— Қақпада есік қағып тұрған кім?— деп.

Мен айттым жарияға:— Ғаріп қызбын,
Ілесіп мен барамын өзіңізбен.

Намахрам достымды іздеп келдім,
Ғашықты мағшұқ тартар деген сөзбен

Жария айтты:— Бүгін сіз қайтқын,— деді
Тыныш барып үйіңізге жатқын,— деді.
Қасында Намахрамның бір досы бар,
Ертең келіп жұмысыңды айтқын — деді

Сол жерде мұны естіп күйдім оттай
Бір іс қылып кетсем деп үйге қайтпай
Ашуым кеп қақпадан қарғып түстім
Үйге өлімнен кірдім басым тартпай.

Келсем отыр Намахрам күліп-ойнап.
Қасында біреу отыр гүл-гүл жайнап
Ашуланып үстіне қарғып мініп,
Ол қызды ұрып өзін шықтым айдап.

Мен ұрған соң ол байғұс кетті қашып
Намахрам сөйлемеді аузын ашып.
Өзін де біраз ұрдым Намахрамның,
Көп жалынтып отырдым ашу басып.

Намахрам қол қусырып жалынды көп
— Мұндай іс екеумізге болмайды еп
Ант етем, екіншідей үстіңізге,
Патша қызы болса да сүймейін,— деп.

Сонан соң отырдым мен ашу басып
Баяғыдай отырдық құшақтасып,
Байқаусызда қолына қанжар алып,
Қасыма кеп отырды түсі қашып.

Тұрды-дағы қанжармен сұққылады
Сол кезде есім ауып тік құладым.
Арқалап алып барып, жерді қазып
Өзің алған орынға тыққылады.

Көмейін деп жатқанда есім кірді
Жалынып мен шығардым ақырғы үнді
Ол хайуан дауысымды ести тұрып,
Шұқырға көміп тастап жүре берді.

Қызметші еді біздің алтын берген,
Хатымды менің жазған оқып көрген
Ақшаның неге керек болғандығын,
Хатпенен бәрін тамам айтып бергем.

Ол сырымды айтпадым бұрын сізге
Өшімді алғызбас деп айтсам бізге

Бастан кешкен сырымды айтып болдым,
Кейін айтам деп едім өзіңізге.

Атама апарамын енді сізді,
Махбұбым, қабыл көрсең егер бізді.
Осындай қызметіңді атама айтсам,
Қосады неке оқып екеумізді.

Ішімде бұл сөздерін қаламадым,
Бұл сөзінің ақырына қарамадым.
«Бұл қыздан ешбір опа таппаспын» деп
Үйінде сабыр қылып тұра алмадым.

Сол түнде қызды тастап жүріп кеттім,
Бағдатқа барайын деп ниет еттім.
Бара жатқан ілесіп бір керуенмен,
Бағдаттың шаһарына барып жеттім.

Шаһардың кірдім барып аяғынан,
Тиісті орын қарадым қай бағынан.
Он бес ділдам жанымда жүруші еді,
Бекітіп тігіп қойған баяғыдан.

Сауда қылып сонымды қылдым ермек,
Жарамас деп ойлаймын бекер жүрмек.
Шарбақпенен көтеріп миуа саттым,
Адамға бір құдайдан алмақ-бермек.

Күндік ауқат айырдым өз басыма,
Бір адамды ертпеймін өз қасыма.
Күнде сатып бітіріп әдет қылдым,
Көп саудагер жиналған ортасына.

Әдетімше бір күні тағы келдім,
Алдына қойып көрсеттім әр адамның.
Шеткерек отыр еді кәрі кісі,
Сол айтты:— Маған неге әпкелмедің?

Қәрі кісі:— Мұнда кел,— деді,— балам
Күнде сенің миуаңнан құры қалам.
Тартып алар деймісің маған келсең,
Мен де ақы пұл беріп сатып алам.
Ұялдым,— дедім баба,— бұл сөзіңнен,
Ұялғаннан от шықты ақ жүзімнен.
Ұялған соң:— Алғын,— деп айттым,— бәрін.
Бір тиын алман,— дедім,— енді өзіңнен.

Бір тұтам жүзім алды қолын салып,
Мені де отырғызды қасына алып,

Қария менің жөнімді сұрап еді,
Мен мұңайдым көзіме жасым алып.

— Дүниеде мен бір ғаріп дертті болған
Көзіме жас, көкірегіме қайғы толған.
Жөнімді сұрап дертімді қозғамаңыз,
Шермендемін құдайым қайғы салған.

Бұл сөзді естіп ол баба тұра қалды,
Жан қалтаға бұрылып қолын салды.
Он ділда маған алып берді-дағы,
Өзі тұрып орнынан кетіп қалды

Он ділданы берген соң алып қалдым
Бабаның бұл ісіне қайран қалдым.
Өзге байлар бір ділда берген емес
Қызметі өтіп кетті мына шалдың.

Ол жерге екінші күн келдім тағы
Орнында отыр екен шал баяғы.
Әуел оның алдына қойдым әкеп,
Өзге жанға бұрылмай келдім-дағы.

Бір тұтам жүзім алды зәңбілімнен,
— Жайыңды айт?— деп сұрады бабам менен.
«Айтайын уақығамды,— деп ойладым,—
Енді сырды жасырып болмас мұнан»

Өзіме жақын көрдім мейірбанды,
Баян қылдым басымнан өткен халді
Аты-жөнін, мекенім бәрін айттым,
Бабам менің сөзіме құлақ салды.

Шал айтты:— Ұқтым сөзің сенің,— деді
Шаһарын Басыра-дұр менің,— деді.
Дүниеде мұқтаж едім бір перзентке,
Сіз менің жауабыма көнгін,— деді.

— Тыңда,— дейді,— мен айтқан таза кепті
Бір баладан басқа еш қайғым жоқ-ты.
Жасым тоқсан алтыда перзентім жоқ,
Сізді перзент қылуға көрдім епті.

Қайғыңды ұмытарсың көрсең мақұл,
Ей балам, менің сөзім бәрі ақыл.
Байлығың өсер әлі, бағың жанар,
Енді, балам, өлгенше мені баққын.

Пендеңіз бұл жауапты мақұл көрді,
Мұнда кел деп қасына ертіп жүрді.

Шарбағымды ішінде миуасымен,
Бір көшеге келген соң тастаттырды.

Ертіп келіп көрсетті пәтер үйін,
Кидірді түрлі алуан асыл киім.
Ата-анам өлмегендей болып қалды,
Естен кетіп бұрынғы жүрген күйім.

Үш күннен соң Бағдаттан көшіп кеттік
Басыра шаһарына келіп жеттік.
Сау-саламат Басыраға келгеннен соң
Құдайға мың мәртебе шүкір еттік.

Сарайға әкеп түсірдік малымызды,
Тәңірі есен сақтады жанымызды.
Байқасам ол Мейірбан ғаріп атам
Өз жанындай сүйеді пендеңізді.

Мен де разы атамның һиммәтіне.
Күні-түні жүгірдім қызметіне.
Ғаріп атам бір күні науқас болып,
Алланың мойын сұнды сүннетіне.

Бір күні өз жанынан үміт үзді,
Қасына шақырып алды атам бізді
Үйден жанның бәрін де айдап шығып.
Жанына жақынырақ отырғызды.

— Айтайын,— деді,— балам, бір насихат
Тыңда менің сөзімді бек қабағат
Жер астында менің бір қазынамның
Ұшқынындай бұл тұрған мал мен мүлкәт

Өзім атам көрсеткен өлмес бұрын,
Сізге мен де айтайын ұшбу сырым
Өзімменен жеті ата ие болдық,
Білмеймін енді онан арғы жерін.

Жалғыз-ақ саған айтқан өсиетім,
Жомарттыққа өзіңнің бар ниетің.
Балалықпен қазынаңды білгізіп ап,
Көріп жүрме хандардың хүкіметін.

Балам менің сөзімді ұқсаң егер,
Қазынаңнан ешкімге берме хабар.
Хан, уәзірлер, білген соң көндірер сені
Машақатқа ұшырарсыз көріп зарар.

Мақұл көрдім атамның айтқан сөзін,
Құп тыңдап құлақ салдым менің өзім.

Қазынаның есігін, жолын айтып,
Және айтты өзінің қисапсызын.

Мұны айтып ғаріп атам етті рихлет,
Енді атам ісін маған қылды міндет.
Артында мирасқоры болғаннан соң,
Һәммәсін бажай қылдым парыз сүннет

Онан кейін қазынаны көрдім барып
Аралап кете бердім жерді жарып.
Қазынаның ішіне кіргеннен соң,
Қарадым жан-жағыма көзім салып.

Қисабы жоқ көрінді қазынаның,
Еш біліп болар емес көп пен азын.
Оны егер тауысу керек болса,
Нұх пайғамбар ғұмырындай ғұмыр ләзім.

Көңіліме көргеннен соң бір іс кірді,
Пендеңіз жұртқа ақша үлестірді.
«Пайдасын әркім көрсін» деп ойладым,
Жерде бұрын жатқанмен не бітірді?

Соны ойлап жомарттық аштым аузын,
Жұрт пайдасын көрсін деп бұл жайһазым.
Мұны көрген халайық өсек етті,
«Кедей қылар Қасым,— деп,— тағы да өзін»

Жұрт өсек қылды менің жомарттығым
Тіптен ерсі болған соң бұл қылығым.
«Ата малын түгесіп қаңғып еді,
Жігіттіктің қоймапты әлі буын».

«Тағы кедей болар» деп қылды өсек,
Онан әрі жұмсаймын кесек-кесек.
«Малы мұның неткен көп,— десіпті жұрт,—
Жап-жалаңаш бір күні қалар десек».

Жұрт кеңесіп айтыпты ханға бір күн:
«Қасым малды шығарды дүркін-дүркін
Жерден бір қазына тауып алса керек,
Мұның жайын сұратып құп білдіргін»

Хан сонда жіберіпті бір жасауыл,
Жүрген жері жасауыл бәрі дауыл.
«Маған шапшаң қазынаңды көрсет!»,— дейді,
Басыма кеп орнатты менің зауал.

Қысылдым жасауылдан сонда қатты,
Жасауыл ашуланып жауап айтты.

«Қинамай кетейін, не бересің?»— деп,
Жасауыл бұлайша деп жүз жұмсатты.

Қуанғаннан мен айттым: «Не аласың?— деп,
Ол айтты:— Айға жүз сом саласың — деп.
Бір айына жүз ділда алмақ болып,
Жасауыл қайтып кетті парасын жеп.

Мұнан соң бір жыл тұрдым есен-аман,
Тағы біреу бір күні келді маған:
«Ханның атқосшысы Абулфатах,
Алып кел деп бұйырды сені маған»...

Мен бардым Абулфатах шақырған соң,
Барғаннан-ақ ол уәзір айтпады оң:
«Сенің қазына тапқаның мағлұм болды,
Бестен бірін қазынаға әкеп салғын.

— Қазынаға сал,— деді,— бестен бірін
Сен неге айтпай жүрсің мұның сырын?
Бестен бірін қазынаға әкеліп сал,
Отырма,— деді маған,— шапшаң тұрғын.

— Малым жоқ деп өтірік тайсалмаймын,
Үкім қылсаң бетіңді қайтармаймын.
Құдайға ант етемін өлтірсең де,
Қазынамды мен сізге айта алмаймын.

Бұл сырымды айтпаймын өлтірсең де,
Басты шауып, қанымды келтірсең де.
Мен өлсем жалғыз жиын ала алмайсың,
Онан да ақша ал, дедім,— осы күнде.

Онан да жүз алтын ал күнде,— дедім,
Бұған разы болайын мен де,— дедім.
Бір айда үш мың ділда аласыз ғой,
Разы болып тұрғын сен де,— дедім.

Бұл сөзге Абулфатах разы болды,
— Үш мың алтын тез бүгін жібер,— деді.
Бір кісісін ертіп үйге келіп,
Үш мың ділда жібердім оған енді.

Абулфатах мұны алып ойлайды ойды,
«Хан естісе бұл сырды ұят» дейді.
Ханына Абулфатақ айтқан екен,
«Мұнда қазір Қасымды шақыр» дейді.

Хан «Қасымды шақыр» деп әмір қылды,
Шықырғалы бір жігіт жетіп келді.

Қайыр беріп тұр едім ғаріптерге
— Хан шақырды ей Қасым, жүргін деді

Шақырған соң ханға мен жетіп келдім
Иіліп тағзым етіп сәлем бердім.
Ал патша айтты маған отырған соң,
— Неге тапқан қазынаңды айтпай жүрдің?

— Сен маған қазынаңды көрсет,— деді
Жасырып айтпағаның қате,— деді.
Гартып алар дейсің ғой көрсеткен соң
Бір сөзге ақылыңды тоқтат,— деді.

Көрсет деп бұған тақсыр қинамаңыз
Көрсетпесем ашуды жинамаңыз.
Мұны жанға айтуға халім келмес
Бұл туралы үкіміңе наразымыз,

Айтпаймын мұны, тақсыр, тілге сенсең,
Сүйегімнің қалғаны — егер өлсем.
Ділда беріп тұрайын күнінде мың,
Бұл айтқан жауабымды мақұл көрсең.

Хан менің бұл сөзіме қарап тұрды
Абулфатах уәзірге жауап қылды.
— Бұл сөзге сіз не дейсіз, ей уәзірім,
Әбілқасым бұлайша жауап берді.

Уәзір айтты:— Айтайын мен бір жауап,
Бұған да болсын, патшам, біраз сауап.
Өзі де ада болар сонымен,
Күнінде мың алтыннан алсаң санап

Разы болса сізге-дұға қылар,
Зорлық көрсе бишара зар-зар жылар
Хан уәзірдің бұл сөзін мақұл көрді,
Менен сол ақшаларды алып тұрар.

Хан, уәзір, жасауыл бұл үшеуі,
Мың ділдадан алады күніне осы.
Үй-жай мен сізге берген түздегі мал
Олар алған қазынамның бір үлесі.

Мейманым, осылайша менің жайым
Бұл сырды сізден аяп не қылайын
Патша қайран болып мына сөзге,
Білмекке кетті көңілі мұның жайын

Патша айтты:— Бұл сөзге сенсем екен
Сізде менің сөзіме көнсең екен.

Дүниеде бар болса бұл қазынаң,
Рас па екен, көзіммен көрсем екен.

Қасым айтты:— Қазынамды көргіземін
Көрем десең сертіме көнгіземін.
Патша айтты:— Сертіңе разымын,
Ол уағдаңа ант етіп сенгіземін.

Қасым айтты:— Мен жүрем қылыш алып,
Жеткенше сіздің көзді байлап алып.
Мен аш демей көзіңді ашар болсаң,
Өлтіремін қылышпен бір-ақ салып.

Түнде барып көрсетем, қонғын,— деді
Асықпайтын пиғылда болғын,— деді.
Мейманхана үйіне алып келіп,
Неше түрлі қызметтер қылады енді.

Кешегіден асырды бүгінгісін,
Патша есінен шығарды ол күнгісін.
Патша бүгін көрген зияпатқа,
Салыстырып ойлайды кешегісін.

Ел жатқан соң ер Қасым келді кіріп,
«Айтпасқа серт қыл» дейді Қасым тұрып.
Қасымды патша әбден сендіреді,
«Ешкімге айтпаймын»,— деп қасам беріп

— Байқаймын жақсы адамсыз,— дейді Қасым,
Дұшпаннан көп қорқамын байғұс басым.
Көрсетпесем тағы да ренжірсіз,
Сертіме разы бол замандасым.

— Мұныңа разымын,— деді патша,
Менде уәде қыламын сізге қанша?
Өзіңнің сертіңменен іс қыла бер,
Уәдем бұзылмайды менің әсте.

Патшаның көзін байлап алып жүрді,
Басқышпен бір бақшаға келіп кірді.
Көрмеген жан дүниеде табар емес,
Қазынаның аузына келіп тұрды.

Енді тағы басқышпен төмен жүрді,
Жетелеп патшаны ілестірді.
Көп жерге енді тағы түзу жүріп,
Есік ашып бір үйге келіп кірді.

Патшаның ол үйде көзін шешті,
Патша көзін шешкен соң жаннан кешті,

Күндізгідей қылып тұр үйдің ішін,
Шөккен нардай көреді жақұт тасты.

Жақұт тас жанып тұрған шамдай болып
Бір жартас көрінді таудай болып.
Тау дегені гауһар тас алтын, күміс
Патша қарап тұрды қайран болып.

Оң жағында бір үй тұр жасыл жауһар
Кірпіші лағыл, жақұт, үсті гауһар.
Іші толы үйілген өңкей ділда,
Айналасы алты жүз қадамдай бар.

Ақ мәрмәрдан жасалған бір дуал тұр
Ішінде алтын терек, бес, алты құр,
Айналасы дуалдың бес жүз қадам
Ішінде алтын күміс лық толып тұр.

Қасым айтты патшаға:— Сөзімді ұқ,
Он төрт жыл дәурен сүрдім жомарттық қып.
Сонан бері жұмсауым осы дуал
Әлі күнге бір елі кеміген жоқ.

Патша айтты:— Мұны сен көпсінесің,
Жұмсауың түрі бұзық — бітіресің.
«Мұны азсынсаң, мінеки, мұны көр» деп,
Және бір үйге ертіп келдім Қасым.

Ол үйдің кірпіші бар зүбаржаттан,
Үсті алтын, мәтшасі шын жақұттан.
Інжу-жауһар, зүбаржат, алтын-күміс,
Әлгіден көрінді артық жүз қабаттан.

Іші жауһар, сырты алтын, зәулім сарай
Патшаның көзі талды қарай-қарай.
Өзінен өзі түңіліп айтты патша:
Менде осылар болсашы, уа, дариға-ай!

Аралап ғажайыптар көрді патша,
Ақылы кетіп басынан тұрды патша.
— Иесін көр бұл малдың,— деді Қасым
Көргелі оған таман жүрді патша.

Үстінде екеу жатыр алтын тақтың,
Патша көрді мұның салтанатын.
Ол алтыннан жасаған екі сурет,
Қараса бірі еркек, бірі қатын.

Тәжі бар бастарында жауһар алмас
Көргеннің көзі талып есі қалмас.

Олар жатқан үйдегі асылдардың
Ауызбен мыңнан бірін айтып болмас.

Тірі адам сипатты жүзін көрсе,
Дүниесі ада болмас айта берсе.
Асыл тастан істелген бір лаух тұр,
Лаухта хат жазулы патша көрмес

Ол жазған бұлай еді хаттың сыры
«Кейінгі жан ғибрат ал, көріп мұны
Жанға ара түспеді ешбіреуі,
Жинап едім қисапсыз көп дүниені

Мен өзім патша едім тірі уақта,
Қанша жыл пәрмен қылдым алтын тақта.
Дұшпанды құртып едім қаһарменен,
Қарамай әділ болдым жақын-жатқа.

Бізден соң бұл қазынаны көрген адам
Бұл жерге құдай айдап келген адам,
Қажетіңе жұмсай бер өлгеніңше,
Еш қорықпа алсаң да бәрін тамам.

Құлақ сал бұл сөзіме, кәрі мен жас,
Бұл малдан алудан еш тартпағын бас.
Бізден бұрын біреудің мүлкі еді,
Қанша сарп қылсаң да ада болмас »

Патша оқыды бұлайша жазған хатын
Дүниенің көрдім деген саясатын.
Патша айтты:— Сонда-дағы қылған тарлық,
Жазбапты кім екенін өзі атын.

Бір үйге тағы әкелді ол патшаны,
Ол үйде тағы көрді мол қазынаны
Бұрынғы көргендерден он мың есе
Асыл тас неше түрлі ал мұндағы

Бұл жайды ақылы аздар ешбір ұқпас
Тоты менен сайраған һәм сандуғаш
Неше мың, неше миллион әр қайсы
Патша көргеннен соң болды шықпас

Қызыққа батты патша бәрін көріп
Гауһар, алма, анар, жүзім, өрік,
Көз көрген естігендер бәрі де тұр,
Қайсы бірін айтайын бәрін теріп.

Миуасы алтын, жапырған гауһар, күміс дарақ,
Неше сауыт толып тұр лағыл шарап

Жел есіп райхан гүлдер жайқалып тұр
Ілулі сауыт-сайман, қару-жарақ.

Патшаның қараймын деп талды көзі
Адасып білмей тұрды өзін-өзі.
Патшаның шыққысы келер емес,
Қасымның сонда келіп айтқан сөзі

Ей, мейманым, шығалық мақұл десең
Таң атып ел оянар тұра берсең,
Көзіңізді байлайын, келгін бері,
Екі күнге бітпейді бәрін көрсең.

Бұл сөзді айтып патшаның көзін таңды
Өзі және қолына қылыш алды.
Босағаға қыстырып кеткен екен
Шығарында қайтып кеп шамын алды

Таңнан бұрын орнына келді қайтып,
Уағда әуелгідей сертін айтып.
Қайтып үйге келген соң көзін шешті
Намаздарын оқыды азан айтып.

Мәслихатпен жарасты бұл сөздері,
Келген соң тағдыр айдап бір кездері.
— «Бізге берген сұлуға қарағанда,
Махбұбтің сізде шығар абзалдары.

Бізде толып жатыр мұнан да артық,
Дүрдана көз алдымнан кетпес қалқып.
Ғашығымнан басқаның ешбіріне.
Қарамен әлі күнге көңілім тартып.

Ішімде Дүрдананың махаббаты,
Жандырар жүрегімді ғашық дерті.
Дүниеде енді тірі көрер ме екем
Көңілімнің кетер еді қасіреті.

Ойласам Дүрдананы келмес күлкім
Көзіме көрінбейді жиған мүлкім,
Дүрдана ғашық жарым қасіретінен
Көзім жасты, қайғылы ғаріп көңілім

Бұл қайғы өлгенімнен болды қиын,
Мұнша мал көрінбейді жиған бұйым.
Дүрдана махбүб жарым еске түссе,
Дүниеден өткім келер осы бүгін.

Мұны айтып Қасым көзден төкті жасын,
Ah ұрып ол жастыққа қойды басын.

Патша қайран қалып дұға қылды,
«Илаһи, нәсіп қыл,— деп,— махбұбасын.».

Патша көп насихат ақыл айтты,
— Өткенге өкінбеңіз,— деді,— қатты.
Нәсіп қылса тірлікте көрерсіз,— деп,
Патша қош айтысып үйге қайтты.

Қасымға көп тамаша етті патша,
Мал тұрған сарайға жетті патша.
Өз мүлкіне бара-бар олжаменен,
Бағдатқа бек шаттанып кетті патша.

Білдірмей патша екенің еш адамға,
Жайылды Қасым ісі талай жанға.
Келген жанға осындай бергендерін,
Естігендер әммәсі қалды таңға.

Хан, уәзір, жасауыл тұр құлақ салып
Күншілдігі қозғалды көп қызғанып.
Қазынасын көруге кеңес қылды,
Ай сайын тұрса-дағы ақша алып.

Абулфатах уәзірдің бір қызы бар,
Өзі көркем бек сұлу хұсни жамал.
Абулфатах уәзірдің сол қызына,
Не қылғанын, жігіттер, құлағың сал.

Абулфатах ханына сүйеу екен,
Ақылдасы уәзірдің біреуі екен.
Ханның ағасының жалғыз ұлы —
Қалибек атты бекзада күйеуі екен.

Абулфатах сол қызын киіндірді,
— Қасымға барып кел,— деп түйіндірді.
Қасымның қазынасын көрмек болып,
Абулфатах уәзірді құдай ұрды.

Мұны естіп Балқыс қыз қатты ұялды
Атасының ісіне қайран қалды.
— Ей ата, елге қайтып көрінемін,
Бұл сөзді қойыңыз,— деп айтып салды.—

Ей ата, мақұл емес бұл ісіңіз,
Мұнан өзге жоқ па еді жұмысыңыз,
Бекзадаға айтасыз не деп жауап,
Кетпей ме өзіңіздің намысыңыз.

Балқыстың тыңдамады мына сөзін,
Шел қаптап басқаннан соң екі көзін.

— Көп сөйлемей шапшаң бар!— деді атасы
Шатастырып, атқан соң құдай өзін.

Жылады мұны естіп Балқыс ғаріп,
«Келемін жат үйге,— деп, қайтіп барып?»
Бишара қатты ұялды ел-жұртынан,
Жалынды «қой, ата!» деп қатты зар қып.

«Шапшаң бар,— деп қызына ашуланды,
Өзі жаһіл болған соң көңілі қанды.—
Көрмей келсең бауыздап өлтірем» деп,
Қасымның көшесіне өкеп салды.

Не қылсын, жүре берді қыз бишара,
Атасы үкім қылды жүзі қара.
Түнде келіп қақпаға, есік қақты,
— Кімсің?— деп жетіп келді бір жария.

Балқыс айтты:— Ісім бар байыңызда,
Тұрмайын онан өзге жайыңызда.
Қасымға айтатұғын қажетім бар,
Басшы болып жүріңіз алдымызда.

Бұлай дегеш Балқысты ертіп жүрді,
Қасым жомарт отырған үйге кірді.
Асыл шәлі бүркенген бір сұлу қыз,
Қасым бұған қайран боп қарап тұрды.

Тамаша қылды Қасым сұлу қызды,
Бір кереует үстіне отырғызды.
«Өзі жас бұл сұлу қыз не мақсатпен,
Асығыс іздеп түнде келді бізді?»

Сұрады Қасым қыздан:— Жөніңді айт?—деп,
Бар боса не қажетің алып қайт,— деп,
Балқыс айтты:— Сіздердей жомарт ермен,
Қылғалы келіп едім әңгіме-ермек.

Бүркеншігін тастады мұны айтып,
— Кетпеймін,— дейді,— үйіңнен қазір қайтып.
Қасым жомарт қызметін қыла берді,
Неше түрлі тағамын әзірлетіп.

Балқысты Қасым жомарт құрмет етті,
Дидарын көргеннен соң есі кетті.
— Малы-басым әммесі сіздікі,— деп,
Балқыстың Қасым жомарт қолын тұтты.

Балқыстың өзі бүгін түгел еді,
Көңіліне ұят пен қорқу келді.

Күйеуі Қалибекке не деймін деп,
Түсі неше бұзылып жылай берді

Қасым сонда ұялды Балқыс қыздан
— Жылаған соң ұялдым жаным сізден
Жылауыңның мәнісін баян қылғын,
Бір қате іс көрдің бе, жаным, бізден?

Балқыс айтты:— Естідім бұрын сені,
Бір бекке уағда қылған атам мені.
Намысымды жоюға қатты қорқам
Неке қылар уақыты жақын еді

Мен мұнда өз еркіммен келгенім жоқ
Зорға келдім, әйтеуір өлгенім жоқ.
«Өлтіремін» деген соң жаннан қорықтым
Көнбей ақ тұрып едім келмейін деп

Сіздің мүлікте қазына бар деді атам
Сол қазынаны көріп кел деді атам.
Екі жақтан ұялдым бірдей қорқып
Ей, Қасым, көңілімдегі осы қапам.

Мінеки, Қасым менің келген ісім
Намыс үшін кетіп тұр есі-түсім.
Күйеуімнен қорыққаным болмаса егер
Атамның бітірер ем бұл жұмысын.

Әбілқасым сөйлейді сонда тұрып:
— Ғашық болдым, Балқысжан, сізді көріп
Сіздің бұл әдепті ойлауыңа,
Бек қатты сабыр қылдым разы болып

Балқысжан, үйге келіп мейман болғын
Асықпай бүгін біздің үйге қонғын.
Сізге мен қазынамды көрсетемін.
Дүние-ақыреттік досым болғын.

Жіберсе мұндай іске атаң сенің,
Зәредей қауіп қылма, ей мейманым.
Түнде келдім «тиер» деп ойламағын,
Күнәлі істен тыйылған көңілім менің.

Қасымның бұл сөзіне қуанды бек
Бір асқан кісі екен ақылы көп.
Балқыс қыз әдеппенен жауап берді
Ақыреттік қарындас боламын, деп

Тағамнан соң отырысты күліп-ойнап
Ғаріп қыз шүкір қылды «а құдайлап»

Патшаға қылған шарттың бәрін айтып
Балқыстың жетеледі көзін байлап.

Көзін шешті сарайға кіргеннен соң,
«Міне,— деді,— қазынам, қарағын сен».
Алтын, күміс, дүр, гауһар, жақұттарды,
Балқыс қыз қайран болды көргеннен соң.

Екі сурет тақытта жатыр еді,
Гауһар алқа қатында барын көрді.
Үлкендігі көгершін тұқымындай,
Қатынның мойнына қыз қарай берді.

Балқыс көрді не түрлі керемет,
«Қыздың көзі қызылда» деген еді.
Жансыз қатын мойнынан шығарды да
Балқыстың мойнына салды оны.

Жансыз төннен алқаны алып берді,
«Қалған нәрсең бар ма тағы?» деді.
Асыл тастан азырақ тағы да алды,
Өзі көріп жақтырған нәрселерді.

Қайтадан алып шықты таңнан бұрын,
— Атаңа айтқын,— деді,— көрген сырың.
Күн шыққанша отырды Балқыс мұнда,
Қасымның көріп кетті барлық түрін.

«Қызымды жақтырды ма көріп Қасым
Қызым жақсы көрсетер қазынасын.—
Бұлай деп Абулфатах ой ойлайды,—
Бекер келсе қор болды менің басым.»

Мұны ойлап отырғанда Балқыс келді,
Жауһар алқа мойнына салып келді,
Атасының алдына қойып еді,
Абулфатах шаттанып қолына алды.

— Қазынаны көрдің бе, қызым?— деді,
Қызы айтты:— Мен көрдім өзім,— деді,—
Өз қолыммен қазынадан бұларды алдым,
Рас, ата, бұл айтқан сөзім,— деді.

Қазынаның Балқыс айтты қисапсызын,
Қасымның һәм мақтады мінездерін.
Қазынаны Балқыс қыз көрсе-дағы,
Жолының және айтты мағлұмсызын.

Жауһарлар әкелгенге бек сүйінді,
Балқыс қыз алып келді көп бұйымды.

Қызы ұят пердесін жыртса-дағы,
Жолын білмей келгенге көп күйінді.

Дүниеде жаннан асқан Қасым жомарт,
Абулфатах қор болды харіс намәрт.
Һарун Рашид патшадан сөз айтайын,
Құлақ салып тыңдаңыз көп жамағат.

* * *

Бағдатқа Һарун Рашид қайтып барды
Көрген қызық қызметін айтып барды
Патшалық тақытына отырған соң,
Шақыртып уәзірін қасына алды.

Уәзірді зынданнан алып келді,
Ғаріп жаннан көңілі қалып келді.
Тік сөзінен зынданға салып еді,
Уәзірдің жағдайын патша көрді

Патша тұрып уәзірге сәлем берді:
— Бір сөзіңнен мен көрдім талай жерді.
Күнәсіз көп азапқа салған екем,
Күнәмді кеш,— деп патша арыз қылды.—

Мен көрдім бұл дүниеде көп адамды,
Бұл дүниеде көрмедім ондай жанды
Мал мен жанын мейманға пида қылған
Тең көрмеймін Қасымға патша-ханды

Патшадан кем емес салтанаты,
Қасым емес, хас патша, оның аты.
Маған сөзі көп нәрсе тарту қылды
Еш ақылым жетпеді басым қатты

Уәзірім, кеш күнәмді, разы бол,
Сіздің сөзбен көрдім мен бірталай жол.
Оны мақтап дүниеде бітіре алман,
Дүниеде шын жомартты көргенім сол

Сен де разы бола көр, тақсыр, маған
Мен де разы болайын, тақсыр, саған
Өз көзіңмен көріпсіз оны, тақсыр,
Үйіңізге келіпсіз есен-аман.

Патша айтты:— Көп тарту қылды маған,
Оларды көрсетейін енді саған,—
Уәзірді өз қасына ертіп келіп,
Әкелгенін көрсетті бәрін тамам.

Уәзірінің алдына бәрін қойды,
— Қасым маған осыны берді,— дейді.
Уәзірім, біз Қасымға не береміз,
Қасымдай мен көрмедім ерді,— дейді.—

Қасымға біз де тарту қылалық та
Қазынамнан бір нәрсе лайықта.
— Оған лайық әнғамді таптым, тақсыр
Мұнан артық әнғам жоқ халайықта.

Ей, патша, айтайын мен бір кепті
Патшалыққа ол Қасым өзі епті.
Басыраның уалисін түсіріңіз
Онан артық әнғам жоқ, сірә, тіпті

Патша бұл кеңесті мақұл деді,
«Уәзірім, бұл айтқаның ақыл,— деді.
Хат жазып, мөр басып жіберелік,
Қазыны, келсін мұнда, шақыр» деді.

Хат жаздырып патша мөрін басты,
Патша пәрмен қылса тоқтамас-ты.
«Өзің түсіп, Қасымға орның бер» деп
Басыраның ханына жазды хатты

Бір жасауыл хатты алып жүріп кетті
Бес күнде Басыраға барып жетті.
Хатты берді ханына алып барып,
Халифаның жарлығын арыз етті

Жарлығын халифаның оқып берді,
Бір сұмдықтың болғанын енді білді
Жасауылға ат пенен шапан беріп,
Жасауылды жөнелтіп жіберді енді

Халифаның жарлығын бұза алмайды
Шарасы жоқ, бұл істі құдай салды
Хан сонда мұны естіп қапа болды,
Сарғайып зағыпырандай жүзі солды.

Абулфатах сол уақта кіріп келді
Алдында уалисінің аттай желді.
— Не болды сізге, тақсыр, түсің қашып
Тірлікте билеуші едің талай елді?

Уәзірнің сөзіне жауап берді
Халифадан хатпенен кісі келді
Хандығыңнан түс-тағы Қасымға бер
Халифа хан қылыпты Қасым ерді

Уәзірім, соған қапа болып тұрмын,
Хандығымнан мен түсіп өліп тұрмын.
Хандығымнан айрылып, қара болып,
Халифада қорлықты көріп тұрмын.

— Бұл істі білдірмеңіз тірі жанға,
Басыра толған дұшпан сіз-біздерге.
Қасымды бір айламен өлтіремін,
Дүниеде білдірмей тірі жанға.

— Олай қылсаң тілегің бердім саған
Бір жақсылық қыла көр енді маған.
Бастан аяқ берейін алтын киім,
Бір амал қыла көрші өзің соған

Қасым жаққа ол уәзір жөнеп кетті,
Айласы мол уәзір тым-ақ епті.
«Қонақпын» деп Қасымға барды жетіп,
Естіңіз уәзірден қызық кепті.

Қонақ болып Қасымға қонды барып,
Атын ұстап кіргізді үйге алып.
— Хош келіпсіз мейманым, ғазизым,— деп
Төріне отырғызды көрпе салып.

Әр түрліден қонаққа ас жегізді,
Үстіне әр түрліден тон кигізді.
Дұшпандықты ойына алып отыр,
Қасымға уәзір залым у жегізді.

— Қасымжан, бір асаңыз, мінеки ас
Қасымға берген асы у аралас.
Бір жұма есі кірмей жатады екен,
Сондай уды беріпті ол мұндар қас.

Ішіп шықты үйіне Қасым батыр,
Өлген кісі сияқты сұлап жатыр.
Тамам жұрт улап-шулап жыласады,
— Мейманға көргізелік, шапшаң шақыр.

Шақырған соң, ол уәзір жетіп келді,
— Жылама,— деп тоқтатты тамам елді
Мен азырақ тамырды білуші ем деп,
Қасымның тамырын кеп ұстай алды

Тамырын ұстап айтты өткен екен
Алладан тағдыр ажал келген екен.
Өкпесі де соқпайды бишараның,
Бір сұмдық бұл байғұсқа болған екен.

Бұл байғұс тағдыр жетіп өліп қалды,
Мұндай істі басына құдай салды.
Тез арулап көміңіз мұны жерге,
Жаназаға шақыртып тірі жанды.

Жылап еңіреп үй-іші қалды бұлар,
Шын өлді деп сенді ол бишаралар.
Тез арулап кебіндеп, тамам жұртқа
«Жаназаға келсін» деп берді хабар.

Жаназа оқып тамам жұрт көрге салды,
Көр ішінде бишара жатып қалды.
Бір дұшпанның қас болған қастығымен,
Тастап кетті артына мал мен жанды.

Мұны естіп уәзірі ханға келді,
Қасымға қылған ісін баян қылды.
Хандығынан түспей қалғанына,
Уәзірменен екеуі бек шаттанды.

Отырды бұл екеуі ойнап-күліп,
Уәзір құрмет қылады аттай желіп.
«Хан бола алмай Қасым ер өлді ғой» деп
Хат жазды халифаға сәлем қылып.

«Патшамның бағынамыз пәрманына,
Ер Қасым жетпей кетті арманына.
Қасым жомарт дүниеден көшіп кетті
Лаж не дұр алланың салғанына.

Бұйрық алып хатпенен келді кісі,
Қасымның артық еді мәртебесі.
Дүниеден сапар шекті Қасым жомарт
Әй, тақсыр, мұндай болды құдай ісі.»

Мұны айтып хат жазды хан мен уәзір,
Жібермекке бір кісі қылды әзір.
Бірталай құлдық қылып тартуменен,
«Тақсыр-ау, осы,— деді, бізден мәзір.»

Бұларды алып бір кісі жүрді дейді,
Тартумен нама жазып берді дейді.
Алдынан бұл кісінің уәзір Жағыпар,
Ұшырап жауап сұрап тұрды дейді.

Уәзір айтты:— Жөніңді айтшы маған,
Хат-хабар тасушы едің бұл арадан?
— Ханымыз халифаға қағаз берген,
Жазған хаты, мінеки, алып барам.

— Хатыңды бере тұршы, мен көрейін,
Не деп жазған хат екен мен білейін.
Онан басқа сөзіңді тағы да айт,
Жақсы жігіт екенсіз, есітейін.

— Халифадан хатпенен кісі келген,
«Қасым жомарт уали болсын» деген.
Бұл хабарды естіп тұрған шақта,
Ер Қасым сапар қылды бұл дүниеден.

Ол Қасым ажал жетіп өлді,— дейді,
Дәулеті Ер Қасымның мол-ды,— дейді.
Өлгенін мағлұм қылып нама жазған,
Халифаға апарам енді,— дейді.

Уәзір мұны есітіп қайғы тартты,
Қапа боп жылап тұрды жаман қатты.
Бекер енді не іске барамын деп,
Сол жерден уәзір Жағыпар кейін қайтты.

«Хан бол» деген қағазды жазған өзі,
Жас ағып қарап тұрды екі көзі.
Патшалықтың рәсімін үйретуге,
Осы екен бұл Жағыпардың шыққан кезі.

Сол жерде естіген соң қайтты дейді,
Өкініп атының басын тартты дейді.
Халифаға келді де уәзір Жағыпар,
«Қасым ер өліпті» деп айтты дейді.

Халифа хатты көрді қолына алып,
Мұны естіп іші кетті оттай жанып.
«Қасым ер өлді» деп естіген соң,
Патша тақытынан түсті талып.

Хакімдер тез тұрғызды дару қылып,
Патша басын көтерді қайран болып.
Көзінен жасы ағып, «уа, дариға» деп,
Көңілін тыйып отырды ақылы келіп.

Хатты тағы оқыды көзі жайнап,
Ашуы халифаның келді қайнап.
«Бір хикмет бұл арада бар шығар»— деп,
Уәзірден басқа жұртты шықты айдап.

Екеуі оңаша үйде қалды жалғыз,
Қасымның өлгенінде бар шығар сөз.
«Қас еді уәзірі мен хан екеуі,
Түбінде хақиқатын бір естірміз».

— Уалисі біздің хатты көрген шығар,
Залымдықпен қас қылып жүрген шығар.
Уалисі уәзірімен ақылдасып,
Екеуінің қасымен өлген шығар.

Жағыпар айтты:— Рас шығар осы сөзің,
Бір істі естіген ем менің өзім.
Менің айтқан сөзімді қабыл көрсең,
Екеуін алып келсем сізге өзім.

Уәзір сөзін халифа мақұл көрді,
Уәзірге бес жүз әскер қосып берді.
Уәзір мен хан екеуін әкелмекке,
Уәзір Жағыпар бас болып іздеп жүрді.

Ол уәзір Басыраға жүріп кетті,
Хан уәзірді әкелмекке ниет етті.
Уәзір Жағыпар аттанып бара тұрсын,
Ер Қасымнан сөйлелік енді кепті.

* * *

Сағана сарай қылған көрін оның,
Жиып айдап келіпті барлық малын.
Қырық қарақшы жол түсіп керуен тілеп,
Жиып айдап келіпті барлық малын.

Малын алып қарақшы жөнеп кетті,
Сол моланың түбіне келіп жетті.
«Бұл малдарды қай жерде бөлеміз?» деп,
Жиылып сол молада кеңес етті.

— Шам жағып бұл күмбезде болсақ нетті,
Кісі көрмес жер екен өзі епті.—
Шам алып сол күмбезге кірген екен,
Естері шықты көріп қызық кепті.

Сол жерде Қасым жатып есі кірді,
Кебінін сүйретіп түрегелді.
Қырық қарақшы сол жерде қайран қалып,
Түрегелген Қасымды бәрі көрді.

Сол жерде ол Қасымнан сөз сұрады,
Ер Қасым жігіттерге сәлем берді.
Кебінін үстіндегі жұлып алып,
Қасымның қырық кісіні көзі көрді.

Қырық кісі қарап тұрды аң-таң қалып,
Кейбірі қорыққанынан қалды талып.

— Өлген кісі тіріліп түрегелдің,
Өлгеннен соң тірілдің, жаным, неғып?

— Сірә мен тағдыр жетіп өлгенім жоқ,
У беріпті бір қонақ, білгенім жоқ.
У бергенін қонақтың білген болсам,
Ол асты ішпес едім дүние-боқ.

Жата-жата өзіме есім кірді,
Мейірі түсіп, құдайым медет берді.
Тататын енді қанша дәм-тұзым бар,
Сіздерді патша-құдай кез келтірді.

Құдайым ерге берсін таудай талап,
Қырық кісіні мен тұрмын мыңға балап.
Мені осы өлімнен құтқарсаңдар,
Не алсаң да беремін менен қалап.

Қырық жігіт оны алып жүрмек болды,
Тағдырдың не салғанын көрмек болды.
Осы өлімнен құтқарса бұл байғұсты,
Не тілегі болса да бермек болды.

Қырық жігіт бұл Қасымды алып кетті,
Бір үлкен тау бар екен, оған жетті.
Бір тынығып бұл жерде алмақ болып,
Сол тауда бір екі күн сабыр етті.

Алты күнде уәзірі көрге келді,
Уәзір шіркін Қасымға қастық қылды.
Өлтірейін деп келсе ол Қасым жоқ,
Қайтып келіп іздеді тамам елді.

Көр алдында қырық аттың ізі жатыр,
Не дерін білмейді уәзір батыр.
«Осылармен тіріліп кеткен шығар,
Қай жаққа кетті екен?» деп іздеді ақыр.

Сол ізді көрді-дағы қайтып келді,
Әңгімесін патшаға айтып келді.
—«Тіріліп ол көрінен кеткен екен,
Ұстамасақ бүлдірер тамам елді.

Атқа мініп Қасымды қуалық біз,
Бірге мініп қуыңыз, ей тақсыр, сіз.
Осыдан қолға түспей, кетіп қалса,
Жаныңыздан, ей тақсыр, күдеріңді үз.»

Хан сонда мың кісімен іздеп кетті,
Үш күннен соң ол тауға барып жетті.

Шұңқыр қоймай, бәрін де тінтіп шығып,
Осы тауда көп мехнат, азап шекті.

Жетіп келсе бір сайда бәрі жатыр,
Ішінде бірге жатыр Қасым батыр.
Қырық кісімен Қасымды ұстап алып,
Шаһарға патша, уәзір келе жатыр.

— Бір арыз айта келдім, тақсыр, сізге,
Тілегімді бере көр, тақсыр, бізге.
Қасымды тамам жұрттың бәрін таныр,
Ұят болып жүрмесін өзіңізге.

Ей тақсыр, Қасымды мен әкетейін,
Енді өлтірмей қоймасқа серт етейін.
Бау-шарбаққа Қасымды алып барып,
Кісі көрмес бір жерге жөнелтейін.

Қырық жігітті, ей тақсыр, сен байлап ал,
Алып барып оларды зынданға сал.
Қасымды біз көрдік деп жанға айтпасын,
Жігіттердің аузына тыйым сал.

Уәзір сөйтіп Қасымды алып кетті,
Бір заманда шарбаққа барып жетті.
Бау-шарбақта бар екен терең құдық,
Сол құдыққа салмаққа ниет етті.
Отыз құлаш бұл құдық еш суы жоқ,
Құдыққа салар болды дүние боқ.
«Бұл құдықта мен енді өлемін» деп,
Қасымның шыбын жаннан үміті жоқ.

Бар екен уәзір ұлы бау-шарбақта,
Жетіп келді атасын көрген шақта.
Екеулеп ол құдыққа тастады олар,
Қасым айтты: «құдая, өзің сақта!»

Қасым байғұс құдыққа түсіп кетті,
Бір заманда түбіне барып жетті.
Құдай өзі сақтаса еш пәле жоқ,
Сүйегі күл-күл болып өлсе нетті.
Қасым өлмей уайым мен қайғысы көп,
Баласына уәзір бұйырды кеп:
— Таспен көміп тасталық бұл зынданға,
Дүниеге енді Қасым шықпасын деп.

Ол Қасым тас тиер деп қорғанады,
Үңгір қазып жатарға ой қылады.

Құдықтың кемерінде бір тас жатыр,
Ол тастың төңірегін тырмалады.

Тырнай-тырнай ол тасты қопарады,
Ол тастың орнынан су шығады.
Бейне дария суындай тасып кетіп,
Қасымды жоғарыға шығарады.

Су шығып тас орнынан тасып кетті,
Құдықтың аузына Қасым жетті.
Су көтеріп аузына келгеннен соң,
«Я, тәңір,» деп құдықтан шыға кепті.

Қасым шыққа ұйықтап бала жатыр,
Тасты тастап ұйықтапты бала да ақыр.
Таспен ұрып баланы өлтірді де,
Құдыққа салып кетті Қасым батыр.

Баланы өлтірді де қашып кетті,
Бір бұлақтың басына келіп жетті.
Бірталай керуен келді ол бұлаққа,
«Бұл керуенге тілдессем қайтер?» депті.

Керуен жаққа ол Қасым бір-бір басты,
Керуенде ол бұлаққа жақындасты.
Алдында келе жатқан керуен басы,
Келді де ол Қасыммен амандасты.

— Жаяу жүрген бишара сен неткен жан,
Жөніңді айта көрші, жарқын маған.
Бейне азап көргендей түсің қашып,
Не болды мұнша жүдеп жаным саған?

— Мен жүрген бишара ғаріп құлың,
Кедейліктен көңілімде бар-ды мұңым.
Мен бір байға қызметкер болар едім,
Жүрер ме едім мен жаяу болса пұлым.

— Олай болса қызметкер болшы маған,
Жүремісің бес ділда берсем саған.
Өзің жақсы мүләйім көрінесің,
Қызмет қылсаң бір жылға есен-аман.

Бес ділдаға ол Қасым жүрмек болды,
Ойлай-ойлай көңіліне қайғы толды.
Әр сөйлеген сөздері балдай тәтті,
Қызмет қыла біледі әрбір жолды.

Қасымды алып ол керуен жөнеп кетті,
Қызмет қылса Қасымның қолы епті.

Бір күннен соң ол керуен көшіп келіп,
Бір бау-шарбақ жанына келіп жетті.

Қасымменен қас ханның шарбағы екен,
Ол шарбақты хан қызы қылған мекен.
Алыс көшіп талықсып сол керуен,
Ол шарбақтың тұсына қонған екен.

Ол шарбақта бар екен ханның қызы,
Қапалықтан дертті екен оның өзі.
Бау-шарбақта сейілдеп жүрсе ол қыз,
Қонып жатқан керуенге түсті көзі.

— Біреуің сол керуенге барып келші,
Асыл бұйым бар болса алып келші.
Бастан-аяқ аралап сол керуенді,
Қандай адам бар екен біліп келші.

Айтқан соң бір-екі қыз жүріп кетті,
Бір уақта керуенге барып жетті.
— Асыл бұйым ханшамыз алмақ еді,
Сіздерде асыл киім бар ма?— депті.

— Бізде бар гауһар, жақұт, көп асыл тас,
Мақпал, торғын, қазына тон аралас.
Жаратқанын пұл беріп ала берсін,
Ханшаға сәлем де, алдияр бас!

«Бағасын кім біледі асыл тастың,
Қайсыңыз барасыз?— деп көп қарасты.—
Бір білсе Қасым білер, сол барсын» деп,
Керуен басы Қасымға ақылдасты.

Қасым бұлды арқалап жүріп кетті,
Бақта отырған ханшаға барып жетті.
Бұлды арқалап алдына келіп еді,
Қасымды көріп ханшаның есі кетті.

Көргеннен соң Қасымға болды ғашық,
Қасына жетіп келді бір-бір басып.
Алдына жетіп келіп қолын ұстап,
Ханша Қасыммен тұр жауаптасып.

Ханша ашып көрді бұлдың бәрін,
Аралап көрген болды бұйымдарын.
Бұйым алмақ есінен шығып кетті,
Білмей тұр сол Қасымға не қыларын.

Қасымдай жігіт болмас қыз қылықты,
Өзі сұлу ол Қасым сөзге епті.

Қасымнан еш айырмас екі көзін,
— Сіз не қылған жігітсіз, жаным?— депті.

— Мен өзім бұл керуеннің қызметкері,
Келмейді керуен басы өзі кәрі.
Менен артық жігіт болмаған соң,
«Барып сатып кел»,— деді баршалары.

— Келмейді керуен басы болса кәрі,
Біреудің сен болсаң да қызметкері.
Еш армансыз дүниеден өтер еді,
Сендей болса әр қыздың сүйген жары.

Мен жібермен біреуге ұл болсаң да
Егер де сатып алған құл болсаң да.
Сірә, сенен айрылман, қалқа жарым,
Сіз осында тұрасыз не болсаң да.

— Ай жүзді, шырын сөзді асыл тасым,
Мені бекер алып қалма, замандасым!
Сізге қарсы сөйлеуге халім бар ма,
Керек болса кесіңіз менің басым.

... Өзің көркем жігітсіз, қасың қара,
Ақ бетіңнен сүйдірші бірер ғана.
Енді сізден айрылсам өлемін ғой,
Ғашық болған жүзіңе мен бишара.

— Кедей жүрген дүниеде мен бишара,
Маған ғашық сен болсаң, недұр шара?
Бір патшаның баласы айттырып алар,
Біразырақ сабырлық қылып қара.

— Жүзіңді көргеннен соң болдым ғашық,
Жүре алмаған ғашықтықпен қадам басып.
Дертіне ғашықтықтың шыдай алмай,
Ішім толып өлермін жанталасып,

— Патшазада ақ сүйек мен емеспін,
Сені аларға, ханша, тең емеспін.
Азар болса кедейлік басып жүрген,
Ақылым еш адамнан кем емеспін.

— Еш патшадан сені мен кем көрмеймін,
Патшаларға сені мен тең көрмеймін.
Не болса да, ей жігіт, жанымда тұр,
Мен сені керуенге жібермеймін.

— Жібермесең не лаж болар маған.
Ұят келіп жүрмесін, қалқам, саған.

Қолымдағы бар бұйымын тапсырайын
Амандасып келейін барып оған.

— Пәруана боп тұрамын мен басыңнан,
Жібермеймін сені мен өз қасымнан.
Бұйым үшін уайым жеме, қалқам,
Бұйымды жіберемін жолдасымнан.

— Жіберіңіз, жолдасқа мен кетейін,
Қайтып сізге келуге серт етейін.
Амандасып келейін ризаласып,
Керуенді өз қолымнан жөнелтейін.

— Жібермеймін қылсаң да он қайта серт
Болады сіз келгенше бір үлкен дерт
Болмай-ақ кетемісің қалқа жарым,
Мені сен қылышпенен өлтіріп кет

Қыз көріп ғашық болды қызыл жүзін
Қасым да қимай отыр қыздың сөзін.
Бір қыздан бұйымдарын жіберді де,
Тоқтатып алып қалды мұнда өзін.

Тұрды да қыз Қасымға құлдық қылды.
Бір қызбенен жөнелтеді келген бұлды
Алуа, шекер, шай, палау, ет келтіріп,
Алдында ол Қасымның ойнап күлді.

Қыз күлсе күлмейді Қасым жігіт,
Қыздан, сірә ешқашан қылмас үміт.
Бетін сүйіп, мойнына асылса да,
Үйден қашып кетеді тысқа шығып.

— Айналайын мен сенің келбетіңнен,
Бір сүйдіріп қауышсаң, ақ бетіңнен
Аманатың сақтаулы өзімде тұр,
Оны ашып, сен құтқар бұл дертімнен

Қыз бен жігіт екеуі ақылдасты,
Ақылдасып екеуі жақындасты.
Әкесінің қысасын қайырмаққа,
Лақтай бақыртып бір-ақ басты.

Бұл Қасым жігіт десең жігіт-сынды,
Бойы балқып, ол қыздың көңілі тынды
Неше тірлі тамаша қызықпенен,
Екеуі ғишарат қылып жүреді енді.

Керуен басына тапсырды қыздар бұлын,
— Қайда,— деді жіберген менің ұлым?

Қыздар айтты: «Ханшамыз алып қалды,
Басшы қып тапсырам деп барлық бұлын».

Шама жоқ ол жігітті жоқтайтұғын,
Ашу қып ханшаны боқтайтұғын,
Жүгін артып керуендер жөнеп кетті,
Лаж жоқ Қасым үшін тоқтайтұғын.

Ертеде ойын-тамаша, кеш те ойын,
Түн болғанда жатқаны жылы қойын.
Ішкені арақ-шарап, ойын-күлкі,
Қасымның қызметіне қойды мойын.

Осындай ойын тоймен көңілі өсе,
Күн өтті бұл арада әлденеше.
Қасымға қыз болады бек мейірбан,
Жанын пида қылады Қасым десе.

Уәзірден біз айталық аз ғана сөз,
Сөзіме құлақ салып сіз естіңіз.
Уәзірдің соры қайнап ұлын көрсін,
Қызықта жата тұрсын Қасым мен қыз.

* * *

Уәзір келді құдыққа ұйықтап тұрып,
Жылады өліп қалған ұлын көріп.
Су толған аузыменен ол құдыққа,
Көреді өлтіргенін ұрып-ұрып.

Ол баласын құдықтан тартып алды,
Алланың құдіретіне қайраны қалды.
Баласын тез жуып көрге көмді,
Айтайын деп патшаға қайта салды.

Атқа мініп патшаға жүріп кетті,
Аз заманда патшаға барып жетті.
— Тағы айрылдық біз тақсыр, ол Қасымнан,
Екеумізді құдайым ұрды,— депті.

Ізден тауып келелік елде болса,
Өзіміз тауып алар жерде болса,
Бір бүлік салар бізге осы Қасым,
Таптырмай бұл дүниеде тірі жүрсе.

Мың кісі атқа мініп жүріп кетті,
Тау-тасты қоймай оны ізден кетті.
Сол жүргенде мың кісі бір ай жүрді,
Таба алмай ол Қасымды есі кетті.

Таба алмай бір айдан соң қайтып келді,
Таппадық деп патшаға айтып келді,

— Қайталық елімізге, тақсыр ханым
Аралап әбден болдық тамам елді.

— Бұл Қасым бәле болды енді бізге,
Сіздер тарқап кетіңіз еліңізге.
Бау сарайда бір қызым ауру еді,
Амандасып келейін барып қызға.

Жалғыз кетті патша бау-шарбаққа,
Қызының көңілін барып сұрамаққа.
Анадайдан ол қыздар көріп танып,
Қарсы шықты патшаны көрген шақта

Қызы менен әкесі амандасты,
Амандасып сөздерін тамамдасты.
Қараса қызы тәуір болған екен,
Жазылғанын көрген соң көңілі тасты.

— Шырағым, оңалдың ба тәуір болып,
Жүрмісің көңілің шат ойнап-күліп.
Әдейі сенің үшін келіп едім,
Кетейін деп өзінің халің біліп.

— Шүкір алла, тәуірмін, көңілім жай,
Ішкенім күндіз-түні қант пенен шай.
Кеселімнен жазылдым осы күнде,
Мұнда тұрып қайтамын енді бір ай.

Әкесіне жегізді түрлі асын,
Амандығын сұрады мал мен басын.
— Әке, сіз рұқсат берсең, қайтер едім.
Ұйқым келіп ауырды тағы басым.

Әкесі рұқсат берді көңілі еріп,
Төсегін әкесінің салып беріп.
Әкесінің рұқсатын алғаннан соң,
Өзінің ордасына келді кіріп.

Ханша қайтып келді ордасына,
Қасым айтты:— Кел, отыр өз қасыма.
Сен кеткелі бірталай заман болды,
Ынтызар болып тұрмын дәл басыңа.

Қасым сонда тұрды да намаз қылды,
Қызын және көргелі патша келді.
Терезеден хан келіп сығаласа,
Намаз оқыған Қасымды көзі көрді.

Намазын оқып тұрды Қасым батыр,
Сығалап көріп тұрды патша да ақыр.
«Іздеп жүрген дұшпаным мұнда екен» деп,
Ойына талай ойды алып жатыр.

«Мұнда кіріп ұстасам қашып кетер,
Жазаласам өзімді тек өлтірер,
Құлып салып кетейін есігіне,
Жіберсем жасауылдар ұстап келер.

Ұстатып бұл Қасымды өлтірейін,
Үкімімді жеріне келтірейін.
Шапшаң барып, жіберіп палуандар,
Өлтіріп көз көрмеске жіберейін.»

Есігіне құлыпты салып кетті,
Шапқылатып шаһарға барып жетті.
Күзетші кемпір мұның бәрін біліп,
— Сіздерді хан көрді,— деп хабар етті.

— Сіздерді патша көріп үйге кетті,
Кідірмей қайтып келер сізге де енді.
Терезені бұз-дағы далаға шық,
Қашпасақ біз көреміз үлкен кепті.

Үшеумізді өлтірер ұстап алып,
Бір жерге біз жетелік қашып барып.
Өлтірмес деп ойлама қызды-дағы,
Біздерді өлтірмегі тым-ақ анық.

Әйнекті бұзды-дағы қашып шықты,
Он күн, он түн жол жүріп тауға жетті.
Тау ішінде бар екен бір жалғыз үй,
Ол үйге бұл үшеуі қонбақ бопты.

Бір кемпір бар екен, қон деп айтты,
Тағамның кемпір берген дәмін татты.
Үшеуі төсек салып жатып қалды,
Шаршапты бишаралар жаман қатты.

— Бұл өзі бұрын біздер көрмеген жер,
Бұл таулар не деген тау, не деген жер?
Бұл жерде қандай шаһар қандай патша бар,
Кемпір шеше, біздерге жауабың бер?!

— Бұл жерде бір шаһар бар Бағдат атты,
Патшасы Һарун Рашид салтанатты.
Егіні мен жемісі болады арзан,
Барғандар пайда табар жаман қатты.

Бір арқа отын бірталай пұл болады,
Сатып алсаң екі пұт ұн болады,
Жаяуға ат, жаралыға тамақ болар,
Сол шаһарға барғаның жөн болады.

Ол жерден бұл үш пақыр жүріп кетті,
Екі күнде Бағдатқа барып жетті.
Жақын жерде бар екен біраз қыстақ,
Сол жерді бұлар алғаш мекен етті.

Ешкімге көрсетпейді қыздың жүзін,
Пайда қып асырады өзі өзін.
Жартаста бұл үшеуі жата тұрсын,
Сөйлелік қыз әкесі ханның сөзін.

Хан жүріп Басыраға барды жетіп,
Мың кісіні аттандырды жарлық етіп.
«Ұстап алып Қасымды өлтірелік,
Сыртынан кетіп едім тас бекітіп.»

Келсе олар, Қасым да, қызы да жоқ,
Кемпір де бірге кеткен дүние-боқ.
Тау-тастан, іздеп-іздеп таба алмады,
Еш хабарын білмейді көргені жоқ.

Таба алмай мың кісі де елге қайтты,
Таба алмай ол Қасымды басы қатты.
«Бір сұмдық енді бізге болды ғой» деп,
Патшаменен ол уәзір көп жылапты.

Таба алмай іздеп-іздеп жата тұрсын,
Әуре болып бастары қата тұрсын.
Ер Қасым отын алып Бағдат барып,
Отынын ол базарда сата тұрсын.

Қасым барып даладан отын алды,
Кемпір мен қыз жартаста жатып қалды.
Шаршап терлеп базарға барғаннан соң,
Отынын Қасым байғұс жерге салды.

Отынын ол базарға салады екен,
Пұлына екі пұт ұн алады екен.
Жарымын өздеріне ауқат қылып,
Жарымын садақа қылады екен.

«Өзім ішіп тамаққа тоймайын,— деп,
Әйтеуір кәсібімді жоймайын,— деп.
Жаныма ақыретте пайда болар,
Жомарттық әдетімді қоймайын»,— деп.

Жаяулап отын сатып қылдым кәсіп,
Құдая адалдықпен бергін нәсіп.
Отынға арқа сүйеп ой ойлайды,
«Алланың жазғанына шарам нешік?»

Байлық кетіп бишара болды бір құл,
Отын сатпай табылмас бір жалғыз пұл.
Неше өлімнен құтылдың байғұс Қасым,
Жаныңның қалғанына шүкірлік қыл.

Отын алып келгені бірталай жер,
Жаяу жүріп арқадан ағыпты тер.
Дәулетің құдай оңдап тағы келер,
Жарымын тапқаныңның қайырға бер.

Отырды осылайша қиял ойлап,
Қарайды жан-жағына бойлап-бойлап.
Басырада өзіме қонақ болған,
Кез қылғай сол кісіні құдай айдап.

Отынын жерге қойып отыр неғып,
Ән салған қыз әйнектен көрді бағып.
Осы отырған Қасымның тап өзі деп,
Көзінен кетті жасы тыймай ағып.

Ол жарияны таныды Қасым көріп,
Патшаның сарайына келді жүріп.
«Мейманға әнгам қылған жариям ба?» деп,
Қасым сонда қарады тоқтап тұрып.

Үйден шығып Қасымға ол қыз келді,
Көрген соң бірін-бірі таныды енді.
Қасымды анық өзі таныған соң,
Жығылып аяғына басын қойды.

— Тұр,— деді Қасым қызға,— көтер басың,
Сен патшаның сарайында неғып жүрсің?
Шыдамай бірін-бірі таныған соң,
Көзінің екеуі де төкті жасын.

— Көргелі барған екен патша сізді,
Жомарт деп естіген соң өзіңізді,
Сырын айтпай мейман болып қонғаннан соң,
Әнгам қылып едің сонда бізді.

Жақсы көріп патша кеткен қайтып,
«Хан болсын» деген сізді бұйрық айтып.
Өлді деп сізді патша естіген соң,
Жаман қатты қайғырды қапа тартып.

Мен бұл жерде алданып тұрмайын көп,
Сізді патшаға айтайын тірі екен деп.
Сіздің тірі екеніңді патша білсе,
Жаман қатты шаттанып, қуанар бек.

Жүгіріп барып ханымға хабар берді,
— Жүріп көрші танидым Қасым ерді.
Өлді деген Қасым ер міне тұр,— деп.
Өкіріп-өкіріп қыз байғұс жылай берді.

Ханымменен екеуі қарап тұрған,
Қасымға бұл екеуі мойын бұрған.
Патша артынан бұларға жетіп келіп,
Кімге қарап тұрғанын сұрап қалған.

Патшаға құлдық қылды сонда бұл қыз:
— Біздер қарап Қасымды танып тұрмыз.
Өлген Қасым дәл бүгін тіріліпті,
Сол ма екен деп көңілге алып тұрмыз.

— Қане?— деп ол патша көзін салды,
Көрді де ол Қасымды тани қалды.
Мен көрген Қасым жомарт осы ғой деп,
Шақырып бір уәзірді қасына алды.

Бір жасауыл барды да алып келді,
Жетіп келіп ол Қасым сәлем берді.
Патша түрегеліп құшақтасып,
Өзі сөзге келместен жылай берді.

Патшаменен көрісті, құшақтасып,
Көңілі ер Қасымның қалған жасып.
«Өлді деген Қасым ер сенбісің?» деп,
Патша көріседі амандасып.

Сонда Қасым таниды патшасын,
Өзіне қонақ болған замандасын,
Анықтап патшаны таныған соң,
Жығылып аяғына қойды басын.

Патша айтты:— Болмағы істің бір құдайдан,
Басың кетер, сөйлегін хал мен жайдан.
Өлді деп Қасым сені естіген ем,
Мағынасын айт, тіріліп келдің қайдан?

Патша айтты:— Бар сенің қандай сырың?
Дүниеде сайып қыран жомарт ерім.
Саған жетер дәулетті жан жоқ еді,
Неғып тастап жүрсіз қазына жерін?

Мен саған Басырада қонақ болдым,
Алдымда қызмет қылып аттай желдің,
Қанша көп зияпаттап құрметпенен,
Қисапсыз көп малдарды әнғам қылдың.

Қасым ерім, бұл күйге түстің неғып?
Қазынаңды көріп ем таңғажайып.
Сонша мал-мүлкіңнің бәрін тастап,
Жүдеп жүрсіз неліктен қапаланып?

Сонда Қасым патшаға сырын айтты,
Көргенінің қалдырмай бәрін айтты.
Ханы менен уәзірдің қас болғанын,
У беріп көрге көмген жерін айтты.

Сөйледі Қасым жомарт өткен халді,
Патша таза тыңдап құлақ салды.
Бастан кешкен сөйледі уақиғасын,
Естіген барша жұрттар қайран қалды.

—«Нәсіп қылды хан қызын құдай маған,
Сол қызбен қасымда бар кемпір анам.
Бір қыстақта қалған-ды ол екеуі,
Бірін қоймай сөйледім, тақсыр саған!

Халифа тыңдап тұрды Қасым сөзін,
Отырғызды алтын таққа оның өзін.
Халифа айтты:— Болысқан саған құдай,
Қастық қылған алыпсыз ханның қызын.

Бұйрық жазып, сізді хан болсын деп ем,
Сізді уәли қылудың қамын жеп ем.
Сол себептен өлтірген хан мен уәзір,
Дұшпандығын олардың енді білдім.

Көп жақсылық көрерсіз енді бізден,
Өлгенше разымын Қасым сізден.
Сізді өлтірген Басыраның хан, уәзірі,
Обалдан қорықпаған, ардан безген.

Ол Қасым кедей еді, байлық тапты,
Үстіне асыл жібек шапан жапты,
Қыз, кемпірді алдырып ол патша,
Үшеуін сарайға әкеп құп сыйлапты.

Үшеуіне әр түрлі тон кигізді,
Алуан шекер палау мен бал жегізді,
Бау-шарбаққа Қасымды ертіп келіп,
Түрлі алуан тамаша іс көргізді.

Патша айтты:— Сөзімді сіз естіңіз,
Келеді асықпасаңыз дұшпаныңыз.
Сізді өлді дегенде-ақ бұрын ойлап,
Басыраға көп кісі жібердік біз.

Қасым мұны естіп шүкір қылды,
Патшаға қол қусырып тағзым қылды.
Патша тамашалар көргізем деп,
Қасымды бір жақсы үйге алып келді.

Ол үйде көрді қызық алуан-алуан,
Жаюлы тұр өңі алтын бір дастарқан,
Бихисап көп тағам тұр дастарқанда,
Ішіп-жеп тысқа шықты ол бөлмеден.

Зұбайдаға келеді онан шығып,
Көргелі тамашалар таққа отырып.
Қасым менен патша таққа отырды,
Зұбайда жүгіреді мұны көріп.

Алтын таққа Қасым мен патша отырды,
Жариялардың патшаға бәрі жүрді.
Өзге қыздың бәрінен артық сұлу,
Шарқи оқитын, бір ақылды қыз бар еді.

Ішіндегі жырлаған ол сұлу қыз,
Ол қыздың тамашасын сіз естіңіз,
Сылқ етіп жығылды Қасымды көрген жерде,
Есін білмей жатады болып үнсіз.

Қайран болып тұрады қыздар оған,
Жылады өзге қыздар қылып фаған.
Патша менен Зұбайда бір-бір басып,
Бір-бір басып келеді қызға таман.

Жығылған қыз көтеріп алды басын,
Оны көріп сылқ түсті Әбілқасым.
Патша сасқалақтап жетіп келіп,
Өзі сүйеп Қасымның тұрды басын.

Бір уақытта Қасым айтты есін жиып,
— Қанша жыл ғашық отымен жүрдім күйіп.
Есіңізде бар ма екен, ұлы патшам,
Мен айтқан ғашық жырым жаным сүйіп.

Оның мен қасіретіне болдым душар,
Дидарын бір көруге болған іңкәр.
Дүрдана махбұб жарым анау тұрған,
Мен оны көрмей тұрсам жаным сусар.

Нілге тастап жіберген екеумізді,
Сау-сәлемет сақтаған тәңірім бізді.
Ғажап сұлу сипатын баян қылып,
Көп қайран қылып едім өзіңізді.

Дүрдана халифаға қарсы жүрді,
Патша:— Келме мұнда, тек тұр!— деді.—
Нілден неғып аман-сау шықтыңыз?— деп,
Халифа Дүрданаға сұрақ берді.

Дүрдана патшаға берді жауап,
Еңкейіп басқан ізін қылды тауап.
— Жендеттер Нілге атып жібергенде,
Тұншығып аға бердім суды сипап.

Бір уақта суға баттым халім кетіп,
Әбден ішім лық толды суды жұтып.
Тірліктен үмітім үзген шақта,
Тоқтадым бір нәрсеге іліне кетіп.

Ілінгенім қауғасы балықшының,
Айтайын, тақсыр, сізге барлық шынын.
Балық деп ол балықшы тартып алды,
Судан шығып бір қатар талықсыдым.

Ажалсыз адам, сірә, өлмейді екен,
Біреудің дұшпандығы болмайды екен.
Тура ажал келмесе құдіретінен,
Пендесін бір себеппен қорғайды екен.

Біраз жатып бір заман есім кірді,
Ес кірген соң үйіне алып жүрді.
Үйіне алып келген соң ол балықшы
— Кімсіз?— деп сонда менен жауап білді,

Көп құсып, есім жиып, көзімді аштым,
Сөйлесіп балықшымен көп сырластым.
Бастан-аяқ сырымды баян қылдым,
Зәресі кетті онан соң ол байғұстың.

Балықшы қорықты «патша өлтірер» деп,
Мені ұстап тұруды көрмеді еп.
Бағдатқа баратұғын бір құлшыға,
Мені сатып жіберді» жариям деп.

Ол құлшы мені сатып алып кетті,
Бағдатқа неше күнде келіп жетті.
Мені мұнда ол құлшы алып келіп,
Сайда Зүбайдаға әнгам етті.

Дүрдананы патша көрді қарап,
Бәйгі атындай бауырынан тұрған жарап.
Өзге қыздың бәрінен он есе артық,
Еш пендең тең келмейді оған жарап.

— Рас екен,— деді патша,— Қасым, сөзің.
Еш мұны көрмегенмен бұрын өзің.
Құлдықтан Дүрдананы азат қылдым,
Екеуін енді менің тыңда сөзім.

Бір-бірін бұл екеуі сүйген екен,
Ғашықтық дертіменен күйген екен.
Ғашықты бір-бірімен қауыштырсақ,
Біздерге бір сауап болар ма екен.

Екеуін қосты сонда неке қиып,
Патша үш күн той қылды жұртын жиып.
Жетеді мұратына екі ғашық,
Жылап жүрген көзінің жасын тыйып.

Қосылды ғашығына жомарт Қасым,
Патшаның аяғына қойды басын.
Қасым сонда патшаға арыз қылды:
— Мен сізге тапсырдым,— деп қазынамды.

Патша айтты:— Бұл сөзді қылман қабыл,
Өзіңнің билігінде жомарттық қыл.
Сауық-сайранмен кешіріп ғұмырыңды,
Өзіңіз рақат көргін, өлгенше бір.

Қасымға патша бұлай жауап берді,
Халифа құрмет етіп Қасым ерді.
Басыраға жіберген Жағыпар фазыл,
Қасымды ол да келіп көзі көрді.

Ол Жағыпар Басыраға барып келді,
Ханы менен уәзірін алып келді.
Енді бізді халифа өлтірер деп,
Жандарынан көңілі қалып келді.

Кілем салды Басыраның хандарына,
Халифа бірге отырды жандарына.
Халифа енді ханды тергей берді,
Машақат қайғы салып халдарына.

— Мен хат жаздым Қасымды хан болсын деп,
Хан қылмаған сіздерге бола ма еп,
Менің айтқан әмірімді тыңдамаған,
Не деген іс бұл өзі, не деген кеп?

— Жазған хатың, біздерге, тақсыр, барды,
Ғаріп құлың ол хатты қабыл алды.
Жарлығыңды біз қабыл алып едік,
Хан болғанша Қасым ер өліп қалды.

Халифа:— Қасымды алып келші!— депті,
Шақырғалы Қасымға бір құл кетті.
Сәлем беріп ол Қасым кірген екен,
Бұлардың көргеннен соң есі кетті.

Есі ауып ол ханы жығылыпты,
Қарап отыр ал уәзір тым-ақ мықты.
Өлді деп тірі адамды ол залымдар,
Өлген кісі бұл жерде тірі шықты.

— Ұялмай не деп айттың жалған кепті,
Тірі адамды «өлді» деп айттың жоқты.
Сондай қызық мен саған көрсетейін,
Өлтірмей мен қоймаспын сізді,— депті.—

Ұялмай маған айттың жалған сөзді,
Буыңа теңгермедің, сірә, бізді.
Бетіңе күйе жағып, ел кездіріп,
Жүзі қара шерменде қылсам сізді.

У бергендей не қылды Қасым саған,
Не мүшкіл қылып еді, айтшы маған.
Көп азапты екеуін көрсетіпсің,
Қызыңды бұйрық қылды құдай оған.

Хан айтты:— Бұйрығыңды бұзғаным жоқ,
Орнымды бермек едім, дүние-боқ.
Абулфатах азғырды шайтан болып,
Бұл сөзім сізге күмән, құдайға анық.

Өлтірмек боп у берді уәзір оған,
Өлтірем деп серт қылды, тақсыр, маған.
«Ісі аққа құдай жақ» дегендейін,
Қызымды алып келіпті Қасым саған.

Неше жылдан хан болып, ойнап күлдім,
Өлерімді, ей тақсыр, енді білдім.
Уәзірдің тіліменен жолдан шығып,
Бұл күні алдыңа келіп пенде болдым.

Патша айтты:— жон теріңді тілдірейін,
Иегіңнен істікке ілдірейін.
Өзіңнен кейінгіге болсын санат,
Өзімнің патшалықым білдірейін.

Бұйырған соң жендеттер ұстап алды,
Аяқ-қолын қозғалтпай байлап салды.

Екеуінің қылғанын халық естіп,
Естіген жұрт һәммәсі қайран қалды.

Қасым айтты:— Жаһанға халифасың,
Мен тіледім, бұлардың, кеш күнәсін.
Абулфатахты өлтірсең кегім бітер,
Атам болған уалиді не қыласың.

Мен тіледім, ей тақсыр, атамды бер,
Ол өлгенмен еш тоймас бұл қара жер.
Уәзірдің тіліменен азған екен,
Өз көңіліммен ол атам қылмадым дер.

Патша айтты:— Бұл ханның байлауын шеш,
Мұнан былай харамдық қылмасын еш.
Қызын алып Қасымның кегі бітті,
Уәзірді дарға асып, басын да кес.

Тәуба қылсын, кешейін күнәсін мен,
Миы болса кетер ме енді есінен.
Уәзірді дарға асып кескілеңіз,
Басын ада қылыңыз денесінен.

Сонда хан халифаға қылды құлдық:
— Ей тақсыр, қадіріңді жаңа білдік.
Қасымға құл қылыңыз, тақсыр шаһым,
Не бұйырсаң ісіңе разы болдық.

— Қасым болсын Басыраға бір үлкен хан,
Тыңдап тұр бұл сөзімді жиылған жан.
Олай-бұлай Қасымға қас қылғаның,
Тұқымыңмен құрисың сөзге илан.

Уәзірді шапқылатып дарға асты,
Дұшпаны өліп Қасымның көңілі тасты.
Уәзірді шапқылатып өлтірген соң,
Қорыққаннан уәлидің түсі қашты.

Халифа айтты:— Қасымжан, рақат жетті,
Рақат жетіп, басыңнан мехнат кетті.
Ханың байғұс өзіңе ата болды,
Атаңды уәзір қылып тұрсаң,— депті.

Ол Қасымға атасы уәзір болды,
Баяғы ауыр дәулет қайта қонды.
Басыраға уәли болды Қасым
Дұшпанынан кек алып, көңілі толды.

Жаннан қорқып басында елден қашты,
Жаяу жүріп зар жылап қарны ашты.

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 27/09/2021

Tez Başlığı : KASIM JOMART DESTANI (AKTARMA-METİN-İNCELEME)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 306 sayfalık kısmına ilişkin, 27/04/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
2- ☒ Kaynakça hariç
3- ☒ Alıntılar hariç/dâhil
4- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nde belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

27/09/2021

Adı Soyadı:	Özge ERDOĞAN
Öğrenci No:	18202000005
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı:	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatı
Statüsü:	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

DANIŞMAN ONAYI: UYGUNDUR.

Prof. Dr. Ayabek BAYNİYAZOV

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 27/09/2021

Tez Başlığı: KASIM JOMART DESTANI (AKTARMA-METİN-İNCELEME)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

27/09/2021

Adı Soyadı:	Özge ERDOĞAN
Öğrenci No:	18202000005
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı:	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Statüsü:	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

(Prof. Dr. Ayabek BAYNİYAZOV)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Özge Erdoğan

Doğum Yeri ve Tarihi :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Ardahan Üniversitesi/ İ.B.E.F Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatı (2010-2014).

Yüksek Lisans Öğrenimi :Ardahan Üniversitesi/ Lisansüstü Eğitim Fakültesi/ Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Bilim Dalı (2018-2021).

Bildiği Yabancı Diller :Azerbaycan Türkçesi, Kazak Türkçesi, İngilizce, Rusça.

Bilimsel Faaliyetleri :Süleyman Nazif 'Fuzuli' (Osmanlıca-Türkçe Aktarma. Lisans Bitirme Tezi.

İş Deneyimi

Stajlar :MEB. Ardahan Yunus Emre Anadolu Lisesi/ Pedagojik Formasyon Eğitimi Stajı.

Çalıştığı Kurumlar :Kars/Akyaka MEB. Sınıf Öğretmenliği, ARÜ Öğrenci İşleri, Ersin Güler Sigortacılık.

İletişim

E-Posta Adresi :

Tarih : 27/05/2021